

BARIŞI YENİDEN KONUŞMAK

ÇATIŞMA SÜREÇLERİ
VE ÇÖZÜM DENEYİMLERİ

HAK
inisiyatifi

**DİYARBAKIR
İNSAN HAKLARI
OKULU**

BARIŞI YENİDEN KONUŞMAK

ÇATIŞMA SÜREÇLERİ VE ÇÖZÜM DENEYİMLERİ

Genel Koordinatör: Reha Ruhavioğlu

Program Yürütücüler: Derya Tanrıverdi, M.Ali Akat, Recep Yavuz,
Ömer Keskin, Zeynep Tatlıcıoğlu

Redaksiyon: Oktay Tatlıcıoğlu, Őeyhmus Özbekli

İzleme ve Değerlendirme: Reha Ruhavioğlu, Roj Girasun

Basım Tarihi : Kasım 2020

Basım Yeri : İstanbul

Kapak Tasarım / Mizanpaj : Archetype Creative Studio - [instagram.com/arc.cre.stu](https://www.instagram.com/arc.cre.stu)

HAK İnisiyatifi Diyarbakır Őubesi : YeniŐehir Mahallesi Lise Cad.

2.Sok. AktaŐ 3 Apt. Daire No:2, 21100 YeniŐehir/DİYARBAKIR

İletişim : 0530 098 92 31 – diyarbakir@hakinisiyatifi.org

İÇİNDEKİLER

KONUŞMALAR	6
1. 1. "Filipinler" Hüseyin Oruç.....	7
1. 2. "Kolombiya" Nisan Alıcı.....	39
1. 3. "Endonezya" Cuma Çiçek.....	53
1. 4. "Afganistan" Enise Malbat.....	86
1. 5. "Türkiye" Vahap Coşkun.....	110
DEĞERLENDİRME	140
2. 1. HAK inisiyatifi	141
2. 2. Diyarbakır İnsan Hakları Okulu	142
2. 3. Bahar 2019 Programı Çatışmalar ve Çözüm Deneyimleri.....	149
2. 4. Kış 2019 Programı Çocuk Hakları ve Eğitim Sistemi	155
2. 5. Bahar 2020 Programı Diyarbakır İnsan Hakları Okulu.....	160
SONUÇ	166

Önsöz

Türkiye’de 2013-15 yılları arasında devam eden çözüm sürecinde tarihinin en parlak dönemini yaşayan sivil toplum alanı, yaklaşık beş yıldır son yirmi yılın en sıkıntılı dönemini yaşıyorlar. Çözüm sürecinde sivil topluma açılan geniş kamusal alan sayesinde şehrin çeperlerine kadar ulaşabilen insan hakları çalışmaları bugün dernek salonlarından dışarıya çıkamaması diye kapılarda tomalar bekletiliyor. Genelde sivil toplum ve özelde insan hakları kuruluşları çözüm sürecinin etkili kuruluşları iken son beş yıldır çatışmaların ve güvenlik politikalarının gölgesinde seslerini duyurmaya çalışıyorlar. Bütün bu çalkantılı sürecin sivil topluma öğrettiği dersler elbette önemli. Bunun yanında sivil toplum çalışmalarının yöntemleri de değişiyor, değişmek zorunda.

İnsan Hakları Okulu (İHO) Diyarbakır’da daha önce 7 kez eğitim programları düzenlemişti. 2017’de hukuki ve ahlaki meşruiyeti olmayan bir olağanüstü kongre süreciyle Diyarbakır’ı da içeren 16 şube Mazlumder tarafından bir sivil KHK ile kapatılınca çalışmalarımızı HAK İnisiyatifi ismiyle sürdürmeye başladık. Sivil toplumun eylem ve etkinliklerinin açık havada engellendiği bu süreçte eğitimlere ağırlık vermeyi kararlaştırdık ve İHO’yu Diyarbakır İnsan Hakları Okulu ismiyle ve daha kurumsal bir çerçeveye taşımaya çalıştık.

Kürt meselesindeki çözüm ve çatışma süreçlerinden fazlasıyla etkilenen bir insan hakları kuruluşu olarak genel İHO programları dışında tematik ilk İHO eğitimini “Çatışma Çözümü” temasıyla gerçekleştirdik. Bu çerçevede dünya örnekleri, uzman isimler tarafından aktarıldı ve katılımcılar bu ülke deneyimlerini tartıştılar. Dört ülke deneyiminin ardından Türkiye’deki çözüm tecrübesi konuşuldu. Böylece diğer dünya deneyimlerine benzerliklerimiz ve onlardan farklılıklarımızı daha somut görme imkânımız oldu.

2018’in kışından 2020’nin baharına kadar 4 farkı İHO programı düzenledik. Büyük ilgiyle takip edilen bu eğitimler bizim için de çok öğretici ve motivasyonu arttırıcı eğitimler oldu. Bu eğitimlere katılan arkadaşlarla birlikte çeşitli komisyonlar kurduk. Çalışmalarımızı da planlı ve sürdürülebilir kılmaya çalıştık. Türkiye’deki çatışma halinin de insan hakları alanındaki manzaranın da bizim çalışmalarımızın da daha iyiye gideceğine dair ümidimizi, çabamızla anlamlı kılmaya devam etme niyetindeyiz. Bu çabaya katkı sunan herkese çok teşekkür ederiz.

Reha Ruhavioğlu

HAK İnisiyatifi Derneği 2017-2020 dönemi Diyarbakır Temsilcisi

1 . BÖLÜM

KONUŞMALAR

1.1.

“Filipinler”

Hüseyin Oruç

Hayırlı sabahlar, selamun aleykum...

Moro Reha'nın söylediği gibi Türkiye'de az bilinen bir coğrafya. Ama sürecin adı Filipinler süreci değil, bu bir Moro süreci, Bangsamoro süreci... Buna giriş yaparken bunu niye söylediğimi anlatacağım şimdi... Az bilinen bir coğrafya olduğu için ben önce biraz nereyi konuştuğumuzu anlatmak istiyorum. Türkiye'de de çok fazla ilgilenen yok, az gidilip gelinen bir yer. İlgilenenin de boyutları barıştan daha fazla yardıma yönelik. Oraya gidiş-gelişlerimiz de olmuş ama insanlardaki algılamasında coğrafyadaki yeri bile bilinmiyor. Genellikle bu gibi programlara gidip sorduğum zaman Bangsamoro'nun, Filipinler diye değil Bangsamoro diye sorduğumuzda Afrika'da bir yer olarak algılanıyor. Onun için biraz onu tanımak lazım. Problem de coğrafyayla da insanlarla da çok bağlantılı... Problem onların problemi... Önce kimi konuştuğumuza, neyi konuştuğumuza geçmişle birlikte biraz bakmak gerekiyor. Konuştuğumuz ülke, Filipinler diye adlandırdığımız bu ülke 7 bin küsur adadan oluşuyor. Bunlar üzerinde yerleşim olan adalar. 7200 adada yerleşim var, yüz milyonun üzerinde insan bu 7200 adada yaşıyor. Üzerinde yaşam olmayan çok sayıda başka adalar da var. Ülkenin kontrolü ve güvenliği gerçekten çok zor sağlanan bir coğrafya. Üç ana takım var, üst taraf Luzon takımı, orta Visayes, en altta da Mindanao... Türkiye'de yoğun olarak en çok duyulan, özellikle cihadi bir hareket, 70'li yıllardan itibaren bir Müslümanların cihad hareketi olması hasebiyle Türkiye'de Müslümanlar arasında çok yaygın olarak bilinen bir coğrafya. O günün marşları içerisinde çok söylenen marşlardan hep Moro'dan mutlaka söz edilmiş ama o dönemde de hiç bir bağlantı olmamış, gelip gidenler olmamışlar. Marşların içerisinde adı geçmiş ama fiili olarak bir bağlantı hiç kurulmamış coğrafyayla. Bu üç ana yapının içerisinde iki yüz den fazla millet yaşıyor, 200 ayrı dil konuşuluyor. Bu insanları bir araya getiren iki dil var: , bir İngilizce yaygın olarak konuşuluyor. Bir de kalabalığın olduğu ve son döneme kadar da idarecilerin hepsinin çıktığı üst taraftaki şu ada takımı Visayes,

Luzon ada takımları... Oranın dili olan, oradaki büyük kabilenin dili olan Tagalog dili ortak bir dil haline getirilmiş. Bu iki dil üzerinden insanlar birbirleriyle anlaşiyor ama araziye çıktığınız zaman birbirlerini hiç anlamayacak kadar farklı diller, anlaşamıyorlar. Daha özele çatışma bölgesine geldiğinizde Müslümanların 13 ana milleti var. 13 ayrı millet, 13 ayrı dil konuşuyorlar. Tarihte de birliklilikleri çok olmamış. Bu 13 milleti bir araya getiren tek bir şey var; aynı dine inanıyor olmak. İslam hepsini bir potanın içerisine koymuş ve bir Bangsamoro ortaya çıkartmış. Son dönemdeki lider kadronun da bana göre en büyük başarılarından bir tanesi, tarih boyunca hiç bir araya gelememiş bu milletlerin bir kimlikle bir araya getirilip bir hedefe doğru götürülmüş olmaları. Konuşmamda biraz daha fazla ismini söyleyeceğim Selamet Haşim; şimdiki barış sürecini yürüten, barışı yapan, artık iktidarı da devralan Moro İslami Kurtuluş Cephesinin kurucusu Selamet Haşim. Bu onun en büyük başarılarından bir tanesi. Arazide ben 5 yıldır dolaşıyorum, birçok yerine gittim. Bu 13 milletin birçoğuyla, liderleriyle de oturup görüşme imkânım oldu. Halkla da çok görüşmeler yaptık. Sivil toplumun aktif olduğu, çok aktif olduğu bir ülke bu ülke. Barış sürecinde de oldukça iyi. Sivil toplumla konuşulmayan bir anlaşmanın, sivil toplumla konuşulup onları ikna edilmeyen bir kanunun meclisten geçmesi çok fazla mümkün değil. Hoşlanılmayan bir şey olduğunda “yeterince istişare edilmedi” önemli bir mazeret. Elbette kanun başka geçiyordur ama toplumu ilgilendiren konularda bu gerçekten önemli. Sivil toplum da çok aktif bir şekilde bölgede yer alıyor. Bu milletlerle yaptığımız bu tip toplantılarda şunu gördük;

Bir araya getirilmişler ama çok yeni bu bir araya geliş. Geçmişine baktığınızda birbirleriyle hiç anlaşamayan, ciddi manada çatışmalarının olduğu yapıları görüyorsunuz. Bu görüşmelerden bir tanesinde sulu adasında, birisi, ana kitadan birisini kastederek “onların eliyle gelen barışı bile istemem ben.” dedi. Birbirleriyle zıtlıkları bu kadar ortaya çıkmış yapılar ama barış hedefi ve İslam potası hepsini bir şeyin içerisine dökmüş ve bir hedefe doğru birlikte yürümeleri sağlamışlar.

Filipinler diye adlandırılmasının sebebi; İspanya Kralı adına ülkeyi işgal eden Magellan’ın verdiği bir isim. İspanya kralı Philip adına bölgeye geliyor. Bölgenin zenginliklerini İspanya’ya, Avrupa’ya taşımak üzere gelen, yolunu şaşırarak bir seyyah olan Magellan, Amerika’ya gitmeyi düşünürken kendini Filipinler’de buluyor. 1521’de buranın çok zengin bir coğrafya olduğunu fark edince hızla işgal girişimine başlıyor. Onun için Moro’da ki barış süreci konuşulduğunda beş yüz yıllık bir mücadeleden, beş yüz yıllık bir savaştan bahsediyoruz. Moro’daki, Bangsamoro’daki Müslümanlar 1521’de başlayan, günümüzde artık son noktasına yaklaştığımız bir süreç yaşadı. Magellan o gün Filipinler adını koydu. Moro adını da yine İspanyollar koydular. Moro adı Müslümanlığın oradaki genel bir ismi değildi. İspanyollar Endülüs’ü ele geçirmişlerdi. 1520’ler Müslümanlara yönelik çok ciddi

katliamların yaşandığı bir süreçtir. İspanyollar o dönemde Müslümanlarla karşılaştıklarında onları Moro'dan, Morokko'dan geldikleri için Moro diye adlandırıyorlardı. Buralarda da Müslümanları görünce aynısını dediler; "siz Morosunuz". Zaman içerisinde bu ad artık oturmuştu ve Müslümanların da bundan çok bir rahatsızlıkları yok. Müslümanın bölgede ki adı bu aslında. Nasıl ki balkanlara çıktığınızda Türk demek Müslüman demektir; orda da Moro demek Müslüman demektir. Yoksa kimse orada kendini Moro diye tanımlamaz. Adalarda Tausuglar yaşar, ana kıtada Mindanao'da Maguindanaolar yaşar, Maranaolar yaşar. Adalarda yine Bajaular yaşar. Kendilerini bu isimleriyle bilirler ama dışarıya İslam'ın kimliği Moro'dur.

Tarih sürecini ve mücadele sürecini çok anlatmayacağım, bugüne biraz hızlı gelmek istiyorum. Mücadeleyi yürütenleri biraz tanımanızın daha önemli olduğunu düşünüyorum. Diğerleri yönünden belki okumalar paylaştı veya röportajlarım paylaşılmış olabilir. Moro ile ilgili ciddi bir kitap yok. Moro tarihini anlatan Türkçe bir eser yok. İHH'dan çıkan iki Moro kitabı var. Onlar nispeten kaynak eser olarak kullanılıyorlar. Biri Selamet Haşimi'nin "Mücadele Ahlakı" isimli bir kitabıdır. Diğer de Moro kitabı. Moro kitabı bizim sürece başlamadan önceki hazırladığımız ve yayınladığımız bir kitaptır. Onun için biraz daha internet kaynaklı hazırlanmış, arazi kısmı zayıf olan bir kitaptır. Yeni bir kitap hazırlanıyor; inşallah daha iyi bir kaynak olarak ortaya çıkacak.

Beş yüz yıllık bir mücadele var. Önce İspanyollar sonra Amerikalılar, bir Japonya işgali ve çok kısa bir süre Manila'nın İngilizler tarafından işgal edildiği bir dönem var. Sonrasında da Filipinler devleti kurulunca Filipinler devleti ile yürüyen bir mücadele var. İspanyollar dönemi çok büyük katliamların olduğu dönem değil. Savaş olmuş, Müslümanlar sürekli geri çekilip Mindanao adasında ağırlıklı olarak yaşamaya başlamışlar. 1898 yılında Amerikalılar bölgeye gelmiştir. Filipinler, Amerika devletinin ilk sömürgesidir. Amerikalılar, Mindanao adasında bir kısım takımadalarını almıştır.

İspanyollar, alt kısımlarda ve takımadası olan Mindanao adasında koloni şehirler oluşturmuştur. Bu coğrafyanın zenginliklerini ticaret yoluyla bu koloni şehirlerle Avrupa'ya aktarmışlardır. Sürekli çatışmalar da yaşanmıştır. Bölgede hiç bir zaman uzun süreli barış ve savaş ortamı olmamıştır. Amerikalılar gelince ülkenin tamamının işgal süreci olmuştur. Amerika askeri işgal yönünden yukarıda yaptığının aynısını aşağıda da, adalar da dâhil olmak üzere yapmıştır. İşgal ile birlikte katliamlar süreci yaşanmış. Tabi ki Köylerin ve kasabaların tamamen ortadan kaldırıldığı süreçten bahsediyoruz. Net sayıları bilmemekle birlikte çok insanın öldürüldüğünü biliyoruz. O günkü kayıplar aynı şekilde devam etseydi; Amerika kendi kıtasında Kızılderilileri yaptıklarının bir benzerini Bangsamoro 'da yaşayan

Müslümanlara da yapacaktı. Belki de Müslümanların sonu çok küçük bir grup halinde müzelerle konulan Kızılderililer gibi olacaktı. Osmanlı Devleti'nin araya girişi ile Moro Müslümanlarıyla Amerika arasında sulh yapması sağlanmıştır. Bir katliam dönemi yumuşamaya geçmiş. Ama yine de Amerikalıların İspanyollardan çok önemli bir farkı; işgal sadece fiili, askeri değil kültürel ve sosyal olarak da yapılmış. Amerikan döneminde Bangsamoro kimliğini kaybeden bir yapıya dönmüş ve kültürel olarak tamamen Batılılaşan bir yapı oluşmuştur. Amerikalılar toprak reformları yapmışlar. Ağırlıklı olarak Müslümanların elindeki toprakları alıp, yerleşimci olarak kuzeyden getirdikleri Hristiyanlara vermişlerdir. Geldikleri yüzyılın başında %90 oranındaki Müslümanlık oranı, 1946 da Filipinler'e bağımsızlık verip gittikleri zaman % 65'lere düşmüş. Hristiyan göçüyle bölge Hristiyanlaştırılmaya başlanmış.

1946'da Filipinler kurulmuştur. Filipinler, Amerika'nın liderlik yaptığı yenedünya düzeninin de Dünya'ya sömürgeci bittiğini göstermek için ilk bağımsızlığını verdiği yerdir. Temeli de şudur, "bütün milletler geleceğine kendileri karar versinler. Bir referandum yapılsın bu referandumda kim ne istiyorsa o çatının altında o devletle devam etsin. Bütün milletlerin bu hakkı olsun " la kurulmuş yenedünya düzenidir. Filipinler için bu düzen kabul edilmiş olsa da Bangsamoro 'da yaşayan ve tarihin hiç bir döneminde işgal edilmemiş, çok güçlü devletler kurmuş Bangsamoro insanı için bu işlememiştir. 1946'da Filipinler'in parçası olmamak için çok uğraşmışlar. Birleşmiş Milletlere heyetler göndermişler. Tarihsel olarak Filipinler diye bir devlet yok iken Sulu Sultanlığı'nın ve Maguindanao Sultanlığı gibi Filipinler'den en az 300 yıl daha eski olan iki tane çok güçlü devletin olduğunu söylemiş olmalarına rağmen bir karşılık olmamış ve 1946'da artık Filipinler'de yaşayan Müslümanlar olmuşlardır.

Ülke üniter bir yapı halinde Filipinler adıyla kurulmuş; Bangsamoro da, ne bir Bangsamoro ne bir Tausugların yaşadığı Sulu Sultanlığı ne de ana kıtadaki Maguindanao Sultanlığı oluşmamıştır. Bunlar kadim devletlerdir. İslam'ın devlet olduğu son noktadır buralar. Şu anda da öyledir. Yapısına baktığınızda güneşin doğuşu ile birlikte sabah ezanının okunduğu ilk coğrafyadır bu coğrafya. Bundan sonrasında ne devlet ne de büyük bir İslam topluluğu yoktur. İslam toplumunu Bosna'dan Orta Asya'ya kadar alıyoruz genel tabirimiz içerisinde ama son ucu bu coğrafyadır. Son camilerimizin yoğun olarak olduğu, İslam'ın İslam olarak görüldüğü son topraklar Mindanao adasındaki bu topraklardır. Ama bunların hiç birisi dinlenmemiş ve 1946 ile yeni bir süreç yaşamaya başlamışlar.

1946 da kurulan yeni devlet içerisinde de kendilerini ifade etmek için çok uğraşmışlardır. “Acaba bunun içerisinde bir yapımız olur mu?” diye. Ancak olmamıştır. Toprak reformları ve göçler Filipinler’de daha agresif bir şekilde devam etmiştir.

1968 bugünkü mücadelenin başlangıç tarihi olarak anılan bir tarihtir. 1968’e gelindiğinde Müslümanların Mindanao adası ve Sulu adalarındaki nüfus oranları % 40'lara düşmüştür. Katliamlar, yer yer devlet tarafından yapılanlar da olsa; asıl olarak yeni yerleşimci olarak bölgeye gelen grupların kendi aralarında oluşturdukları çeteler vasıtasıyla yürütülmüş. Aslında yöntem olarak Filistin topraklarının işgal edilme yöntemine çok benziyor. Hem zaman olarak hem yöntem olarak da çok benziyor. Filistin daha küçük bir coğrafya ve bütün dünyanın merkezinde olan bir coğrafya. Daha yakından takip etme imkânı bulmuşuz. Moro’da yaşanan bu süreç biraz hepimizin çok dışında ama benzer yöntemlerle devam etmiş. Karşı tarafa baktığınızda da benzer bir manzarayı görüyorsunuz. 1968 sonrası mücadele başlayınca oluşan direniş gruplarının isimleri de Filistin’dekilerin karşılığı olan isimler olmuşlar. Yöntemler de benzer yöntemler kullanılmış. İlk yapıları olan Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi, Filistin Ulusal Kurtuluş Cephesinin Moro versiyonu şeklinde düşünülmüş. Çünkü orası herkesin öğrendiği bir coğrafya. Moro Müslümanları da mücadeleye başlayınca kendilerine benzer bir grubu örnek almışlar, onun üzerinden yürümüşler.

1968 yılı niye bir kırılma tarihi olmuş? Demin söylediğim Amerikan kültür emperyalizmi Filipinler Devleti tarafından da devam ettirilmiş ve Mindanao, Bangsamoro kimliğini tamamen kaybetmiş bir topluluk haline getirilmiş. Şimdi İslam kimliği çok ön planda olan Moro’da o günler 60’lı yıllarda ve 70’li yılların ortalarına kadar İslami figürlerin hiç birisi kalmamıştır. İşte günümüzde bizim toplumumuzun içerisinde tesettür en önemli göstergelerden bir tanesi. Kimsenin kalbini yarıp bakmıyorsunuz. Kimsenin imanını ölçecek bir aletiniz, edevatiniz yok. Kimseyi bir şekilde bir yerle yargılamıyorsunuz ama görünürlük içerisinde artık sakalın da çok kalmadığı, hepimizin bıraktığı bir aksesuar haline geldi. Ama tesettür öyle değil. Tesettür bir toplumda önemli bir gösterge onun için de Müslüman kardeşlerimiz ciddi manada bir bayrak haline geliyor. Mindanao da o bölgeyi gezenlerin kendilerinden dinlediğim de “sokaklarda tesettürlü kimseyi görmediklerini “ söylerler. Müslümanların yaşadığı coğrafyada tesettürlü hanımların görülmesi çok nadir anlardır. Bu da aslında Amerika’nın ve Filipinler’in bölgede başarılı olduğunu gösteren bir etkidir. Bütün dünyanın İslam kimliğiyle tanıdığı coğrafyada İslam tamamen yok edilmiş. Camiler bu çatışma döneminde ciddi bir hedef haline gelmiş ve birçoğu ortadan kaldırılmışlar. Hayatın içerisinde İslam çıkmış adeta kenarda duruyor. Elbette yaşayanlar var, elbette hassasiyeti olanlar var. Ama çok yoğun bir yaşam yok.

Saba adası Malezya'nın kontrolündedir. Tarihsel olarak Sulu Sultanının topraklarıdır. 1967 yılında Malezya kurulduğu zaman Sulu Sultanlığından kiralanmıştır. Parası ödeniyor, aylık kiralari ödeniyor. Kullanımı da Malezya'nın elinde olan bir yer. Ama Filipinler'in şöyle bir iddiası var "Sulu sultanlığı artık yok, o benim himayemde. O zaman oralar da benim topraklarımdır." diye bir iddiası var. Malezya'yı olayın içerisine çeken en önemli şeylerden bir tanesi budur zaten. Filipinler sürekli bunu dile getirir ama güç yetmediği için de böyle birinci derecede öne çıkan bir yapısı yoktur ama iddiası sürekli devam eder. Bu iddiayı devam ettirmek için de bir plan yaparlar.

Moro' da iki tane rivayet var. Birisi altmış dört, birisi üç yüz kişilik bir özel ekip kurulur, Moro gençleri içerisinden bunlar seçilirler. Uzun bir askeri eğitime tabi tutulurlar. Hiç nerede kullanılacakları söylenmez. Sonra bu gençler Saba adasında orayı karıştırmak için bir operasyonda kullanılacaklarını öğrenince bunu kabul etmezler. Bir Müslümana karşı savaşmayacaklarını söylerler. Bunların gerçekten İslami kimliği yoktur. İhtimalen devlet de zaten seçerken bu kimliği zayıf olan ailelerden bu çocukları seçmiştir. Ama bütün bu seçme kriterlerine rağmen bu çocuklar Müslümana karşı savaşmayı kabul etmezler. Kabul etmedikleri için aynı gece uyurlarken üzerlerine ateş açılıp, bombalar atılır ve birisi hariç hepsi öldürülürler. Bir kişi arkadaşlarının cesetlerinin altında saklanır. Bu ada Manila'ya yaklaşık 15 km uzaklıkta, 15 mil uzaklıkta bir adadır. O sağ kalan bir kişi 15 mili yüzerek karaya çıkar, olup biteni bütün Dünya'ya anlatır. Bu olay Moro'nun uyanmasının vesilesi olur. Mücadele de işte asıl mücadele, organize mücadele de bu Cabidah katliamı ile başlar. Sanki son yüzyılı yaşamamış Moro toplumu ortaya bu olayla yeniden çıkmıştır. Her yer birdenbire ayaklanır. Bizdeki bilinirliğiyle Kuvayı Milliye benzeri küçük küçük direniş örgütleri Müslümanların tarihsel olarak yaşadıkları, şimdi azınlığa düştükleri bölgelerin tamamında silahlı bir mücadele başlatırlar. 2-3 yıl içerisinde de bu bölgenin arazisi tamamen bu grupların kontrolüne girer. Her yönüyle bölgenin hakimi olurlar. Ülkeyi Marcos isimli diktatör yönetmektedir. Bastırmak için çok ciddi askeri hareketlilikler oluşturur. Başarılı olamaz ve mücadele büyümeye devam eder. 1970 yılında Malezya bölgenin büyük abisi olarak direniş örgütlerini Malezya'da bir araya getirir. Öncesinde silahlı eğitimleri yine Malezya'nın Saba adasında olur. ilk 10, ilk 30, ilk 100, ilk 300 diye tabir ediyorlar. İlk silahlı eğitime bunlar giderler, eğitimleri Saba'da alırlar. Malezya destek vermez ama lojistik verir. Saba adasını kullanmalarına müsaade ederler. Moro mücadelesini başlatanların ilk kullandıkları silahları Kaddafi verir. İki uçakla Saba'ya gelir. Moro'daki mücadele Kaddafi'nin o ilk desteğiyle başlamıştır. İlk 1970'de Moro Ulusal Kurtuluş Cephesiyle bu direniş grupları bir araya getirilir. Ama kendi aralarında uyum problemi vardır. Ülkenin her tarafından, her düşünceden insanların içerisinde olduğu bir

yapıdır. İkisi öne çıkmış ve sivrilmiş lider vardır. Moro'da Nur Misvari, mücadeleye İslami direnişten daha önce başlamış ve komünist geçmişi olan, daha güçlü bir yapısı vardır. Halen onlarla da barış masası devam eder. Onlarla iletişimi olan üniversite profesörü birisidir. Konuşmasını iyi bilir, karizmatik bir liderdir. Tanınan bir isim olduğu için Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi liderliğine getirilir. İkinci kişi Selamet Haşim'dir. Selamet Haşim, Müslüman ve elit bir ailenin çocuğudur. Liseyi Suud'da bir yıl okumuş ve daha sonra Mısır'da Ezher üniversitesine geçmiş, üniversite eğitimini orada almıştır. Öğrenciliği döneminde ilkin Moro Öğrenciler Birliğini kurmuş. Devamında Güneydoğu Asya Öğrenciler Birliğini kurup gelecekte planladığı Moro mücadelesinin çekirdeklerini orada inşa etmiştir. Suud'u tanımış, Mısır'ı tanımıştır. Daha sonra hem askeri eğitimler almak hem de dünya ile iletişimi sağlamak için Pakistan'da 4-5 yıl kadar yaşamıştır. O sürede Afganistan cihadını çok yakından tanıma imkânı olmuş. Türkiye ile tanışıklık da yine o dönemde oluşmuş. 12 Eylülde Türkiye'de duramayıp çıkmak zorunda kalan liderlerle Pakistan'da bir araya gelmiş; onlarla birlikte yaşamışlar. O vesileyle de milli görüşü tanımıştır. O dönem dünyadaki İslami hareketleri tanıma imkânı bulmuştur. Nur Misvari'nin altında dış ilişkileri yürüten bir pozisyonu olmuş. Çok uzatıyoruz tarihi ama bunu bilmeden olmuyor.

Dış ilişkileri yürütürken şu tespitte bulunmuştur; "böyle yürümüyor, gitmiyor. Çünkü herkesin başka önceliği var. Savaşmakla da karşı taraftakileri öldürmekle de bir şeyi değiştiremiyorsunuz. Hiç bir şey değişmiyor. Bugün siz kontrol ediyorsunuz, yarın o geliyor, o vuruyor o kontrol ediyor. Sonra siz geliyorsunuz, yeniden savaşıyorsunuz. Sizden birileri ölüyor, onlardan birileri ölüyor. Siz kontrol ediyorsunuz, o kontrol ediyor. Sürekli gidiyor, geliyor hiç bir şey değişmiyor."

Çok tarihi bir söz vardır; bazıları onun söylemediği söyler ama ben karakterine çok uygun olduğunu düşünüyorum. Diyor ki "hedefinde barış olmayan tüm çatışmalar katilliktir." Selamet Haşim ilk günden itibaren mücadelesini barış için yapan birisidir. Nur Misvari ile anlaşamıyorlar, Selamet Haşim ayrılıyor ve Moro İslami Kurtuluş Cephesini kuruyor. Bunun görünen sebebi, okumalar ve kayıtlar içerisinde görünen en önemli sebebi şudur; Nur Misvari 1973 itibariyle Marcos ile görüşmeye başladı, İslam İş Birliği Teşkilatı arabuluculuğunda yapılan bu görüşmelerde Misvari bağımsızlıktan vazgeçti ve bir otonom bölgesi kurulması konusunda anlaşta. Selamet Haşim de bağımsızlıktan geri adım attığı için Nur'dan ayrıldı. Doğru yönü vardır bunun ama asıl ayrılma noktası daha temeldendir. Problemin çözümüne bakışları birbirinden çok farklıdır. Nur Misvari savaşla bunu çözebileceğine inanır ama Selamet Haşim bir toplumsal dönüşümle ancak bunun gerçekleşebileceğini söyler. Bunu söylediği çok önemli bir cümlesi vardır; "bütün dünya

Müslümanları Moro cihadından bahsediyor. Moro mücahitleri adına marşlar söylüyor ama bizim mücahitlerimizin ancak %20 si namaz kılıyor. Namaz kılmayan bir mücahit! Bunun başarılı olması mümkün değildir. Biz öncelikle ne olarak biliniyorsak o olmamız lazım.” diyor ve bir toplum inşa etmeye başlıyor. Bölgede “mücadeleyi asker değil toplum verir” i ilk belirleyip yürüten isimdir. Yine “eğer biz toplumu değiştirmesek, toplum bizim ideal toplumumuz haline gelmezse biz hiç bir şeyi değiştiremeyeceğiz.” diyor ve bir toplum inşa sürecine başlıyor. Bir yol haritası ortaya koyuyor. Selamet Haşimi'nin dört maddelik bir yol haritası vardır. Bu dört madde bölgedeki MILF'in Amentüsü gibidir. Özellikle 80'li yıllarda başlayıp 2000 de bitmesi hedeflenmiş bir yol haritasıdır. Herkes bunu bilir.

Birinci maddesi İslamlaşmadır. Toplumsal dönüşüm karşılığıdır. Söylem olarak diyor ki “Biz Müslümanlarız. Müslüman olduğumuz için 500 yıldır buna maruz kalıyoruz. Başta söylediğim gibi Tausup, Maugindanao ya da Bajau olduğumuz için öldürülmedik. Onun için topraklarımızdan sürülmedik. Müslüman olduğumuz için bunlar başımıza geldi. Şimdi de düzelmek istiyorsak Müslüman olacağız; “mış” gibi olmayacağız. Bütün kimliklerimizi bir tarafa bırakacağız, bir pota içerisinde Müslüman olacağız, bir araya geleceğiz”. Askeri kampların içerisinde akademiler kuruyor. Akademilerde öncelikle kendi askerlerini, ailelerini ve toplumun tamamını eğitimden geçiriyor.

Bu kamplar hayatın devam ettiği kamplar şeklinde düşünülmüşler; çünkü savaşmak için kurulmamışlar. Bir eğitim merkezi olarak düşünülmüş. Askeri eğitim yapılırsa da söylediğim bu eğitimler de yapılıyor.

Hem İslami bilimlerin hem fen bilimlerinin okutulduğu akademilerde var. Yeni bir toplum inşa ediliyor. Yurt dışına çok sayıda öğrenci gönderiliyor. Onlar orada eğitimler alıyorlar, ülkeye tekrar geliyorlar.

Yol haritasının ilk maddesi budur. Selamet Haşim “güçlü örgütle bunu yapabiliriz” diyor. Zaten bütün hareketler için olması gereken bir şeydir. Örgüt için yaygınlığı olacak şekilde her tarafa ulaşma kabiliyeti olan mekanizma ağı kurulması gerekir. Moro İslami Kurtuluş Cephesi böyle bir mekanizma oluşturuyor.

Savaşan bir yapı olarak bildiğimiz Moro İslami Kurtuluş Cephesinin Amentü'sünün üçüncü Maddesi; silah. Selamet Haşim güçlü orduya ihtiyacımız var diyor ve bu orduyu tarif ederken Filipinler askerini- polisini öldürmek için bir orduyu tarif etmiyor. Güçlü bir ordu kurmamız lazım ki yeni ortaya çıkarmaya çalıştığımız toplum daha ilk başında boğulmasın. Orduyu ulusal cephenin ordusundan ayıran çok önemli bir yapısı var. Saldıran bir ordu değil sürekli savunmada kalan, kendine saldırılmadığı müddetçe, kendisinin deklare ettiği

alanlara girilmediği müddetçe hiç bir çatışmaya girmeyen bir ordu. Güçlü bir ordu, 40 bin civarında şu anda askeri var. Asıl olarak gücü bundan kaynaklanmıyor. Asıl gücü kendine mahsus bölgenin kendinden olan ordu olmasından ve kendi silahlarını yapmasından kaynaklanıyor. Söylediğim gibi ilk silahlar Kaddafi'den geldi ama her silahın bir ömrü var. Her silahın belli yerleri belli zaman sonra bozulacaklar ve bunların mutlaka tamir edilmesi lazım. Bunların tamirinin yapıldığı atölyeler kurulmuş. Zaman içerisinde gerçekten de ciddi manada sonucu değiştirecek kalitede ve güçte silahlar bu atölyede yapılmaya başlanmış. Bunların içerisinde havanlar da var, füzeler de var, omuzdan atılan roketler de var. Kendi yaptıkları silahlarla mücadeleyi devam ettirmişler. Dışa bağımlılıklarını minimize etmişler. Kaldı ki ülke bir adalar ülkesi. Silah tüccarlarının en rahat ulaştığı coğrafyadır bu coğrafya. Paranız olduğu zaman dünyanın her tarafından istediğiniz silahların tamamını alma imkânınız burada var, eğer paranız varsa. Selamet Haşim orduyu bu şekliyle kurmuş. IŞİD belasını yaşadığımız günümüzde ne kadar da isabetli bir karar verdiğini görüyorsunuz. Yabancıları bölgeye sokmamış, hiç bir yabancı grubun bölgeye gelmesine müsaade edilmemiş. Karar mekanizması içerisine hiç bir yabancı dâhil edilmemiş. İslam coğrafyasında bu kadar marşlar söylerseniz birçok insanın ilgisini çeker. Gidenler olmuş. Araplardan, Türkiye'den de gidenler olmuş. Şahsen bir kaç kişi biliyorum. Ailelerinden bana "mezarlarını bulabilir miyiz?" diye gelenler de oldular. Ama bunların hiç birisi etkin bir pozisyonda olmamışlar, karar mekanizmasının içerisine dahil edilmemişler. Kendi içlerinde de gruplar yapmalarına kesinlikle müsaade edilmemiş.

Saniyorum Afgan cihadı tecrübesi, Müslüman olması ya da olmaması önemli değil. Yabancıların bölgeye geldikleri zamanki yapıları yerliler gibi değil. Onların kaybedecek hiç bir şeyleri yok. Memleketlerin yakılıp yıkılması, insanları öldürülmesi, çocukların katledilmesi canlarını hiç acıtmıyor; canınız acımıyorsa da o zaman sınırınız kalmıyor. Ormanın yanması, tarım alanının yanması, gölünün kirletilmesi. Bunlar da insanların canını acıtmıyor. Ama siz oralıysanız, o topraklar sizin topraklarınızsa insanlarınızı da doğanızı da, bütün geçmiş değerlerinizi de muhafaza etmek için elinizden gelen her şeyi yapıyorsunuz, yapmalısınız. Onun için yabancıların varlığı istenmemiş. Afganistan'ı nasıl yaktıklarına Selamet Haşim şahitlik etmiş ve onlara müsaade etmemiş. Müsaade etmemek çok zor bir durum. Özellikle Moro cihadı gibi yoklukla devam eden bir cihada çantalar dolusu paralarla yanınıza gelen insanlara yok demek, gerçekten adamlık ister. Selamet Haşim paraya da razı olmamış; bu sürecin içerisine etkin olarak kimsenin katılmasına da müsaade etmemiş. Bu da onu çok ayrıcalıklı bir pozisyona taşımış. Mücadeleyi de en yakın olan Malezya'dır. Malezya'nın bile oyuncağı haline gelmemişlerdir.

Moro mücadelesi, Moro Müslümanlarının mücadelesi olarak kalmıştır. Bizdeki gibi iç içe geçmiş, kimin eli kimin cebinde olduğu şeklinde değildir. Bizim coğrafyamız için söylüyorum; sadece Türkiye için söylemiyorum. Bütün Irak, Suriye ve Lübnan için de böyle. Daha genelde çatışmanın olmadığı memleketlerimiz için de benzer şeyleri söyleyebiliriz. İç içe geçmişlikte oklar birbiriyle artık bir yumak haline gelmiştir; ama Moro'da bu yapılmamıştır.

Moro'da devlet karşı tarafı bölmek için çok uğraşmış, dönem dönem de başarılı olmuş ama Moro İslami Kurtuluş Cephesi birlik olarak, milletin temsilcisi olarak, içerisine de hiç bir uluslararası aktörü karıştırmadan devam etmeyi başarmış. Bunda da yokluklara razı olarak gelmiştir. Çarıkla savaşmış ve çok basit şeylerle hayatını devam ettirmiş ama hiç bir şekilde gidip de birinin oyuncağı olmamış. Yine o eğitimin sonucu. Selamet Haşimi'nin bir konuşmasında Filipinler için şunu söylemiş "ben öldüğüm zaman mücadelenin biteceğini sanıyorlar. Benimle kail bir hareket sanıyorlar bunlar ama bilmiyorlar ki ben bu topraklarda yaşayan insanların hepsinin kalbine cihad tohumu ekdim. Bu hiç bir zaman bitmeyecek. Ben olsam da olmasam da bu topraklar artık Bangsamoro toprakları. Bu değişmeyecek, insanların kalbinde bu var." Gittiğinizde insanların hepsinde bunu görürsünüz. Hiç kimse MILF için, cephe için, Selamet Haşim'i için bu mücadeleyi sürdürmemektedir. Herkes kendisi için bu mücadeleyi sürdürmektedir. Bu savaş herkesin kendi mücadelesidir ve Allah ile onun arasındaki sözleşmenin karşılığıdır. Onun için bu milli kalmayı başarmış.

Ben yüzün üstünde özellikle çatışmaların olduğu ülkelere gitme, onlarla beraber olma imkânı buldum. Çeçenistan'dan Suriye'ye kadar birçok devrimci örgütle en üst düzeyde tanıştım. Buradaki gibi bir şeyi hiç bir yerde görmedim. Afganistan'da da görmedim, Tacikistan'da da görmedim, Keşmir'de de görmedim, Arakan' da görmedim.

Kurduğu sistem tamamen kendi kendine yürüyen bir sistem olmuş. Söylediğim "bu sizin cihadınız " söylemi herkese kabul ettirilmiş, hiç kimse bu harekettten bir şey almamıştır. Kırk bin tane askeri var, düzenli kırk bin askeri var, bir o kadar siyasi kanadında networkün içerisinde adamı var. Bu mekanizmada liderinden, liderin güvenliğini sağlayan korumalara, mücahitlere, siyasi yapıya kadar hiç bir kimse maaş almıyor. Üstüne bu mekanizmayı bu insanlar kendi verdikleri zekâlarla ayakta tutuyorlar. Bu yapının içerisine illegal hiç bir para sokmamışlar. İslami çizginin dışında hiç bir gelirleri olmamış. Devrimci örgütlerin en önemli gelir kaynakları ya illegal ticarettir; uyuşturucudur, kadındır, kaçakçılıktır ya da devrimci vergileridir. Moro İslami Kurtuluş Cephesi böyle bir vergi de koymamış. Halkın içerisinde çok etkin, arazinin çok büyük bir kısmını tutuyor olmasına rağmen bir devrimci örgüt de kurulmamış. Sadece ve sadece kişisel ve kendine bırakılmış vergilerle desteklenmiş burası.

Zekâtla desteklenmiş, başka hiç bir şey almamıştır. Şu süre içerisinde bile bu adaleti çok iyi muhafaza etmişler. Ben sözlerin çok fazla anlamı olmadığını pratikte görmüş birisiyim. Bu odada söylersiniz, yan odada o başka bir forma döner. Onun için uygulamalar önemlidir. Bu adaleti gerçekten uygulayıp, uygulamadıklarını da bu beş yıllık tecrübemde gördüm. Şunu paylaşayım, Hristiyanlık bölgede çok görülen bir kimliktir, kilise her alanda çok etkindir. Mindanao adasının kardinali, Kardinal Quevedo isminde birisi, şimdi emekli oldu. Barış sürecinin de çok önemli aktörlerinden bir tanesiydi, çok destek verdi. Onunla parçası olduğumuz heyetle, beş kişilik bir heyetimiz var. Onunla bir görüşmemizde biraz da provokatif bir şekilde dedim “sen nasıl güveniyorsun bu Müslümanlara? Şimdi barışı destekliyorsun, patron sensin, daha sonra patron onlar olacaklar. Nasıl güveniyorsun bunlara?” dedim. O da cevap olarak hiç durmadan dedi ki “savaşın en sıcak zamanında bile ben onlardan zarar görmedim, barışta niye zarar göreyim?” dedi. İşte barışı bu ortam getiriyor. Bunu gördüğünüz zaman diyorsunuz ki; buradan barış çıkar. Ancak öyle barış çıkıyor yoksa birbirini kandırma ile kimse bir yere gidemiyor.

Bu süre içerisinde Selamet Haşim gerçekten kendi kendine yeten bu mekanizmayı kurmuş, 2000 yılında da 97 de de şunu görmüş “artık benim görüşmeleri yapacak bir zeminim var. Bir toplum ortaya çıkmaya başladı. Artık bu üfürüldüğü zaman sönecek bir ateş değildir.”

97 yılında devlet ile ilk görüşme trafiğini başlatmış. Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi, Nur Misvari ayrı bir kanalda mücadelesini devam ettiriyor. Devlet ile görüşmelerini devam ettiriyor. 76’da bir anlaşma imzalıyor. 89’da bölgede bir otonom bölge Nur Misvari ‘ye rağmen kuruluyor. 1996’da Nur Misvari yine İslam İşbirliği Teşkilatı vasıtasıyla bir anlaşma yapıyor ve bölgede 89’da kurulmuş otonom bölgenin valisi olarak göreve başlıyor. O süreç orada bu şekilde devam ediyor ama devlet işlemeyecek bir mekanizma kuruyor. Nur Misvari bunu fark etmiyor. Moro İslami Kurtuluş Cephesi yine çok önemli ayrıcalıklarından bir tanesidir, bu sürece dâhil edilmek için çok uğraşılıyor ama Selamet Haşim kabul etmiyor. Aracı olarak gelenlere söylediği şey de şu “barış diye adlandırdığınız hiç bir şeye müdahale etmeyeceğim. Engellemek için hiç bir şey yapmayacağım ama ben onun içerisinde de olmayacağım. Gidin kendi barışınızı yapın, bunu engelleyecek şekilde bizden hiç bir şey görmeyeceksiniz.” diyor ve yapmıyor. Ama daha birinci yılında bu süreç yürümüyor. Bu sürecin yürümediğini gördüğünde ve kendinin de artık hem örgütüyle hem halkıyla hazır olduğunda devlet ile 97’de ilk görüşmelere başlıyor. 2001’de bir ateşkes anlaşması imzalanıyor. 2004 yılında Malezya’nın araya girmesiyle bir mekanizma kuruluyor. Kapsamlı bir ateşkes anlaşması imzalanıyor ve bu mekanizmada uluslararası bir gözlem heyeti ile askeri bir gözlem heyeti bu ateşkesi denetlemek üzere bölgede konuşlanıyor. Süreç de

oldukça iyi gidiyor. 2008'de bir anlaşma yapıyorlar. Selamet Haşim 2003'de vefat ediyor. Vefatı sonrasında şimdiki lider Hacı Murat İbrahim görevi devralıyor ama cephede ufacak bir sarsıntı bile yaşanmıyor. Selamet gibi karizmatik, kurucu bir lider vefat ediyor. Bir bombalamada yaralanıyor, arkasından vefat ediyor ama sistem hiç bir şey kaybetmiyor. Hatta oradaki arkadaşların söyleminde- benim gözlemim olmaz o dönemi bilmediğim için- daha da güçlenerek devam ettiğini belirtiyor. Selamet Haşim üstat bir İslam âlimi, ama üzerinde kamuflajı olan mücadelenin direkt içerisinde olan birisi. Ufacık tefecik bir adam, ama herkesin çok sevdiği, konuşması, yaşamı birbiriyle aynı olan, halkının içerisinde yaşayan, mücahitlerin yanından hiç ayrılmayan, onlarla aynı ortamda oturan, aynı şeyi yiyip- içen, onlarla yaşayan birisi. Ölüncü de yine onların arasında ölüp oraya defnedilen birisi. Bu kadar güçlü bir adamı kaybediyor cephe ama hiç bir şeyini kaybetmiyor, mücadeleden hiç bir şeyini kaybetmiyor. Bir araya geliyorlar çünkü Selamet Haşim'in oluşturduğu mekanizma istişareye, danışmaya dayalı bir mekanizma. Altmış kişiden oluşan bir merkez komitesi var. Bütün kararlar merkez komitesinde alınıyor. Selamet de bu merkez komitesinin kararı olmayan hiç bir şeyi yapmıyor. İstişare ile yürümüş ve kendini tek adam haline hiç getirmiyor. Bu gerçekten çok önemli bir şey. Filipinler'deki bu sürecin uzamasındaki en büyük problem, devlet tarafının sürekli değişmesi olmuş. Filipinler'de devlet başkanı altı yılda bir seçiliyor. Devlet tamamen değişiyor, süreklilik hiç yoktur. Devlet başkanları bir seferliğine seçiliyorlar, ülkede parti sistemi de yok. Ünlü ve güçlü ailelerden birisi devlet başkanı oluyor. Kendi kafasında bir devlet kuruyor, güçlü bir mekanizması da yok. O altı yıl içerisinde bir şey yaptı yaptı, yoksa bir şey olmuyor. Zaten son bir yılı da topal ördek yılı, aynı Amerika'daki tabiri kullanıyor onlar da. Yani beş yıl bir zamanı var başkanın. Beş yılda yapısal değişiklikler çok kolay şeyler değiller. O tarafta bu eksikliği yaşıyorlar ama cephe öyle değil. İslami cephede on yedi yıl müzakereleri bir adam yürüttü. 97'de başlayıp 2014'de sonuçlanan barış sürecini bir adam, Muhacir İkbâl yürüttü. Karşısında dört tane devlet başkanı, sekiz dokuz tane panel başkanı geldi geçti. Ama o hiç değişmedi, o istikrarlı bir şekilde ne istediğini bilerek müzakereleri devam ettirdi. Selamet'ten sonra da Hacı Murat bayrağı devraldı. Hacı Murat askerdir, 68'de ordudan Selamet'in yanına gelmiş. Hiç bir şey bilmeden Selamet'in yanındaki eğitimlerde bütün mücadelenin genelkurmay başkanı haline gelmiş. Selamet öldüğünde de o altmış kişilik merkez komitesi Hacı Murat'ı lider olarak belirlemişler. Hem siyaseti bilen biri her ne kadar İslami yönü çok güçlü değilse de bilen hem de güçlü bir asker sıfatıyla mütevazı bir kimlik Hacı Murat İbrahim. O devralmış, o yürütüyor.

2008'de bir anlaşma yapılmış, bugünkünden de coğrafi olarak daha geniş bir yeri kapsayan bir anlaşma ama anayasa mahkemesi daha anlaşma haline gelmeden süreci bitirmiş.

Yeniden bir çatışma ortamına dönmüşler, çok yoğun bir çatışma var. Binlerce insanın hayatını kaybettiği iki milyon insanın evinden edildiği bir çatışma dönemi 2008 süreci... Ama pes etmemişler. 2010'da yeni bir devlet başkanı seçildi Aquino... 86'daki halk devrimini yapan anne Aquino'nun oğlu Aquino seçildi. İlk işlerinden bir tanesi bu barış görüşmelerini yeniden canlandırmak oldu. Tekrar Hacı Murat ile bir araya geldi. Bir araya gelişleri Japonya'da oldu. Komşu ülkelerin, özellikle de işin içerisine dâhil olmayan komşu ülkelerin sürece destek vermeleri gerçekten çok katkı veriyor. Ülkede bir araya gelmeleri mümkün olan bir şey değildi. Aquino ile gizli bir toplantıda Tokyo'da bir araya geldiler. Bir çerçeve oluşturdular kendi aralarında. Onu uygulamaya başladılar. Çok da iyi gidiyor idi. 2012 itibariyle İHH olarak biz de davet edildik. Geçmişteki devam eden on yedi yılın kendi tecrübeleri, 70'li yıllardan itibaren de ulusal cephenin tecrübeleri ile bir mekanizma oluşturdular. Komple bir mekanizma bu. Komisyonlar var bu yapının içerisinde. Bunların hepsi aktif komisyonlar, hepsinin bir sorumluluğu var. Kimisinin sorumluluğu silahları kontrol altına almak. Kimisinin sorumluluğu geçmişte yaşanmış olan insan hakları ihlallerini ve suçları tespit edip bunların tekrar etmemesi için nasıl bir mekanizma kurulma hususunu önerme sorumluluğu olanlar. Kimisi ateşkesi denetleyen ve ateşkesi muhafaza için uğraşan mekanizmalar. Kimisi sivil hayata dönecek olan mücahitlerin hayata dönmesini, nasıl bir sivil hayat olacak ve onlar nasıl destekleneceği kurgulamak için yapılmış olan mekanizmalar. Bunların bir kısmında da uluslararası temsilciler var. Uluslararası temsilcilerin de destek verdiği bir yapı. Duterte'ye kadar bu biraz daha kolaydı. Duterte daha milliyetçi bir havayla geldi. Duterte sonrasında yabancı görünürlüğü nispeten azaltıldı, hala varlar ama etkinlik olarak eskisi kadar seslerini çok yüksek sesle söylemiyorlar ki sürece zarar vermesinler diye, buna biz de dâhiliz.

Biz niye varız bu sürecin içerisinde?

Cephe mekanizmayı bir kere baştan kurduklarında şunu söyledi; "biz bu mekanizmayı ilk defa kurmadık. Defalarca bunu yaşadık, defalarca anlaştık, bozduunuz. Sonra da bizi suçladınız; barış masasını terk ettiniz dediniz. Biz artık bunu bize bırakmayalım. Hakem heyeti oluşturalım. Bu oluşturulan hakem heyeti ilk günden sürecin uygulamasını kontrol etsin, takip etsin, bunu bir rapor haline getirsin. Biz bilelim ne olup bittiğini. Bütün dünya da ne olup bittiğini, kimin sözlerini ne kadar yerine getirip getirmediğini bu hakem heyetinden-gözlem heyetinden takip etsin ki sonrası bir önceki örnekler gibi olmasın " denildi.

Beş kişilik bir heyet konuşuldu. Beş kişilik heyetin başkanlığına Avrupa Birliğinin eski büyükelçisi olan Filipinler'deki büyükelçisi iki taraftan ortak olarak belirlendi. İki tarafı da

çok iyi bilen birisi. Diplomatlığının ilk döneminde, büyükelçi olmadığı dönemde 90'lı yıllarda Filipinler'de olmuş. 94'de Selamet Haşimi'yi de Hacı Murat'ı da merkez kamplarında bir diplomat olarak ziyaret etmiş. O gündün tanışıklıklarını oluşturmuş. Nötr gözüken isim, olayı da iyi bilen bir isim. Benim de kendinden çok şey öğrendiğim bir isim oldu büyükelçi. O başkan oldu, sonra cephe de devlet de ikişer isim önerdi. Bunlar iki taraf tarafından da kabul edildi ve bu heyet meydana geldi. Moro İslami Kurtuluş Cephesi de uluslararası temsilci olarak İHH'yi önerdi. Bu davet üzerine biz gittik, Filipinler devleti bizi istemedi. Özellikle de davet 2002, tam Mavi Marmara'nın en sıcak olduğu dönemlerde geldi.

-2012 değil mi?

-2012. 2010'un ortasında Mavi Marmara olmuş. İnternete İHH diye yazdığınızda ilk yüz tanede Mavi Marmara çıkıyor. Onun için devlet de o kimliğimizi yoğun olarak gördü ve biraz rezerv koydu, istemediler. Olmasın istedi. Hacı Murat müsaade etmedi, İHH olacak dedi.

Bizim karşılığımıza devletin teklif ettiği yapı Asya vakfıydı. Amerika'nın bir kurumu. Güneydoğu Asya'da çok etkin, sadece Filipinler'de değil Güneydoğu Asya'daki bütün ülkelerde etkin olarak çalışıyor. Amerikan devletine de çok yakın olarak bilinen bir kurum, onlar oldular. Hacı Murat'a birinde dedim "ya bunu niye kabul ettin; bunun kimliğini biliyorsun." O da gülerken dedi ki işte "seni buraya kabul ettirmek nasıl oldu sanıyorsun; her şey bir dengede yürüyor. Bir tarafta Asya'yı kabul ettim, onlar da İHH'yi kabul ettiler." demişti. İki tane de bölgeden var. Birisi cephenin gençlik hareketinin başında olan bir arkadaş, sivil toplum kuruluşu. Fiili olarak direkt temsilcisi değil ama onlara çok yakın birisidir. O var. Devlet tarafından da bundan önceki barış süreçlerinde de olmuş bir teşkilatın başkanı var. Beş kişilik bir heyet. Bu heyet devlet başkanından aşağıya kadar herkesi, bu tarafta da cephe liderinden aşağıya kadar herkesi ziyaret etme, herkese süreç ile ilgili dâhil oldukları konularda her şeyi sorma hakkına sahip. Ben bölgedeyken iki kere milli güvenlik konseyi toplantılarına katıldım. Milli güvenlik konseyi toplantıları devlet başkanı katılmıyor orda. Bakanların ilgilileri ve askerinin katıldığı toplantılar oluyor. Orada katıldığımız toplantı bize mahsus bir toplantı değildi, normal süreçleri içerisinde biz de gözlemci olarak o heyete girdik. Şunu bize şunu göstermek için yaptı; bu görüşme sadece devlet başkanının inisiyatifinde yürümüyor, devlette yürüyor. Bu sürecin mutfağı bütün herkesin olduğu bir yer. Buna şahitlik ettim. Biraz da rahatımdır o konularda. Bir devlet geçmişi ya da diplomat geçmişi olmadığında patavatsız olma hakkına sahipsiniz. Rahat olunca da o ortamlarda genelkurmay başkanına da hava kuvvetleri komutanlarına da sorular sorup bayağı bir ortamı germiş idim. Sonra kendime de şu soruyu sordum, "benzerini acaba Türkiye'de yapsam ne olurdu" diye. İhtimalen bir daha giremezdim

ülkeye belki çıkamazdım da, o kısmı da yaşanabilir idi. O düzeyde sorular soruluyor. Arazideki sorularımızda da bu rahatlığı alarak girdik. İki tarafın yaptığı anlaşmada tamamen dokunulmazlığın olduğu beş kişi, bu beş kişi. İsteddiği her yerde her soruyu sorup kayıt altına alabiliyor. Her iki ayda bir yapılan toplantılara gidiyoruz. Toplantı sonrasında bir rapor hazırlıyoruz bu raporu iki tarafa veriyoruz. Bunlar mahrem şeyler, tespit ettiğimiz önemli şeyler oluyorlar çoğunda. İki tarafa veriyoruz, dışarıyla paylaşmıyoruz. Her yıl da bir genel rapor, halka açık bir rapor hazırlanıyor ve bu kamuoyuyla paylaşılıyor. Bu yıl önümüzdeki hafta başında beşincisini yayınlayacağız. Süreçte nereye geldik, kim neyi yaptı, kim neyi yapmadı kısımlarını bu raporlarla tarihe not olarak düşüyoruz. Burada dilimizi ayarlamaya çalışıyoruz. Devam eden bir süreç var. Barış süreçlerinin hiç birisi, gördüklerimin hiç birisi yazıldığı şekliyle devam edemiyor. Siz bir şey üzerine anlaşılıyorsunuz ama yol yürürken başka bir şey çıkıyor ortaya. İki taraf da bu çıkan şeye razı. O zaman üçüncü tarafların yapması gereken bu rıza haline razı olup ortalığı karıştırmamaktır. Ama bunu da yazmanız lazım. Bunun tarihe not düşülmesi lazım. Anlaşmış olmak bir aşama sonrasına garanti vermiyor. Bugün anlaşılıyorlar, yarın bu bozuluyor. Benim sorumluluğum bu anlaşmazlık noktalarını tarihe düşmek, olayı provoke edip de başka yerlere çekmek değil. Heyetteki beş kişi bu anlayış içerisinde hareket ediyor, zamanlamalarını buna göre seçiyor. Söyleyeceği sözleri ve kelimeleri gerçekten üzerinde çok uğraşarak söylüyor. Şu son rapor üç aydır aramızda gidiyor, geliyor. Kelime oynuyoruz, virgül oynuyoruz, nokta oynuyoruz ki süreç zarar görmesin. Normalde içindeki tespitler devletin sorumluluklarının önemli bir kısmında hayati birkaç kısmı yerine getirmeyen tespitler. Bunlar açıklandığında ciddi manada karşılık bulacak tespitler var. Son raporun içerisinde cepheyi haklı bulan bir rapor. Beş kişinin ortak şeyi açıklayacaktık. Buna rağmen biz de referandum öncesinde -21 Ocakta bir referandum yapıldı- açıklayacaktık; basın toplantısı yapacaktık. Hacı Murat, İbrahim lider, cephenin lideri; Dedi ki “ mümkünse bunu referandumdan sonra yapın.” Zor ikna ettim heyetin içerisinde olanları ama ikna ettim ve referandum sonrasına bıraktık. Son ziyaretimde başbakan oldu. Şimdi referandum olumlu sonuçlandı; idareyi aldı. Ziyaret ettim, raporu sordu. Dedim “bitti, basın toplantısı yapacağız” dedi ki; “yine de basın toplantısı yapmayın, bu bizim için önemli ama basın açıklaması şekliyle yapın, sesi az çıksın”. Onu da ikna ettim, şimdi sadece basın açıklaması yapacağız.

Daha önceki dört raporumuzu basın toplantısıyla yaptık. Ülkenin bütün televizyonlarının geldiği büyük basın toplantıları oluyorlar bunlar. CNN Filipin çok etkin ülkede, o çok büyük bir kısmını vermişti son raporun. Bu sefer onu da yapmadık. Bu sefer daha düşük seviyede tuttuğumuz bir rapor açıklaması yapacağız inşallah.

2010 süreci bana göre bir Amerikan müdahalesi. Filipinler devletine göre, yol kazası. İslami cepheye göre, Moro İslami Kurtuluş Cephesine göre de sessiz kalınan bir olay. Sonrasında Mamasapano bölgesinde kırk dört özel harekât askerinin öldürülmesiyle 2015'te durdu. Tam artık bitti denilen süreç bir operasyonla tamamen durdu. O günkü devlet başkanı, sürecin sahibi olan Aquino olayı idare edemedi, sahip çıkamadı, süreci mecburen durdurmak zorunda kaldı. 2016 yılında şimdiki devlet başkanı Duterte seçildi. O, kampanya döneminde de zaten bu barışı yapacağını vaat etmişti. Seçilir seçilmez; "bu görüşmelerin dünü olmamalı, öğrendiğim şeyleri de böyle paylaşmak istiyorum. Dündeki yaşananların hiç birisi geleceği eğer size yarıyorsa etkilememeli" dedi. Cephe tarihinde ilk defa siyasi bir tarafı aldı. Barış sürecini çok önemli bir noktaya getirmiş. Kendilerine göre çok önemli bir kazanım var. Bunu devam ettirmek için Aquino'nun devamı olan Roxas isminde, Aquino döneminin içişleri bakanlığını yapmış devlet başkanı adayını desteklediler ilk defa. Çünkü Moro İslami Kurtuluş Cephesi siyasi süreci reddediyor. Mücahitlerinin ve tabilerinin önemli bir kısmı kayıtlı seçmen değiller, oy kullanmıyorlar. Oy kullanmayı zaten Filipinler devletini meşrulaştıran bir noktada görüyorlar. Hiç birisi kayıtlı değiller. Bunların bir kısmı da nüfusa bile kayıtlı değiller, reddediyorlar bunu. Buna rağmen bir kampanya yürütüldü, kayıt süreci yapıldı. Şehirlerde olan kayıtlılar, bunların da Roxas'a oy vermesi istendi. Bir istisna vardı içerisinde, Moro İslami Kurtuluş Cephesinin elbette mekanizma karar aldığı zaman onu herkes uyguluyor ama iki numara Duterte'yi destekliyordu. Böyle bir ikilemi de ilk defa. Bu bir tartışma değil sadece kişisel tercih olarak ortaya koydu. Ben de Hacı Murat dâhil bütün liderlere Duterte'yi desteklemelerinin daha iyi bir seçenek olduğunu söylemiş idim. Ama cephe merkez komitesi diğerini destekledi. Duterte seçildi. Duterte demedi ki "siz onu desteklediniz, gidin onunla barış yapın." Cephe de "ben öbürlerini desteklemiştim, şimdi bu adamın yüzüne ben nasıl bakayım" demedi. İki numara bir ay önce rahmetli oldu, Gazali Cafer. Duterte'nin çok eski dostu, böyle kişisel bir dostluğu var. Seçimi kazanır kazanmaz Gazali gidip Duterte'yi tebrik etti ve süreci tekrar canlandırmak istediklerini söyledi. O da "bu zaten benim sözümdür, devam ettireceğim. İlk icraatım da bu olacak." dedi ve kaldıkları yerden hızlıca devam ettiler. Bugünkü barışı bitirdiler. 2014 anlaşması çok başarılı bir anlaşmaydı, bunun kanunlaşması gerekiyor idi. Duterte bunu hızlıca meclise getirdi, mecliste bunlar görüşüldü. Birkaç hayati nokta meclisten geçemedi. Meclisten geçemeyenleri Duterte ile Hacı Murat sürekli görüştüler. Devlet başkanı da meclise % 100 hâkim değil. Bir kısım maddelere Duterte de sıcak bakmıyordu, bunlar kırmızıçizgilerdi.

Birincisi polis. Bu bölgenin bir Bangsamoro polisi olacak idi anlaşmayla. Ordu bölgeden çekilecek, ordu gücü olmayacaktı. Bütün polis gücü Bangsamoro'lulardan oluşacak. Müslüman olmak şartı yok ama Bangsamoro'lu olacaklar. Genel polis yapısının parçası

olmayacaklar. Buradaki kabinenin, hükümetin kontrolünde bir polis yapısı olacak. Yani silahlı güç otonom bölgesinin kontrolünde olacaktı. Güvenlik için bunu çok önemsiyorlar. İki sebepten ötürü iki taraf içinde bu çok önemliydi. Birincisi kendilerini Filipinler ordusu ve polisine karşı garantiye almak istiyorlar. İkincisi ve daha önemli olan bölgede çok sayıda silahlı grup var. İslami olanları var, komünist yapı olanları var, siyasetçilerin küçük küçük orduları var. Ama bin kişilik bir ordu çok önemli bir şey, sonuç değiştirebilecek, çok ciddi zarar verebilecek bir mekanizma.

Her belediye başkanının, her valinin böyle bir silahlı gücü de var. Kendinizi onlara karşı korumak için sizin de mutlaka güçlü bir polis gücüne ihtiyacınız var. Cephe bu iki sebepten bunu çok önemsiyor idi. Ama devlet dedi ki “bir memlekette iki tane polis olmaz, bu polis de Filipinler polisinin bir parçası olabilir.” Bununla ilgili maddeyi tamamen sildiler, tarif bile edilmedi. Şimdi bu kırmızı bir çizgi.

İkincisi sınırları esnek bir özerklik oluşturulmuştu. Bunu da şunun için yaptılar. Referanduma dayalı bir coğrafya çizeceğiniz için % 50'ye ihtiyacınız var. Ama hemen yanınızda da % 49 olan Müslüman topluluklar yaşıyorlar. Onlar da buranın içerisinde olmak istiyor ama % 50'yi geçme ihtimalleri olmadığı için olamıyorlar. Dönem içerisinde demografi değişirse onlar da olabilsinler diye her beş yılda bir yeni bir referandum yapıp, komşulardan eğer dâhil olmak isteyenler var ise coğrafi devamlılığı şart koyarak bunlar da dâhil olabilecekleri bir mekanizma vardı. Parlamento bu maddeyi de iptal etti. Bu pratik olarak şu an için çok bir şey değiştirmede ama komşu bölgelerle ilgili umudun önünü kesti. Genişlemenin önünü kesti. Ciddi bir kırmızıçizgiydi. Coğrafi olarak başta tarif ettiğim yer yüz on altı bin kilometre kare. Saba'yı saymıyorum. Şu anda Filipinler kontrolündeki Bangsamoro'nun tarihsel karşılığı yüz on altı bin bin km. Bugünkü özerkliğin olduğu yer on üç bin km, sonradan eklenen altmış köy daha on beş bin km civarı. Yani % 9 unu falan alabilmişsiniz. % 90'ı- % 91'i dışarda kalmış. Dışarda kalanlara da umut vermek için bu madde konulmuş idi. Geride kimseyi bırakmadı, çünkü mücadeleyi sadece otonom bölgenin içerisindekiler yürütmediler. Otonomun dışındakiler de bu mücadelenin bir parçasıydı. Onun da mücahitleri vardı. Davao'da da kampınız var, Zamboanga'da da kampınız var. Şimdi bunlar dışarda kaldılar. İçeride olduklarını gösterecek olan madde buydu. Bu da iptal edildi, olmadı. Şimdi cephenin önünde iki tane seçenek vardı. Ya devam edecek ya da yeniden mücadeleye dönecek. Çatışma ortamına dönecek. Herkesin konuştuğu bu iki çözümdü. Üçüncü bir çözüm konuşulmadı ama istişare ve merkez komitesinde yapılan istişare üçüncü bir çözümü getirdi. Cephe çıkıp dedi ki “ biz bu kanunu 2014'de yaptığımız anlaşmanın bir kısmının uygulaması olarak kabul ediyoruz. Ama

anlaşmamız duruyor, hiç birinden taviz vermeyeceğiz. Bu uygulama sürecinde lazım olanlar yerine getirilmediği müddetçe biz de üzerimize düşenleri yapmayacağız. Ama şimdi ne yapmamız gerekiyorsa onları yapacağız ve yol yürüyeceğiz. Yol yürürken çözüm bulacağız.” dediler. Duterte de bunu kabul etti. Şimdi anlaşma kanunlaştı, kanunla devam ediyor. Bir yol haritası ortaya çıkartıldı. Bu yol haritasında 21 Ocakta ve 6 Şubatta referandum yapıldı. Zaten 89’daki özerk bölge şimdi ismi değiştirildi, Bangsamoro otonom bölgesi haline getirildi. Moro İslami Kurtuluş Cephesi ağırlığında geçici seksen kişilik meclis oluşturuldu. Bu meclis içerisinde Hacı Murat İbrahim başbakan oldu. Kabinesini oluşturdu. Kırk bir kişi mecliste direkt MILF’den. Bunların da çok önemli bir kısmı Force Commander dedikleri genelkurmay ya da bizdekinin karşılığı kuvvet komutanları ve merkez komitesi üyeleri oldular. Otuz dokuz kişiyi Duterte belirledi, bunların da ağırlığı Müslümanlar. Diğer fraksiyonların olduğu devletin daha öncesinde de sürekli iletişimde olduğu isimler. Ama idare, başbakan ve bakanlar ağırlıklı olarak on beş kişilik bir bakanlar kurulu var. On bir kişisi cepheden, dört kişi de diğer fraksiyonlardan olacak şekilde formüle edildi, göreve başladılar.

Bu yapı ne getiriyor?

Bizdeki karşılığıyla kimlik problemini çözen bir anlaşma oldu. Devlet buranın Bangsamoro olduğunu kabul etti, tarihsel olarak beş yüz yıldır mücadelenin içerisinde Müslümanlara zulüm edildiğini, haksızlık edildiğini, onların topraklarının ele geçirildiğini kabul etti. “Bu bölgenin dili var, dini var, coğrafyası var, bayrağı var, meclisi olacak, bu bölgeyi Bangsamoro idare edecek” dedi. Çok önemli bir aşama olarak bunu tarihe not düştüler. İkincisi finansal olarak çok büyük bir genişlik sağlandı, mevcuttaki otonom işlemeyen bir otonomdu. Mali imkânları çok sınırlıydı. Filipinler devlet bütçesinden % 5’lik bir oran otomatik olarak her yıl Bangsamoro hükümetine verilecek. Sadece bu % 5 bile mevcuttaki otonom bölgenin bütçesinin 2 katı büyüklüğünde. Verginin ilk 10 yıl tamamı, 10 yıldan sonra % 75 i, doğal kaynakların tamamı, Petrol-doğalgaz ve uranyumun % 50 - % 50 paylaşımı olacak. Bütün bunlar Bangsamoro ’ya ciddi manada bir ekonomik imkân sağlayacak. Eğer şimdi idareyi alanlar bu imkânları iyi işletirlerse, halka yönelik çalışmalarını iyi yaparlarsa çok kısa süre içerisinde bölgeyi Filipinler’in diğer bölgeleri seviyesine çıkartabilirler. Çatışma, gelişmeyi tamamen durduruyor. Filipinler’de milli gelirin çok hızlı yükselen bir trendi var. Ben sürece dâhil olduğumda - beş yıl önce iki bin beş yüz dolarlardı şimdi dört bin dolar milli gelir. Filipinler ekonomisi her yıl %7- % 8 büyüyor. Dört bin dolarlık bir milli gelir ortalamasında Bangsamoro bölgesinin milli geliri 1000 dolar- 1000 doların biraz altında. Fakirliğin çok üst düzeyde yaşandığı bir coğrafya. Bununla ilgili iyi işletilirse genişlik olacak gibi. Birçok şey

söylenbilir ama yine ayrıcalıklı kazanımlardan bir tanesi de çift hukukluluk oldu. Moro İslami Kurtuluş Cephesi bölgede resmi olmayan şeriat mahkemeleri kurmuştu, bunlar vasıtasıyla hukuku yürütüyordu. Şeriat mahkemeleri resmi hale geldi. Tarafları Müslüman olan davalar bu mahkemelerde görülecekler. Bu mahkemeler ilk adım mahkemelerinden anayasa mahkemesine kadar şekillendirilecek, bütün mekanizmaları çalışan bir anayasa yapısı içerisinde olacaklar. Buralardaki ilk önce belli özelliklerde hâkimler yetiştirilecek. Medeni hukuk başlayacak. Bu yetişme süreci bittikten sonra da ceza hukukunun da uygulandığı bir mekanizma haline gelecek. Bunlar Selamet Haşimi'nin önemli söylemlerinden ve isteklerinden bir tanesiydi; “eğer hukukunuz sizi temsil etmiyorsa siz olmadınız; biz Müslümanız, Müslüman gibi yaşamak istiyoruz. Müslümanca yaşamamanın en temellerinden bir tanesi de hukukun Müslümanca olması. Bu adaleti biz ancak bir Müslüman olarak uygularız” derdi. Mücadelesi içerisinde demin söylemiştim, adaleti her mekanizmalarında uyguladılar. Kişisel sapmaların hiç birisini kuruma mal etmemek gerekir. Bunlar her yerde yaşanır ama cephe adalete çok inanan ve bunun için en yakınındakini bile cezalandıran bir örgüt oldu. Şahitlik ettiğim bir şeydir. Bu mekanizmanın içerisinde, Moro İslami Kurtuluş Cephesinin askeri kanadı içerisindeki en önemli komutanlardan bir tanesi bir belediye başkanının öldürülmesinde suçlandı, o yaptı denildi. Barış süreci devam ediyor. Gerçekten çok kritikti. Askerleri tarafından çok sevilen bir komutan olan Vahit karargâhında tutuklandı, getirdi merkez kampta hapisaneye koydu. Eğer o da çıkıp “ ben bunu kabul etmiyorum, sizi de kabul etmiyorum.” deseydi yaklaşık yirmi bine yakın insanı rahatlıkla silahlı grubu etkileyebilecek bir adamdı. O da demedi, “tamam” dedi, uzattı ellerini 3 ay hapisanede kaldı. Sorgulama döneminde mahpustu. Cinayeti işleyenler tespit edildi. Bunun bir alakası olmadığı anlaşıldıktan sonra serbest bırakıldı. Barış sürecini bile baltalayabilecek bir şeydi. Hacı Murat “kişisel hukuka girilemez” dedi ve onun tutuklanmasını istedi. Bu şekliyle hep devam ettiler. Yol haritasında 2022 hedefi var şimdi. 2022 hedefine kadar bu geçiş hükümeti – geçiş parlamentosu görevde olacak. 2022 de ilk seçimler yapılacak, meclis oluşacak. Sanıyorum bizim açımızdan da böyle en onur duyacağımız, çok ayrıcalıklı olan bir imzayı atacağız. Filipinler devleti- Moro İslami Kurtuluş Cephesi, Malezya’da arabulucu ve bizim dâhil olduğumuz heyet, dört tane imza “süreç tamamlandı, iki taraf artık süreci bitirdi” diyecek. İlk meclis toplantısında gideceğiz, katılacağız, biz de imzaları atacağız. Bangsamoro özerk bölgesi yol haritası tamamlanmış olacak. Ondan sonra yollarına kendileri yürüyör olacaklar.

Cephe ne yapacak?

Bütün bunları aldı. Bunun karşılığında terazinin öbür tarafına konulan silahsızlanma oldu. Cephe silahlı güçlerinin tamamını terhis edecek. Bunu da bir aşamayla yapacaklar. Üç aşama belirlendi, referandum ile süreç anayasal bir zemine kavuştuktan sonra yani şimdi üçte biri, Bangsamoro polisi oluştuktan sonra üçte biri; şu anda bu yok, bir çözüm bulmaları lazım. Çözüm bulduğunda sonra süreç devam edecek. Bangsamoro meclisi oluşup tamamen fonksiyonel hale gelip, ordu bölgeden tamamen çıktıktan sonra da geriye kalan üçte biri silah bırakacak. Kırk bin kişi silah bırakacak, bunların da sivil hayata dönüp adapte olmalarından devlet sorumlu olacak. Bunlarla ilgili paketler hazırlanıyor. Bunun içerisinde arazi verilmesi, nakit verilmesi, hayvan verilmesi, tohum verilmesi gibi hepsinin içerisinde olduğu bir paket konuşuluyor. Miktarların onları hayata dönmeye yetecek miktar olarak konuşuluyor ama ne kadar başarılılar bunu göreceğiz. İnşallah, basit anlatımıyla böyle bir mekanizma ama üzerinde mutlaka çalışmak lazım. Demin gösterdiğim tablodaki her biri üzerinde çok uzun çalışılan, çok uzun emeklerle doküman haline getirilmiş her birinin onlarca- yüzlerce sayfa nasıl çalışacağına dair emek verilmiş. Çalışmaların sonunda raporlarını hazırlayıp sundukları iyi bir materyal oluşturdular. “hiç kimsenin çözümü bir başkasına alıp da şablon olarak konulamıyor. Tarihsel geçmişlikleri başka, sahiplikleri başka, etkinlikleri başka. Şimdi de Afganistan’daki barış görüşmeleriyle ilgili Birleşmiş Milletler davet etti, ocak ayında gittim.

Taliban devletle ve Birleşmiş Milletlerle bir barış sürecini kabul etmiyor. Taliban “biz kuklalarla görüşmeyiz, patron görüşüyorsa patronla görüşürüz. Ancak Amerika ile biz süreci başlatırız” dediler. Bunda da inat ettiler. Şimdi Amerika Halilzad vasıtasıyla Taliban ile direkt barış görüşmelerini yapıyor. Afgan devleti hiç içerisinde değil. Başka örnekliklerde başka şeyler çıkıyor. Ama orda öyle değil, orası kendine mahsus, kendine öz oluşturdu ve onunla bugünkü geldikleri sonuca ulaşmış oldular.

% 100 mutlular mı?

% 100 mutlu değil, bununla bitireyim. Ama barış sürekli ileriye adım atmaktan olmuyor, sürekli istemekle olmuyor. Barış ancak geri adım atmakla oluyor. Geri adım attığınız yerde uçurum olmaması lazım. Sizi yine garantiye alacak, hiç değilse diyeceğiniz zemine mutlaka razı olmanız gerekiyor. İki taraf için de bu geçerli. Filipinler’de iki taraf bunu yaptılar. Bu iki tarafın yapımı ile barış ortaya çıkmış oldu. Aslında biraz daha detay belki daha sonrasında konuşulabilir. Uluslararası çatışmalar ve çatışmaların çözümleri için oluşmuş bir şablon var. Şunlar, şunlar, şunlar mutlaka yerine gelmeli denilen şeyler var. Akademik, kavramsal olarak bunların tarif edildiği bir şablon var. Moro buna tam uyuyor, yani o şablonu alırsınız birebir bu anlattıklarımı onun içerisine koyup çözüm böyle olur diyebilirsiniz. Belki

önümüzdeki zamanlarda ya da bu anlattıklarımın o şablonun içerisine uyduğunu görürsünüz. Fuat Peyman onu çok iyi anlatıyor. Ama ben şunu biliyorum; Moro'dakiler de Filipinler'dekiler de bu uluslararası yazılmış makaleleri alıp "barış süreci şöyle yürütülür, biz de şunu yapmamız lazım" deyip de yürümediler. Onların pratikte bulduklarıyla akademinin kavramsallaştığı şey üst üste örtüşen şeyler oldu. Ben burada bitireyim, soru- cevap kısmı da isterseniz yaparız.

-Şimdi çatışmalı süreç içerisinde çatışmaya aktif katılan silahlı militanlar mı diyelim, cephe üyeleri mi diyelim ya da aynı zamanda devletin yetkili askerleri içerisinde savaş süreci içerisindeyken işlenen ve insanlık dışı sayılan suçlarla ilgili, o suça katılan kişiler komple – topyekûn af mı edilecek? Ona ilişkin bir hüküm var mı? Şu barış sürecinin sonucunda. Yoksa yargılama sonucu cezaevine mi gidilecek?

-Var, iki aşamalı af süreci işlettiler. Moro'ya mahsus bir şey. Halende yapıyor bunu devlet başkanının yetkisinde. Barış görüşmeleri başladığı zaman bu görüşmeleri yürütecek olanlara yönelik bir dokunulmazlık çıkartıldı. 2004'den itibaren Hacı Murat, İbrahim ve bütün liderlik bu dokunulmazlığa kavuştular ve iletişimi birebir yürüttüler. Yani arada bir aracı olmadı, buna da gerek olmadı. Çok önemli olduğunu düşünüyorum. Aradaki hangi aracıyı koyarsanız koyun, siz değilsinizdir. Burada silahlı mekanizmanın başındaki olan adam gitti ve devletle birebir karşılıklı oturdu, bununla ilgili de hukuki bir dokunulmazlık aldı. Birinci kısmında liderlerle ilgili böyle bir af süreci işletildi. İkincisi sorduğunda kişisel davaların tamamı onlar hukuki, onlar duruyorlar. Bir katillik varsa, kişisel bir suç varsa, bunun tarafı polis de cepheden bir mücahitse de bunların davaları düşmeyecek ama mücahit olduğu için, silahlı direnişin bir parçası olduğu için ve bu direnişin yaptığı operasyonlarda görev aldığı için bir sorumluluk olmayacak. Bu davaların tamamı genel bir afa bitirilecek. Bu da sürecin üçüncü aşaması olacak. Bangsamoro polisi fonksiyonel bir şekilde tamamen göreve başladıktan sonra kriterler oluşturulacak. Cephe burada sadece cephe üyelerini değil diğer mekanizmaların, teröre bulaşmamış olan mekanizmaların da dâhil olmasını önemsiyor. Herkes olsun, Moro İslami Kurtuluş Cephesinin yanında ulusal cephenin de savaşçıları bu aftan yararlınsınlar ve temiz bir sayfayla hayata başlasınlar istiyor.

-Benim bir sorum olacaktı. Öncelikle hoş geldiniz. Moro İslami Kurtuluş Cephesinin ideolojisinin İhvanı Müslim'inle, Mısır'daki Müslüman kardeşlerle bir yakınlığı var mı? Organik bir bağ, herhangi bir fikirde?

-Yok, çok hızlı oldu. Yani fikirsel olarak benzeşmeler var. Söylemeye çalıştım, önemsedığım için. Son dönem İslami hareketlerin birçoğundan etkilenmişler ama hiç biri olmamışlar.

-Selamet Haşim'i El Ezher 'de okuyordu dediniz değil mi?

-Evet, ama İhvan mensubu değil. İslam da bir taassup olmamış Moro'da. Yani bizdeki gelenek çok yaygın ya, bugün sabah ulu camiye ziyaret ettiğimizde ben biraz yaptım takılardan. Özellikle yeni jenerasyonda birisine gidip "sen hangi mezheptensin" diye sorsan ihtimalen büyük çoğunluğundan cevap alamazsın. Şafidir bölgedeki insanlar, fıkhî olarak da o mezhebi taklit ederler ama önemli değildir. O çok fazla bir şey haline gelmemiş. Çok hoşuma giden şeylerinden bir tanesi Moro'da Müslümanlar alt kimliklerinden dolayı birbirlerini ayırt etmiyorlar. Mesela IŞİD meselesinde, belki uzuyor ama önemsiyorum. IŞİD ilk kendini göstermeye başladığında iki tarafa da çok uyarı yaptım, genelkurmay başkanına da çok söyledim, Moro İslami Kurtuluş Cephesine de. Central Komiteye gittim, Hacı Murat'a defalarca söyledim. O da her seferinde dedi ki "bir Müslümana nasıl ben bir şey yapayım". Ya bak bu bildiğiniz gibi değil, devlete de dedim ki "gelin sizi misafir edelim biz. Suriye'ye gelin, geçmeseniz de bu tarafa. Aktörlerle sizi konuşuralım. Ne yaşandığını biz naklen seyrediyoruz bu memlekette. Nasıl bir şeyle karşı karşıya olduğumuzu birebir görüyoruz. Hangi planın dâhilinde bu oyunun oynandığını da görüyoruz. Bunları anlatanlar da dönem dönem bunun içerisinde olmakla suçlanıyorlar. Bütün Müslümanlar bundan zarar görüyor. Buna mutlaka önlem almalısınız yoksa bak size geliyor. Süreci parçalayacaksınız, kendi kendinizi yok edeceksiniz". Maalesef olmadı, adım atmadılar. Uzun bir dönem iki taraf için de adım atılmadı. Sonra Hacı Murat'a ziyaretimde "dediğini artık biz çok iyi anladık" artık yüzden fazla bizim coğrafyadan IŞİD mensubu bölgeye gitmiş idi. Ciddi bir hareketlilik olmuş idi.

Bunları da görüyor arazide. Her alanda bunlarla mücadele edecek bir komisyon kuruldu, bunun vasıtasıyla mücadeleyi yürüteceğiz dedi. Bu konuşmadan bir ay geçmedi, Maravi'de IŞİD' in bir operasyonu başladı. Ama Allah'tan hem cephe hem Duterte süreci iyi yürüttüler. Zedelenmeden hatta fayda elde ederek devam etmeyi başardılar. Onun için bölgede bir taassup yok. Şia da girememiş. El Kaide çok küçük bir yapı olarak girmiş. Ebu Sayyaf diye bir grup var, onlar El Kaide'ye şimdi de IŞİD'e mensup olduklarını açıkladılar. Ama bir gangster grubu zaten, geçmişi de öyle. Adam kaçırıp, adamları kaçırdıktan sonra eğer istedikleri parayı alamazlarsa naklen yayında kafasını kesen bir grup bunlar. Onun dışında dediğim gibi genel bir taassup yok, bir hareket karşılığı yok.

-Hocam hoş geldiniz, selamun aleykum. Barış süreçlerinde siz de içinde bulundunuz, üçüncü tarafın bulunması yani bir gözlemci, dışardan bir üçüncü aktörün bulunması diyelim ki bu Filipinler sürecinde, sizin yürüttüğünüz süreçte olmasaydı ilerleme bu safhaya gelebilir miydi? Bir öngöründe bulunabilir misiniz? Veya ilerler miydi? Sizin mesela o tıkanma noktalarındaki işleviniz ne oldu? Katkılarınız nasıl oldu?

-Şimdi şunu yaşadım. Üçüncü aktörler aktör olmamalı, üçüncü aktör olarak kalmayı bilebilmeliler. Bunun iki tarafı var. İki tarafın yürüttüğü bir çalışma olmalı. Dediğinizi yaptı üçüncü aktörler. İlk negotiationlarda-görüşmeler döneminde ICG (international contactt grup) vardı, bunun içerisinde devlet temsilcileri de vardı, Türkiye’den de bir büyükelçi vardı, sivil toplum temsilcileri de vardı. Mesela bizim önemli eksikliklerimizden bir tanesi olmuştu o dönemde. Biz oraya da davet edilmiştik ama bölgenin yoğunlukları içerisinde vakit bulup da o heyetin içerisine dâhil olmamıştık. Keşke olaymışız. Onlar takılma noktalarında çok önemli işlev gördüler. Taraf olmadılar, pazarlıkların içerisine dâhil olmadı. Ben de birkaç toplantılarına gittim, son dönem toplantılarına gittim. Kuala Lumpur’da yapıldı bu görüşmelerin tamamı. O toplantılar başlıyor, iki taraf karşılıklı oturuyorlar. Malezyalı bir arabulucu var, o da etkin değil. Sadece tıkanıklıklarda devreye girme pozisyonu olan birisi. Pazarlıklar başlayınca ICG ‘ye ve bize diyorlardı ki “teşekkür ederiz, sizi öbür salona alalım” onlar kendi aralarında kavgalarını yapıyorlar, anlaşılırsa imzaya bizi çağırıyorlar, anlaşamazlarsa da tekrar bizi çağırıyorlar diyorlar “şu noktalarda anlaşamadık” sonra işte dediğiniz oluyor. “şu olmaz mı, şu örneklik var, şu var “ deniliyor. Ayaküstü, yemekte, kuliste, aynı otelin içerisinde. Lobide oturduğunuzda tekliflerinizi sunuyorsunuz. Hem onunla konuşuyorsunuz, hem onunla konuşuyorsunuz, bunun formal olması da gerekmiyor zaten ve tıkanıklıklarda ciddi manada yol açıklığı oldu. Mesela süreci iyi bilen bir kurum olarak İHH’nın olmasını İŞİD’in ne anlama geldiğini daha İŞİD bölgeye gelmeden hem devlete hem cepheye anlatmış olmasının Maravi sürecinde barışın etkilenmemesinde önemli olduğunu düşünüyorum. Bu çok önemli bir katkıydı. Direkt barışla ilgili şunu şöyle yapın değil ama tehlikeleri haber vermek arkasından neler olabileceğini anlatmak. Ben o dönem çok paylaştım, Amerikalılarla yaptığım mülakatları paylaştım. İŞİD’in arkasında hangi aklın olduğunu o akademik çalışmalarda nasıl gördüğümüzü paylaştım.

Bütün bunlar gerçekten önemli katkılardı. Dışardan olanlar yerlerini bilirler, başka bir ajanda ile gelmezler ise eğer katkı sağlıyorlar ama gelip de başka bir yapının, başka bir devletin, uluslararası bir gücün taşeronluğunu yapma niyeti oldu muydu da zarar veriyorlar. Buna da dikkatli olması gereken taraflar, müsaade etmeyecekler.

-Hocam hoş geldiniz. Haşim Salamat Ulusal Kurtuluş Cephesinden ayrıldıktan sonra hep İslami Kurtuluş Cephesinden bahsettik ama bunun öncesinde, Ulusal Kurtuluş Cephesinden ayrılmadan önce gerek Filipinler Komünist Partisiyle efendime söyleyeyim Ulusal Kurtuluş Partisinin hükümetle yaptığı savaşlarda toplam iki yüz elli binden fazla insanın yaşamını yitirdiğini biliyoruz. Peki, İslami kurtuluşun etkin olduğu yıllardan sonra Komünist Partisi ile Ulusal Parti etkinliğini yitirdi mi? Yoksa devam etti mi onlar da?

-Komünist yapı tamamen bağımsız yürüyor. Cephenin şu, Selamet Haşimi'nin "onlar bizim müttefikimiz değil ama düşmanımız da değil" söylem, çok uğraşmış bir şey. Aslında araziye geldiğinizde de beklenen bir şey. Birlikte hareket etmemişler. Selamet bunu yapmamış. Misvari de aynı şeyden gelmiş olmasına rağmen yapmamış. Selamet Haşim coğrafi olarak çok ciddi bir geçişkenlik olmasına rağmen bunu yapmamış ama düşmanlık da yapmamış ve hiçbir çatışması da yok. Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi de etkinliğini devam ettirmiş. Bir dönem iktidar da oldular, 1996- 2001 arasında bölgenin, otonom bölgenin ARMM (autonomous region in muslim mindanao)tam adının varisiydi, genel varisiydi Misvari. Ama başarılı olamadı, yapısı parçalandı. Şimdi ondan fazla ayrı fraksiyonu var. Silahlı gücü çok az, belki birkaç bin silahlı güç muhafaza edebiliyorlar. Hepsinden önemlisi de toplumsal desteği çok aza indi. Ama şunu görüyorsunuz, daha uzun bir geçmişi var, daha uzun bir müzakere kültürü var. Bir dönem de devletin içerisinde olduklarından daha yetişmiş bir kadro var orda. İslami Cephe öyle değil. İslami Cephe elli yıldır savaşıyor. Devlette de olmadılar, eğitim olarak da çok ciddi imkânları olmadı. Şimdi hiç bir şeye bulaşmamış saf bir beyaz sayfayla geldiler, iktidarda olacaklar inşallah.

-Bir soru da ben yöneltmek istiyorum. Öncelikle şu ana kadar yapmış olduğunuz değerlendirmelerden ötürü size teşekkür etmek istiyorum. Bir işin içerisinde silahlı bir mücadele varsa bunun en önemli aktörlerinden birisinin de ekonomik güç oluşturmakta ki bu siyasal ve silahlı mücadelenin başarısıyla da doğru orantılı şekilde de nitelendirme yapmak mümkün. Şimdi siz aktarımlarda bulunurken Selamet Haşim'in dışardan hiç kimseden bir yardım talebinin olmadığını bahsetmişsiniz ama öte taraftan bir de arada şöyle bir bilgi geçtiniz. Bangsamoro halkının da hani ekonomik anlamda yoksul bir halk olduğunu söylediniz. İslami çizgi dışında kalan hiç bir yardımı da kabul etmemişler. Ama öte taraftan silah atölyeleri kurulmuş işte silah üretimleri yapılmış. Bütün bunların hepsi bu kit imkânlarla nasıl sağlandı?

-Şimdi her şeyden önce şunu tekrar düzelteyim, demek ki eksik anlaşıldı. Yurt dışından yapılan yardımlara hayır demedi ama yurt dışından etkilemelerin tamamına hayır dediler. Yani birisi para getirip "ben burada olacağım" dedi miydi olamadı ama para getirip yardım

edene de yok demediler. Elbette önce onu ayırayım. İkincisi de çok kısıtlı imkânlarla işler yapılabildiğine ben şahitlik ettim. Gerçekten para değil asıl istikametiniz şeyi belirliyor. Yakın zamanda Cotabato bölgenin başkenti, -Bangsamoro'nun başkenti- Oradan Manila'ya dönerken uçakta yanımda orali birisi oturdu. Manila'da devletin üst düzey bürokratlarından bir tanesiymiş. Onunla sohbet ederken dedi ki "çocukluğumda en çok hatırladığım şeylerden bir tanesi, her gün birisi kapımızı çalardı ve babam bir bardak pirinç verirdi. Düzenliydi bu, haftada bir gelip de 7 bardak almazdı. Her gün bir bardak gelirdi alırdı, babam da onu verirdi. Biz de bilirdik ki bu bir mücahidin bir öğün yiyeceği idi. Çok yoksul bir topluluk, gerçekten çok yoksul bir topluluk. Belki 3 bardak pirinç vardı, birisini onlara verdiler. Gene nasıl içerisinde olduklarını anlatan önemli şeylerden bir tanesi. Süreçte iki yıl önce Cotabato 'da bir miting yapıldı. Anlaşmanın onaylanma döneminde meclise halkın desteğini göstermek için bir miting yapıldı. Bangsamoro'nun yakın çevresinde beş milyon insan olacak. Yani buranın nüfusu beş milyon, dört milyon Müslüman yaşıyor. Mitinge bir milyon iki yüz bin Müslüman katıldı. Dört milyon nüfusun bir milyon iki yüz bini mitinge geldiler. Cephe hiç kimseye yardım etmedi, yemek vermedi, su dağıtmadı. Gelenlerin önemli bir kısmı ağaçların altında iki üç gün geceleme zorundaydı. Bu şartlarla geldiler ve desteklerini gösterdiler. Ben de protokolden çıkıp bu kalabalığın içerisinde dolaşım. Yaşlı bir kadın, iki büklüm böyle doğruldu, dedi ki " benim bu yaşta yapabileceğim başka hiç bir şey yok idi. Ama burada olmam gerekiyordu. Geldim ve bu sürece, cepheye desteğimi burada durarak gösteriyorum". Sahiplenmiş bir topluluk var, eğer bir topluluk sahiplendiyse askerini de bırakmıyor. Yakın zamanda vefat eden yine çok önemli bir örneklik, Gazali Cafer hareketin iki numarasıydı. Çok ayrıcalıklı bir kişiydi. Son döneminde geniş bir çiftçilik yapmaya başlamış, son on beş yirmi yıldır palmye dikmiş. Palmyeler büyümüşler, çok hızlı ürün veriyor palmye çok da bereketli. Geliri de oldukça yüksek olan bir ürün. Biraz zengin olmuş, cepheden bir şey almıyor, maaşı yok bir şeyi yok. Hayatı böyle kendi idame ettirmeye çalışmış. Zengin olmuş, ziyaret ettik. Hastaydı, yatak odasında hasta ziyaretine gittim. İHH'nın Moro'daki temsilcisi olan Ömer Kesmenle. Böyle sohbet sırasında gülümseyerek dedi ki "para kazandım ama" dedi, hayatım boyunca 80 yaşındaydı bunu söylediğinde. Parayı harcayacak yer öğrenmedim ki ben dedi. İki şey ben biliyorum para harcayacak, nereye dedim. Param olduğu zaman cepheye verdim, bir de dedi silah almayı bilirim ben. Dünyanın her tarafında silah işini o yürütmüş. Bu ikisini alırım. Bunu söylediğinde de böyle yatak odasında, yatağının kenarında bir sürü yeni silahlar vardı. Onları satın almış. Bununla yetişmiş bir yapı var. Bunlar yürütmüşler. Bu yapı olduğu için de dışardan etkilenmemişler. O kadar da değişik ilişkiler kurmuşlar ki şimdi bizde silah söylendiğinde şey olarak görülüyor, bir tabu. Ama silah bu işin olmazsa olmazı. Bu tip

direnişler için söylüyorum; eğer silahınız yoksa barış yok. Barışı istiyorsanız mecbur güçlü ve silahlı olmak zorundasınız. Başka örneklikleri alıp koymayın. Ama Moro'da eğer barış istiyorsanız, silahınız olmak zorunda. Başka bir denklem yok. Bugün için de aynısı, eğer güçlü değilse Moro'daki Müslümanlar, bir sonraki devlet başkanı gelir ve hepsini, iki yüz elli bin demiştin bu sefer beş yüz bin insan öldürür. Bundan da hiç problem duymazlar. Sizi koruyacak tek şey sizsiniz. Başka bir formülasyonu hiç bir yerde görmedim. İç çatışmaları bir tarafa bırakıyorum. İç çatışmalar- bölünmüşlükler- bölmeler bir tarafta ama genel olarak bütün devrimci hareketler, toprağınızı muhafaza etmek istiyorsanız güçlü olmak zorundasınız. Onun için bunu başarmışlar, bunun sahibi de kendileri olmuşlar. Demin dediğim gibi, Afganistan örneğini çok iyi okumuş Suriye'den birisine sordum "2 ay maaş ödemesen ne olur askerlerine?" dedi ki "yanımda hiç kimse kalmaz" Suriye'de a devleti, b devleti, c devleti oradaki muhaliflerin üzerinden desteğini çektiği an yoklar. Öbür tarafa döndüğünüzde de İran ve Rusya rejimden desteğini çektiği an yoktur. E o zaman bu savaş onların savaşı değildir. Moro'nun ki Moro'nun savaşı. Hiç kimsenin Moro'daki mücadeleyi durdurma kapasitesi yok. Çünkü durdurmaya da devam etmeye de karar vermek için silah konusuna hâkim olmanız gerekiyor; askere hâkim olmanız gerekiyor. Bunu yapmadıysanız barış süreci de olmuyor. Birisi çıkıp rahatlıkla bunu manipüle edebiliyor. Hele bir de sizin de ona karşı söyleyecek lafınız yok ise. Biz bu süreci yürüten şeyden çok endişe ediyorum arkadaşlar yani gerçekten yapmamalısınız, hiç biriniz yapmamalısınız. Bir yerin kazanımı diğer yerin kaybı değil. Diğer yerdeki kazanımlar da olduğu gibi bir yere uygulanma imkânına sahip değil. Yani Moro'yu anlatıp da Türkiye problemine getirip ölçeklediğimizde o zaman Moro'yu da kaybediyoruz. Yapılabilecekler var, yapılamayacak olan şeyler de var. Onun için mümkün olduğunca kelimelerimi seçmeye çalışıyorum. Değişik düşünceler, yapılar olabilir ama bunu en iyi görenlerden bir tanesi Moro adına-Filipinler adına bu görüşmeleri yürüten bana göre de barışın devlet başkanlarından daha fazla sahibi olan Filipinler panel başkanıydı. Üniversite profesörü birisi, aktivist bir hanımefendi, altmışlı yaşlarda birisi. Müthiş bir idare yürüttü. Cephe ile çok dengeli bir iletişim yürüttü ve bugünkü anlaşmanın bu şekilde çıkmasının asıl mimarı o oldu. Onu biz Türkiye'ye böyle kapalı bir toplantı için davet ettik. Bu kadar kalabalıkta değildik, çok da sıkıntılı oldu. Yani öyle birisini davet etti, İHH davet etmesine kapalı bir toplantı olmasına rağmen epey bir ses getirdi. Ankara ile de epey bir problem yaşadık ama sonunda çözülmüş idi. O hem anlattı hem dinledi. Onun tespiti bu, dedi ki "bir örgüt eğer başka birilerinin etkilemesine girdiyse barış olmuyor, yürümez. Benim sizde gördüğüm en önemli şey bu oldu. Anlatılanlardan ve okuduklarımdan. Buradaki mücadeleyi yürütenler kendileri değil "dedi. Öyle başlamış ama artık kendileri olmamış. Dışardan birçok yapı burayı etkileme

kapasitesine sahip. Maddi sahipler, vefa sahiplikleri var, şü var bu var, coğrafi sahiplikler var. Bunun için dedi sizin işiniz çok zor, benim işim öyle değildi. “benim karşımdaki muhatabım belliydi, ben onu çalıştım. Geri adım atabilecek yerlerin hepsini tespit ettim. Kırmızıçizgilerini biliyorum. Kırmızıçizgilerini ne kadar esnetebilirim, ben onu çalıştım. Onun üzerine bütün pazarlıklarımı yürüttüm. Bunların bir kısmını becerdim, bir kısmını beceremedim. Ama karşımdaki karar mekanizmasıydı, sizde değil. Onun için sizin işiniz çok zor” demişti. Bunu Afganistan’dan öğrenen Selamet Haşimi orada iyi uygulamış, ben bunu gördüm. % 100 değildir, mutlaka herkesin etkisi vardır, bizim de etkimiz vardır, Malezya’nın da etkisi vardır. Ama son tahlilde kararı kendilerinin verdiği bir mekanizma oluşturdular. Selamet Haşimi’nin bağımsızlıktan kastı bu. “kararınızı kendiniz alacaksınız, kimse bunu etkilemeyecek”

-İslami cephenin 40 bin askerinin kırk bini de erkek mi?

-Değil.

-Kadın var mı?

-Var.

-Bunu sormak istiyorum savaşta ve barışta özellikle cephe tarafından kadın faktörü nasıl bir şey?

-Merkez komitenin içerisinde de kadınlar varlar, aktif olarak varlar. Cephede kadınlar çok aktif şekilde var. Silahlı gruplar da var, destek gruplarında da kadınlar oldukça aktif. Siyasi kanatta daha aktifler.

- 3 soru olacak. İkincisi çocuk savaşçı meselesi. Çocuk savaşçı kabul ediyor mu ya da yaş sınırı var mı?

-Çocukluk belki ülkeden ülkeye, coğrafyadan coğrafyaya değişiyor ama Moro İslami Kurtuluş Cephesi de Cenevre merkezli, Cenevre çocuk savaşçı kullanmamaya yönelik, mayın ve çocuk savaşçı kullanmamaya yönelik uluslararası deklarasyonu ilk imzalayan devrimci örgütlerden bir tanesi.

-O zaman onlarda da 18’dir yaş. Doğru mu?

-Evet. Kimliği varsa 18 yaşını tespit eden, çoğunun yoktur ama genel olarak şey bu.

-Yani 18 midir?

-Değildir ama ergenliğe ulaşmamış hiç bir çocuk savaşçı yoktur.

-O zaman 18 i esas almıyoruz aslında.

- Yani 18 i ben esas almıyorum.

-Yok şey, Cenevre sözleşmesini sınır aldığı için söyledim.

-öyle 18 i esas alıyor. Mesela bizim vakfın bir yetimlik sınırı, yaş sınırı yoktur. Genel kanıksaması 18 yaştır ama vakıf der ki "kendi ayakları üzerinde duruncaya kadar yetim yetimdir." Bir hanımsa evlenir, bir erkekse de kendi mesleği olur, ayakları üzerinde durur o zaman yetimlik biter diye biz kabul ederiz. Silahlı gruplar için de benzeri var .

-Mesela o sözleşmeyi PKK de imzalamış ama yaşı 16 ya çeken bir şerh düşmüş örneğin.

-Onlarda şerh yok.

-Bir de şeyi sormak istiyorum. Şimdi Bangsamoro tamamı Müslüman bir demografi mi? Orayı kaçırdım.

-Değil.

-Tamamı değil, gayrı Müslimlerle bu MILF' in şeyi özellikle hak mücadelesi olan Gayrı Müslimlerin bu meseleye bakışı nasıl bu bölgede? Kendilerini Bangsamoro'lu kabul edip mücadeleye destek mi veriyorlar? Aradalar mı? Pozisyonları ne tam olarak?

-Yaklaşık % 20 Hristiyan ve İp var. İp İndiciuslar- doğa dinlerine inanan, eskiden beri oranın sahibi olduklarını söyleyen gruplar var. Çoğunluk Müslüman, % 80 civarında Müslüman. Diğerlerinin içerisinde bölgede kendilerini milliyetçi ve Bangsamoro'lu görenler var görmeyenler de var. Genel olarak Hristiyanların tamamına yakını özellikle ana kıtada süreci desteklediler. En başta Kardinal Quevedo demin söylediğim, hatıratımı paylaştığım. O çok destekleyiciydi. Ama referanduma gelindiğinde referandumda genel olarak evet ama Cotabato ile İsabela'da hayır diye propaganda yaptılar. Kampanyalarını onun üzerine yürüttüler, başaramadılar. Çok mutlu değiller ama bunun da büyük bir değişiklik yapacağını düşünmüyorlar. Mesela ben sürece dâhil olduğumda Muhacir İkbal MILF tarafının baş müzakerecisi, dedim ki "müzakereye başlayınca niye Yunanistan'ın Kıbrıs'ta yaptığı gibi yapmadınız siz?" nasıl dedi, "bir yıl sınırı koymalıydınız referandumda, bu yıldan sonra göç ettirilmişlere oy hakkı vermemeliydiniz. Onlar da olsunlar, onların varlığını sorgulamayın, mülkiyet haklarını sorgulamayın ama bu toprakların geleceğine otuz yıl önce kırk yıl önce gelmiş olanlarda söz hakkı olmasın. O toprakların sahibi bunlar değiller. Kıbrıs'ta olduğu

gibi. Kıbrıs'ta işte iki yüz binden fazla Türkiye'den göç etmiş olan vatandaş var ama onlar referandumda oy kullanamıyorlar” benzeri. “Hiç aklımıza gelmedi böyle bir şey dedi, hiç düşünmemiştik” dedi. Eğer bu şart konulmuş olsaydı, bunun üzerinden müzakereler yürüse bu on üç bin kûsur kilometre karelik alan en az iki katı olurdu, rahatlıkla iki katı olabilirdi. Onun için dış tecrübeler gerçekten önemli. Hristiyanlar da rahat ederler çünkü adil bir idare olacak. En azından bu nesilde bu böyle olacak. Çünkü bunu hayatlarıyla yaşamışlar başka bir şey de öğrenmemişler. Başka bir şey öğrenmeyenler şimdi ülkeyi yönetecekler, inşallah muhafaza ederler.

-Cephenin kurduğu şeriat mahkemelerinin anayasal düzene kavuştuğunu söylediniz. Yani muhtemelen yaşadığımız coğrafi koşullar altında bize biraz ütöpik geliyor açıkçası. Yani bu iki tarz bir iki başlılıkla yargıda birliği sağlamak mümkün oluyor mu ya da ne şekilde birlik sağlanıyor?

-İki başlılık olmayacak, çok net çizgisi var. İki taraf Müslümanca şeriat mahkemesine gidecek.

-Yani coğrafi olarak bir ayırım mı var?

-Bangsamoro sınırları içerisinde. Filipinler'de değil. Bangsamoro sınırları içerisinde bu beş milyon insanı ilgilendiren bir şey. Eğer iki taraf da Müslümanca şeriat mahkemesine gidiyor. Seçme hakkı yok.

-Nasıl seçme hakkı yok?

-Yani demeyecekki ben işte gideyim o mahkemeye. Eğer Müslümanca, Müslüman kimliğinin varsa o zaman yapman gerekecek. Taraflardan bir tanesi Müslüman değilse o zaman normal mahkemelere gideceksin.

-Bir şey daha, mevcut yargısal düzendeki o zaman tarafsız ve bağımsızlığa yeteri kadar güven olmadığından ötürü mü böyle bir yola başvurulmuş acaba?

-Adaletle ilgili değil bu, referansla ilgili. Bir Müslümanın Müslüman hukukuyla idare edilmesi talebi. Filipinler hukukunda bazı şeyleri yerine getiremiyorsunuz. İşte medeni hukukun karşılığı, miras hukuku, akrabalık ilişkileri, evlilikler, boşanmalar. Bütün bunların hepsi Müslümanca olmuyor. Şimdi biz çok farkında değiliz ama çok basit şey gibi gözüküyor miras hukuku. Bir miras paylaşımı direkt ayetle sabit olan bir miras paylaşımı var. Şimdiki kanunumuz buna uymuyor. Eğer taraflar isterlerse mal paylaşımını yapıp bunu uydurabilirler. Ama mal devreye girince zaten ayet mealinde söylendiği gibi “nereden

geldiğine bakmadan alır yersiniz” diyor. Mal olduğunda buna karşı çıkmak çok kolay olmuyor. Müslüman da olsa Türkiye’de yaşayanlar şu andaki medeni hukuk neyi veriyorsa onu alıyor. Hakkı olmadığı halde. Bu bir ayetle çizilmiş bir şey ama alıyorsunuz. Burada o olmayacak, yani bir Müslümanın bile bu suçu işleme hakkı yok. Devletin de zaten bunu engelleme görevi var. Şimdi cephe onu yapacak. Bir Müslüman nasıl yaşaması gerekiyorsa, hangi hukuka uyması gerekiyorsa ona uymak zorunda olacak. Bir devleti, bir devletin İslami kimliğini en önemli ortaya çıkartan şey de bu zaten. Adalet duygusunun ve adaletin bu hukukla, İslam hukukuyla yerine getirilmesi. Bir kargaşa olmayacak çünkü pratikte zaten uygulaması var idi. Cephenin hukuk sisteminin başında olan isim şimdi devlet başkanı statüsü olan valilik pozisyonuna getirildi. Şimdi mekanizmayı o, bu statüsüyle daha uygun bir şekilde inşallah kuracaktır.

- Filipinler’deki barış sürecine Türkiye’nin bakış açısı nedir? İkincisi ben gazete haberlerinden ve sosyal medyadan takip ettiğim kadarıyla buraya gelmeden önce biraz bakmıştım, Filipinler’de Türkiye olarak, Ahmet Davutoğlu’nun dışişleri bakanı olduğu dönemlerde üçüncü göz olarak işin içine girme durumu var. O dönemde Filipinler’deki barış sürecini destekliyorlar. Türkiye’deki barış sürecinin- çözüm sürecinin de masasının devrilmesi aşağı-yukarı olarak aynı dönemlere denk geliyor. Bu bir yandan başka bir yerde güçlü- özerk yönetimin istenmesi talebiyle üçüncü göz olarak bir yerde bulunan bir hükümet kendi içindeki böyle bir toplumsal yaraya nasıl bakıyor? Türkiye’nin bu duruma bakış açısı nedir? Ve siz çok önemli bir görevde bulunarak orda bir heyette görevlisiniz, sizin bakış açınız nedir bu konuda?

-Başta söyledim ya bu karşılaştırmanın içine girmem, bunun doğru olmadığını da düşünürüm. Eğer ben o karşılaştırmayı yaparsam zaten üçüncü göz olmam. Benim işim orada olmaktı. Davet edildim, gittim oradayım. Afganistan’a davet edildim, gittim oradayım. Eğer Türkiye’ye de davet edilirse buradayım. Bu bizim yapacağımız bir şey değil, bu iki tarafın karar vermesi ve üçüncü gözleri de davet etmesi ile oluşabilecek bir şey. Benim pozisyonum onun ötesine geçmez, senin pozisyonun da onun ötesine geçmez, geçmemeli. Buradaki süreçle oradaki birbirinden çok farklı bir şey karıştırmamak lazım. Bizim dâhil olduğumuzda da çok rahat olmadı onu söyleyebilirim. Bizim pozisyonumuz, İHH’nın pozisyonu çok değişiktir. Dışarda algılandığı gibi değildir genellikle. Ben altı ay dış işleri bakanlığına davet edildim. Endişeleri paylaşmak için beni davet ettiler beni o dönemde. Hocayla birebir görüştüğüm çok oldu. Ben altı ay boyunca dış işlerine gitmedim. Altı ay boyunca alt yapısını yaptım. Siyasilerle görüştüm. Bunun ne kadar önemli bir şey olduğunu, ikisinin birbirine karıştırılmayacak kadar özgün olduğunu anlattım, ikna ettim. Ondan sonra

gidip bürokrasiye de nasıl bir mekanizma işlediğini anlattım. Mesela o günkü ilk yaptığım görüşmenin ayrıntısıdır; mümkünse yaygınlaştırmayın. Artık tam ikna olmuşlardı ben yine de sıkıntı çekeceğimi düşünüyordum. Bölgeden sorumlu dış işlerinde genel müdürle oturuyoruz. Ben yine bana benzer hassasiyetlerden bahsedecek, öyle girecek diye düşünüyordum. Savunma mekanizmamı da onun üzerine kurmuşum. Yanımda bir arkadaşımınla beraber dinliyoruz. Dedi ki “sizi çok önemsiyoruz, yaptığınız şey çok değerli. Elimizden gelen her desteği de size vereceğiz” böyle şaşırdım kaldım. Dedi ki “ben Almanya’da da Avrupa Birliği içerisinde-Avrupa Parlamentosunda da büyükelçilik yaptım. O dönem içerisinde biz sadece üç kişiydik. Avrupa parlamentosuna devleti, Türkiye’yi anlatmaya çalışırken PKK elli kişilik bir grupla parlamentoda her gün lobi yapıyor idi. Ben Alman ile İngilizce konuşurken PKK’nın oradaki adamları anadilleri boş verip yerel dillerle konuşup onlarla kişisel dostluklar oluşturuyorlardı. Biz üç kişiydik, onlar elli kişiydi ve çok etkin bir çalışma yürütüyorlardı. Sonra baktım devletin karizması çiziliyor. Tabii devlet gücünü kullanmanın artılarını biz değerlendiriyorduk” dedi.

Ama öyle değil, arazide kim varsa, kim iletişime geçiyorsa, kim konuşuyorsa o kişisel dostluklar o kadar etkili oluyor ki. Ben Moro’da Türkiye’nin olmasını çok önemsedim. Bununla ilgili söylediğim gibi epey de çalışma yaptım. Türkiye’nin şöyle bir kültürü var; herkes için bu geçerli maalesef. Sivil toplumun önemli bir kısmı için de geçerli, devlet için de geçerli, belediye için de geçerli, örgüt için de geçerli. Yaptıklarından daha fazla hayallerini paylaşıyorlar. Türkiye bölgede onu yapmadı, üçüncü göz falan olmadı. Türkiye’nin silah bırakma komisyonunun başkanlığı pozisyonunu yaptı. Bu orada bir arabuluculuk değildi. Demin söylediğim mekanizmanın içerisindekilerden bir tanesinde görev aldı. Ben olmasını çok önemsedim. Biraz da sıkıntılı bir pozisyondu orası. Silah bırakma, devlete silah verme şeklinde gerçekleşmeyecek Filipinler sürecinde. Bu onur kırıcı bir şey.

-Silahlar imha oluyor daha çok.

-İmha da olmayacak, ne olacağı belli değil. Yani böyle gri bırakılan bir alan.

-Ne olacak?

-Uluslararası bir komisyon kuruldu. Bu uluslararası komisyon aynı bizim pozisyonumuz gibi tam yetkili. Silahları teslim alacaklar. Bir hangarlarda toplayacaklar, kilitleyecekler. Anahtarları başkanın cebinde olacak.

-Komisyon başkanı değil mi?

-Komisyon başkanı, Türkiye’den birisi. O tutacak. Devlet eğer isterse bunları alabilir. Gelir, ordusu var vurur, alır. Cephe de isterse bunları alır. Onların da ordusu var. Burada mühim olan silahın bırakılmasından çok niyetin bir kenara bırakılması. İki taraf iradeyi koyuyor, diyor ki “ben artık silah kullanmayacağım”. Bu sembolik bir şey. Dünya’da bundan daha hızlı satın alabiliyorsunuz silahı. Yeter ki savaşmaya karar vermiş olasınız, yeter ki sizi birileri o tarafa yönlendirsinsin. Bunu rahatlıkla bulabilirsiniz. Silahlar alınacak, bu depoya konulacak. Bu anahtarlarda Türkiye’nin başkanı olduğu komisyonun cebinde olacak. Türk büyükelçiyle bölgede konuşuyoruz, o okumamış şeyi; bunun ne olacağını, “ne olacak bu silahlar Hüseyin Bey “ dedi sonunda. “Hadi topladık, aldık biz”. dedim. Yediemini sizersiniz. “Yedieminlik nedir?” dedi. Anlaşma bozulduğu zaman kimden aldığınız ona vermeyi gerektirir, dedim. “Nasıl vereceğiz biz bu silahları geriye ” dedi. Dedim bunu kabul ettiniz sayın büyükelçim. Yani yedieminseniz silahları sahibine geri iade edeceksiniz.

-O zaman Türkiye o komisyonda yer almayı istedi aslında değil mi?

-E tabii. Türkiye, davet edildi. Ben de olması için çok destek verdim. Ahmet Hocaya da o dönemde çok anlattım. Yani o da iyi bir süreç yürüttü. Sonra bizi işin dışında tuttu. Yani siyaset bunu gerektiriyor. Bir bölge ziyareti yaptı. Bölge ziyaretinde İHH’dan hiç bahsetmedi. Yani İHH’nın olduğu pozisyon yine bu . Dışarda konuşulmasın lütfen, İHH’nın olduğu pozisyon Türk büyükelçinin olduğu komisyonun da işini yapıp yapmadığını denetleyen komisyon. Bu da Türkiye’ye çok aykırı bir şey. Türkiye’de bir sivil toplum gidecek bir büyükelçiyi denetleyecek. Bunu yapar mı? Yapmıyor tabii ki.

Yani bunun seviyesini elbette belirleyerek yapıyorsunuz. Böyle çizgiler yoktur. Dilinizi de, tavrınızı da her şeyinizi ona göre ayarlayarak yol yürümeye devam ediyorsunuz.

-Belirlediğimiz saati yarım saat aştık. Biraz sonra öbür program başlayacak. İsterseniz burada bitirelim. Sizin mailinizi veya Twitter adresinizi arkadaşlarla paylaşıyoruz. Daha detaylı bir iletişime geçmek isteyen olursa arkadaşlar ayrıca sizinle bir iletişim kurarlar.

-Olur.

1.2.

"Kolombiya"

Nisan Alıcı

Merhabalar herkese,

Barış ve toplumsal cinsiyet Kolombiya barış süreci raporumuz ile ilgili bir sunum yapmak istiyorum sizlere. Biz bu raporu geçtiğimiz sene 2018 yılında çıkardık ve rapor için 2017 yılının kasım ayında Kolombiya'da bir aylık bir saha çalışması yaptık. Bunun için 3 şehirde bulunduk, görüşmelerimizin çoğunluğu başkent Bogota'da gerçekleşti. Diğer görüşmelerimizi ise Cali ve Medellin adlı iki farklı şehirde yaptık. Görüştüğümüz sivil toplum örgütlerinin çoğunluğunun genel merkezleri, esas ofisleri ve en çok çalışanlarının olduğu yer Bogota'daydı. O yüzden biz de en çok vakti orada geçirmeye karar verdik. 20 örgütle görüştük, bunların tamamı toplumsal cinsiyet ve barış alanında çalışan örgütlerdi. Görüşme yaptığımız örgütlerin bir tanesi de LGBT örgütüydü ve bu örgüt barış sürecine doğrudan katılmış bir örgüttür. Dolayısıyla bizim için önemliydi onlarla görüşmek.

Biz neden Kolombiya barış sürecini çalışmaya karar verdik ve bizim için, Türkiye'den barış çalışması yapanlar için bu sürece bakmak neden önemli? Biraz bundan bahsetmek istiyorum. Öncelikle Kolombiya barış süreci toplumsal cinsiyet perspektifinin barış anlaşmasına ayrıntılı bir şekilde dahil edildiği ilk örnek. Bu açıdan sadece Türkiye'den çalışanlar için değil bütün dünyadaki barış çalışması yapan kişiler açısından çok önemli oldu bu örnek. Bir diğeri, aslında yine toplumsal cinsiyet perspektifiyle paralel olarak, barış görüşmeleri sırasındaki müzakere heyetlerinde kadınların ve LGBT'lerin heyetlere dahil olmuş olması. Bir başkasıysa Kolombiya barış sürecinin toplumsal cinsiyet alt komisyonun kurulduğu ilk barış süreci olması. Ve son olarak da mağdurların en kapsamlı şekilde bütün barış sürecine dahil edilmiş olması. Bunların anlamı nedir ve ne şekilde dahil edilmişlerdir,

birazdan konuşacağız. Kolombiya’da çatışmanın arka planına çok hızlıca değinmek istiyorum, çok fazla ayrıntısına girmeden. Çünkü bu barış anlaşmasının da hangi konuların çalışıldığına bakarken aslında çok önemli çünkü tam da çatışmanın sebeplerinin üzerinden giderek barış anlaşması metni oluşturulmuş ve görüşmeler hep bunlar üzerinden gerçekleştirilmiş. Aslında kadın ve Lgbt’nin ve bütün sivil toplumun dahiliyetini anlamak için de bu başlıklar oldukça önemli. Öncelikle toprak eşitsizliği önemli konulardan biri olarak karşımıza çıkıyor Kolombiya’da ve hala da bunun etkilerini görmek mümkün. Başka bir sebep ulusal kaynakların yetersizliği ve devlet kurumlarının yetersizliği. Aslında bundan şunu anlıyoruz, Kolombiya’nın belli bölgelerinde devletin sunması gereken hizmetlerin neredeyse hiç biri sunulmuyor. Buralar zaten çatışmanın en yoğun olduğu yerler ve toprak eşitsizliğinden ötürü yoksulluğun da çok yoğun, çok ağır bir şekilde yaşandığı yerler. Başka bir sebep, aslında hepsi bir şekilde birbirleriyle bağlantılı ve iç içe geçmiş olacak bunların. Ötekileştirilmiş, marjinalleştirilmiş grupların siyasi süreçlerden dışlanması. Kimdir peki bu marjinalleştirilmiş gruplar Kolombiya’da? Bunlar çoğunlukla yerli gruplar, yerli halklar ve siyah Kolombiyalılar, Afro-Kolombiyalı dediğimiz gruplar aslında. Bunlar geleneksel olarak hem siyaset yapma süreçlerinin dışında kalıyor hem de aslında ekonomik ve sosyal olarak da pek çok kaynağa erişimleri kısıtlanmış gruplar. Dolayısıyla hem toprak eşitsizliğinden etkilenmişler hem ulusal kaynakların aslında olduğu yerlerde tarihsel olarak yaşasalar bile bu kaynaklar sömürülmüş. Dolayısıyla hem yoksullaştırılış hem de siyasetin dışında bırakılmış gruplardan bahsediyoruz. Kolombiya çatışması bu arada dünyadaki en uzun süren çatışmalardan biri. Zira 50 seneden fazla sürmüştü barış antlaşması imzalanana kadar ve başka bir önemli yanıysa bu çatışmanın gerçekten pek çok aktörlü bir çatışma olması. Bizim ele aldığımız barış anlaşması süreci yani 2016’nın sonunda imzalanan barış anlaşması spesifik olarak FARC ve devlet arasında imzalanmış bir anlaşma ama bunun dışında hala çatışmaya devam eden gruplar var Kolombiya’da. ELN gibi başka bir gerilla örgütü var örneğin, ya da bunların dışında pek çok paramiliter gruplar var. Hala silahlı ve aslında çatışmaya devam ediyorlar bunlar. Uyuşturucu kartelleri var, bunlar yine savaşın çok önemli aktörlerinden biri. Dolayısıyla aslında epey komplike ve çok boyutlu bir çatışmadan söz ediyoruz, hem sebepler açısından hem de çatışmanın aktörleri açısından.

Peki “çatışmada neler yaşandı?” diye bakacak olursak, 50 yıl süren çatışmanın tabii ki sonuçları bütün Kolombiya halkı için çok ağır olmuştur. Ama şunu da akılda tutmak gerekir, aslında çatışma yaşanan pek çok ülkede de böyle. Ülkenin bazı bölgelerinde savaşın hiçbir izini görmüyorsunuz neredeyse, biz oradayken de biraz bunu fark etmiştik ama belli

bölgelerde- biz oralarda bulunmadık yani çatışmanın ağır yaşandığı yerlerde birebir bulunmadık- ülkenin aslında her yeri farklı etkileniyor. Aslında çatışmanın sebeplerinin ne olduğunu anlatırken değindiğim konulardan dolayı.

Neler yaşanmış? 50 yıllık çatışmada 220 bin civarında kişi hayatını kaybetmiş. Toplamda 8.5 milyon civarında mağdurdan söz ediliyor. Bunun içinde tabii ki farklı farklı mağduriyetler var yani kayıplar da var, cinsel şiddet de var, toprağını kaybetmek de var, zorla göç ettirmek var. 6.5 milyon gibi çok ciddi bir sayıda insanın zorla göç ettirildiğinden bahsediliyor. Köleleştirmeden bahsediliyor, 60 bin civarında kayıp kişi olduğu söyleniyor. Cinsel şiddet çok önemli sonuçlarından biri yine çatışmanın. Bir de zorla çalıştırılma, aslında köleleştirilmeyle de paralel olarak düşünebiliriz bunu.

Peki bu barış sürecinin çok genel bir kriminolojisine bakacak olursak “Ne olmuştu? Ne zaman başlamıştı ve nasıl ilerlemişti? diye. 2012 yılında müzakereler başlıyor aslında FARC ve devlet arasında. Bu müzakereler başladıktan 2 yıl sonra toplumsal cinsiyet alt komisyonu kuruluyor. Bu komisyona biraz sonra tekrar değineceğim. Nasıl kurulmuş, nasıl ortaya çıkmış ve önemi nedir? 2014 yılında komisyon kuruluyor 2016’nın ekim ayında da anlaşma referandumuna sunuluyor, oylanıyor ve hayırcılar kazanıyor. Yani aslında barış anlaşmasını desteklemeyenler ve kabul edilmemesi gerektiğini savunan, hayır kampanyası yürüten gruplar kazanıyor bu referandumu. Çok az bir oy farkıyla kazanıyorlar bu arada ama kazanıyorlar. Fakat bu referandum bağlayıcı bir referandum değil. Yani aslında hükümetin barış anlaşmasını oylamak gibi bir zorunluluğu olmadığı halde, geniş bir destek alacaklarını düşündüklerinden oylamaya sunuyorlar. Alamıyorlar o desteği fakat gene de iki taraf da anlaşmaya bağlılık iradesi gösteriyor ve hayır oyu kazandığı halde devam etmeye karar veriyorlar. Sadece reformlar yapılıyor yani belli maddeler değiştiriliyor, üzerinde özellikle toplumsal tepki olduğu düşünülen belli maddeler. Ve Kasım 2016 yılında da 2016’nın kasım ayında da nihai barış anlaşması imzalanıyor. Yani 4 yıllık bir süreçten bahsediyoruz aslında müzakerelerin yürütüldüğü ve barış anlaşmasının imzalandığı süreç olarak. Bunun da ortalarında neredeyse toplumsal cinsiyet alt komisyonu kurulmuş. Bu arada pek çok alt komisyon var bu süreçte çalışan ve bir de şunu düşünmek, akılda tutmak çok önemli. 2012 yılında başlıyor ve 4 sene sürüyor ama bu Kolombiya’nın yaşadığı ilk barış süreci değil. Yani daha önce defalarca barış süreci denemeleri olmuş ve farklı farklı gerilla grupları daha önce savaştığı için Kolombiya’da farklı barış anlaşmaları imzalanmış zaten. Örneğin 90’larda imzalanan M18 örgütüyle devlet arasında imzalanan bir barış anlaşması var. Te o zamandan silahsızlanan gerilla grupları var. Bu da ne demek? Aslında Kolombiya’da hem devletin hem gerilla gruplarının hem sivil toplumun hem akademisyenlerin bir barış deneyimi var. Yani

aktivizmin ötesine geçen bir barış deneyiminden söz ediyorum burada. Legal anlamda bu konuda daha önce yaptığımız şeyler var, bunun üzerine çalışmış pek çok uzman var dolayısıyla “bir barış sürecinde izlenmesi gereken yollar nelerdir?” buna dair Kolombiyalıların epey bir fikri ve birikimi olmuş zaten bu sürece getirirken. Dolayısıyla buna sadece 4 yıllık bir süreç 50 yılın sonunda bir anda masaya oturdular ve çözdüler gibi bakmamak gerekir çünkü o kadar kolay bir şey olmadığını biliyoruz biz burada yaşadığımız- Türkiye’deki deneyimden de biliyoruz. Kolombiya da aslında çok defalarca denemiş bazen başarılı olamamış ya da kısmi şeyler denemiş ve o bütün bu uzun 50 yıllık birikimin bir sonucunda bu aşamaya gelmiş. Bu bana göre bu süreci anlamak için en önemli dinamiklerden birisi özellikle de bir karşılaştırma yapmaya çalıştığımızda.

Peki barış anlaşması hangi başlıklar üzerinden ilerletildi, hangi başlıklar üzerinden metinler oluşturuldu? Buna bakalım. 6 tane temel başlık var aslında. Bunlardan birincisi kırsal kalkınma. Şimdi zaten dinlerken siz de fark edeceksiniz çatışmanın temel sebepleri olarak saydığım şeylerle çok paralel bunlar. Aslında o temel sorunları işaret etmek üzerine kurulu bir metin. Dolayısıyla birincisi toprak eşitsizliğini işaret etmeyi amaçlayan kırsal kalkınma ve toprak eşitsizliğini ortadan kalkıp bir toprak- bütünleşik toprak reformu diye adlandırdıkları bir programı uygulamayı amaçlıyor birinci başlık.

İkinci başlıkta siyasi katılım.Bu da siyasetten dışlanan grupların siyasete katılabilmesini öngören başlık.Bunun içinde hem silahsızlanacak olan FARC gerillaları siyasete katılımı var ama onun dışında da kadınların, Lgbt’lerin, yerli grupların, Afro- Kolombiyalıların az önce bahsettiğim gibi o siyasetin merkezinden dışlanmış olan grupların aktif katılımını sağlayabilmek üzere alınan önlemler var. Dolayısıyla çok önemli bir madde aslında bu.

Üçüncüsü çatışmanın sonlandırılması.Bu silahsızlanmanın nasıl olacağını temelde düzenleyen başlık yani FARC gerillaları silahsızlanacak ama bu kaç aşamada gerçekleşecek? Gerillalar hangi bölgeye çekilecekler? Toplumda nasıl dahil olacaklar? Gibi bütün o süreci düzenliyor.

Dördüncüsü yasadışı ekinler. Uyuşturucu kartellerinin çatışmanın aktörlerinden biri olduğundan bahsetmiştim. Gerçekten Kolombiya’da yasadışı ekinler dediğimiz yani aslında uyuşturucu ticaretine zemin hazırlayan maddelerin yetiştirilmesi meselesi önemli bir sorun. Bunu düzenlemek gerekiyor çünkü aslında çok fazla köylünün ekonomik kaynağı buradan geliyor. Uyuşturucu ticaretinden değil ama bu ekinlerin yetiştirilmesinden ve bir anda bunlar ortadan kaldırıldığında bu insanlara da bir şekilde başka bir ekonomik kaynak

sunmak gerekecek ve yıllardır devam eden bir ekonomik kaynak olduğu için de bunu bir anda sonlandırmak çok kolay bir şey değil. Dolayısıyla ayrıntılı bir programlama gerekiyor ve tahmin edebileceğiniz üzere pek çok uluslararası gücün de aslında bir şekilde dahil olduğu bir şey bu uyuşturucu ticareti. Dolayısıyla epey karmaşık bir şey çözmek için buna da anlaşmada uzun bir yer ayrılmıştı. Biz kendi araştırmamızın parçası olarak- özel olarak değinmedik buna. Çünkü toplumsal cinsiyetle daha doğrudan ilişkili görünen ve bize aktarılan konulardan ilerlettik.

Beşinci başlık, bu yine çok önemli bizim açımızdan da çok önemli, çatışmanın mağdurları başlığı. Bu başlıkta aslında geçiş dönemi adaleti mekanizmaları düzenlenmiş. Ve Kolombiya'nın bütün bu barış sürecinin önemli bir dinamiği ve hani diğer barış süreçlerinden onu ayıran ve benzersiz kılan bir dinamiği toplumsal cinsiyet bakış açısını dahil etmesiyse diğeri de geçiş dönemi adaleti mekanizmalarının çok çok ayrıntılı bir şekilde tasarlanmış olması. Bu gerçekten çok önemli ve hatırlarsınız belki Türkiye'deki son barış süreci devam ederken de hakikat komisyonunun kurulması gibi geçiş dönemi adaleti mekanizmalarının uygulanmasına yönelik talepler vardı. Kolombiya bu anlamda özellikle kağıt üzerinde ve legal düzenlemeler anlamında epey ilerlemiş yani ve barış süreci boyunca bunlar çok ayrıntılı tartışılmış. Ama bunun da yine tıpkı barış deneyimi gibi uzun bir deneyime dayandığını hatırlamak gerekir çünkü 2002 yılından itibaren aslında geçiş dönemi adaleti adı altında düzenlemeler yapıyordu Kolombiya. Yani bunları uygulamaya başlamak için bir barış anlaşmasının olmasını beklememişler, belli daha dar çerçeveli kanuni değişikliklerle örneğin "mağdurların haklarını verebilmek ve zararlarını tanzim edebilmek için" belli yasalar çıkarmışlar. Bunlarda tabii ki eksikleri olmuş hepsi mükemmel bir şekilde uygulanmış değil ama toplumda geçiş dönemi adaleti mekanizmaları nelerdir ve mağdurların zararları nasıl tanzim edilebilir? Bu tartışmayı başlatmış, bütün sivil toplum buna dahil olmuş ve buna dair bir hukuki hazırlık da varmış aslında. Buna tekrar değineceğim.

Son olarak da anlaşmanın uygulanması ve teyidi başlığı. Bu da aslında şunu düzenleyen başlık oluyor. Çok ayrıntılı bir anlaşma var, yüzlerce sayfadan oluşuyor bu. Peki anlaşma neredeyse mükemmel bir anlaşma, kağıt üzerinde her şey güzel ama biz bunu gerçekten uygulayabilecek miyiz? Ve uygulanıp uygulanmadığını nasıl denetleyeceğiz? Nasıl denetleneceğini düzenlemişler aslında bu başlıkta da ve bu da çok önemli çünkü bizim görüştüğümüz örgütlerin sanırım tamamı bu endişeden bahsediyordu. Yani anlaşma çok iyi ama esas biz riskleri uygulama aşamasında göreceğiz. Çünkü belki de bunların hepsi hayata geçirilmeyecek, bunları çok iyi izlememiz gerekiyor, diyorlardı. Dolayısıyla bir barış

anlaşmasında aslında anlaşma imzalandıktan sonraki sürecin nasıl takip edileceğini denetlemek çok çok önemli. Gerçekten hayati bu, yoksa yaptığınız anlaşma bir köşede kalabilir gerçekten. Bu nasıl hayata geçecek ve bütün topluma ulaşabilecek mi? Buna dair epey kafa yormak gerekiyor.

Çatışmanın mağdurları başlığı demiştim, geçiş dönemi adalet mekanizmalarını düzenleyen 5. başlıktı bu. Bu başlığın içinde adaleti ve onarımı sağlamak ve çatışmanın tekrarını engellemek için kapsamlı sistem başlıklı bir program öngörüyorlar. Bu aslında geçiş dönemi adaleti programı Kolombiya'nın ve bunun içinde 4 temel mekanizma var, bu sistemin 4 mekanizması var. Birincisi az önce de değindiğim gibi hakikat komisyonu. İkincisi kayıp kişileri arama birimi. Üçüncüsü onarım programı, onarım tazminatları düzenleyen program bu. Dördüncüsü de özel barış mahkemesi.

Hakikat komisyonunun uzun adı; hakikatin ortaya çıkarılması, bir arada yaşam ve çatışmanın tekrarlanmaması için komisyon. Bu hakikat komisyonu Kasım 2018'de ifadeleri almaya başladı. Üç yıllık bir süre verildi bu hakikat komisyonu çalışması için. Yargılama yapmayacak çünkü hakikat komisyonlarının zaten yargılama gibi bir işlevi yok normalde onu barış mahkemesi yapıyor olacak. Komisyonda 6 kadın, 5 erkek bulunuyor ve üyeler Birleşmiş Milletler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kolombiya'nın kendi yargı sistemi ve Kolombiya üniversiteleri tarafından seçilen üyelerden oluşuyor. Ve oldukça da geniş bir yelpazeden üyeleri var; içinde yerli örgütlerden avukatlar var, ekonomistler var, felsefeciler var, gazeteciler var ve akademisyenler var. Ve hakikat komisyonunun amacı da "tarihsel hakikati oluşturmak" olarak tanımlanmış. Bu neyi içeriyor peki? Kolektif sorumluluk, kurumsal sorumluluk, her tarafın mağduriyetinin tanınması ve mağdurların onurlandırılması. Bu çok önemli yani pek çok barış sürecinde ve geçiş dönemi adaleti süreçlerinde zaten birinci- temel amaçlardan biri "mağdurların mağduriyetlerinin ortaya çıkarılması ve onlara hak ettikleri onurun, haysiyetin geri teslim edilmesi" böyle tanımlanıyor. Bu hakikat komisyonunun da benzer bir işlevi var. Özel barış mahkemesiyse yargısal boyutu, geçiş dönemi adaleti mekanizmasının yargılamaları yapacak, savaş suçlarını yargılayacak olan mahkeme. Devam edelim buradan.

Barış anlaşmasının toplumsal cinsiyet perspektifine geri dönmek istiyorum. Bizim araştırmamızın zaten en temelinde yatan dinamik buydu. Toplumsal cinsiyet perspektifi var bu anlaşmada derken neyi kastediyoruz? Birincisi, daha doğrusu şunu söyleyeyim bu perspektifin yansıtılmasını sağlayan mekanizmalar, dinamikler neler olmuş? Birincisi, kadınlar ve Lgbt'ler bütün sürece çok aktif bir şekilde katılmış aslında. İkincisiyse toplumsal cinsiyet alt komisyonu kurulmuş. Bu ne demek? Yani kadın ve Lgbt'lerin etkin katılımı nedir?

Bunu nasıl yapmışlar? Aslında komisyonlarda yer alarak yapmışlar. Ama bu sürece baktığımızda şöyle bir şey görüyoruz, 2012’de müzakereler ilk başladığı zaman heyetlerin hiçbir tarafında kadın yok aslında ve bunu fark eden kadın ve Lgbt örgütleri çok hızlı bir şekilde harekete geçip başkentte, Bogota’da 500 kişinin katıldığı bir ulusal kadın ve barış zirvesi düzenliyorlar. Ve burada kendi barış süreçlerinden bekledikleri ortak talepleri oluşturuyorlar ve diyorlar ki bizim böyle böyle somut taleplerimiz var. Mesela bunlardan birisi ve en önemlisi, “biz bu sürecin başından sonuna kadar içinde yer almak istiyoruz, ve heyetlerde bizim temsilcilerimizin olmasını istiyoruz.” Bunun dışında başka bir gündemleri “cinsel şiddet suçlarının af dahilinde olmaması” ve zaten bunlar örgütlü ve yıllardır barış talebinin etrafında çalışan örgütler oldukları için hızlı bir şekilde mobilize olup, gündemleri ortaklaştırıp ilertebiliyorlar barış masalarına. Ve gerçekten bunun sayesinde heyetlerin iki tarafına da tam temsil yetkisi olan kadın müzakereciler dahil ediliyor ve bu gerçekten bu örgütlülüğün bir başarısı. Ve özellikle de bu ulusal kadın ve barış zirvesinin. Yine bunun bir sonucu olarak toplumsal cinsiyet alt komisyonu kuruluyor, bu az önce bahsettiğim dört yıllık sürecin ortalarına denk geliyor bunun kurulması.

Ve toplumsal cinsiyet alt komisyonunun görevi şöyle tanımlanıyor; sürecin başından sonuna kadar bütün kadın örgütlerinin, Lgbt örgütlerinin toplumsal cinsiyet gündemine dair taleplerini oraya iletebilmek, barış anlaşmasına bunu yansıtabilmek, bu gündemleri barış anlaşmasına yansıtabilmek ve belki daha da önemlisi bütün anlaşmanın toplumsal cinsiyet bakış açısından yazılmasını sağlamak. Bu ne demek? Şu demek aslında; sadece kadınları, genç kızları, Lgbt’leri etkileyen ve böyle doğrudan toplumsal cinsiyetle ilişkili olarak görülen konuların ele alınması değil hangi konu tartışılıyorsa bunun toplumsal cinsiyet analizi yapılarak metne yerleştirilmesi. Dolayısıyla toprak eşitsizliği konuşuluyorsa böyle bir bakış açısından konuşulması, siyasi katılım tartışılıyorsa toplumsal cinsiyet bakış açısıyla beraber tartışılması ve bütün metnin de bu perspektiften geçirilmesi. Dolayısıyla çok çok önemli bir işlevi var gerçekten bu alt komisyonun. Ve bunlar şöyle çalışıyor; benzer bir şekilde mağdurlarla çalışan alt komisyonlar da aynı sistemi yürütüyor. Bütün Bogota’dan pardon bütün Kolombiya’dan örgütlerin, sivil toplumun kendi taleplerini alıyorlar ve bunları müzakere heyetlerine iletiyorlar. Bu barış sürecine kadınların ve Lgbt’lerin katılımı ve toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi ile ilgili başka bir önemli boyutsa hem Afro-Kolombiyalı hem yerli kadınların müzakerelere dahil edilebilmiş olması. Aynı zamanda iki tane de LGBT örgütünün bu sürece dahil edilmiş olması. Bununla bağlantılı olarak anlaşmada “kesişimsellik yaklaşımı nasıl ele alınmış?” diye bakmıştık biz. Kesişimsellik şöyle bir şey demek oluyor; pek çok farklı kategorinin yani ırk, toplumsal cinsiyet, etnisite, sınıf gibi farklı kategorilerin eşitsiz, farklı eşitsizlik kategorilerinin beraber ele alınabilmesi. Yani

sadece örneğin kadınların siyasete katılımı deyip bırakmak değil, “hangi kadınların katılımı? Hangi kadınların siyasete katılımı önünde hangi farklı engeller var?” buna bakabilmek ve farklı grupların değişen mağduriyetlerini ve ihtiyaçlarını dikkate almak. Yani bize hep şunu söylüyorlardı “başkentte Bogota’da yaşayan beyaz bir Kolombiyalı kadının savaştan etkilenmesi ile, ya da onun önündeki engellerle kırsalda yaşayan, elinden toprağı alınmış, belki çocuğı kaçırılıp zorla silah altına alınmış, belki cinsel şiddete uğramış, sağlık ve eğitim mekanizmalarına erişemeyen yerli bir kadının yaşadığı şeyler arasında çok fazla fark var.” Biz bu ikisini aynı kategori olarak alamayız yani mesele sadece bu anlamda kadınların katılımı, Lgbt’lerin katılımı değil, kimler hangi kategoriler üzerinde, hangi kategoriler nasıl kesiliyor ve bunlar nasıl etkileniyor bu çatışmadan? Yani yoksulluktan, toprağın sömürülmesinden, yerinden edilmeden, zorla silahaltına alınmadan, bunların hepsinden etkilenen bir kadının problemini ele alırken pek çok farklı boyutu göz önünde bulundurmak gerekiyor. Aksi halde bunun üzerinde durulmazsa belli düzenlemeler kağıt üzerinde yapılmış olur ancak bütün bu hizmetlere zaten ulaşamayan ve bilgiye de erişimi olmayan, örneğin bir yerli kadın ya da Afro-Kolombiya’lı bir kadın hala bütün bu sistemin dışında kalmış olarak devam edebilir. Peki bu kesişimsellik yaklaşımı dahil edilmiş mi anlamaya diye konuştuk biz bütün görüşme yaptığımız örgütlerle. Hepsi şöyle bir şey söyledi “bu akılda tutuldu ve bu tanındı, hatta anlaşma metninde bundan bahsediliyor yani yaşlıların farklı etkilendiğı, engellilerin farklı etkilendiğı ve bunun üzerinde durulduğu ama bu oldukça böyle derine inen bir konu olduğu için belli noktalarda da eğer biz üzerinde yeterince durmazsak üzerinden atlanabilecek konular var” deniyordu. Bunu gerçekten barış süreçleri için düşünmek gerekiyor yani Türkiye’deki çatışma üzerinden bunu düşündüğümüzde bakalım; Türkiye’nin herhangi bir yerinde yaşayan bir kadının barış ve çatışma ile kurduğu ilişkiyle Kürdistan’da yaşayan, çatışmayı birebir-doğrudan yaşayan, belki toprağından edilmiş bir kadının yaşadığı şey hiçbir zaman aynı değil, ya da oradaki bir Lgbt’nin yaşadığı şey oradaki kadınla da aynı değil. Dolayısıyla bütün bu birbirinden farklılaşan unsurların hepsini hesaba katmak gerekiyor ki gerçekten toplumsal barış dediğimiz ve bütün farklı gruplara ulaşacak, yeni düzenin sağlanmasından emin olalım.

Toprak reformu demiştik, daha doğrusu kırsal kalkınma programı demiştik bu toprak eşitsizliğine işaret etmek üzere yapılan. Bu zaten çatışmanın temel nedenlerinden biriydi ve bu toprak reformunun amaçladığı şeylerden biri ise; kırsal nüfusun içinde bulunduğu durumdan yapısal bir dönüşümü hedeflemek.

Böylelikle mülklerin, toprakların küçük bir kesimin elinde toplanmasının önüne geçmek, kırsal toplulukların/dışlanan kırsal toplulukların, özellikle sınırlı bir şekilde kalkınıyor olması kadınları çok çok etkilemiş, bunu da tersine çevirebilmek. Ve bize şöyle bir şey anlatılıyordu özellikle “kadınlar toprağı kendileri bile kullanıyor olsalar üzerinde haklarının olduğunu düşünmüyorlar yani ya kocalarının, ya erkek çocuklarının, ya erkek kardeşlerinin üzerinde oluyor bu toprakların mülkiyet hakkı ve bu anlaşma bunu da düzenlemeye çalışıyor. Yani kadınlar kendileri özel olarak, toprağına sahip olan kişiler olarak tanınsın hukuki olarak” diye. Bu dolayısıyla toplumsal cinsiyeti çatışmaya sebep olan ana unsurlardan biriyle nasıl kesiştiğı ve anlaşmanın bunu nasıl çözmeye çalıştığına dair güzel bir örnek. Başka bir önemli boyutu anlaşmanın ve kadın örgütlerinin buna dahililiyetinin; çatışmaya bağılı cinsel şiddetin nasıl ele alındığı ile ilgili olmuş. Bildiğiniz üzere neredeyse bütün çatışmalardan sonra üzerinde konuşulması en zor konulardan biri cinsel şiddet oluyor. Yani bu sadece şu anlamda da değil hani, evet muhafazakar ve geleneksel toplumlarda kadınların öne çıkıp cinsel şiddete uğradığını söylemesi zaten zor ama bunun dışında da cinsel şiddetin kaydı diğer şiddet ya da hak ihlali biçimleri kadar net bir şekilde tutulmuş olmuyor çoğunlukla. Dolayısıyla failerin kim olduğunu bulmak, cinsel şiddetin tespitini yapmak daha da zor ve buna özel bir vurgu yapmak gerekiyor eğer bu ortaya çıkarılması istenen bir konuyla. Kolombiya’da da nitekim böyle olmuş, yani resmi bir raporlama bulunmuyor cinsel şiddetle ilgili. Dolayısıyla sivil toplum örgütleri aslında arşiv ve bilgi toplama çalışması yürütüyor cinsel şiddete dair. Kadınların taleplerinin sonunda cinsel şiddetin soruşturulması için en başta bahsettiğim özel barış mahkemesi kapsamında özel bir cinsel şiddet birimi kuruluyor. Dolayısıyla bu cinsel şiddetin diğer şiddet türlerinden ayrı bir şekilde araştırılması, farklı uzmanlar tarafından araştırılması sağlanacak ve cinsel şiddet suçlarının af kapsamına alınmamasına da karar veriliyor, yine kadınların mücadelesiyle olan bir şey bu. Bu arada şunu da akılda tutmak gerekir; cinsel şiddetin konuşulabilmesi ve özellikle de raporlamanın bu kadar az olduğu, kaydının bu kadar az tutulduğu bir ortamdan sonra failerin tespit edilmesi ya da hakikatin en azından ortaya çıkarılması için epey güvenli bir alan yaratmak gerekiyor. Çünkü belli bölgelerde, bu sadece Kolombiya için de değil yani pek çok çatışma sonrası topluma baktığımızda bunu görüyoruz, mağdurlar ve failer belki aynı yerlerde yaşamaya devam ediyor. Yani pek çok kadın kendi komitesinden biri tarafından cinsel şiddete, tecavüze uğramış olabiliyor örneğin hala aynı köyde yaşayabiliyor onunla. Dolayısıyla sadece birtakım muhafazakar çekincelerden ötürü değil, kadınların güvenliğinin sağlanması açısından da bu zor bir konu yani ortaya çıkıp “ben bu kişi tarafından tecavüze uğradım” demek zor çünkü bunu söylediğin zaman o kişinin sana bir şekilde tehdit oluşturmasının önünü açmış olabilirsin. O güvenli alanın hem psiko-sosyal olarak hem

senin can güvenliğini sağlayacak bir şekilde yaratılması çok çok önemli ki bu konu konuşulabilsin gerçekten.

Bizim görüşmelerimizin sonunda ortaya çıkan başka bir şey- bu belki de en önemli sonuçlarından biri bizim raporumuzun aslında- bize yani istisnasız bütün örgütlerin aktardığı bir şeydi bu çünkü. Bizim görüştüğümüz örgütlerin neredeyse tamamı çok gururluydu hala. Biz tam bir sene sonra Kolombiya'daydık yani anlaşma Kasım 2016 sonunda anlaşma imzalanmıştı reformlar yapılıp, değişiklikler yapılıp biz de 2017 Kasım'da oradaydık, tam bir yıl geçmişti üzerinden, uygulama aşamasına yeni geçiyordu aslında. Bir yandan da seçimler vardı çok yakın tarihte ve hep o siyasetteki değişiklikler aslında anlaşmanın uygulanmasını geciktiriyordu. Bu da endişelerden biriydi ve bize diyorlardı ki "Biz bir kapı açtık, çok ileri bir barış anlaşması yaptık ve biz bunun için çok uğraştık. Toplumsal cinsiyeti oraya koyduk ve gerçekten kağıt üzerinde çok iyi düzenlenmiş bir anlaşmamız var. Ama bu sadece bir başlangıç, yani bizim bu kadar yetkin, detaylı bir mevzuat yapısına ulaşmış olmamız uygulamada bunların hayata geçeceği anlamına gelmiyor, yani bunun bir garantisi yok aslında ve biz esas şimdi göreceğiz bunların bir karşılığı olacak mı gerçek hayatta? Metinde yazılanlar pratikte insanların hayatlarına ulaşabilecek mi?" Buna dair çok fazla soru vardı. Biraz Kolombiya'nın kendi yapısıyla da ilgili bir şey bu yani böyle bir nevi legal fetişizm olduğunu söylüyorlardı. Yani çok fazla hukukçu olduğunu, aslında legal düzenlemelerde bir kanun yapılacağı zaman inanılmaz iyi ve becerikli olduklarını, böyle çok güzel kanunların olduğunu ama bunların çoğunlukla uygulanmadığını, biraz bize de tanıdık gelen bir şey bu. O nedenle endişeliler. Endişeli olmalarının sebeplerinden bir tanesi aslında ekonomik kaynakların yetersiz olduğunu düşünmeleri ve kurumsal yapının güçsüz olduğunu düşünmeleri. Yani bu da şu demek aslında; bir sürü şeyin hayata geçmesi için şu önlemler alınacak diye anlaşmada belirtiliyor örneğin ama o önlemleri alacak ve uygulayacak kadar güçlü bir kurumsal yapı var mı? Ne demek güçlü bir kurumsal yapı? Yeterli uzman var mı örneğin? Bunu uygulayabilecek altyapıya sahip gruplar var mı? Nasıl uygulanacağını bilen, iyi eğitim almış uzmanlar var mı ve bunları sağlayacak ekonomik kaynaklar var mı?

Bunların bir örneği; Özel Kadın Forumu diye bir mekanizma öngörölmüş örneğin. Bu uygulama aşamasında anlaşma uygulanırken toplumsal cinsiyet perspektifinin hayata geçirilip geçirilmediğini izleyecek. Dolayısıyla çok önemli bir mekanizma yani tam da hani bu az önce bahsettiğim tehlikelerin, risklerin önüne geçmek için tasarlanmış ama bunu yeteri kadar bütçesinin olmadığı söyleniyordu ve de Özel Kadın Forumu oluşturulurken aslında pek çok kadına bunun haberinin gidemediği söyleniyordu. Dolayısıyla böyle

uygulama kısmında ne kadar iyi gidecek işler gibi sıkıntılar vardı. Bir de somut ölçütler eksik deniyordu. Bu da ne demek? Yine bizim için de çok önemli, bunu hep bilmek ve bir barış sürecine girilecek olursa eğer bunları akılda tutmak gerekir. Örneğin toprak eşitsizliğini işaret ederken ya da kırsal kalkınmayı düzenlerken kadınların tekrardan mülk sahibi olacağına dair bir önlem alınacağı söyleniyor örneğin ama şunlar belirtilmiyor yani kaç, ne kadar hektarlık bir alan kime verilecek? Yani diyorlardı ki “bunların numaraları, sayılarıyla çok açık ve somut bir şekilde yazılması gerekir ki biz ne olmadığında karşı çıkabileceğimizi bilelim.” Ne kadarı gerçekleştirildiğinde “evet anlaşma bunu öngörmüştü ve tamam gerçekten bu yapıldı” diyelim. Ne yapılmadığında da “ hayır, bakın eksik bıraktınız” diyeceğiz. Yani bunlar yeteri kadar iyi düzenlenmemiş deniyordu. Nitekim anlaşmalar uygulanmaya başlamasının üzerinden artık epey bir vakit geçti, gerçekten pek çok sıkıntı görünüyor uygulamada. Bu kısma çok ayrıntılı girmeyeceğim ama biraz Türkiye’ye bizim çıkardığımız önerilere değinerek, oradan paralelliklerle ele almaya çalışacağım. Çünkü biz bütün bu araştırmayı yaparken aklımızda aslında Türkiye’deki bir barış süreci olursa bir daha nelere dikkat etmek gerekir? Bu bakış açısıyla bakmıştık. Bir yandan da Türkiye’deki son barış süreci ile paralel bir zamanda başlamıştı Kolombiya ama oradaki devam ederken bizimki edememişti.

İlk önerilerimizden biri çatışmanın toplumsal cinsiyet analizini yapmak. Yani bu zaten eğer toplumsal cinsiyet bakış açısı dahil edilmezse gerçek bir barıştan söz edilemeyeceğini zaten söylüyoruz ve toplumsal cinsiyete duyarlı barış inşası programları tasarlanmak isteniyorsa da çatışmanın kendisinin toplumsal cinsiyet analizini yapmak gerekiyor. Bu da biraz kesişimsellikten bahsederken değindiğim gibi aslında, “kim, nerde, nasıl etkilenmiş çatışmadan?” yani cinsel şiddet mi, yoksulluk mu, toprağını kaybetme mi? Hangi gruptan gelen kadın ne yaşamış ve bunların barış sürecinde ihtiyaçları nelerdir? Bunlara bakmak gerekiyor.

İkincisi, sivil toplumun işbirliği halinde olmasının çok önemli olduğunu gördük biz. Bundan da şunu kastediyoruz aslında, kolektif olarak harekete geçme ve ortak çok somut talepler belirleme, barış sürecine dair. Tıpkı hani az önce bahsettiğim gibi, müzakere süreci başladığında kadınlar dahil değilmiş Kolombiya’da. Biz her ne kadar şimdi dönüp- bakıp toplumsal cinsiyet açısından en ileri barış anlaşması ve barış süreci olduğunu söylesek de bu kendiliğinden olmamış. Bunu sağlayan, pek çok örgütün uzun süre birlikte hareket etmiş olması ve bir araya gelerek “bizim somut taleplerimiz bunlar” diye ortak bir şeyle çıkabilmeleri olmuş. Yani bu örgütlerin hepsi çok farklı arka planlardan geliyor. Dolayısıyla kendi içlerinde hem ideolojik hem program açısından birbiriyle uyuşmayan çok fazla şey

var ama bu önemli değil o noktada çünkü ortak belli hedefleri var ve bize bunu söylüyorlardı. Yani hepsinin hala eleştirileri de var işte kimisi daha radikal bir yerde duruyor, anlaşmayı biraz liberal buluyor. Feminizm anlayışları birbirinden farklı, kimisi kendini feminist olarak tanımlamıyor bile. Sonuçta farklı yerlerden geliyor bu örgütler aynı zamanda toplumsal olarak da farklı grupları temsil ediyorlar. Kimisi yerli kadınları temsil ediyor, kimisi Karayipler bölgesinde yaşayan Afro-Kolombiyalı Lgbt'leri temsil ediyor. Dolayısıyla birebir baktığımızda çıkarları da farklı olabilir ama somutlaştırıp, ortaklaştırabilmişler talepleri ve bize göre bu çok kilit bir önemde yani hepsi tek tek farklı bir yerden hareket ediyor olsaydı sürece bu kadar güçlü müdahale etmeleri muhtemelen mümkün olmazdı. Ve bunu sadece toplumsal cinsiyet üzerinden de düşünmeye gerek yok. Aslında sivil toplumun bir barış sürecine dahil olması için bu mağdurların haklarını savunmak için de olabilir. Böyle bir kolektif hareketin çok önemli olduğunu düşünüyoruz, Kolombiya örneği en azından bize bunu gösteriyor. Bununla çok paralel başka bir şey kadın ve Lgbt hareketleri arasındaki ittifaklar. Bunu da bize doğrudan gördüğümüz Lgbt örgütü aktardı. Referandum yapıldığından bahsetmiştim size, barış anlaşması referanduma sunulduğunda referandum için yürütülen kampanyalarda hayırı destekleyenler yani barış anlaşmasına karşı çıkan grup "toplumsal cinsiyet ideolojisi" diye bir kavramla ortaya çıkıyor ve diyor ki "bu barış anlaşması toplumsal cinsiyet ideolojisini getirmeye çalışıyor ve biz buna karşıyız." Bundan şunu kastediyorlar, Lgbt'lerden bahsedilmesi barış anlaşmasında ve kadınların kaybettiği pek çok hakkın geri verilmesi için belli düzenlemelerin olmasını Kolombiya'nın geleneksel aile değerlerine bir saldırı olarak lanse ediyorlar. Ve aslında da en çok Lgbtlere saldırıyorlar bunda, buna dair pek çok kampanya yapılıyor ve Lgbt örgütü bize dedi ki "eğer biz kadın hareketi ile birlikte hareket etmeseydik yani onlar bizim taleplerimizi sahiplenmiyor olsaydı bizim kazanımlarımız en başta ortadan kalkardı." Çünkü Lgbt'ler en zayıf halkalarından biri aslında bu toplama baktığımızda. Yani böyle bir toplumsal tepki geldiğinde tarafların "neyse bunları çıkaralım deyip böyle feda edebileceği, kazanımlarını hiçe sayabileceği, birinci hedef sayabileceği gruplardan biridir" bunu herkes söylüyordu, bu bir sürü yerde de böyledir. Ve bunun olmamasını yani Lgbt'lerin kazanımlarının korunmasını sağlayan şey aslında kadın hareketi ile birlikte hareket- ittifak yapabilmeleri olmuş.

Bir başka şey toprak reformu, yani toprak reformu zaten çatışmanın önemli bir, çok çok önemini belirleyen sebeplerinden biriydi ve bunu düzenlerken kadınların toprak hakkının da güvence altına alınması çok önemli.

Siyasi katılım, bunu Türkiye için düşündüğümüzde de en çok yerel demokrasi meselesi aklımıza gelmişti. Yani yerel demokrasiyi güçlendirebilecek önlemlerin alınması ve bir barış anlaşması metninde siyasi katılımın böyle bir yerden değerlendirilmesi çok önemli ve bununla beraber tabii ki siyasetten dışlanmış grupların artık siyasete katılabileceğini sağlayacak mekanizmalar ve mutlaka kadınların ve Lgbt'lerin özel durumlarının göz önünde bulundurulması onların siyasete katılmasını düzenleyecek önlemler ve somut önlemler gerekiyor bunun için.

Bir başka şeyse altıncı önerimiz diyelim topladıklarımız arasında, kesişimsellik yaklaşımı. Buna ayrıntılı değinmeyeceğim zaten bahsetmiştim. Farklı grupların ihtiyaç ve taleplerini dikkate almak diye özetleyebilirim bunu şimdi.

Bir başkası, cinsel şiddetin tanınması ve belgelenmesi yani muhtemelen burası için de böyle olacak. Her ne kadar bilsek de yani çatışma yaşandığı zaman ona paralel çok ağır cinsel şiddet suçları işlendiğini biliyoruz ama belgelenmesi ve sonrasında bunların resmi olarak tanınması zor oluyor. Bu nedenle de güvenli bir alan oluşturulması, hem yasal hem psiko-sosyal desteğin sağlanması çok önemli.

Başka bir sonuç, belki Kolombiya'daki sürecin gidişatı ile ilgili en endişe verici şeylerden biri; barış anlaşması imzalandığından beri pek çok yerel aktivistin, yerli örgütün, yerli liderin öldürülmüş olması. Çok fazla aktivist öldürüldü bu süreçte çünkü paramiliterler hala aktif ve yüzlerce kişiden bahsediliyor. Yani neredeyse her hafta bir yerli liderin öldürüldüğüne dair haber geliyor hala Kolombiya'da ve bu insanları en çok endişeye sürükleyen şeylerden biri yani bu nasıl bir barış? Yani barış süreci var ve çatışma durdu, FARC ile devlet savaşıyor ve bu tabii ki çok çok önemli bir şey. Yani gerillalar silahsızlandı, hani bu zaten birinci aşaması hani olmazsa olmaz ama yerelde özellikle de barış için mücadele eden pek çok aktivist saldırı altında ve bunların can güvenliği sağlanmıyor devlet tarafından. Ve insanların aslında sürece dair epey umutsuz olmasına sebep olan bir şey ve biz bunu maalesef Türkiye'de Kürdistan'da da çok yani riskli bir durum olduğunu biliyoruz. Aslında barış süreçlerinin pek çoğunda olan bir şey bu yani İngilizcede spoiler olarak da dediğimiz yani barış sürecini sabote etmek için böyle saldırılar bir sürü yerde maalesef gerçekleşiyor. Özellikle de barış talebini dile getirenlere yöneliyor ve biraz da diğer kişilerin gözünü korkutmak için aslında. Bunun önüne geçmek ve sürecin sabote edilmesini önlemek için aktivistlerin can güvenliğini sağlamak çok çok önemli bir konu. Yoksa gerçekten yani hazırladığımız yüzlerce sayfalık metnin, yıllarca süren barış görüşmelerinin sonunda hala bu kadar yoğun bir şiddet yaşandığı zaman toplumu bu sürecin devam edeceğine ikna etmek çok zor.

Başka bir şey, Kolombiya yine bundan çok çeken bir ülke aslında, siyasi risklerin azaltılmamasıdır. Yani biz buradan şunu kastediyoruz, anlaşma metninin ya da anlaşmanın uygulanmasının siyasi gelişmelerden etkilememesini sağlayacak bir şekilde mekanizmaların kurulması yani anlaşmanın sonuçlarının kalıcılığı aslında. Zira Kolombiya’da anlaşma imzalandıktan sonra devlet başkanı değişti ve yeni gelen başkan barış karşıtı ve pek çok mekanizmayı sürüncemede bıraktı. Yani belli anlaşmaları, yapılan belli, üzerinde uzlaşılan belli konuları değiştirdi ve her şeyi tamamen iptal edemedi tabii ki ama pek çok şeyin gerçekleşme süresini uzattı ve bazı şeyler askıda gidiyor yani. Bu da aslında anlaşmanın ne kadar hayata geçeceğine dair endişeleri artıran bir şey.

Son olarak da ekonomik ve kurumsal alt yapının düzenlenmesi. Bu da şu demek, bu barış anlaşmasına koyduğunuz şeylerin hayata geçmesini sağlamak için yeteri kadar bütçe ayırmak, yeteri kadar teknik alt yapıyı düzenlemek, teknik eleman yetiştirmek ve uzmanlarınızın bunları yapabileceğinden emin olmak. Bu da aslında az önce bahsettiğim bir şeyle alakalı yani bize örgütlerin aktardığı endişelerle alakalı. Hani biz bunları evet yazdık ama bakalım yani Kolombiya’nın devlet kurumları, resmi kurumları bunları gerçekten gerçekleştirebilecek yeterlilikte mi diye bu çok ciddi bir endişe olarak ortaya çıkıyordu. Bu kadarla bitireceğim, biraz uzattım bile çok teşekkür ederim dinlediğiniz için. Bir fırsatımız olursa tartışma ya da belki soru- cevap bir şekilde yapabilirsek güzel olur. Bilmiyorum olur mu ama umarım faydalı olmuştur.

Hoşçakalın, teşekkür ederim.

1.3.

“Endonezya”

Cuma Çiçek

Çatışma Çözümü ve Uzlaşma Arayışları: Endonezya/Açe Deneyimi¹

Bu bölümde Endonezya deneyimi Filipinler/Bangsamoro’dan sonra ikinci vaka olarak derinlemesine ele alınıyor. Önceki bölümde altı çizildiği üzere Asya bölgesinden vakaların tercih edilmesinin en önemli nedeni Kürt çatışması ve çözüm arayışları söz konusu olduğunda Avrupa ve Güney Amerika bölgelerinden vakalar belirli düzeyde gündeme gelmesine rağmen, Asya bölgesinde yaşanan vakaların yeterince ele alınmamasıdır.

Asya bölgesinden ikinci vaka olarak Endonezya’nın tercih edilmesinin iki önemli nedeni var. Birincisi, Endonezya’da hem ülkedeki çoğunluk hem de isyancılar Türkiye’deki vakaya benzer şekilde Müslüman. İkincisi, Endonezya süreci çatışma çözümü ve uzlaşma arayışlarının başarılı şekilde sonuçlandığı bir örnek.

Bölüm kapsamında, ilk olarak Endonezya devletinin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapısı özetleniyor. İkinci olarak, bir teritoryal çatışma tipi olan Açe vakasının içinde cereyan ettiği bağlamı daha iyi kavramak için ülkede meydana gelen diğer tip çatışmalar kısaca inceleniyor. Son olarak, bu bölümün asıl konusunu teşkil eden Açe’deki çatışma süreci ve 2000’lerin ortasında başarıyla sonuçlanan çatışma çözümü ve uzlaşma süreci ele alınıyor.

¹ Bu yazı, yazarın daha önce İletişim Yayınları tarafından 2018 yılında yayınlanmış “Süreç: Kürt Çatışması ve Çözüm Arayışları” adı eserinden alınmıştır.

1. Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı

Pasifik Okyanusu'nun batısındaki coğrafyada, Güneydoğu Asya'da konumlanan Endonezya Cumhuriyeti, 19. yüzyılda başlayan ve yaklaşık 70 yıl süren Hollanda'nın sömürge yönetiminden sonra 17 Ağustos 1945 tarihinde bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktı.² Bölgedeki sömürgecilik 16. yüzyılın ilk başlarına kadar uzanıyor. Bugünkü Endonezya'nın da içinde bulunduğu Güneydoğu Asya bölgesi yaklaşık dört yüzyıl boyunca İspanya, Britanya ve Hollanda sömürgeciliğine maruz kaldı. Endonezya bölgesi 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortasına kadar Hollanda'nın sömürgesi olarak kaldı. 20. yüzyılın başlarından itibaren bölgede yükselen anti-sömürgeci mücadele sonucunda Endonezya Ahmet Sukarno başkanlığında bağımsızlığını ilan etti. II. Dünya Savaşı sırasında, 1942-45 yılları arasında Japonya'nın işgal ettiği Açe bölgesinde yükselen anti-sömürgeci mücadele Endonezya'nın kuruluşunda önemli bir rol oynadı.³ Hollanda Endonezya'nın bağımsızlığını 27 Aralık 1949 tarihinde tanıdı.⁴

On yedi binden fazla adadan oluşan Endonezya'da yedi ana coğrafik bölge ya da adalar grubu bulunur: Java, Kalimantan, Lesser Sunda, Sulawesi, Maluku, Papua ve Açe'nin de içinde yer aldığı Sumatra (Bkz. Harita 1). Endonezya idari olarak 33 vilayetten oluşuyor. Bu 33 vilayetin 10'u Sumatra'da, altısı Java'da, dördü Kalimantan'da, üçü Lesser Sunda'da, altısı Sulawesi'de, ikisi Maluku'da ve ikisi de Papua'da bulunuyor. Her bir vilayette ikinci kademe idari birimler olan ve aynı yasal statüye sahip olan kentler (*Kota*) ve kent ile kırdan oluşan şehirler (*Kabupaten*) bulunuyor.⁵ Bunların alt seviyesinde ise ilçeler (*Kecamatan*) bulunuyor. Endonezya'nın başkenti, Java bölgesinde bulunan Jakarta vilayettir.

² Worldwatch Institute, "Conflict and Peacemaking in Aceh: A Chronology," *Worldwatch Institute*, <http://www.worldwatch.org/node/3929>, erişim tarihi: 16.06.2017.

³ Worldwatch Institute, Age.

⁴ Worldwatch Institute, Age.

⁵ Endonezya'da bazı kentler hem kırsal bölgeyi hem de kentsel alanları kapsayan şehirlerin dışında başlı başına bir yönetim birimi olarak düzenlenmiştir.

Harita 1: Endonezya ve idari bölgeleri

Kaynak: <http://www.indonesiamatters.com/images/indonesia-map.gif>

Endonezya Cumhuriyeti iki meclise (halk temsilcileri meclisi ve bölge temsilcileri meclisi) dayalı başkanlık rejiminin olduğu üniter bir devlettir.⁶ 2004 yılında yapılan anayasal düzenlemeyle birlikte (madde 18) bölgesel hükümetlere özerklik tanınmıştır. Bu bölgesel özerklik; vilayetler, kentler ve şehirlerin yerel yönetimleriyle sağlanıyor.⁷ Anayasa'ya göre devlet, özgün statüleri kanunla belirlenen vilayet hükümetlerini tanır ve onlara saygı duyar. Hem vilayet valileri hem kent başkanları hem de şehir başkanları doğrudan seçimle yönetime gelmekte ve yerel parlamentoları bulunmaktadır.

Öte yandan, 60 gösterge baz alınarak oluşturulan Uluslararası Demokrasi Endeksi'ne göre Endonezya'nın demokrasi düzeyi 2006-2016 yılları arasında 0-10 skalasında 6,34 ile 7,03 arasında değişiyor. Endeksin dört kademeli (otoriter rejimler, melez rejimler, kusurlu

⁶ Endonezya Anayasası'nın birinci maddesi üniter devlet yapısını tanımlarken, 2. Ve 3. Maddeleri meclisleri, 3-16. Maddeler ise yürütme organı olan başkanlığın yetki ve sorumluluklarını tarif ediyor. 1945 tarihli Endonezya Anayasası dört kez değişime uğradı. Son değişim 2002 yılında gerçekleşti. 1945 Anayasası ve yapılan değişiklikler sonucu oluşan yeni anayasa için bkz.: Indrayana, Denny, *Indonesian Constitutional Reform 1999-2002: An Evaluation of Constitution-Making in Transition*, Jakarta, Kompas Book Publishing, 2008, ss. 333-356.

⁷ Indrayana, Age.

demokrasiler ve tam demokrasiler) sınıflandırmasına göre, Endonezya, kusurlu demokrasiye sahip bir ülke olarak görülüyor.⁸ Buna göre basın özgürlüğü üzerindeki ihlaller gibi bazı sorunlara rağmen, “bu ülkelerde de serbest ve adil seçimler vardır, temel sivil haklara saygı duyulur. Bununla beraber, yönetimdeki sorunlar, az gelişmiş politik kültür ve düşük düzeyli siyasi katılım gibi demokrasinin diğer boyutları konusunda dikkate değer zayıflıklar bulunur.”⁹

Endonezya 257,6 milyon nüfusuyla¹⁰ dünyanın en kalabalık dördüncü ülkesi. Kentleşme oranının %53,7 olduğunu ülkede 15-64 yaş arası çalışabilir nüfus 172,9 milyon.¹¹ UNDP verilerine göre İnsani Gelişmişlik değeri 2016 yılı itibariyle 0,689 olan Endonezya 188 ülke içerisinde 113. sırada bulunuyor ve dört kademeli (düşük, orta, yüksek, çok yüksek) gelişmişlik gruplamasında orta kademe gelişmiş ülkeler içerisinde yer alıyor.¹² Kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) 1990’da 4.270 dolar iken, bu rakam 2000 yılında 5.243’e, 2010 yılında 8.234’e ve 2015 yılında 10.053’e yükseldi.¹³ Gelir adaletsizliği Endonezya’da en önemli sorunlardan birini oluşturuyor. Gini-katsayısı baz alındığında, Endonezya dört kademeli sınıflandırmada üçüncü derecede gelir adaletsizliğinin olduğu ülkeler içerisinde yer alıyor. GSMH’den en fazla pay alan %10’luk nüfusun, en az pay alan

⁸ The Economist Intelligence Unit, *The Economist Intelligence Unit’s Democracy Index 2016*, The Economist Intelligence Unit, <https://infographics.economist.com/2017/DemocracyIndex/>, erişim tarihi: 16.06.2017.

⁹ The Economist Intelligence Unit, *Democracy Index 2016*, London, The Economist Intelligence Unit Limited, 2017, s. 54.

¹⁰ UNDP, *Human Development Reports 2016: Indonesia*, United Nation Development Programme (UNDP), New York, 2016a, <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/IDN>, erişim tarihi: 16.06.2017.

¹¹ UNDP, Age.

¹² UNDP, Age.

¹³ UNDP, *Human Development Reports 2016 - Human Development for Everyone: Briefing note for countries on the 2016 Human Development Report – Indonesia*, United Nation Development Programme (UNDP), New York, 2016b, http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/IDN.pdf, erişim tarihi: 16.06.2017.

%40'lık nüfusa oranı olan “palma oranı” 1,8 iken, nüfusun en zengin %20'lik grubunun gelir ortalamasının en yoksul %20'lik gruba oranı olan “quintile oranı” ise 6,5'tir.¹⁴

Endonezya çok dilli ve çok-etnisiteli bir ülkedir. *Ethnologue* verilerine göre ülkede 18'i kurumsallaşmış olmak üzere yaşayan 707 dil var.¹⁵ Öte yandan, Endonezya Anayasası'na göre ülkenin resmi dili sadece *Bahasa Indonesia*, yani Endonezya dilidir. Bununla beraber, devlet ülkenin ulusal kültürel hazinesinin bir parçası olan bölgesel dillere saygı duyar ve bu dilleri geliştirir.¹⁶ Uygulamaya bakıldığında, bir yerel dilin tüm ülkenin “ulusal dili” haline getirilmesi anlamında dikkate değer bir mesafenin alındığı söylenebilir.¹⁷ Yüzyıllar boyu bölgede *lingua franca* olan, ancak bağımsızlığın ilan edildiği 1945 yılında %5 gibi çok küçük bir azınlığın konuştuğu Malay dilinin bir versiyonu olan *Bahasa Indonesia* bugün ülkenin büyük çoğunluğunun birinci ya da ikinci dili haline gelmiş durumda.¹⁸ Öte yanda, ulusal dilin yanı sıra ülkede en fazla konuşulan diller şunlar: *Javanese*, *Sundanese*, *Madurese*, *Batak*, *Minangkabau*, *Balinese* ve *Buginese*.¹⁹ Bugün batıda bulunan *Javanese* ve *Bali* gibi milyonlarca kişi tarafından konuşulan diller korunup, dikkate değer düzeyde kurumsallaşmış durumda. Öte yanda, ülkenin doğusunda bulunan küçük dillerin büyük bir çoğunluğu kaybolma tehlikesi altında.²⁰ Tehlike altındaki dilleri korumak ve geliştirmek

¹⁴ UNDP, 2016a, Age.

¹⁵ Ethnologue, “Indonesia,” *Ethnologue: Languages of World*, <https://www.ethnologue.com/country/ID>, erişim tarihi: 17.06.2017.

¹⁶ Indrayana, Age.

¹⁷ Bukhari, Daud, *Bahasa Indonesia: The Struggle for a National Language*, *University of Melbourne Working Papers in Linguistics* 16, 1996, ss. 17-28.

¹⁸ Paauw, Scott, “One land, one nation, one language: An analysis of Indonesia’s national language policy, içinde, H. Lehnert-LeHouillier ve A. B. Fine (Eds.), *University of Roshester Working Papers in the Language Sciences*, 5:1 (2009), ss. 2-16.

¹⁹ Rini, Julia Eka, “English in Indonesia: Its Position Among Other Languages in Indonesia,” *Journal Beyond Words*, 2:2 (2014), ss. 19-40, Surabaya, Widya Mandala Catholic University.

²⁰ ACDP Indonesia, “Mother Tongue Based Multilingual Education,” *Working Paper*, November 2014, <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/176282/ino-mother-tongue-multilingual-education.pdf>, erişim tarihi: 18.06.2017.

amacıyla, 2015 yılından bu yana Papua bölgesinde sınırlı da olsa “ana-dil temelli çok dilli eğitim” uygulamaları geliştiriliyor.²¹

Endonezya dünyanın en kalabalık Müslüman ülkesi. 2010 yılında yapılan nüfus sayımına göre, ülkenin yaklaşık %87’si Müslüman, %10’u Hristiyan (%7’si Protestan ve %3’ü Roman Katolik), %1,5’i Hindu ve %1,3’ü ya Budist ya geleneksel yerli dinlere mensup ya da dini inancını belirtmeyenler.²² Müslüman nüfus ağırlıklı olarak Sünni. Öte yandan ülkede bir ile üç milyon arası Şii olduğu tahmin ediliyor. Endonezya Anayasası’na göre Endonezya ulusu “tek hâkim Allah”ın olduğu inancına dayanır, bununla beraber herkesin kendi inancını yaşama ve ona uygun ibadet etme hakkı güvence altındadır. Öte yandan, Dini İşler Bakanlığı ülkede sadece altı dine ve mezhebe resmi bir statü tanıyor. Bu dinler ve mezhepler şunlardır: İslam, Katoliklik, Protestanlık, Budizm, Hinduizm ve Konfüçyanizm.²³ Bu dinler dışında kalan yerli dinlere mensup insanların da dini inancılarını yaşama ve ibadet özgürlüğü yasa nezdinde bulunmaktadır. Yasa karşısında dinlerin statüsü bu iken, öte yandan uygulamaya bakıldığında, Sünni-Müslim olmayan gruplara dönük dikkate değer insan hakları ihlalleri raporlanıyor.²⁴

2. Endonezya’da Çatışmalar ve Müzakereler

Endonezya’da uzun bir çatışma tarihi olduğu söylenebilir. Uppsala Üniversitesi Barış ve Çatışma Araştırmaları Bölümü’nün verilerine göre, bağımsızlığın ilan edildiği 1945 yılından bu yana, ülkede devletler arası çatışmalar dahil olmak üzere birçok farklı tipte çatışma yaşandı.²⁵ Bağımsızlığın ilan edildiği yıllarda ülke sınırlarına dair tartışmalar sürdü. Bir

²¹ ACDP Indonesia, Age.

²² U.S. Department of State, *International Religious Freedom Report for 2015: Indonesia*, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2015&dliid=256135#wrapper>, erişim tarihi: 19.06.2017.

²³ U.S. Department of State, Age.

²⁴ U.S. Department of State, Age.

²⁵ UCDP, “Indonesia,” Uppsala Universitet Department of Peace and Conflict Research, Uppsala Conflict Data Programme (UCDP), <http://ucdp.uu.se/#country/850>, erişim tarihi: 19.06.2017.

yandan Endonezya'nın egemenlik iddialarını reddeden yereller/bölgeler bağımsızlık arayışlarına girerken, öte yandan bölgedeki sömürgeci kuvvet olan Hollanda ve komşu devletlerle savaşlar yaşandı. 1962 yılında Endonezya ve Hollanda arasında Yeni Gine Adası'nın (*New Guinea*) batı bölgesi üzerinde egemenlik iddialarından dolayı savaş çıktı. Bir diğer devletler arası savaş 1963-66 yılları arasında Malezya ile yaşandı.²⁶ Devletler arası savaşın yanı sıra devlet-içi çatışmalar da vuku buldu. 1953 ve 1958-61 yılları arasında hem İslami hareketler hem de ordudan ayrılan bir grup hükümeti ele geçirmeye çalıştı.²⁷

Devlet-içi çatışma kategorisine girmese de 1965-66 yılları arasında Endonezya Komünist Partisi (*Partai Komunis Indonesia*, PKI) üyelerine dönük büyük kıyımı not etmek gerekir. 30 Eylül – 01 Ekim 1965 tarihinde gerçekleşen ve başarısız olan darbe girişimiyle ilişkili olduğu gerekçesiyle ülke genelinde PKI karşıtı bir kampanya başlatıldı. Ordu içerisinde kontrolü ele alan General Suharto liderliğinde ülke genelinde yürütülen anti-komünist propaganda ve eylemler sonucunda en az 500 bin komünistin öldürüldüğü tahmin ediliyor.²⁸ 1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği ve Çin'den sonra dünyadaki en büyük komünist parti olan PKI'nın ülkede çalışabilir yaşta olan nüfusun %3,8'ine denk gelen yaklaşık iki milyon üyesi bulunuyordu.²⁹

PKI'yı ortadan kaldıracak kıyım ülkenin siyasi tarihi içerisinde çok önemli bir yer tutsa da devlet-içi çatışma kategorisine giren esas olaylar ülkenin doğusunda bulunan Papu Barat'ta, güneyinde bulunan Doğu Timor'da ve batısında bulunan Açe'de yaşandı (Bkz.: Harita 2).

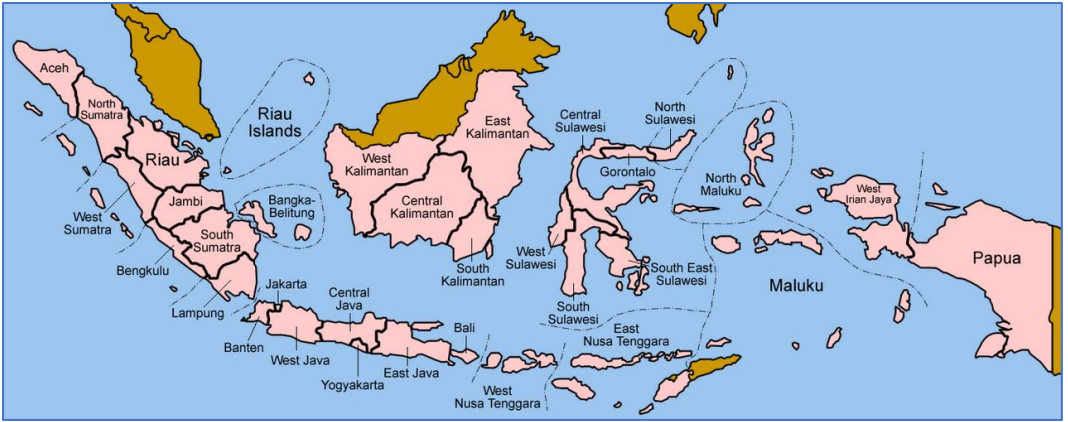
Harita 2: Endonezya ve teritoryal çatışma bölgeleri: Açe, Doğu Timor ve Batı Papua

²⁶ UCDP, 2017, Age.

²⁷ UCDP, 2017, Age.

²⁸ Gellately, Robert & Kiernan, Ben, *The Specter of Genocide: Mass Murder in Historical Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, ss. 290-1; Cribb, Robert & Kahin, Audrey, *Historical Dictionary of Indonesia*, Lanham, Maryland, The Scarecrow Press, 2004, s. 264.

²⁹ Benjamin, Roger W. & Kautsky, John H., "Communism and Economic Development," *The American Political Science Review*, 62:1 (1968), ss. 110-123.

2.1. Papua Barat

Hollanda'nın sömürgesi olan Batı Papua, ABD'nin desteğiyle bir yıllık Birleşmiş Milletler (BM) yönetiminden sonra *Act of Free Choice* (Serbest Seçim Eylemi) şartıyla 1963 yılında Endonezya'ya dahil oldu.³⁰ BM'nin referandum talebi yerine, sadece 1.025 toplum liderinin katıldığı ve Endonezya lehine oy kullanmaya zorlandığı 1969 seçimi sonucunda Batı Papua Endonezya'nın parçası olarak kaldı.³¹

Bu durum nüfusun çoğunluğu Hristiyan olan Batı Papua'da³² ayrılıkçı hareketleri ortaya çıkardı. 1965 yılında kurulan Özgür Papua Hareketi (*Free Papua Movement – OPM*) 01

³⁰ Bell, Ian, Feith, Herb & Hatley, Ron, *The West Papuan Challenge to Indonesian Authority in Irian Jaya*,” *Asian Survey*, 26:5 (1986), ss. 539-556; Trajano, Julius Cesar I., “Ethnic Nationalism and Separatism in West Papua, Indonesia,” *Journal of Peace, Conflict and Development*, Issue. 16, 2010, ss. 12-35.

³¹ Trajano, Age.; United Nations (UN), *Report of the Secretary-General Regarding the Act of Self-Determination in West Irian*, UN Document A/7723, General Assembly, 1969; Human Rights Watch, *Protest and Punishment: Political Prisoners in Papua*, Human Rights Watch, Volume 19, No. 4(C), February 2007, ss. 9-10, <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/papua0207webwcover.pdf>, erişim tarihi: 19.06.2017.

³² Bell, Feiht & Hatley, Age.

Temmuz 1971 yılında Batı Papua Cumhuriyeti'ni ilan etti. Küçük ama etkili olan OPM özellikle 1970'li yıllarda silahlı mobilizasyonunu artırdı ve bunu 1980'li yılların ortalarına kadar sürdürdü.³³ Ayrıca dikkate değer bir kitle desteği buldu.³⁴ Öyle ki dönemin ABD Büyükelçisi'ne göre Papua halkının "muhtemelen %85-90'ı Özgür Papua davasına sempati duyuyor(du)."³⁵ Suharto'nun liderliğinde "Yeni Düzen" rejimi adı altında asker desteğiyle inşa edilen "güçlü," "merkezi" ve "üniter" devletin ekonomik sömürü, baskı, marjinalleştirme ve Batı Papua bölgesinin demografik yapısını değiştirmeye dönük büyük ölçekli iç göç uygulamaları ayrılıkçı hareketlerin ve Papua milliyetçiliğinin güçlenmesinde etkili oldu.³⁶ Suharto dönemi boyunca Batı Papua "Askeri Operasyon Bölgesi" olarak kaldı ve uluslararası STK'ların raporlarına göre sadece silahlı gruplar değil, sivil muhalif gruplar da askeri operasyonlarda hedef alındı. Yaşanan can kayıplarına ilişkin resmi veriler yok. Resmi olmayan rakamlar ise on binlerden yüzbinlere kadar değişiyor. Bununla beraber, can kayıpları konusunda sıklıkla telaffuz edilen rakam 100.000.³⁷

1980'li yılların ortasından itibaren OPM büyük oranda etkisini yitirdi. Bununla birlikte, özellikle kentsel alanlarda, Papua kimliğini merkeze alan bir kültürel milliyetçilik gelişti.³⁸

³³ Trajano, Age.

³⁴ Bell, Feiht & Hatley, Age.; Osborne, Robin, *Indonesia's Secret War – The Guerilla Struggle in Irian Jaya*, Allen & Unwin, Sydney, 1985, s. XIV.

³⁵ The National Security Archive, "Indonesia's 1969 Takeover of West Papua Not by "Free Cohoice"," The National Security Archive, <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB128/index.htm>, erişim tarihi: 19.06.2017.

³⁶ Trajano, Age.; Webster, David, "'Already Sovereign as a People': A Foundational Moment in West Pauan Nationalism," *Pasific Affairs*, 74:4 (2001-2002), ss. 507-528; Chauvel, Richard, *Constructing Papuan Nationalism: History, Ethnicity, and Adaptation*, Washington, East-West Center Washington, Policy Studies 14, 2005, ss. 1-4.

³⁷ The Politics of Papua Project, *Assessment Report on the Conflict in the West Papua Region of Indonesia*, The University of Warwick Department of Politics and International Studies, The Politics of Papua Project, Coventry, 2016, s. 19., https://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/researchcentres/ierg/westpapua/assessment_report_international_version_final_pdf.pdf, erişim tarihi: 19.06.2017.

³⁸ Webster, Age.

1998 yılında Suharto'nun devrilmesinden sonra bağımsızlık hareketlerinde bir canlanma oldu³⁹ ve Doğu Timor'da yapılan bağımsızlık referandumunun da etkisiyle 2001 yılında bölgenin özerkliği yasal olarak genişletildi.⁴⁰ Bu dönemde OPM'nin yanı sıra şiddet içermeyen yollarla bağımsızlık arayışında olan politik hareketler ortaya çıktı.⁴¹ Bununla beraber, dönem dönem küçük ölçekli de olsa OPM'nin silahlı eylemleri devam ediyor.⁴²

Özerklik ve bağımsızlık ikilemi bugün Papua Barat milliyetçileri arasında sürüyor.⁴³ Bölgede her yıl Aralık ayında yapılan bağımsızlık mitinglerinin en sonuncusu 2016 yılında yapıldı. Yapılan etkinlikte 500'den fazla kişi tutuklandı.⁴⁴ Bazılarına göre Papua milliyetçiliği, bugün 1960'lı yıllara göre daha da güçlü. Zira, 1960'lı yıllarda büyük oranda kent merkezindeki elitler içerisinde aktif olan bağımsız Batı Papua fikri, bugün bölge genelinde köylere kadar yayılmış durumda ve milliyetçi hareketin yetişmiş elitleri bugün hem niceliksel olarak hem kapasite olarak hem de politik deneyim olarak 1960'lı yıllardan çok daha iyi bir durumda.⁴⁵

2.2. Timor-Leste

Endonezya'da ikinci teritoryal çatışma Timor-Leste'te (Doğu Timor) yaşandı. Portekiz'in eski sömürgesi olan Doğu Timor'un 1975 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden hemen sonra başlayan Endonezya işgali ve zora dayalı entegrasyonu 24 yıl sürecek bir teritoryal çatışma başlattı. Marksist bir örgüt olan Bağımsız Doğu Timor Devrimci Cephesi (FRETILIN - *Frente revolucionária de Timor Leste independente*) öncülüğünde başlatılan direniş sonucu

³⁹ Chauvel, Age., s. 10.

⁴⁰ Webster, Age.

⁴¹ King, Peter, *West Papua and Indonesia since Suharto: Independence, Autonomy or Chaos?*, Sydney, University of New South Wales Press, 2004; Human Right Watch, Age., ss. 11.

⁴² UCDP, 2017, Age.; Human Right Watch, Age., ss. 10-11.

⁴³ Chauvel, Age., s. 5.

⁴⁴ Green Left Weekly, "West Papua: More than 500 arrested marching for independence," Green Left Weekly, Issue 1122, 21.12.2016, <https://www.greenleft.org.au/content/west-papua-more-500-arrested-marching-independence>, erişim tarihi: 19.06.2017.

⁴⁵ Chauvel, Age, ss. 1-4.

Endonezya 1999 yılında bölgeden ayrıldı ve Doğu Timor 2002 yılında bağımsız bir devlete dönüştü.⁴⁶

1974 yılında gerçekleşen devrimden sonra Portekiz’de hızlı bir politik değişim yaşandı ve Portekiz sömürgelerinden çekildi. Portekizlerin Doğu Timor’dan çekilmesinden hemen sonra bölgede bulunan sağ bir parti olan Timor Demokratik Birliği (*Timorese Democratic Union – UDT*) ile sol bir parti olan ve sonradan FRETILIN’e dönüşecek olan Timor Sosyal Demokrat Birliği (*Timorese Social Democrat Association - ASDT*) arasında iktidar mücadelesi başladı⁴⁷ ve Mayıs-Eylül ayları arası süren iç çatışmalarda 3.000’e yakın kişi hayatını kaybetti. Olaylardan kaynaklı olarak ayrıca 200.000’e yakın kişi evini terk etmek zorunda kaldı.⁴⁸ Bölge üzerinde hak iddiasında bulunan Endonezya, iç çatışmaları da bahane ederek, 07 Aralık 1975 tarihinde kapsamlı bir askeri operasyonla nüfusun üçte ikisinin animist dinlere, kalan üçte birinin ise Katolik olduğu bölgeyi topraklarına dahil etti.⁴⁹ Bazı

⁴⁶ UCDP, “Indonesia: East Timor,” Uppsala Universitet Department of Peace and Conflict Research, Uppsala Conflict Data Programme (UCDP), <http://ucdp.uu.se/#/conflict/330>, erişim tarihi: 19.06.2017.

⁴⁷ Fukuda, Chisako M., “Peace through Nonviolent Action: The East Timorese Resistance Movement’s Strategy for Engagement,” *Pacifica Review*, 12:1 (2000), ss. 17-31; Kiernan, Ban, “War, Genocide, and Resistance in East Timor, 1975-99: Comprative Reflections on Cambodia,” içinde, Mark Selden & Alvin Y. So (Ed.), *War & State Terrorism: The United States, Japan, & the Asia-Pacific in the Long Twentieth Century*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, 2004, ss. 199-233.

⁴⁸ Ofstad, Olav, “Roconciliation and Conflict Resolution in East Timor,” University of Oxford, Oxford Institute for Ethics, Law and Armed Conflict, *Working Paper*, April 2012, <http://www.elac.ox.ac.uk/downloads/reconciliation%20and%20conflict%20resolution%20in%20east%20timor%20apr%202012.pdf>, erişim tarihi: 20.06.2017. Bazı kaynaklar zorla yerinden edilenlerin sayısının 10.000 civarında olduğunu belirtiyor. Bkz.: Durand, Frédéric, “Three centuries of violence and struggle in East Timor (1726-2008),” Online Encyclopedia of Mass Violence, 14 October, 2011, <http://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/three-centuries-violence-and-struggle-east-timor-1726-2008>, ISSN 1961-9898, erişim tarihi: 20.06.2017.

⁴⁹ Fukuda, Age.

kaynaklara göre işgalin sadece ilk günlerinde 2.000'e yakın kişi hayatını kaybetti.⁵⁰ Temmuz 1976 tarihinde Doğu Timor resmen Endonezya'nın 27. vilayeti haline geldi.⁵¹ Bu durum Doğu Timor'daki toplumsal ayrışmayı derinleştirdi. Toplumun bir kesimi Endonezya kuvvetlerini desteklerken, önemli bir kısmı da FRETILIN'i destekledi ve silahlı kanadı olan "Doğu Timor Ulusal Kurtuluş için Silahlı Güçler" (*FALINTIL - Forças Armadas da Libertaçãõ Nacional de Timor-Leste*) safında yer aldı.⁵²

Doğu Timor'da çatışmalar özellikle 1976-79 döneminde arttı. Bu yıllarda Endonezya devletinin yaygın ve geniş askeri operasyonları sonucu FRETILIN büyük oranda dağıtıldı ve çatışmalar dikkate değer düzeyde düştü. 1979 yılına gelindiğinde örgütün Merkez Komitesi'nin 55 üyesinden sadece üçü hayatta kalmayı başardı.⁵³ 1981 Mart ayında düzenlenen ulusal konferansa sunulan bilgilere göre FALINTIL'in Yüksek Komutanlığının üyelerinin %79'u, silahlı militanların %80'i, silahların %90'ı, hareketin toplumsal tabanı ve iletişim kanallarının tümü kaybedilmişti.⁵⁴ Endonezya ordusunun açıklamasına göre Aralık 1978 tarihinde 150 kampta 372.000 (toplam nüfusun %60'ı) Timorlu bulunuyordu. 1979 yılında başlayan ve 1981-82, 1984 ve 1987 yıllarında süren kıtlık büyük çoğunluğu kamplarında toplanan Timorlular arasında büyük can kayıplarına neden oldu.⁵⁵

Endonezya askeri yönetiminin bölgede sivilleri hedefleyen uygulamaları 1980'li yıllarla birlikte bağımsızlık hareketinin kitlelerden destek bularak canlanmasını sağlandı.⁵⁶ 1980'li yılların başından itibaren FALINTIL yeniden organize oldu. Silahlı gruplar daha küçük birimler halinde örgütlenilerek iyi organize olmuş bir gerilla hareketine dönüştü. 1985 yılının ilk 10 ayında FALINTIL 50 saldırı gerçekleştirdi. Dönemin Endonezya askeri yetkilileri böylesine iyi organize olmuş bir gerilla hareketiyle baş etmenin yıllar alacağını ifade

⁵⁰ Durand, Age.

⁵¹ UCDP, "Indonesia: East Timor," ...

⁵² Ofstad, Age.

⁵³ Kiernan, Age.

⁵⁴ Budiardjo, Carmel, vd., *The War against East Timor*, London, Zed, 1984, ss. 67-70.

⁵⁵ Durand, Age.

⁵⁶ Durand, Age.; Fukuda, Age.

ediyorlardı.⁵⁷ 1988 yılında FALINTIL lideri José Xanana Gusmao “Maubere Direnişî Ulusal Konseyi” (*National Council of the Maubere Resistance - CNRM*) adıyla bir çatı örgütü kurdu ve FALINTIL de buna uygun olarak FRETILIN’den ayrılarak spesifik bir partinin silahlı kanadı olmaktan çıkıp partiler üstü ortak bir silahlı güce dönüştü.⁵⁸ Endonezya yönetiminin baskılarının yanı sıra, özellikle politik alandaki bu yeni örgütlenme Doğu Timor’daki bağımsızlık hareketini güçlendirdi.⁵⁹ 1990’lı yıllarda FALINTIL silahlı mobilizasyon kapasitesi düşük olmasına ve lideri Gusmao dahil olmak üzere üst-düzyer birçok lideri yakalanmasına rağmen varlığını sürdürdü. Endonezya otoritelerinin tahminine göre 1999 yılında örgütün 6.000 civarında silahlı militanı bulunuyordu. Ancak, Doğu Timor’da bulunan 442 köyün sadece 163’ünde güvenlik sağlanabilmişti. Bununla birlikte, kent merkezli şiddet içermeyen politik aktivitelerin yaygınlaşması Doğu Timor bağımsızlık mücadelesini büyüten ana dinamikti.⁶⁰

Endonezya ABD’nin desteğini alırken, Doğu Timor’daki bağımsızlık hareketlerini Portekiz destekledi. BM Endonezya’nın Doğu Timor’daki egemenliğini tanımadığı için uluslararası alanda Doğu Timor Portekiz’in egemenliği altında görülüyordu. 1983 yılından itibaren BM’nin arabuluculuğuyla Endonezya ve Portekiz arasında Doğu Timor sorunu üzerine diyaloglar başladı. Portekiz’in ve sürgünde bulunan Timorluların yoğun lobi faaliyetleri sonucu BM Genel Kurulu 1983 yılında Genel Sekreter’e çatışmalara çözüm bulmak üzere bir misyon verdi.

Öte yandan, BM’nin çabaları ancak Suharto rejiminin 1998 yılında sona ermesinden sonra sonuç verdi. BM’nin arabuluculuğuyla Endonezya ve Portekiz arasındaki müzakereler sonucu antlaşma sağlandı ve BM’nin gözetiminde Ağustos 1999 tarihinde yapılan referandumda Timorluların %78,6’sı bağımsızlık yönünde oy kullandı. Referandum sonucu ülkede özellikle bağımsızlık karşıtı Timorlu milisler ve Endonezya ordusunun girişimiyle

⁵⁷ Durand, Age.

⁵⁸ Durand, Age. CNRM 1998 yılında Timor Direnişî Ulusal Konseyi’ne dönüştü (*National Council of Timorese Resistance – CNRT*). Fretilin ile CNRT arasında yaşanan bu ayrışma bugünlere kadar yansıdı. Bkz.: Ofstad, Age.

⁵⁹ Fukuda, Age.; Kierman, Age.

⁶⁰ Kierman, Age.; Fukuda, Age.

sivillerin hedef alındığı şiddet olayları yaşandı. Çatışmalar sırasında evlerin %80'inin yok edildiği ve nüfusun yaklaşık üçte birine denk gelen 300.000 civarında Timorlunun Batı Timor'a göç etmek zorunda kaldığı iddia ediliyor.⁶¹ 20 Eylül 1999 tarihinde, Avusturalya liderliğinde BM Uluslararası Barışı Koruma Gücü'nün Timor'a gelmesiyle olaylar son buldu.⁶² 1999-2002 yılları arasında BM Geçiş Yönetimi'nin kontrolü altında kalan Doğu Timor, 20 Mayıs 2002 tarihinde Timor-Leste Demokratik Cumhuriyeti adıyla bağımsız bir devlete dönüştü. CNRT Başkanı Gusmao ilk devlet başkanı olarak seçildi. BM 1999 yılında Doğu Timor'a gönderdiği ilk misyondan sonra dört farklı misyon daha gönderdi. Beşinci misyon olan BM Doğu Timor Entegre Misyonu (*United Nations Integrated Mission in Timor-Leste* - UNMIT) 31 Aralık 2012 tarihinde ülkeden ayrıldı.⁶³

Doğu Timor kaynaklarına göre 24 yıllık çatışma döneminde 250.000'den fazla kişi, başka bir ifadeyle bölge nüfusunun üçte biri yaşamını yitirdi.⁶⁴ Endonezya resmi kaynaklarına göre 80.000'i askeri operasyonlarda, 70.000'i kıtlıklar sonucu olmak üzere 150.000 kişi hayatını kaybetti.⁶⁵ 1992-1999 yılları arasında Endonezya hükümeti tarafından Doğu Timor'a atanan Vali Abilio Osorio Soares, 1999 yılında can kayıplarının 200.000 civarında olduğunu açıkladı.⁶⁶ Öte yandan, 1981 yılında kurulan Kabul, Hakikat ve Uzlaşma için Timor Komisyonu (*The Timorese Commission for Reception, Truth and Reconciliation* - CAVR) verilerine göre 1974-1999 dönemi içerisinde çatışmalardan kaynaklı can kayıplarının sayısı 102.800 (+/-

⁶¹ Kiernan, Age.

⁶² Durand, Age.

⁶³ UNMIT, "United Nations Integrated Mission in Timor-Leste," United Nations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unmit/>, erişim tarihi: 20.06.2017.

⁶⁴ Government of Timor-Leste, "History," Government of Timor-Leste, <http://timor-leste.gov.tl/?p=29&lang=en>, erişim tarihi: 20.06.2017.

⁶⁵ Durand, Frédéric, *Timor Lorosa'e, Pays au carrefour de l'Asie et du Pacifique, un atlas géo-historique*, Marne-la-Vallée/Bangkok, Presses universitaires de Marne-la-Vallée/IRASEC, 2002, s. 88.

⁶⁶ Durand, 2011, Age.

12.000),⁶⁷ yasadışı şekilde öldürülen ya da kaybettirilen kişi sayısı 18.600⁶⁸ ve toplam can kaybı 183.000. Bağımsız kaynaklar ise can kayıplarının 250.000 civarında olduğunu kaydediyor.⁶⁹ Bu dönemde ayrıca 60.000'e yakın ev yakıldı ve 300.000 kişi zorla yerinden edildi.⁷⁰ CAVR verilerine göre, en fazla yerinden edilme süreci 1975 (61.400 +/- 13.300), 1980 (59.800 +/- 7.200) ve 1999 (28.100 +/- 5.600) yıllarında yaşandı.⁷¹ Doğu Timor bugün bağımsız bir devlet olsa da çatışmaların ve büyük kayıpların neden olduğu derin toplumsal ayrışmalar büyük oranda sürüyor.⁷²

3. Açe'de Teritoryal Çatışmalar ve Barış Süreci

Endonezya'da teritorya temelli çatışmaların üçüncüsü Açe bölgesinde yaşandı. 1970'li yıllarda bir yandan Doğu Timor ve Batı Papua'da Endonezya devleti ile söz konusu bölgelerdeki ayrılıkçı hareketler arasında çatışmalar yaşanırken, bir yandan da ülkenin yedi ana coğrafik bölgesinden biri olan Sumatra'nın kuzeyinde bulunan Açe bölgesinde çatışmalar başladı. Özgür Açe Hareketi⁷³ (*Gerakan Aceh Merdeka – GAM / Free Aceh*

⁶⁷ CAVR - Commission for Reception, Truth, and Reconciliation Timor-Leste, *Chega! The Report of the Commission for Reception, Truth, and Reconciliation Timor-Leste: Executive Summary*, Timor-Leste, 2005, <https://www.etan.org/etanpdf/2006/CAVR/Chega!-Report-Executive-Summary.pdf>, s. 44., erişim tarihi: 20.06.2017.; Durand, 2011, Age.

⁶⁸ CAVR, Age., s. 54.

⁶⁹ Defert, Gabriel, *Timor-Est, le genocide oublié, droit d'un people et raison d'Etats*, Paris, L'Harmattan, 1992; Taylor, John G., *Indonesia's Forgotten War. The Hidden History of East Timor*, London, Zek Books, 1991.

⁷⁰ Ofstad, Age.

⁷¹ CAVR, Age., s. 45.

⁷² Ofstad, Age.

⁷³ GAM hakkında kapsamlı bir analiz için bkz.: Schulze, Kirsten E., *The Free Aceh Movement (GAM): Anatomy of a Separatist Organization*, Policy Studies No. 3, Washington, D.C., East-West Center, 2004

Movement) öncülüğünde bağımsızlık hedefiyle başlayan silahlı mücadele uluslararası arabulucuların katkısıyla 2005 yılında sona erdi ve imzalanan antlaşmayla uzlaşa sağlandı.

3.1. Açe

Açe 16. yüzyıldan bu yana bölgede önemli bir ticaret merkezi. Bölgenin içinde bulunduğu *Malacca* Boğazı'ndan yılda ortalama 50.000 gemi geçiyor. Uluslararası ticaret yolları üzerinde olan Açe'nin şekillenmesinde Araplar, Avrupalılar, Çinliler ve Hintliler etkili oldu. Endonezya nüfusunun yaklaşık %2'sini oluşturan Açe'nin 2010 nüfus sayımı verilerine göre 4,5 milyon nüfusu bulunuyor. 2010 nüfus verileri baz alınarak yapılan tahminlere göre Açe'nin 2015 itibariyle nüfusu 5 milyon.⁷⁴ Açe'de nüfusun %6,67'si hiç okula gitmedi, %19,05'i ilkokulu tamamlamadı, %26,85'i ilkokul mezunu, %19,58'i orta okul mezunu, %20,42'si ise lise mezunudur. Lise üstü mezunların oranı ise %6,33'tür.⁷⁵

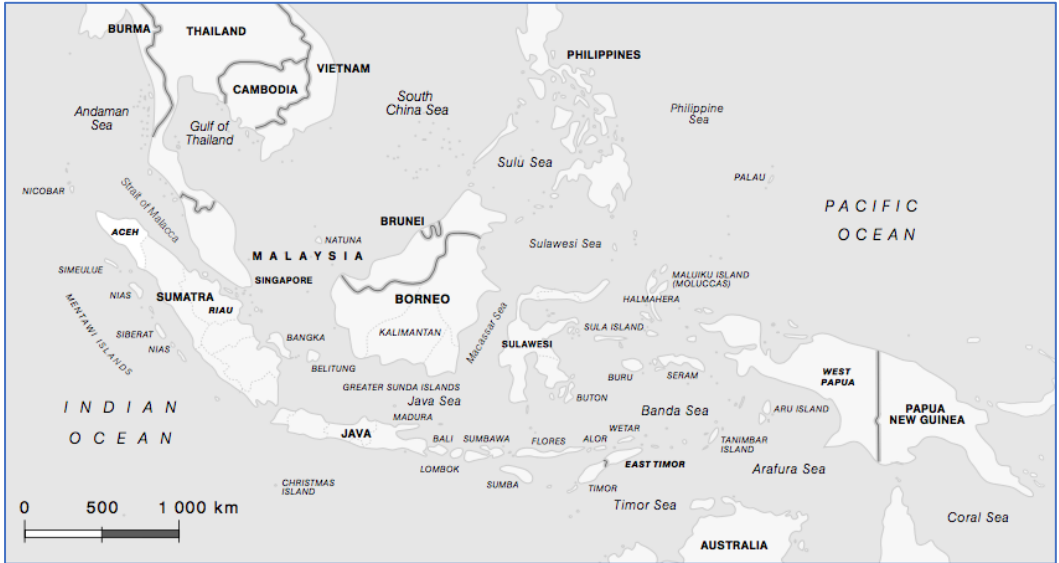
Nüfusunun neredeyse tamamı (%98) Müslüman olan Açe çok-dilli ve çok etnisiteli bir bölgedir. *Acehnese*, *Gayonese*, *Alas* ve *Tamiang* bölgenin dört ana etnik grubu olsa da bunlar dışında birçok grup daha bulunuyor. Bu grupların her biri kendine has bir dile ya da diyalekte sahiptir. Bununla beraber, çoğunluğu kıyı şeridi boyunca bulunan Acehnese'ler nüfusun yaklaşık %90'ını oluşturuyorlar.⁷⁶

⁷⁴ UNDP, *Indonesia: Province Infographic*, United Nations Development Programme (UNDP), New York, 2014, s. 19.

⁷⁵ UNDP, *Age.*, s. 19.

⁷⁶ McCulloch, Lesley, *Aceh: Then and Now*, London: Minority Rights Group International, 2005, ss. 10-11.

Harita 3: Açe, Endonezya

Kaynak: McCulloch, Lesley, *Aceh: Then and Now*, London: Minority Rights Group International, 2005, s. 3.

dışından gelen Endonezyalılarından ya da yabancılardan oluşuyor. Barış antlaşması sağlanana kadar doğal gazdan elde edilen gelirlerden Açe'nin aldığı pay %5 ile sınırlıydı.⁷⁷ Zengin doğal kaynaklarına rağmen, Açe Sumatra bölgesinin en yoksul, Endonezya'nın ise ikinci yoksul bölgesiydi. Oysa, yoksul Açe bölgesinde doğal kaynaklardan elde edilen gelirin Endonezya'nın yıllık toplam geliri içerisindeki payı %11'di.⁷⁸

3.2. Açe'de teritoryal çatışmalar, 1976-2005

Açe'deki çatışmaların tarihi bölgenin Hollanda'nın sömürgesi haline geldiği 19. yüzyıl sonlarına kadar uzanıyor. Yaklaşık beş yüz yıllık bağımsız bir sultanlıktan sonra Açe 1873 yılında Hollanda'nın sömürgesi haline geldi. Açeliler 1883-1903 tarihleri arasında uzun süren bir anti-sömürgeci savaş verdiler. Bu anti-sömürgeci savaş Açe'yi hem bir direniş merkezi haline getirdi hem de güçlü bir İslami gelenek yarattı.⁷⁹ Açe II. Dünya Savaşı sırasında 1942-45 yılları arasında Japonya'nın işgaline uğradı. 1945 yılında Endonezya'nın Hollanda'ya karşı bağımsızlık mücadelesinde oynadığı önemli rolden sonra Açe'ye kapsamlı özerklik tanındı.⁸⁰ Ancak, Endonezya'nın merkezîyetçi ve üniter bir devlet olarak inşasıyla birlikte 1951 yılında özel statüsüne son verilerek Kuzey Sumatra vilayetine dahil edildi.⁸¹ Güçlü bir bölgesel kimliğe, direniş geleneğine ve İslami mirasa sahip Açe, Başkan Sukarno'nun "seküler" Endonezya ulus-inşası projesi (1945-67) ve halefi Başkan Suharto'nun aşırı merkezîyetçi kalkınmacı ideolojisi ve uygulamaları (1965-98) önünde önemli bir imtihan alanı olarak kaldı.⁸²

Başkan Sukarno'nun hem özerkliğe son vermesi hem de yeni kurulan devletin seküler niteliği Açe'de rahatsızlık yarattı ve Endonezya genelinde İslami bir devlet kurmayı

⁷⁷ McCulloch, Age., s. 7.

⁷⁸ Sukma, Rizal, *Security Operations in Aceh: Goals, Consequences and Lessons*, Policy Studies No. 3, Washington, D.C., East-West Center, 2004, ss. 3, 30.

⁷⁹ Robinson, Goeffrey, "Rawan is as Rawas Does: The Origins of Disorder in New Order Aceh," *Indonesia*, V. 66 (1998), ss. 127-157.

⁸⁰ Schulze, Age., s. vii.

⁸¹ World Watch Institute, Age.

⁸² Schulze, Age., s. 1.

hedefleyen 1953-1962 Darul İslam Ayaklanması başladı.⁸³ 1959 yılında sağlanan antlaşmayla dönemin devlet başkanı Sukarno yerel yönetimler ve din üzerindeki kontrolü artırmakla birlikte Açe'yi yeniden özerk bir vilayet haline getirdi.⁸⁴ Ancak bu özerklik de General Suharto'nun başkan olmasıyla birlikte "Yeni Düzen" rejimi kapsamında 1960'lı yılların ortasında bir kez daha kaldırıldı.

Yeni Düzen kapsamında tek bir Endonezya ulusu yaratmayı hedefleyen aşırı merkezileşme politikalarıyla özerkliğin ortadan kaldırılması, askeri yönetimin yaygın insan hakları ihlalleri ve cezasızlık, Açe'in zengin ekonomik kaynakları sömürülürken bölgenin yoksul bırakılması Açe'de 1970'li yıllarda ortaya çıkan ikinci ayaklanmanın temel dinamiklerini oluşturdu.⁸⁵ Darul İslam Ayaklanmasından farklı olarak, ikinci ayaklanmaya ayrılıkçı bir hareket liderlik ediyordu.⁸⁶ Hollanda'ya karşı verilen anti-sömürgeci mücadelenin kahramanı Teungku Cik di Tiro'nun torunu olan Hasan di Tiro⁸⁷ liderliğinde kurulan Özgür Açe Hareketi'nin (*Gerakan Aceh Merdeka* - GAM) ideolojik ve politik söylemi zaman içerisinde değişimler göstermekle birlikte milliyetçilik, İslam, anti-kapitalizm, anti-emperyalizm, batı-karşıtlığı, insan hakları ve demokrasiye dayanıyordu.⁸⁸ GAM 04 Aralık 1976 tarihinde tek taraflı olarak Açe'nin bağımsızlığını ilan etti. Endonezya Hükümeti bu girişime askeri baskılar ve ekonomik programlarla cevap verdi. 1979 yılına doğru o dönem iyi eğitilmiş küçük bir elit gruptan oluşan GAM'ın üyelerinin büyük çoğunluğu ya yakalandı ya sürgüne gitmek zorunda kaldı ya da öldürüldü. Bu dönemde sürgüne giden GAM liderleri arasında kurucu lider Hasan di Tiro da vardı.⁸⁹

⁸³ Sukma, Age., s. 1.

⁸⁴ Shculze, Age., ss. 1-2; Aspinall, Edward & Crouch, Harold, *The Aceh Peace Process: Why it Failed?*, Policy Studies No. 1, Washington, D.C., East-West Center, 2003, s. 5.

⁸⁵ McCulloch, Age., s. 20.; Sukma, Age., ss. 3-6; Schulze, Age., vii.

⁸⁶ Sukma, Age., s. 1; Shculze, Age., s. 2; Robinson, Age.

⁸⁷ Shculze, Age., s. 4.

⁸⁸ Shculze, Age., ss. 6-10.

⁸⁹ Sukma, Age., ss. 1-2.

GAM, 1980'lı yılları Libya'nın desteğiyle yeniden organize olmak için kullandı ve 1989 yılında Libya'da askeri ve siyasi olarak eğittiği yüzlerce militanı silahlı eylemlere girişti. Hükümet bu girişime Açe'yi "Askeri Operasyonlar Bölgesi" (*Daerah Operasi Militar - DOM*) ilan ederek cevap verdi ve hem GAM'a hem de Açeli sivillere karşı kapsamlı operasyonlar başlattı. Uluslararası Af Örgütü'nün (*Amnesty International*) "şok terapisi" olarak adlandırdığı operasyonlar sonucunda GAM'ın ikinci kalkışması da 1992 yılında bastırıldı.⁹⁰ GAM askeri kapasite olarak 1992 yılıyla birlikte büyük oranda ortadan kaldırıldığı halde Endonezya güvenlik kuvvetlerinin sert karşı-ayaklanma uygulamaları Suharto rejiminin sona erdiği 1998 yılına kadar devam etti.⁹¹ Askeri yönetimin hâkim olduğu 1989-1998 yılları arasında 9.000-12.000 arası kişinin yaşamını yitirdiği tahmin ediliyor.⁹²

1998 yılında 30 yıllık Suharto diktatörlüğünün sona ermesiyle birlikte, özellikle 1990'lı yıllarda DOM kapsamında yapılan yaygın hak ihlallerinin de etkisiyle Açe'de bağımsızlıkçı hareketler yeniden güçlendi. Bu dönemde GAM öncülüğündeki silahlı kalkışmalar 1976-1979 ve 1989-1992 kalkışmalarından farklı olarak geniş kitlelerin desteğini buldu.⁹³ Endonezya genelinde Suharto rejiminin devrilmesinden sonra yaşanan siyasi belirsizlikler sonucu bu dönemde ordu ve özellikle de polisin sahada belirleyici aktörlere dönüşmesi ve 1990'lı yılların başlarında olduğu gibi sivil-militan ayrımı yapmayan karşı-ayaklanma uygulamaları GAM'ın kitle desteğinin artmasında önemli bir rol oynadı.⁹⁴ Ayrıca, 2002 yılında kabul edilen özerkliğin uygulanmasındaki başarısızlık ve GAM'ın 2000-2003 döneminde süren barış görüşmelerini "örgütsel yeniden yapılanma ve genişleme" ve "uluslararasılaşma" imkanları olarak değerlendirmesi örgütün toplumsal desteğe sahip

⁹⁰ Amnesty International, "*Shock Therapy*" *Restoring Order in Aceh, 1989-1993*, Amnesty International, August 1993; Kell, Tim, *The Roots of Acehnese Rebellion, 1989-1992*, Ithaca, Cornell University, 1995, ss. 74-76; Shculze, Age., s. 4.

⁹¹ Sukma, Age., ss. 3-11; Huber, Konrad, *The HDC in Aceh: Promises and Pitfalls of NGO Mediation and Implementation*, Policy Studies No. 9, Washington, D.C., East-West Center, 2005, s. 13.

⁹² World Watch Institute, Age.

⁹³ Sukma, Age., s. 2; Shculze, Age., s. 5; Aspinall & Crouch Age., ss. 6-8.

⁹⁴ Sukma, Age., s. 15.

silahlı politik bir harekete dönüşmesini sağladı.⁹⁵ Bu dönüşümde son olarak 1999 yılında yapılan referandum sonucu Doğu Timor'un elde ettiği bağımsızlığın Açe'de yarattığı etkinin altını çizmek gerekir.⁹⁶ Nitekim, 1990'lı yılların başlarında sadece küçük alanları kontrol eden GAM Açe'nin bazı bölgelerinde alternatif yerel idareler oluşturmaya⁹⁷ ve geniş bir alanda toplumun farklı katmanlarından "Açe vergisi" almaya başladı.⁹⁸ Çatışma dönemi boyunca İsveç'te sürgünde kurulan Hasan di Tiro liderliğindeki Açe hükümeti, GAM ve etkisindeki politik hareketi yönetmeye devam etti.⁹⁹

2000'li yıllarda bir yandan barış görüşmeleri yapılırken, bir yandan da çatışmalar devam etti. 2003 yılında barış görüşmelerinin başarısız olması üzerine, Açe'de sıkı yönetim ilan edildi ve GAM'ı tamamıyla ortadan kaldırmak üzere yaklaşık 50.000 kişilik ordu ve polis gücünün görev aldığı "Entegre Operasyon" (*Operasi Terpadu*) başlatıldı. Endonezya Ordusu 1975 yılında Doğu Timor'u işgal ettiği operasyondan sonraki en büyük operasyonunu düzenliyordu. Üstelik Endonezya Parlamentosu'ndaki tüm siyasi partiler ve Açe dışındaki Endonezyalıların çoğunluğu söz konusu operasyonu destekliyordu.¹⁰⁰ Entegre Operasyon dört bileşenden oluşuyordu. Birincisi, GAM üyelerine dönük kapsamlı askeri operasyonlar yapıldı. İkincisi, GAM üyelerinin lojistik hatlarını çökertmek üzere siviller üzerinde köylere askerlerin yerleştirilmesi, yol denetimleri, ev aramaları gibi unsurlardan oluşan katı bir denetim sağlandı. Üçüncüsü, ideolojik bir kampanya dahilinde Endonezya devletini desteklemeye ve GAM'a karşı çıkmaya dönük kitle gösterileri yapıldı. Son olarak, GAM'ın hareketleri üzerine istihbarat sağlamak, geceleri köyleri korumak ve ordunun karşı ayaklanma operasyonlarına katılmak gibi görevleri olan sivil milisler oluşturuldu.¹⁰¹

⁹⁵ Schulze, Age., ss. 2-3; Aspinall & Crouch Age., s. 4.

⁹⁶ Schulze, Age., ss. 41-44.

⁹⁷ Schulze, Age., ss. 10-19.

⁹⁸ Schulze, Age., ss. 24-27.

⁹⁹ UCDP, Age.; Schulze, Age., s. 2-3.

¹⁰⁰ Sukma, Age., ss. 22-25.

¹⁰¹ Aspinall, Edward, *The Helsinki Agreement: A More Promising Basis for Peace in Aceh?*, Policy Studies No. 20, Washington, D.C., East-West Center, 2005, ss. 7-8.

1990'lı yılların başında sadece birkaç yüz olan GAM'ın silahlı militan sayısının 2003 Nisan ayı itibariyle 5.500 olduğu tahmin ediliyordu.¹⁰² Açe'nin büyük oranda dünyaya kapatıldığı, medyanın kontrol altına alındığı, gazetecilerin, STK'ların ve yabancı diplomatların bölgeye girişinin yasaklandığı sonraki 12 ay içerisinde şiddetli çatışmalar yaşandı. Hükümet kaynaklarına göre yaşanan çatışmalarda GAM üyesi 2.000 kişi hayatını yitirdi, 2.100 kişi tutuklandı ve 1.300 kişi teslim olmaya zorlandı. Bu dönemde ayrıca yüzlerce sivil yaşamını yitirdi. Sadece 2003 yılında zorla yerinden edilen Açelilerin sayısının 100.000'i bulunduğu tahmin ediliyor.¹⁰³ Öte yandan yerel kaynaklar GAM üyesi olarak gösterilenlerin çoğunun sivil olduğunu ileri sürüyor.¹⁰⁴ İnsan hakları aktivistlerine göre bu dönemde yaşanan can kayıpları ve yaralanmalar belirtilen rakamların çok üstünde. Rakamlar tartışmalı olsa da birçok üst düzey yöneticisini kaybeden GAM'ın büyük bir darbe aldığı açıktı. Bununla beraber GAM varlığını korumayı başardı. Öte yandan, Endonezya ordusunun sıklıkla dile getirdiği Açelilerin "gönüllerini ve akıllarını" kazanmak yönünde yol alabildiği söylenemezdi.¹⁰⁵ Tam bir yıl sonra 19 Mayıs 2004 tarihinde sıkıyönetim kaldırıldı ve yerini olağanüstü hâl yönetimi aldı. Bununla beraber bölgedeki çatışmalar ve baskılar devam etti.¹⁰⁶

Açe'de 1976-2005 yılları arasında meydana gelen çatışmaların maliyeti konusunda farklı rakamlar söz konusu. UCDP kaynaklarına göre 1989-2009 arasında çoğunluğu 2000'li yıllarda olmak üzere 3.377 kişi hayatını kaybetti. COW verilerine göre ise sadece 1999-2003 arasında 480'i güvenlik kuvvetleri üyesi ve 4.900'ü GAM üyesi olmak üzere toplam 5.380 kişi çatışmalarında yaşamını yitirdi.¹⁰⁷ Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (*Minority Rights Group Internatioanl*) verilerine göre ise 1976-2005 arasında hayatını kaybedenlerin sayısı

¹⁰² Schulze, Age., s. 30.

¹⁰³ Huber, Age., s. 2.

¹⁰⁴ Aspinall, Age., s. 8.

¹⁰⁵ Aspinall, Age., ss. 8-12.

¹⁰⁶ McCulloch, Age., s. 9.

¹⁰⁷ The Corralates of War Project (COW), *COW War Data, 1816-2007 (v4.0)*, The Corralates of War Project, <http://cow.dss.ucdavis.edu/data-sets/COW-war>, erişim tarihi: 23.06.2017.

yaklaşık 15.000.¹⁰⁸ Endonezya’da insan hakları, barış ve demokrasi alanında çalışan bir sivil toplum örgütü olan *Tapol* verilerine göre ise çoğunluğu sivillerden oluşan 10.000 ile 30.000 arasında kişi çatışmalardan kaynaklı olarak yaşamını yitirdi.¹⁰⁹

Hayatını kaybedenlerin yanı sıra on binlerce kişinin zorla yerinden edildiği tahmin ediliyor. Yukarıda da belirtildiği gibi sadece 2003 yılı içerisinde zorla evlerinden edilenlerin sayısı 100.000 civarındaydı. Sivillerin ölümü, kaybedilen insanlar, işkence vakaları, tecavüz, kişisel mülklere zarar verilmesi gibi ne resmi devlet kurumları ne de yerel ya da uluslararası sivil toplum kuruluşları tarafından kaydı tutulan sayısız kayıplar ve hak ihlali söz konusuydu.

3.3. Açe barış ve uzlaşma süreci

Açe’de barış arayışları esasında Suhorta rejiminin devrilmesiyle birlikte ülkede başlayan reform (*reformasi*) dönemi ile mümkün oldu. İkinci Başkan B. J. Habibie liderliğinde Endonezya’da demokrasiye geçiş için çalışmalar başlatıldı. Ülke genelinde âdem-i merkezileşme ve ordunun siyasi alandaki etkisini sınırlandırmaya dönük kapsamlı programlar başlatıldı. 1998 Ağustos ayında Açe’de ilan edilen Askeri Operasyon Bölgesi statüsü kaldırıldı. Bu dönemde ayrıca ülke genelinde sivil toplum alanında canlanma yaşandı. Ordunun gücünün azaltılmaya çalışıldığı, iktidar ilişkilerinin yeniden kurulduğu bu dönemde devlet içindeki iktidar mücadelesi de yoğunlaştı. Ordu Açe bölgesindeki fazla güçlerini çekmeyi geciktirmeyi ve varlığını sürdürmeyi, artırdığı şiddet olaylarıyla meşrulaştırmaya çalıştı. Bu dönemde GAM da ortaya çıkan yeni durumu bir fırsat olarak değerlendirip hem silahlı mobilizasyonunu hem de politik faaliyetlerini yoğunlaştırdı.

Endonezya ve GAM arasında ilk barış ve uzlaşma arayışı geleneksel İslami bir kuruluş olan Nahdatul Ulama’nın lideri olan Abdurrahman Wahid’in Başkanlığı döneminde 2000’li yılların başında başladı. İsviçre merkezli bir sivil toplum örgütü olan ve İnsani Diyalog Merkezi olarak da bilinen Henri Dunant Merkezi (*Henri Dunant Centre*) arabuluculuğuyla Açe’de başlayan temaslar ve esasında yurt-dışında bulunan GAM liderliğiyle Cenevre’de

¹⁰⁸ McCulloch, Age., s. 3.

¹⁰⁹ Tapol, “Justice, Truth and Reparations for Victims of the Aceh Conflict, Ten Years On,” *Tapol*, 13.08.2015, <http://www.tapol.org/press-statements/justice-truth-and-reparations-victims-aceh-conflict-ten-years>, erişim tarihi: 24.06.2017.

yapılan görüşmeler sonucunda 12 Mayıs 2000 tarihinde “Açe için İnsani Ara Verme Üzerine Ortak Mutabakat” (*Joint Understanding on a Humanitarian Pause for Aceh*) antlaşması sağlandı. Bazı çatışmalara rağmen antlaşma 2001 yılının başına kadar sürdü.¹¹⁰ Bununla beraber ordu ve polis içinde antlaşmadan rahatsız olan önemli bir kesim vardı. Öyle ki Endonezya Ordusu’nun üst düzey yetkilileri diyalog sürecinden duydukları rahatsızlığı kamusal alanda ifade etmekten çekinmediler.¹¹¹ Nisan ayına kadar süren görüşmeler, hem antlaşmaya rağmen devam eden çatışmalar hem de başkent Jakarta’da devam eden başkanlık krizi nedeniyle sona erdi.¹¹² Başkan Wahid’in üzerinde antlaşma sağlanan “Güvenlik Usulleri Ortak Komitesi”nin (*The Joint Committee on Security Modalities*) çalışmalarını durdurması ve GAM’ın müzakere heyetini tutuklaması üzerine Temmuz ayında birlikte çatışmalar yeniden başladı.¹¹³

Öte yandan, 2001 Temmuz ayında Wahid yönetimi devrildi ve yerini ordu ve polisin desteğiyle Megawati Sukarnoputri hükümeti aldı. Megawati 16 Ağustos 2001 tarihinde başkan olarak yaptığı ilk konuşmada “uygun olmayan ulusal politikalarından uzun süre acı çeken Batı Papua ve Açe’deki kardeşlerine derin özürlerini” sundu.¹¹⁴ Megawati bir yandan askeri operasyonları sürdürürken, öte yandan Açe’de toplumsal destek sağlamak amacıyla Habibi yönetimi tarafından sunulan, Wahid yönetimi döneminde parlamentonun onayladığı özerklik yasasını 09 Ağustos 2001 tarihinde imzalayarak yürürlüğe soktu. Yapılan yasal düzenlemeyle birlikte Açe Özerk Bölgesinin hem mali hem idari hem de yasama alanlarında yetkileri genişletildi ve diğer bölgelerden farklı olarak şeriat yasalarının uygulanmasının önü açıldı.¹¹⁵

Askeri operasyonlar ve özerklik düzenlemesiyle pozisyonunu güçlendiren hükümet Şubat 2002 ile birlikte uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan Henri Dunant Merkezi tarafından

¹¹⁰ Sukma, Age., s. 19; Schulze, Age., s. 44.

¹¹¹ Sukma, Age., s. 19.

¹¹² Aspinall & Crouch Age., ss. 20-21.

¹¹³ Schulze, Age., s. 44; Aspinall & Crouch Age., ss. 22-23.

¹¹⁴ McCulloch, Age., s. 22.

¹¹⁵ Aspinall & Crouch, Age., s. 25.

oluşturulan “akil adamların”¹¹⁶ dahil olduğu barış görüşmelerine yeniden başladı ve AB, ABD, Dünya Bankası (DB) ve Japonya’nın açık desteğiyle yapılan birkaç görüşme turundan sonra 09 Aralık 2002 tarihinde taraflar arasında bir tür çerçeve antlaşma olan “Düşmanlıkları Sonlandırma Antlaşması” (*Cessation of Hostilities Agreement - COHA*) imzalandı.¹¹⁷ Önceki antlaşmadan farklı olarak bu kez antlaşmanın uygulanması ve izlenmesi için mekanizmalar daha detaylı tanımlanmıştı. Antlaşma “barış bölgeleri”nin oluşturulmasını, Filipinler ve Tayland’ın liderliğinde “Ortak Güvenlik Komitesi”nin kurulmasını, GAM’ın silahlarının üçüncü bir aktörün elinde toplanmasını ve Endonezya güvenlik güçlerinin yeniden yerleştirilmesini ve rollerinin yeniden düzenlenmesini içeriyordu. Tüm çalışmaları yürütmek üzere Endonezya Hükümeti, GAM ve arabulucu kuruluş olan Henri Dunant Merkezi’nden üst düzey bir yetkilinin yer aldığı Ortak Konsey kuruldu.¹¹⁸ Antlaşma sürecinde ayrıca 38 ülkenin katıldığı “Açe’de Barış ve Yeniden İnşa Hazırlık Toplantısı”nda uzun süreli çatışmalarda zarar gören bölgenin yeniden inşası için destek sunma konusunda mutabakata varıldı.¹¹⁹ Antlaşmanın birinci etabı kapsamında yedi barış bölgesi oluşturuldu. Antlaşmayla birlikte can kayıplarının ayda 100 kişiye yaklaştığı 2002 Aralık ayı öncesine göre dikkate değer düzeyde azaldı.¹²⁰

Ancak GAM’ın silahlarının üçüncü aktörün elinde toplanması ve Endonezya ordusunun yeniden yerleşimi ile Açe’nin teritoryal egemenliği konusunda yaşanan çıkmazdan dolayı barış süreci anlamsızlaştı. GAM silahlarını bırakma ve ordu güçlerinin yeniden düzenlenmesi süreçlerinin birlikte işlemesi gerektiğini ileri sürerken, Endonezya Ordusu GAM silahlarını bırakmadan güçlerini yeniden düzenlemeyi reddediyordu. Öte yandan, Endonezya hükümeti ülkenin üniter birliğini müzakere dışında tutarken, GAM, antlaşma

¹¹⁶ Bu akil adamlar içerisinde ABD’nin emekli Deniz Kuvvetleri Generali Anthony Zinni, Tayland’ın eski Dışişleri Bakanı Surin Pitsuwan, Yugoslavya’nın Endonezya’daki eski büyükelçisi Budimir Loncar, İsveç’in eski diplomatlarından Bengt Doerberg ve Britanya’dan Lord Avebury yer alıyordu. Bkz.: Schulze, Age., s. 44; Aspinall & Crouch, Age., s. 27.

¹¹⁷ McCulloch, Age., s. 32; Sukma, Age., s. 20. Bu antlaşmanın detaylı bir analizi için ayrıca bkz.: Huber, Age.

¹¹⁸ Schulze, Age., ss. 44-45; Aspinall & Crouch Age., ss. 32-34.

¹¹⁹ Aspinall & Crouch, Age., ss. 31-32

¹²⁰ Sukma, Age., s. 20; Aspinall & Crouch Age., s. 34.

metninde yer alan “özerklik yasası daha ileri tartışmalar için bir başlangıç noktasıdır” ifadesini bağımsızlık seçeneğine açık şekilde yorumluyordu.¹²¹ Bu durum karşısında büyük oranda çöken barış süreci 2003 Mart ve Nisan aylarında ordu tarafından eğitilen ve finanse edilen milislerin COHA'nın ofisine saldırı düzenlemesi ve iki taraf arasında artan çatışmalar sonucu sona erdi.¹²² Barış sürecini kurtarmaya dönük 2003 Mayıs ayında Tokyo'da yapılan müzakereler, Tokyo'ya gitmek üzere yola çıkan Açe müzakere heyeti üyelerinin tutuklanması üzerine sonuçsuz kaldı.¹²³ Tüm bunların yanı sıra sürecin çökmesine neden olan asıl sebep Endonezya Hükümetinin müzakereler için öne sürdüğü ve GAM'ın reddettiği ön şartlardı. Buna göre, GAM bağımsızlık talebinden vaz geçerek mevcut özerkliği kabul edecek ve silah bırakacaktı.¹²⁴

Açe'deki teritoryal çatışmalar konusunda önemli çalışmalar yapan East-West Center Washington kurumu bünyesinde yapılan analizlerde, 2000-2003 dönemi boyunca süren barış görüşmelerinin başarısız olmasına sebep olan dinamikler dört başlık altında toplanıyor: İlk olarak, sürecin mimarisinde bir sorun vardı. Önce ateşkes, sonra silahsızlanma ve en sonunda siyasi çözüm şeklinde formüle edilen süreçlerde hiçbir zaman çatışmanın özünü oluşturan Açe'nin politik statüsü gibi temel kritik meseleler ele alınamadı. İkincisi, her iki tarafta da süreci bozan aktörler güçlüydü. Üçüncü olarak, izleme ve barış antlaşmalarının uygulanmasını sağlayacak aktörler ve mekanizmalar zayıftı. Son olarak, 2001 Özerklik Yasası gibi hükümetin attığı politik adımlar çatışmalar üzerinde etkili olmuyordu. Bu noktada reformların içeriği kadar nasıl yapıldığı önem arz ediyor. Sahadaki aktörlerin, -özellikle de GAM'ın- dışarıda bırakıldığı tek taraflı düzenlemeler sahada karşılık bulmuyordu.¹²⁵

Barış görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından bir gün sonra 19 Mayıs 2003 tarihinde Açe'de sıkı yönetim ilan edildi ve GAM'ı tamamıyla ortadan kaldırmak üzere

¹²¹ Aspinall & Crouch, Age., ss. 34-42.

¹²² Schulze, Age., ss. 45-46; Aspinall & Crouch, Age., ss. 40-42.

¹²³ McCulloch, Age., s. 22.

¹²⁴ Aspinall & Crouch, Age., ss. 1-2, 43.

¹²⁵ Aspinall, Age., ss. 3-5.

kapsamlı “Entegre Operasyon” (*Operasi Terpadu*) başlatıldı. Entegre Operasyon tam bir yıl sürdü ve 19 Mayıs 2004 tarihinde sıkıyönetim kaldırıldı ve yerini olağanüstü hâl yönetimi aldı. Bununla beraber bölgedeki çatışmalar ve baskılar devam etti. Ekim 2004 tarihinde yapılan genel seçimlerde eski general ve Güvenlik Bakanı Susilo Bambang Yudhoyono başkan olarak seçildi. Çatışmalar sürerken 26 Aralık 2004 tarihinde Hint Okyanusunda meydana gelen 8,9 şiddetindeki deprem sonucu büyük bir tsunami oluştu ve tahminen 250.000’in üzerinde Açeli hayatını kaybetti.¹²⁶

Açé’de 2005 yılında sağlanan barış antlaşması, öncesinde bazı ön temaslar olmakla birlikte,¹²⁷ esasında tsunami felaketiyle birlikte başladı. Doğal afetten bir gün sonra hem GAM hem de Endonezya Hükümeti tek taraflı ateşkes ilan etti. Öte yandan, 2005 yılının ilk günüyle birlikte ateşkes ihlal edildi ve ilk üç ayda 175 kişi çatışmalarda yaşamını yitirdi. Bununla beraber, doğal felaket sonucu oluşan yaraları sarma ve yeniden inşa çalışmaları için uluslararası alanda her iki taraf üzerinde artan baskılar sonucu barış görüşmeleri yeniden başladı. Finlandiya’nın eski başkanı Martti Ahtisaari’nin liderliğinde kurulan ve bir uluslararası sivil toplum örgütü olan Kriz Yönetimi İnisiyatifi’nin (*Crisis Management Initiative - CMI*) arabulucu olduğu beş tur görüşme süreci sonucunda taraflar 15 Ağustos 2005 tarihinde Helsinki’de “Mutabakat Zaptı”nı (*Memorandum of Understanding - MoA*) imzaladı ve “Helsinki Antlaşması”¹²⁸ olarak bilinen uzlaşıyla birlikte 30 yıllık çatışmalar son buldu.

Müzakere masasında dört kritik mesele vardı. Bunlardan ilki GAM’ın silahsızlanması ve Açé’deki güvenlik güçlerinin sayısının ve rollerinin yeniden belirlenmesiydi. İkinci konu, barış sürecinde kurulacak olan izleme ve uygulama mekanizmalarıydı. Üçüncü önemli konu GAM üyelerine dönük genel af ve bunların toplumsal entegrasyonu için uygulanacak ekonomik tedbirlerdi. Son ve belki de en önemli konu Açé’nin politik statüsüydü. Açık-uçlu olan önceki müzakere süreçlerden farklı olarak Ahtisaari’nin yaratıcı önerisiyle tüm görüşmeler boyunca “her konuda antlaşma sağlanmadan hiçbir konuda antlaşma

¹²⁶ McCulloch, Age., s. 3.

¹²⁷ Aspinal, Age., ss. 14-19.

¹²⁸ Antlaşmanın tam metni için bkz.: Aspinal, Age., ss. 75-84.

sağlanmış sayılmaz” ilkesi esas alındı. Ahtisaari’ye göre bu yaklaşımla müzakere süreci canlı tutularak tarafların pozisyonları arasındaki uzlaşmaz görünen farklılık giderildi.¹²⁹

Antlaşmaya göre GAM’in 3.000 silahlı militanının demobilizasyonu, dağıtımı ve sivil yaşama yeniden entegrasyonu sağlanacaktı. Silah bırakan militanlara istihdam edilme ya da uygun tarım arazileri hakkı verildi. Ayrıca, ordunun Açe’deki varlığına sınırlama getirildi (14.700 asker ve 9.100 polis). Silahsızlanma meselesinin yanı sıra, antlaşmada Açe’nin teritoryal statüsü de belirlendi. Buna göre dışişleri, dış savunma, ulusal güvenlik, para ve mali konular, adalet ile din ve vicdan özgürlüğü merkezi yönetimin yetki alanında kalacaktı. Bunların dışında kalan tüm kamu hizmetleri Özerk Açe Yönetimi tarafından sağlanacaktı. Antlaşma kapsamında ayrıca bir genel af ilan edilerek GAM üyesi siyasi hükümlüler ve tutuklular serbest bırakılacaktı. Geçmişle yüzleşme ve adaletin inşası kapsamında, uluslararası olmayan bir insan hakları mahkemesi ve “Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu” (*Truth and Reconciliation Commission*) kurulacaktı. Ayrıca, çatışma döneminde zarar gören yurttaşların zararları tarım arazisi, istihdam ya da sosyal güvenlik gibi araçlarla tazmin edilecekti. Son olarak, AB ve Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (*Association of Southeastern Asia Nations - ASEAN*)¹³⁰ ülkelerinden üyelerin yer aldığı, barış antlaşmasının uygulamalarını gözlemlemek üzere “Açe İzleme Misyonu” (*Aceh Monitoring Mission*) kurulacaktı.¹³¹

Uygulamaya bakıldığında, 30 Ağustos 2005 tarihinde antlaşmaya uygun olarak GAM üyelerine dönük genel af ilan edildi ve 1.300 kişi serbest bırakıldı. 15 Eylül tarihinde AB’nin liderlik ettiği Açe İzleme Misyonu çalışmaya başladı. Eylül-Aralık 2005 dönemi içerisinde bir yandan GAM üyeleri silah bırakırken, öte yandan hükümetin “organik olmayan” kuvvetleri Açe’den çekildi. 2006 Mart ayında Endonezya Parlamentosu Açe’ye geniş özerklik tanıyan ve kendi doğal kaynakları üzerinde kontrol yetkisi içeren Açe Yönetimi Yasasını kabul etti.

¹²⁹ Aspinal, Age., ss. 22-23.

¹³⁰ Birliğe üye ülkeler şunlardır: Bruney, Kamboçya, Endonezya, Lau PDR, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam.

¹³¹ Aspinal, Age., ss. 44-46.

Yasaya göre vilayet ölçeğinde politik partilerin kurulması da mümkün oldu. 11 Aralık 2006 tarihinde yapılan seçimleri GAM'ın desteklediği adaylar kazandı.¹³²

Açe'de imzalanan barış antlaşmasının üzerinden 10 yıldan fazla bir zaman geçti. Şiddet meselesinin çözümü ve siyasi uzlaşa sağlansa da geçmişle yüzleşme ve adaletin tesisi konusunda dikkate değer bir mesafe alınamadı. Uluslararası Af Örgütü 2013 yılında Açe'ye dair kaleme aldığı raporda insanların yakınlarının akıbeti hakkında hala haber alamadığını ve cezasızlık kültürünün devam ettiğini belirtiyor. Bu konuda resmi makamlar tarafından bazı adımlar atıldı ve Ulusal İnsan Hakları Komisyonu kuruldu (*Komnas HAM*). Bu komisyon tarafından çok sınırlı da olsa bazı çalışmalar yapıldı.¹³³ Öte yandan, Helsinki Antlaşması Açe Özerklik Yasasından kabulünden en geç bir yıl sonra olmak üzere Hakikat ve Uzlaşa Komisyonunun kurulmasını öngörse de komisyonun kurulması 2016 yılının başını buldu. Yasaya göre komisyon 2021 yılına kadar çalışmalarını tamamlayacak.¹³⁴

3.4. Açe barış sürecinde öne çıkan hususlar

Açe'de sağlanan çatışma çözümü ve toplumsal uzlaşa süreci yakından incelendiğinde en az yedi hususun altı çizilebilir. İlk olarak, barış süreci yaklaşık 30 yıl süren Suharto rejiminin yıkılması ve ülke genelinde demokrasiye geçiş sürecinin başladığı siyasi atmosfer içerisinde mümkün oldu. İktidar ilişkilerinin yeniden kurulduğu, sivil siyaset alanının yeniden yapılandırıldığı, sivil toplumun ve medyanın güçlendiği, ordu ve polis hem siyaset hem de ekonomi alanındaki etkinliklerinin zayıfladığı bir ortamda diyalog ve müzakere süreçleri başladı ve 2005 itibariyle başarılı oldu.

¹³² World Watch Institute, Age.

¹³³ Amnesty International, *Time to Face The Past: Justice for Past Abuse in Indonesia's Ache Province – Ececutive Summary*, Amnesty International, 2013.

¹³⁴ Amnesty International, "Indonesia: Truth, justice and reparation vital for victims and families of *Jambo Keupok*," *Amnesty International Public Statement*, 17.05.2016, <https://www.amnesty.org/.../ASA2140562016ENGLISH.pdf>, erişim tarihi: 24.06.2017.

İkinci olarak, barış sürecini mümkün kılan en önemli dinamiğin tsunami felaketi olduğu söylenebilir. Yaklaşık 30 yıllık çatışmalardan çok daha fazla can kaybına ve yıkıma neden olan doğal felaket “bir dışsal şok etkisi” yaratarak barış süreci için uygun koşulları yarattı.

Üçüncü olarak, Açe’deki en temel çatışma konusunun teritoryal egemenlik meselesi olduğu görülüyor. Bölgenin özellikle 1970 sonrası keşfedilen zengin doğal kaynakları teritoryal egemenlik meselesini çok daha çetrefilli hale getirdi. 2000’li yılların başında yapılan müzakerelerde ilerleme sağlanamazken Helsinki Antlaşmasını mümkün kılan asıl dinamik, GAM’ın –çatışma yorgunluğunun da etkisiyle- bağımsızlık talebinden vaz geçerek bir tür “fonksiyonel bağımsızlık” olarak değerlendirdikleri ve esasında kapsamlı bir özerklik sunan *self-government* çözümüne ikna olması oldu.

Dördüncü olarak, Açe’deki siyasi, ekonomik ve hukuk alanlarının yeniden inşası barış sürecinde önemli bir yer tuttu. Siyasi anlamda, yerel/bölgesel partilerin kuruluşuna izin verilerek hem GAM’ın siyasallaşmasının önü açıldı hem de Açe’nin siyasal olarak özerkleşmesi mümkün oldu. Ekonomik olarak, bölge kaynaklarının paylaşımı en önemli müzakere konularından biri olarak masada kaldı. Hukuksal olarak, yasama yetkisi merkez ve yerel arasında paylaşılarak, ulusal hukuka aykırı olmamak şartıyla Açe’ye bölgesel ölçekte norm koyma, yasa yapma yetkisi tanındı.

Beşinci olarak, Açe’de GAM’ın silahsızlanması meselesi güvenlik alanının yeniden düzenlenmesi kapsamında ele alındı. Bir yandan GAM üyelerinin silahsızlanması sağlanırken, öte yandan hem ordu hem de polis gücü hem niceliksel hem de niteliksel olarak yeniden yapılandırıldı. Bir yandan güvenlik kuvvetlerinin sayısı dikkate değer ölçüde azaltılırken, öte yandan bu güçlerinin rolleri ve yapısı gözden geçirildi.

Altıncı olarak, barış antlaşması çatışma döneminde yaşanan yıkımlarla baş etmeyi de kapsadı. Genel af, silahsızlanan GAM üyelerinin toplumsal yaşama entegrasyonu ve bu amaçla sağlanan ekonomik destekler özellikle not edilmeli. Ayrıca, çatışma dönemi içerisinde yaşanan can kayıpları ve insan hakları ihlalleri ile yüzleşme bağlamında hakikat ve uzlaşma komisyonlarının kurulmasına antlaşma içerisinde yer verildi. Bununla beraber, önceki konularda sağlanan başarılarla rağmen, geçmişle yüzleşme, çatışma döneminin yaralarını sarma ve adaletin inşası alanlarında çok sınırlı bir ilerleme kaydedildi.

Son olarak, üçüncü taraflar çatışma çözümü ve barış inşasında kritik bir rol oynadılar. Bu konuda birden fazla mekanizmanın işlediğini not etmek gerekiyor. AB ve BM nezdinde etkisi olan eski bir devlet başkanının liderliğinde kurulan uluslararası bir sivil toplum örgütünün arabuluculuğu bu konuda altı çizilmesi gereken ilk husus. Öte yandan, AB, ABD, Japonya ve DB gibi küresel güçlerin ve uluslararası kuruluşların süreci desteklemesi bu konuda altı çizilmesi gereken ikinci önemli husus. Üçüncü olarak, GAM'ın silahsızlanması Filipinler ve Tayland'ın liderliğinde kurulan Ortak Güvenlik Komitesi ile mümkün oldu. Üçüncü taraflar kapsamında, son olarak, barış antlaşmasının uygulanması için kurulan izleme komisyonu AB ve ASEAN gibi hem siyasi hem de ekonomik yaptırım gücü yüksek iki büyük ulus-ötesi bölgesel örgütün gözetiminde kuruldu.

Sonuç

Sonuç olarak, bu bölümde Endonezya/Açe bölgesinde yaşanan devlet-içi kimlik temelli teritoryal çatışmalar ele alındı. Söz konusu çatışmanın meydana geldiği bağlamı daha iyi kavramak amacıyla ülkede yaşanan belli başlı diğer çatışmalara da kısaca yer verildi. Bu konuda özellikle Batı Papua ve Doğu Timor teritoryal çatışmaları kısaca da olsa incelendi. Son olarak Açe'deki çatışmalar ve müzakere süreçleri ayrıntılı olarak ele alındı.

Endonezya deneyiminin ortaya çıkardığı sonuçları özetlemek gerekirse, ilk olarak, Filipinler'de olduğu gibi Endonezya'da da devlet ve toplum inşası devam ediyor. Söz konusu çatışmalar ve sonrasında sağlanan barış antlaşması esasında, sömürge sonrası devlet ve toplum inşası sorununa işaret ediyor. Dört yüzyıllık sömürge deneyiminden sonra Endonezya bağımsızlığını ilan etti. Bununla beraber, ülke 30 yıllık bir diktatörlükten sonra, 2000'li yıllarla birlikte demokrasiye geçişin sancılarını yaşıyor. Bu konuda dikkate değer bir mesafe alınsa da toplumsal ve siyasal dönüşüm süreci devam ediyor. Açe meselesi bu sürecin sadece bir parçasını oluşturuyor.

İkinci olarak, Filipinler'de olduğu gibi Endonezya'da uzun yıllar süren çoklu çatışma ve müzakere süreçleri söz konusu. Ülkenin kuruluşundan hemen sonra başlayan Darul İslam Ayaklanması yaklaşık 10 yıl sürdü. 1970'li yıllardan 2000'li yılların başına kadar ülkenin hem batısında hem doğusunda hem de güneyinde kimlik temelli teritoryal çatışmalar yaşandı.

Doğu Timor ve Açe çatışmaları sonlandı. Öte yandan, Papua'da çatışmalar çok alt düzeylere gerilese de devam ediyor ve soruna siyasal bir çözüm bulunabilmiş değil.

Üçüncü olarak, uluslararası aktörlerin sorunun çözümünde önemli bir rol oynadığı görülüyor. Aslında Açe'de çatışmaların sonlanmasını ve uzlaşmayı mümkün kılan sorunun "uluslararası" bir nitelik kazanması oldu. Özellikle Doğu Timor deneyiminden sonra, hükümet müzakere süreci boyunca bundan kaçınırken, GAM sürekli olarak sorunun uluslararası bir boyut kazanmasına yatırım yaptı. AB, ABD, ASEAN gibi küresel yapıların etkin rol oynadığı bir süreç sonrasında barış antlaşması sağlandı. Bu noktada altı çizilmesi gereken ana husus şu; müzakere süreci sonrasında GAM bağımsızlık talebinden vaz geçerek hükümetin sunduğu "üniter birlik" içerisinde genişletilmiş bir özerkliği kabul etti. Hükümet uluslararası aktörlerin sürece dahil olmasından çekinirken, bu süreç hükümetin pozisyonunu güçlendirdi ve hükümetin istediği şekilde ayrılıkçı çözümlerin dışlandığı bir barış antlaşması sağlandı.

Son olarak, barış antlaşması hem kapsamlı hem de detaylı bir çözüm içeriyor. Esasında teritoryal egemenlik paylaşımının formüle edildiği antlaşma içerisinde hem siyasi hem ekonomik hem de hukuksal alanda detaylı düzenlemeler tarif edildi. Sağlanan siyasal çözümün detayları kadar, antlaşma kapsamında ayrıca sürecin nasıl ilerleyeceği, nasıl izleneceği, kimlerin rol alacağı gibi hususların netleştirildiği mekanizmalar da tarif edildi. Özetle "ne" sorusuna olduğu gibi "nasıl" sorusuna da cevap verildi.

1 . 4 .

"Afganistan"

Enise Malbat

Hoş geldiniz arkadaşlar. Hak İnisyatifine de özellikle çok teşekkür ediyorum, Afganistan'ı da gündemlerine aldıkları için. Reha'nın da söylediği gibi biraz, son bir kaç yıldır Afganistan konusunda biraz takıntılı hale geldim. Çünkü Kürtlerle ilgili kültürel kodlara daha yakın olduğunu düşünüyorum Afganistan'daki halkın, sorunların ve sorun çözümlerine dair. Avrupa örnekleri tabii ki de bizim için çok önemli fakat bunun çeşitlendirilmesi farklı örneklerin bize aktarımı bence Afganistan konusunda iyi bir örnek taşıyor. Genel olarak bir Afganistan bilgisi ile başlayayım. Asya'nın kalbi olarak nitelendiriyor Muhammed İkbâl Afganistan'ı çünkü çok kritik ülkelerin tam ortasında bulunuyor ve her ülkenin temsilcisi sayılabilecek bir etnik grup Afganistan'ın içerisinde yer alıyor.1950 de yapılan son sayımlara göre Birleşmiş Milletler verileri dolayısıyla 37 milyonluk bir nüfusu var. Bu nüfusun % 42 sini Peştunlar oluşturuyor, en büyük çoğunluk Peştunlarda. %27 ile Tacikler, % 9 Hazara (Şii Hazaralar) , % 9 Özbekler, % 4 Aymak,% 3 Türkmen, % 2 Belüc (Belücleri Kürdistan daha iyi tanıyoruz.) % 4 de diğer denilebilecek daha küçük gruplar. Yine Afganistan'da büyük bir çoğunluk Sünniler de bulunuyor. %20 Şiiler ve Hazara etnik gruplarından kaynaklı. Resmi diller Peştuca ve Farsçanın Dari lehçesi. Peştucayı sadece Peştunlar konuşurken Dariceyi

herkes konuşuyor. Yani Peştunların hepsi Darice biliyor ama diğer Tacikler örneğin sadece Darice konuşurken Peştucayı bilmiyorlar. O yüzden daha birleştirici bir dil olduğu için Darice daha yaygın.

Bugünkü sorun aslında ben gazeteci olduğum için, ben tarihçi veya akademisyen değilim. Daha çok bugünkü barış sürecine ve çözüm aşamalarına dair çalışmalar yapıyorum. Ama bugünü anlayabilmemiz için çok önemli bir yer tutuyor Afganistan'ın tarihini bilmek. Benim için de zor oldu ama inşallah sizin için başarılı bir şekilde aktarabilirim.

İlk Afgan devleti 1747'de Ahmet Şah Turani isimli bir Peştun lider tarafından kuruluyor. O yüzden Peştunlar Afganistan'ın kurucu milleti olarak adlandırılıyorlar. Günümüz modern Afganistan'ı ise 1921 Emanullah Han tarafından kurulmuş. İngilizlere karşı bir kurtuluş savaşı niteliğinde bir savaş sonucunda Afganistan kuruluyor ve hemen hemen Türkiye'deki tarihle aynı. Ve sınıırım Türkiye'yi ilk tanıyan devlet de Afganistan oluyor. Atatürk ile Emanullah Han'ın çok yakın ilişkileri var, birçok açıdan Türkiye ve Afganistan'ın hem kültürel hem tarihsel olarak ilişkileri söz konusu. Ancak Emanullah Han Türkiye'nin aksine krallık ilan ediyor ve kral olarak iktidarını sürdürüyor. Bu süreçte Afganistan'ın kültürel, dini kodlarına aykırı denilebilecek bazı modernleştirme girişimlerinde bulunuyor. Örneğin kıyafet konusunda, Türkiye'de başarılı olan bir kıyafet modernleşmesi söz konusu ama bu Afganistan'da çok ters tepiyor ve Emanullah Han'ın gidişine de aslında bu modernleştirme girişimleri neden oluyor. Emanullah Han'ın modernleştirme girişimlerinin başarısız olmasından ders alan bir sonraki Kral Zahir Şah 1933'de iktidara geliyor ve 40 yıl boyunca soft bir dönem sağlıyor Afganistan'da. Hem modernist grupların hem de geleneksel kırsal kesimin istedikleri şekilde yaşayabildikleri hatta Afganistan'ın dünyada çok popüler bir turizm destinasyonu haline geldiği bir dönem. Hani bu hep eski Afganistan günümüz Afganistanı karşılaştırması yapılır. İşte modern kıyafetler, işte mini etekli kadınlar, uşaklar falan... O dönem işte Zahir Şah'ın altın çağı diye adlandırılan dönemi ancak maalesef bu çok uzun sürmüyor.1978 darbesi büyük bir dönüm noktası olarak geçiyor Afganistan'da. Zahir Şah'ın kuzeni Davut Han başbakan olduktan sonra Sovyet yanlısı bir politika izlenmeye başlıyor ülkede. Zahir Şah'ı deviriyor kuzeni olan, kralı deviriyor Davut Han ve Sovyetlerle güçlü ilişkiler kuruyor. Fakat sosyalist hareketlerin güçlenmeye başlamasıyla 78 sosyalist darbesinin kurbanlarından birisi de bizzat kendisi oluyor.Sosyalist partisi- Sovyetlerle birebir ilişkilerin yanı sıra ülkede sosyalizmin daha geniş bir kök salması çabasında da olduğu için ideolojik çalışmalarıyla daha çok öne çıkıyor ve parti içerisindeki ayrışmalar en sonunda iktidarın zayıflamasına neden oluyor ve en sonunda 1979'da ülkedeki sosyalist rejimin korunmasını isteyen Sovyetler tarafından ki bu çağrıda bulunan da iktidardaki

sosyalist parti oluyor. Sovyetler ÷lkeye giriyor.Sovyetler ÷lkeye girdikten sonra aslında kısa bir süre öncesinden itibaren sosyalist politikaya karşı çıkan İslamcılar da üniversitelerde özellikle örgütlenmeye başlıyorlar.

Yine tarihsel olarak baktığımızda bizimle çok paralel bir süreç, yani 1970'lerde üniversite hareketleri güçleniyor, sosyalistler biraz radikalleşiyor ve partileşmeye gidiyorlar Türkiye'deki ile neredeyse paralel bir tarihte. Aynı şekilde bunun zıddı olarak da İslamcı hareketler ortaya çıkıyor ve öğrenci hareketleri olduğu için bunlar örneğin; Kabil'de, Mezari Şerif'te; merkezi denilebilecek şehirlerde üniversite öğrencileri İslamcı örgütlenmelere gidiyorlar ve memleketlerine döndüklerinde de bu ideolojilerini ailelerine, çevrelerine daha kırsal kesimlere yaymaya başlıyorlar. Dolayısıyla bu İslamcı hareketlerin ciddi anlamda bir tabanı oluşmaya başlıyor. Sosyalist politikalara karşı çıkan İslamcılar en sonunda Sovyetlere karşı bir cihat başlatıyorlar. Bu cihat çok dediğim gibi üniversitelerden kırsala giden bir hareket olduğu için kısa sürede çok büyük bir destek topluyorlar ve Sovyetler yavaş yavaş zayıflamaya başlıyor. Çünkü Sovyetlerin askeri müdahalesi hiç bir zaman kırsala taşınmıyor. Sadece sosyalist partinin tabanının olduğu, kendilerine zemin hazırlanmış olan şehir merkezleri, işte belli güç merkezleri denilebilecek şehirlerde kalıyor sosyalist gruplar, Sovyet askerleri. Ve bu tarihte yine çok kritik öneme sahip olan bir durum söz konusu. Amerika'nın da direkt olarak desteği söz konusu İslamcı örgütlere karşı. O döneme kıyasla çok yüksek teknoloji silahlar veriliyor. Örneğin; uçaksavarlar ve benzeri silahlar... Şimdiye kadar, o tarihe kadar daha doğrusu böyle bir direnişle veya silahlı bir güçle karşılaşmamış, Afganistan'da özellikle böyle bir şey hiç beklemeyen birşey. Sovyetler bir süre sonra kayıplarını artık daha fazla taşıyamaz hale geliyor ve 1989'da Cenevre anlaşmasıyla çekilmek zorunda kalıyor. Ama Cenevre anlaşması şöyle bir anlaşma; hem Amerika'nın İslamcı örgütlere yani mücahitler diye adlandırılan örgütlere hem de Sovyetlerin sosyalist gruplara karşı silahlı ve politik desteğinin kesilmesini öngörüyor Cenevre anlaşması. Yani Sovyetler çekilirken kendisi çekiliyor bir yandan da Amerika'nın artık İslamcı örgütlere ve mücahitlere silah ve siyasi destek sağlamaması sözüyle birlikte çekiliyor. Ancak bu büyük oranda başarısız oluyor, en azından Sovyetler çekilse de Amerika'nın desteği ve verdiği silahlar ÷lkede kalmaya devam ediyor. Peşaver'de kurulan bir kongre ile geçiş hükümeti kuruluyor mücahitler tarafından. Ancak bu sorun Cenevre anlaşmasının gerekliliklerinin yerine getirilmemesi nedeniyle büyük bir iç savaşa dönüşüyor. Çünkü şöyle düşünün, ÷lkede büyük bir işgal ordusu var, dünyanın en büyük 2. Ordusu... Bu işgal ordusunun yenilmesi için o yıllara kadar hiç kimsenin görmediği büyüklükte silahlar veriliyor ve sonrasında hiç bir şekilde bu silahlar geri alınmadan kendi hallerine bırakılıyorlar. Ve kendi hallerine bırakıldıkları dönemde de hükümet kurmaları bekleniyor ve sanki hiç bir savaş

olmamış gibi o silahlarla yaşamaya devam etmeleri bekleniyor. Ancak anlaşmazlıklar çıktığı için aralarında şu şekilde bir Tacik lider cumhurbaşkanlığına getiriliyor. En önemli mücahit liderlerinden birisi denilebilecek bir kişi de başbakanlığa getiriliyor ancak bu konumu beğenmediği için cumhurbaşkanına karşı bir savaşa giriyor ve Afganistan tarihinin gördüğü en büyük iç savaş olarak 1992'de bir çatışma başlatıyorlar. Ve bu iç savaş sadece silahların ağırlığı bütün grupların birbirlerine karşı topyekün mücadeleye girişmesinden dolayı değil, aynı zamanda ülkede büyük bir toplumsal krize neden olmasından dolayı da tahribatin çok büyük olduğunu görüyoruz. Öyle ki ülkede artık hiç bir kamu düzeni yok, herkes istediği şekilde bir bölgeye gidip “burası benim ülkem, burası benim şehrim, burası benim askeri kontrolüm altında “ deyip orada kendi kanunlarını uygulamaya başlıyor ve bahsettiğimiz durum şuradaki şeyleri düşünün, mesela şehirleri düşünün... Her şehrin bir savaş beyi var ve bu beyler kendi aralarında daha fazla genişlemek için savaşıyorlar. Ve bu kişilerin hepsinin elindeki askeri ve silahlı güç, Sovyetlerle savaştan kalma... Ve bundan dolayı bu iç savaşın getirdiği kamusal boşluk, yani bu iktidarsızlık çok büyük bir boşluğa neden oluyor ve Taliban isimli medrese öğrencileri 96 da Kabil’i ele geçirecek kadar ilerliyorlar. Ve başkent Kabil’in ele geçirilmesi bu çok şaşırtıcı görünüyor birçok açıdan ama aslında o boşluğu düşündüğünüz zaman gayet rasyonel bir durum.1996’da Kabil’i ele geçiriyorlar sadece bir kaç ay içerisinde ve ellerindeki silahlar Pakistan’ın sunduğu düşük teknolojili silahlar, çünkü Taliban’ın meşruiyetini kabul etmiş durumdaydı halk. Yani mesela o döneme dair röportajlar var, mesela insanlar şu cevapları veriyor... Hani “siz neden Taliban’ın gelmesine dur demediniz, hayır demediniz? “sorusuna şöyle cevap veriyorlar.

Yani “bizim mahallemizde bir soygun oluyordu, bir cinayet oluyordu ve buna hiç kimse ses çıkarmıyordu. Ama Taliban geldiği zaman insanlar şu hale geldiler... Mesela birisi cinayet işliyor ve o kişiye kısas uygulanıyor, hırsızlık yapıyor ve o kişinin eli kesiliyor... Ve bir daha o mahallede, o köyde, o vilayette artık öyle bir suç işlenmez hale geliyor.” Yani insanların Taliban’dan beklediği şey aslında sadece kamusal bir düzenin sağlanması, artık iç savaşın durması ve bütün güçlerin tek bir tekel üzerinden yürütülmesiydi. Taliban da onlara bunu sağladığı için çok kısa bir sürede halkın desteğini alarak Kabil’i ele geçirdi. Ancak maalesef iktidar boşluğu tek başına yeterli bir güç değil. Taliban’ın el kaide lideri Usame Bin Ladin’ i koruması uluslararası alanda çok büyük tepkilere neden oluyor. Üstelik bunun da üzerine kadınlara yönelik politikaları nedeniyle ve Usame Bin Ladin’i teslim etmemesi nedeniyle 1999’da Birleşmiş Milletler çok geniş kapsamlı bir ambargo ilan ediyor. Bu ambargo kapsamında Afganistan’a silah ve çeşitli yardımların girişi ve nakit para akışı önemli ölçüde çok azalıyor. Ve kuzey ittifakı olarak adlandırılan ve çoğunluğu bu iç savaşta yer almış olan, Peştun olmayan liderler kuzey ittifakı isimli bir örgüt kuruyor ve bunlar Amerika’nın hava

desteği sayesinde 2001 de Kabil'e giriyorlar. 2001 de Kabil'i ele geçirdikten sonra Taliban kırsal kesimlere sığınmak zorunda kalıyor ve 11 Eylül saldırıları gerçekleştikten sonra en sonunda 2002'de Amerika Afganistan'a ilk kez asker konuşlandırıyor. Bu kısa bir tarihçe şekilde anlatmış oldum.

Şimdi burada benim bunu bu sıraya koymamın en önemli nedeni benim farklı bir perspektiften bakıyor olmam Afganistan'daki savaşa. Yani anlattığım tarihçede baktığınız zaman ülke içerisindeki bütün bu i savaşlar, işgaller vb. İktidar mücadelesi olarak görülüyor ve büyük oranda da yle... Ama Taliban gibi uzun süre çözüme ulaştırılamamış bir çatışma nedeni ilk defa geçiş hükümetinin kurulmasından sonra meydana geliyor. Bunun da en önemli nedeni geçiş hükümetinin başında olan liderin Tacik olması. Şimdi bu az önceki bahsettiğim iktidarların gerek sosyalist olsun, gerek gelenekselci krallar olsun, gerek modernist krallar olsun bunların hepsi Peştun. Afganistan tarihinde Peştun olmayan ilk lider, geçiş hükümeti döneminde iktidara gelen Sibgatullah Müceddidi oluyor, kendisi bir Tacik. Ve Taliban sadece bahsettiğim kamusal düzen arayışının sebebi olarak iktidara gelmiyor, aynı zamanda tarihte hiç görülmemiş bir şey olan Tacik liderliğine karşı da bir tepki olarak Kandahar'da ortaya çıkıyor. Kandahar ülkenin güneyinde Peştunların merkezi olan bir şehir. Oradan Taliban halk desteğini büyük oranda merkezileştirerek, ülkenin geneline kamu düzeni vadederek iktidara geliyor ve ayrışmanın arka planında aslında Peştunlar ve diğerleri meselesi var. Yani Peştunların bir araya gelmesi, Taciklerin iktidara gelmesinden sonra meydana geldi ve Taliban bu Peştunların silahlı bir gücü olarak meşruiyet kazandı Afganistan'ın büyük bir çoğunluğunu oluşturan Peştunların gözünde.

-Sünni ama aynı zamanda değil mi?

-Evet Sünniler. Şii olan tek bir grup var, Hazaralar. Onların da işte silahlı güçleri çok kısıtlı. İran tarafından destek alıyorlar, o şekilde.

Taliban, Pakistan'ın Deoband kasabasında kurulan Deobandi medresesinde eğitim alan öğrencilerden oluşan bir rgt. Afgan mülteci öğrencilere ev sahipliği yapıyor medrese ve bu mülteci öğrencilerin bence backgroundu çok dikkatli bir şekilde incelenmesi lazım. Çünkü mesela kadınlara yönelik politikası Taliban'ın Deobandi medresesinin kendisinin böyle bir politikası yok ama mesela Taliban'da var. Neden? Çünkü Taliban aile bağlarından koparılmış, iç savaş nedeniyle Pakistan'a göç etmek zorunda kalan, hiç anne sevgisi ve aile ortamı görmeyen, radikalleşmeye çok müsait öğrencilerin oluşturduğu bir örgüttü ilk başta. Ve bu öğrenciler hiç aile hayatı yaşamadan sadece erkeklerin ve kadınların ayrı bir şekilde eğitim aldıkları, sadece dini öğretilerin yer aldığı hatta günümüz eğitim yaklaşımlarına çok

katı bir şekilde karşı çıkan medreselerdi bunlar. Ve burada eğitim alan öğrenciler ülkelerine geri döndükleri zaman da bu anlayış çerçevesinde bir yönetim kurdular.

Bunların da başında Molla Ömer yer alıyordu. Sovyetlere karşı savaştan sonra ülkedeki güçlerini birleştirip bu Tacik yönetime karşı bir silahlı mücadele başlattılar.

Barış girişimleri ise ne zaman meydana geldi? İlk temaslar 2009'da kuruldu Taliban ile Amerika arasında. Daha öncesinde Afgan siyasetçilerin bir girişimi olmadı çünkü savaş her iki tarafa da çok yıkıcı etkiler gösteriyordu ve Afgan hükümetinin barış girişiminde bulunması için Amerikalıların biraz teşvik etmesi gerekiyordu. Bu ilk temaslar çerçevesinde 2011 den itibaren yürütülen temaslar kapsamında 2013 de Doha'da siyasi temsilcilik açıldı. Bunun da sebebi şuydu: iki tarafın da bir meşruiyet algısı var ve Amerikalılar karşılarındaki grubun sadece silahlı bir militan mı olduğu yani Taliban'ı ne ölçüde temsil ettiğini veya ne derece yaptırım gücü olduğunu örgüt içerisinde, bunu bilemedikleri ve bilemeyeceklerini düşündükleri için Taliban'ın siyasi temsilcilik açmasına imkan sağladılar. Buna hatta Afgan hükümeti karşı çıktı. Çünkü bunun Taliban'ın yurt dışındaki bir büyükelçiliği olarak algılanacağını dolayısıyla Kabil hükümetinin gayri meşrulaştırılacağı düşüncesiyle Afganistan hükümeti buna karşı çıkıyor. Diyorlar ki hani "en azından Afganistan içerisinde açılın açılacaksa da böyle bir siyasi ofis." Taliban buna karşı çıkıyor çünkü gözaltına alınma, tutuklanma ve daha benzeri özel yaptırımlarda bulunabilecekleri riskinden dolayı. Gündeme gelen yerlerden birisi Türkiye oluyor. Türkiye, Suudi Arabistan, Pakistan... Bu seçeneklerden birisinin seçilmesi öngörülüyordu. Amerika bunları teklif edince Taliban şöyle bir yanıt verdi, dedi ki "Türkiye, Afganistan ile çok yakın ilişkilere sahip, Pakistan da bir nebze öyle. Ya da Amerika'nın yaptırımlarına çok açık bir ülke Pakistan, bu nedenle bizim için daha risksiz aynı zamanda Müslüman olan bir ülke olsun."

Bundan dolayı da Katar'ı tercih ediyorlar. 2013' de siyasi temsilcilik açılıyor ancak Taliban yapılan bütün anlaşmalara yani sözlü anlaşmalara rağmen Doha'daki temsilciliğe yüksek bir direğe bayrak astırıyor. Ve o bayrakta " Afganistan İslami Emirligi" yazıyor.Taliban'ın iktidardayken kullandığı başlık bu. Buna Afganistan hükümeti çok büyük bir tepki gösteriyor ve Al Jazeera bunu canlı yayınlıyor. Bütün dünya bir anda işte " Taliban'ın bayrağı dalgalanıyor. Amerika'nın görüşmeleri bunu mu getirdi? İşte Taliban'ı canlandırmaya mı çalışıyor Amerika? " şeklinde çok büyük eleştirilere neden oluyor ve bu krizden dolayı çok kısa bir süre içerisinde kapatılıyor. Amerika görüşmeleri askıya alıyor. Ancak bu sorunun başka türlü çözümü olmayacağı her tarafın kabul ettiği bir gerçek olduğu için 2015 de yeniden müzakereler devreye giriyor. Aralıklı olarak devam eden müzakereler 2018 yazında resmileşiyor. Amerika'nın Güney Asya Dışişleri Bakanlığı Temsilcisi Alice Wels ilk kez 2018

yazında Taliban ile resmi olarak müzakereler yapıldığını duyuruyor. Ardından 2 Mayıs 2019 itibariyle, yani bu geçtiğimiz günlerde Doha'da 6. görüşme yapılıyor. Bu görüşmeler Taliban'ın, Amerika'nın ve iki tarafın da birbirlerinden talepleri ve Afganistan'daki savaşın sonlandırılması gündemiyle oluyor. Ancak yine de gündem konusunda çok ciddi sorunlar yaşadılar.

Tarafların beklentileri ne birbirlerinden? Taliban'ın barış sürecinden beklentisi, yabancı güçlerin Afganistan'dan çekilmesi. Barış sürecinden sonra kurulacak yeni siyasi düzende yönetimde pay sahibi olmak. Amerika'nın beklentisi, Afganistan'da siyasi bir uzlaşma sonrasında -ki bu siyasi uzlaşma Afganistan hükümetinin de dahil edilmesi gerektiği ısrarında bulunuyor, Amerikan güçlerinin ülkeden çekilmesi. Bu çekilme konusu Obama'nın ilk döneminden bu yana gündemde aslında Amerika'da. Ancak Obama bunu kademeli olarak azaltsa da tamamen gerçekleştiremiyor. Trump'ın da böyle bir girişimi var ancak henüz eleştirileri başından savabilmiş değil. Afganistan hükümetinin talebi ise Afgan hükümetinin de yer aldığı bir süreç sonucunda ki Amerika ile bu konuda aynı düşünüyorlar, Taliban'ın silah bırakarak Afgan toplumuna entegre olması. Bu en kritik soru aslında bu süreçte dair. Taliban ile Afgan hükümetinin beklentileri burada pek uyuşmuyor aslında.

Amerika ile Taliban arasındaki Doha görüşmeleri... Bu görüşmeler 25 Şubat 2019'daki 16 günlük görüşmeler en kritik görüşmeydi şimdiye kadar. Hatta bugün bile şu an devam ediyor Doha'daki görüşmeler... 16 günlük görüşmelerin sonunda Taliban ile Amerika temsilcisi Zalmay Halilzad taslak anlaşma üzerinde anlaşmalarını açıkladı. Taslak anlaşma aslında şöyle; Amerika'nın gündemde yer almasını istediği 4 madde söz konusu...Birincisi, Taliban'ın Afganistan'da hiç bir şekilde başka örgüt, uluslararası terör örgütleri olarak adlandırdığı hiç bir örgüte destek olmaması ve bu örgütlerin Afganistan'ı kullanarak başka ülkelere saldırı gerçekleştirmeyeceğini garanti etmesi. Amerika'nın en önemli talebi bu.

Bir diğeri; bu süreç sonucunda Amerikan askerlerinin Afganistan'dan çekilmesi. Bu iki madde üzerinde şu anda anlaşmış durumdadır. Çünkü birisi Taliban'ın en önemli gördüğü madde, diğeri de Amerika'nın en önemli gördüğü madde. Diğer iki madde Amerika'nın ve Afganistan hükümetinin çok ısrarla istediği iki madde; çekilme ve süreçte Afgan hükümetinin veya Afgan siyasetçilerinin dahil edilmesi. Afganlar arası görüşme olarak adlandırılan madde. Taliban bu iki maddeyi reddediyor, bu iki maddeyi reddettiği için ve Kabil Hükümeti ile görüşmeyi kabul etmediği için bir türlü bu anlaşmanın tamamı üzerine bir anlaşma sağlanamıyor.

Bir diğerk alternatif süreç de Moskova'da Rusya'da devam ediyor. Bu süreç de Rusya'nın Afganistan'daki çatışmanın siyasi bir çözüme ulaştırılması amacıyla başlattığı bir süreç. 5 Şubat 2019 da ilk kez Moskova'da bir görüşme gerçekleştiriyor ve bu görüşmede Afgan siyasetçileri ile Taliban bir araya geliyor. Ancak şöyle bir sorun var ki, bu toplantıya Afganistan hükümeti, kabil hükümeti katılmıyor. Katılmamasının nedeni üzerine çok tartışmalar oldu, çünkü ilk başta katılacaklarına dair bir açıklama yapıldı. Taliban da üstelik kabul etmişti "eğer gelirlerse biz toplantıyı terk etmeyeceğiz" şeklinde ancak toplantıdan bir gün önce Amerikan başkanı Donald Trump cumhurbaşkanına bir telefon ediyor ve görüşmeye katılmayacakları açıklanıyor bir gün sonra. Ancak toplantı yine de önemli çünkü toplantı eski cumhurbaşkanı Hamid Karzai başta olmak üzere gelecek aylarda yapılması öngörülen cumhurbaşkanlığı seçimlerinin en önemli adayları ve diğerk Afgan siyasetçileri katılıyorlar. Ve bu siyasetçilerin geçmişlerine baktığınız zaman hani bu Taliban'ın iktidardan düşürüldüğü dönemde aslında Taliban'la savaşan gruplardı bunlar, bu siyasetçilerdi. Onlar 20 yıl sonra ilk defa Taliban'la bu masaya oturmuş bulunuyorlar. Ve yine dikkat çeken bir şey Moskova görüşmelerine dair, Rusya'nın bu konuda çok ciddi olduğunun da göstergesi olarak... Toplantıya Rus dışişleri bakanı bizzat kendisi katılıyor ve toplantıyı kendisi açıyor. Sergey Lavrov Taliban'ın siyasi temsilciliğinin, Doha'daki siyasi temsilciliğinin başkanı Şer Muhammed Abbas'la el sıkışıyorlar ve bu fotoğraflıyor. Rusya'nın neden bu konuda bu kadar gözle görülür bir şekilde kendini öne attığına dair elbette farklı teoriler var. Benim daha çok üzerinde durduğum teori ise şu:

Kendisinin mesela Amerika çok uzak bir ülke coğrafi olarak ama Rusya, Afganistan'a komşu olan orta Asya ülkeleriyle birebir güvenlik anlaşmaları var ve oradaki terör tehdidi, oradaki radikalleşme tehdidi aynı şekilde Rusya'yı da etkiliyor. Ve böyle bir siyasi anlaşma sağlanır, El Kaide ve benzeri ki bu benzeri örgütler denildiği zaman dikkatimizi çeken şey hep Orta Asya'daki İslami radikal örgütler anılıyor. Bu örgütlerin Rusya'ya oluşturabileceği tehditlerin bertaraf edilmesi amacıyla Rusya bu konuda ciddi adımlar atmış bulunuyor. Bu çerçevede en önemli bir diğerk şey de her iki sürecin, yani Amerika öncülüğünde başlatılan süreçle Rusya'nın gerçekleştirdiği sürecin birbiriyle buluşması. Bunun gerçekleştirilebilmesi için Amerika'nın Afganistan özel temsilcisi ki Doha'daki görüşmelerin de Amerikan heyetinin başkanı oluyor aynı zamanda, Zalmay Halilzad ile Rus mevkidaşı Zamir Kabulov Afgan Barışı konusunda bölgesel ve uluslararası konsensüsün oluşturulması amacıyla Ankara'daki Rusya Büyükelçiliği'nde bir araya geldiler. Bu toplantıda bölgesel ve uluslararası konsensüs oluşturulması amaçlandı ve bu görüşmenin sonucunda Amerika ile Rusya yıllar sonra ilk defa, yani sanırım en son Cenevre anlaşması, Sovyetlerin çekilmesi oluyor, aynen...

89'dan beri ilk defa bir araya gelmiş bulunuyorlar Afganistan konusunda. Bu görüşmenin ardından 26 Nisan'da Çin'in de dahil olduğu -Çin burada çok önemli bir aktör, şartırtıcı bir şekilde- Çin'in de dahil olduğu üçlü bir zirve düzenleyerek ortak deklarasyon yayınlandı. Bu deklarasyon Doha'daki anlaşma maddelerine benzerlik taşıyor ancak çekilme konusunda çok dikkat çekici bir belirtme var deklarasyonda. Amerika'nın sorumlu ve belli bir düzen çerçevesinde çekilmesi. Yani Rusya ve Çin'in bu deklarasyona eklediği maddede Amerika'nın sorumlu bir şekilde ve düzenli bir şekilde çekilmesi. Yani sorumlu derken yorumcuların anladığı şey "tamam anlaşma imzalandı öyleyse biz çekiliyoruz, 1 ay içerisinde veya 5 ay içerisinde çekilme tamamlanacak ve biz bu ülkeden gidiyoruz" şeklinde değil, kademeli bir şekilde... Gözlemciler ve çeşitli mekanizmaların kurulması yoluyla çekilme ki bu istikrarın bozulması veya başka beklenmedik olayların çıkması önündeki önemli bir tedbir olarak algılandı. Afganistan hükümetinin de bu yönde çabaları var, bunun en büyük ve en önemli örneklerinden birisi yine geçtiğimiz günlerde 29 Nisan 2019 da gerçekleştirilen bir toplantıydı. Bu toplantı, demiştim... Kürtlerle Afganlar arasındaki kültürel öğelerin barış sürecinde kullanılması bence çok kritik. Bizim için de örnek oluşturabilecek bir şey. Peştunların ve genel olarak Afganların geleneksel bir şurası var. Her bölgeden, her aşiretten, her vilayetten temsilciler ki bunlar kadınlar, yaşlılar, gençler... Her kesimden temsilcilerin yer aldığı bir jirga... Yani toplantı demek kelime anlamı olarak. Böyle bir toplantı düzenlendi, tam 3200 kişi seçildi ve 4 gün boyunca Afgan barışının güzergahının, barış sürecinin güzergahının belirlenmesi amacıyla tartışmalar yürüttüler. Bu tartışmalar çerçevesinde dün akşam bir deklarasyon yayınlandı ama inceleme şansım olmadı, çok yeni olduğu için. Ama genel olarak okuyabildiğim kadarıyla ateşkes çağrısı yapıldı Taliban'a ve süreçte mutlaka Afganistan hükümetinin de yer alması gerektiği... Muhtemel bir barış anlaşmasının Afganistan hükümeti olmadan varılmaması gerektiği vurgusu yapıldı. Ancak bu jirgaya dair de çok tartışmalar var çünkü cumhurbaşkanlığı seçimi bir kaç ay sonra gerçekleşecek ve bu jirganın düzenlenmesi ki modern Taliban sonrası dönemde 5. Kez düzenlenen bir şey hani çok sık yapılan bir şey değil bu tür toplantılar. Bu jirganın düzenlenmesini mevcut cumhurbaşkanı Eşref Gani'nin seçim propagandası olarak yorumlayan siyasetçiler oldu, bunun da başında başbakan Abdullah geliyor. Bu eleştirilerden dolayı hemen hemen tüm Afgan siyasetçileri toplantıyı boykot ettiler ve katılmama kararı aldılar ve katılmadılar da.

-Toplantı seçimi nasıl oluyor? Katılanlar? Yani her grupta katılım var mı?

-Sayısal olarak şu şekilde; bir kısmı ki büyük bir çoğunluğu vilayetlerin belediye meclisi tarzındaki bir delegasyon heyetleri oluyor, o heyetlerden seçilen gruplar. Aynı zamanda

mesela aşiretlere de söyleniyor, şu aşiretten şu kadar kişi gelsin... o aşiret kendi içerisinde belirliyor kimin gideceğini. Veya işte köylere gidiliyor, işte oradaki muhtarlar benzer olan yöneticilere bildiriliyor.

-Mesela Taliban'dan katılım var mıdır? Başka gruplardan katılım var mıdır?

-Taliban davet edildi ancak resmi olarak katılmayı reddetti Taliban. Ancak dün akşam yine öğrendiğim bir bilgiye göre temsilci olarak göndermişler ancak resmi temsilci değil. Yani yerel Taliban'ın kendi atamaları var, işte bölge temsilcisi, vali şeklinde... Onların gönderdiği gayri resmi bir heyet varmış ama sayısı bilinmiyor, kim oldukları da bilinmiyor. Yani resmi olarak boykot etti Taliban. Bir de şöyle bir durum var, Taliban hiç bir şekilde kabil hükümetini resmi, meşru bir iktidar olarak görmüyor, "Amerika tarafından yerleştirilmiş bir kukla olarak " tam olarak bu kelimeyi kullanıyorlar. Bundan dolayı da "geleneksel bir değerimiz olan jirgayı sırf kendi emelleri ve kendi iktidarlarını güçlendirmek için kullandıkları için biz böyle bir jirgaya katılmayı reddediyoruz" şeklinde bir açıklama yaptılar. Yani "jirganın meşruiyetini tanıyoruz bizim için önemli, halkımızın işte temsil ettiği bir meclis ancak yine de bu toplantının düzenlenmesi için çağrıda bulunan Afgan hükümetini tanımadığımız için bu toplantıya katılmayacağız" dediler.

Bir diğer önemli madde de kadınların Afganistan'daki barış sürecindeki temsiliyeti... Bunun da önemli bir diğer toplantısı Afganistan'ın 34 vilayetinden 15 bin kadınla 6 aylık süreçte yani yerel görüşmelerle, her vilayete her köye gidilerek 15 bin kadınla yapılan görüşmeler sonucunda Kabil'de düzenlenen kadınların barış jirgası toplantısı oldu. Mart ayında düzenlenen toplantıya 3500 kadın katıldı ve yine burada çok çeşitli aşiretlerden resmi görevlerde bulunanlar... Hatta fotoğrafta benim dikkatimi çeken bir şey asker olan kadınların da katıldığı bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıda kadınların barış sürecine dair beklentileri, endişeleri yani Taliban sonuçta direkt olarak kadınların sosyal yaşantısını ve benzeri haklarını ihlal eden bir örgüttü ve buna dair endişelerini ve tavsiyelerini ele aldılar.

Afganistan'da aslında barış sürecine dair en önemli konulardan birisi kadın hakları... Çünkü Dünya'da da Taliban'ın en çok kötü olarak görülen uygulamaları kadınlara yönelik yaptıkları hak ihlalleri oldu. Dolayısıyla kadının en büyük eleştirisi veya endişesi bizim bu son 15 yılda, 17 yılda yaptığımız kazanımlar ve geldiğimiz noktanın kaybedilmesi endişesi. Bu endişelerini dile getirdikleri bir deklarasyon yayınlandı. Deklarasyonun bence en önemli özelliği şu; Afganistan'ın farklı tüm bölgelerinden kadınların oluşturduğu bir deklarasyon ve Afganistan'ın bazı bölgeleri, mesela kabil modern bir şehir, aynı şekilde işte mezarı şerif modern bir şehir. Daha geleneksel kodlardan modernliğe kaymış yaşam alanları. Ancak

mesela Kandahar ve Helmand gibi bölgeler daha geleneksel. Ve kadınların mesela dile getirdikleri şeyler konusunda mesela “ben kendi yaşam tarzımı evet ben de korumak istiyorum ama geleneksel kodlarıma da aykırı bir durum olmasın. Hani ben bu deklarasyona adımı yazdırdığım zaman işte geleneksel kodlarım hiçe sayılmasın” diyen kadınlar da vardı. Bu nedenle bu toplantı çok büyük bir öneme sahip.

Bir diğer başlık da bahsetmek istediğim, barışın önündeki engeller sorunu... Birinci madde olarak Taliban’ın Afgan hükümeti ile masaya oturmayı reddetmesi. Dediğim gibi kabil hükümetini kukla olarak değerlendiren Taliban, ABD işgali sürdüğü sürece Afganistan’da meşru iktidar olarak kendisini tanımlayan hiç bir iktidarla müzakere etmeyeceğini dile getiriyor.

Yani Taliban’ın politikası şu... “şu anda ülkede mevcut olan savaşın tek nedeni Amerikan işgali. Bu işgal sonlandıktan sonra biz Afganlar olarak kendi aramızda ülkenin geleceğine karar verebiliriz. Ama önce Amerikan işgalinin sonlanması gerekiyor” Taliban’ın görüşü bu şekilde...

Amerika’nın görüşü ise şu... Taliban’ın bu öncelemeyi yapmasındaki eleştirisi Amerika’nın, şöyle bir açıklama yapıyorlar; “biz çekildikten sonra senin, Taliban’ın Afganistan hükümeti ile müzakere edeceğine dair hiç bir garanti yok” yani şu anda Taliban’ın önündeki en büyük engel Amerikan güçleri, NATO güçleri özellikle... Afganistan ordusu her ne kadar yıllardır eğitimden geçse de ki Türkiye burada çok büyük bir partner- ne kadar eğitim olsa da Taliban’a karşı çok büyük kayıplar veriyor. Son 2 yılda bu zirveye ulaşmış durumda ve Amerika da bunun kademeli olarak karşılıklı bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini düşünüyor. Ancak yine de çekilme konusunda Amerikan’ın tutumuna dair endişeler de söz konusu. Bu da barışın önündeki engellerden biri olarak değerlendirilebilir. Çünkü Trump’ın başkan olarak seçilmesinden bu yana Amerika’nın Afganistan’dan çekilme gündemi obama dönemine kıyasla daha ekonomik bir mesele olarak algılanmaya başlandı. Yani Trump’ın Afganistan’dan çekilmeyi istediği doğru, bunu çok sık dile getiriyor.”artık savaş yeter hani 17 yıldır, 18 yıldır ordayız... Hani sonuca baktığımız zaman elimizde ne var? Hiç bir şey yok “ bunlar güzel bir politika. Ancak bunun nedeni olarak şunu söylüyor “ biz buraya çok fazla para harcadık, para harcadık ve karşılığında hiç bir şey almadık”... Trump’ın bakış açısı bu şekilde. Bu da çekilmenin siyasi bir uzlaşmadan sonra belirli garantilerin verilmesi, alınması sonucunda yapılacağına dair endişeler oluşturuyor. Ve barışı sağlama ekseninden sapsması endişesi de meydana geliyor.

Bir diğ er sorun... Az önce bahsettiğim, jirgaya dair bahsettiğim gündemde... Afgan siyasetindeki bölünmüşlük. Cumhurbaşkanlığı seçimi var evet, yani bu elbette ki iktidar konusunda çok önemli bir gündem. Ancak Afgan siyasetçileri barış konusunda bir araya gelip ortak bir irade oluşturmak konusunda yetersiz kalıyorlar. Bunun da sebebi az önce bahsettiğim bu kampaş ma, Peştunlar ve diğ erleri konusu... Afgan hükümet başkanı, yani cumhurbaşkanı ş u anda eşref gani Peştun bir kökene sahip, diğ er liderler siyasi liderlerle Tacikler, iş te hazaralar ve Özbekler, Türkmenler gibi gruptan geliyorlar. Ve örneğ in cumhurbaşkanı gani “barış için halkın bir araya geleceğ i, çok kapsayıcı,3000 kişiden oluşan bir meclisi toplayalım” dediğ i zaman diğ er gruptakiler sırf cumhurbaşkanı Gani’nin seçim propagandası olarak algıladığ ı için böyle kapsayıcı bir toplantıya katılmayı istemiyorlar. Bunun nedeni de iş te bahsettiğim bu kampaş ma. Peştunların güçleneceğ i endişesi diğ er Özbekler, Tacikler ve Darice konuşan diğ er grupları bir araya getirip bu barış girişimlerinin karşısında bulunmasına neden oluyor ve bütüncül bir duruş sergilenmesini engelliyor. Bu tabii Amerika’nın da gerçekleştirmek istediğ i Afganlar arası müzakerelerin oluşturulması konusunda da çok büyük bir sorun haline geliyor.

Diğ er sorun da bölgesel ve uluslararası rekabet... Ş imdi dediğim gibi Afganistan Asya’nın kalbi niteliğ inde bir ÷ lke. Doğ al kaynakları açısından diğ er komş u ÷ lkelere kıyasla çok fazla hani gözle gör÷ lür bir büyüklükte doğ al kaynaklara sahip değ il ama çok kritik, lojistik açısından çok meydana kalan, tam geçiş noktası sayılabilecek bir ÷ lke. Bu nedenle komş u ÷ lkeler ve bölgesel güçler bu ÷ lkedeki çıkar çatış malarının karşı karşıya gelmesi sorunuyla karşı karşıyalar. Örneğ in; Rusya’nın az önce bahsettiğim güvenlik endişesi Tacikistan ve Özbekistan’ın farklı Pakistan’ın Amerika yanlısı politikaları farklı bir kademe oluşturuyor. Ve bunlar ÷ lke içerisindeki siyasete yansıtıkları politikalar nedeniyle bu barış ın sağ lanması konusunda büyük bir sorun iş timal ediyorlar.

Ş imdiye kadar bahsettiklerim hani uluslararası konsensüs, ÷ lke içerisindeki siyasi girişimler ve benzer uluslararası girişimlerdi. Barış a dair Afganistan’da sivil hareketlerin de son 2 yılda özellikle ciddi anlamda güç kazandığ ını görebiliyoruz. Ş imdiye kadar barış konusunda özellikle çağ rıda bulunan kısım ş ehirli kısım dı ve halkın buna dair çok kendini ön plana çıkarma gibi bir girişimi çok sık gör÷ len bir durum değ ildi. Ancak ilk defa geçen yıl ramazan ayında yine dini hassasiyetlerin göz önünde bulundurulduğ unu gör÷ yoruz. Afganistan’ın Helمند bölgesinden yola çıkan bir grup, 7 kişi ile baş layan bir grup, çatış malara son verilmesi için yürüyerek, 700 km yol kat ederek Kabil’e ulaştılar. Ve bu grup, bahsettiğim Helمند bölgesi güneyde Peştun bölgesinde yer alıyor ve bölge çok dindar bir bölge.

Ramazan ayında oruçlu olarak 700 km yol yürüyorlar ve gittikleri her köyde gerçekten barış elçileri olarak adlandırılıyorlar.

Örneğin, işte iftarlarını camilerde insanların sağladığı imkanlarla işte sahurlarını yapıp yola çıkıyorlar. Ve yalın ayak yürüdüler kilometrelerce ve tek çağrılarını şu hani herhangi bir siyasi ideolojinin dini hani propagandanın hiç bir şekilde sesi olma gibi bir çabaları yoktu. Sadece söyledikleri şey şu “ her iki taraf da artık çatışmayı bıraksın ve artık barışı konuşalım. Çünkü bu mevcut savaş sivillere, çocuklara ve kadınlara zarar veriyor. Bu nedenle artık barışı konuşmalıyız” şeklinde...

Örneğin bu fotoğraf beni çok etkilemişti... Kabil'e ulaştıktan sonra Amerika, birleşmiş milletler, Avrupa birliği, Pakistan, İran, komşu ülkeler, Rusya, ülke ve temsilciliklerinin önünde oturma eylemleri düzenlediler. Yine tek çağrılarını savaşın durdurulması çağrısıydı ve yapılan bir oturma eyleminde mesela temsili bir tabut koymuşlardı ve üzerinde şöyle yazıyor “artık cenazelerimizin ağırlığını omuzlarımızda taşıyamıyoruz.” Çünkü sivil kayıpların her geçen yıl arttığı bir ülkeden bahsediyoruz ve geçen ay yayınlanan birleşmiş milletler raporuna göre bu sivil kayıpların tek nedeni sürekli televizyonlarda gördüğümüz şekliyle çatışma veya Taliban'ın, El Kaide'nin, İŞİD'in de son zamanlarda güç kazanması şeklindeki intihar eylemleri değildi.

Artık çeşitli terör örgütlerinin düzenlediği saldırılarda ölen sivillerin sayısı, Afgan hükümetinin ve NATO güçlerinin yaptığı operasyonlarda ölen sivillerin sayısından daha geride kalmıştı. Yani bu çok büyük bir kriz insanlar için ve bu tepki çekse de yapılan herhangi bir girişim var mı, uluslararası olarak? Yok. Hatta tam aksine geçen hafta Amerika şöyle bir açıklamada bulundu “artık sivillerin, kayıp sivillerin yani operasyonlarda ölen sivillerin sayısını tutmama kararı aldıklarını” açıkladılar ki bu da artık bu sivil kayıplara ne kadar önem verildiği sorusunu gündeme getiriyor.

Yine geçen yıl ramazan ayında gerçekleşen bir ilk ramazan bayramında bu bahsettiğim sivil hareketin yürüyüşünü tamamlamasından sonraki ilk bayramda, ramazan bayramında bir ateşkes ilan edildi. İlk olarak kabil hükümeti ateşkes talebinde bulundu, yani “biz ateşkes ilan etmeye hazırız eğer Taliban da bir ateşkes ilan ederse karşılıklı olarak bir ateşkes uygulayabiliriz” şeklinde. Taliban da buna olumlu yanıt verdi. Yani şimdiye kadar bu gibi çağrılar çok gündeme gelmişti. Hem sivil halktan hem hükümet tarafından hem de uluslararası güçler, NATO temsilcileri tarafından bu gibi çağrılar çok sık yapılıyor. Ama ilk defa geçen yıl buna olumlu yanıt verildi. Bunun da nedeni olarak herkesin aklında bu bahsettiğim sivil hareketin hem Afganistan çapında hem de dünya çapında çok büyük bir

destek sağlaması ve sadece Afgan hükümeti, güçleri veya halk tarafından değil, aynı zamanda yol üzerinde mesela Taliban'ın gücü elinde bulundurduğu bölgeler var. O bölgelerden geçerlerken mesela Taliban mensuplarına sarılıp işte onların sorunlarını dinledi bu yürüyüşçüler. Yani " siz ne istiyorsunuz? Biz barış için yürüyoruz, sizin buna karşı yaklaşımınız nedir?" Taliban mensupları da onların bu çağrısına olumlu yanıt verdiler yürüyüşleri sırasında. Bunun bir sonucu olarak diye düşünüyorum. Taliban ilk kez bu ateşkes çağrısına olumlu yanıt verdi. İnanılmaz görüntüler oluştu, yani 2-3 gün boyunca Taliban mensupları kabil sokaklarındaydı. Hatta askerlerle kucaklaştılar, savunma bakanı bizzat Taliban mensuplarıyla selfie çekti. Yani bu gerçekten insanların hasret kaldığı görüntülerden bazılarını oluşturdu. Taliban mensupları hiç güvenlik endişesi taşımadan basınla röportajlar yaptı bu bayramlaşmalar sırasında. Genç bir Taliban mensubunun bu yorumu bence burada başlığa çekilecek bir cümleydi. "savaştan biz de yorulduk, onlar da artık bu barışın gelmesi hepimiz için en iyisi olur." Şeklinde bir yorum yaptı. Mevcut durum bu şekilde. Benim bu görüşmeleri vs. Çabaları izlerken kafamda oluşturmaya çalıştığım bir portre var.

Yani iyimser bir barış rotası, her şey yolunda giderse nasıl olabilir? Nasıl olmalı? Buna dair ilk aşama barış anlaşması ve Afganlar arası görüşme olabilir. Bunun için önce Taliban'ın Afganlarla görüşme konusunda artık bir şekilde uzlaşmaya varmasını gerektiriyor.

ABD ile Taliban arasında bir barış anlaşması çok yakın. Herkes bu şekilde değerlendiriyor, en az bir 6-7 ay içerisinde ortalama barış anlaşmasına varılabilir şeklinde görülüyor. Bunun ardından uygulanabilecek bir ateşkes, kabil ile Taliban'ı bir araya getirecek müzakereler. Ardından veya herhangi bir sıra içerisinde bunlar sadece benim kafamda oluşturduğum tahmini bir süreç, normalleşme süreci. Bu normalleşme süreci ne gibi maddeleri gerektiriyor. Denetimli çekilme ve silahsızlandırma...Yabancı güçlerin Afganistan'dan çekilmesi Taliban'ın bu süreçteki en önemli talebi ve isteği. Bu yabancı güçlerin Afganistan'dan çekilmesi durumu her ne kadar savaşın sonlandırılması için en önemli 4 madde arasında yer alsada da her şeyin daha kötüye gitmesi riskini de bünyesinde barındırıyor. Çünkü Taliban'ın halen daha silahlı güçlerini elinde bulundurduğu, IŞİD'in özellikle Rusya ve çeşitli örgütler tarafından ilan ettiği üzere artık Suriye ve Irak'tan Afganistan' a taşındığı bir ortamda IŞİD'in, Amerika'nın hiç bir şekilde belli bir denetim olmadan, sadece ekonomik gerekçelere dayandırdığı hızlı bir çekilme... Büyük ihtimalle Taliban olmasa bile diğer örgütlere çatışma alanı oluşturacak müsait bir ortam hazırlayacaktır. Bu nedenle denetimli bir çekilme ve silahsızlandırma. Silahsızlandırma ise buna dair yine çok önemli maddeler var. Bunlardan birisi Taliban'ın tamamen silah

bırakması şeklinde mi olacağı yoksa orduya entegre mi olacağı şeklinde... Bugün bu da bu ihtimal de gündeme dahil ediliyor.

Eğer çünkü bu mensupların büyük bir çoğunluğu yani aile hayatı yaşamayan insanlar. Bunların topluma entegre edilmesi çok zor. Bu nedenle orduya entegre edip en azından onların yaşam tarzını belli bir nebze normale çekmek ama aynı zamanda istedikleri şekilde yaşamaya devam etmelerini sağlamak.

Bir diğeri de siyasi temsiliyet, ihtimallerden birisi... Afganistan'daki hükümeti meşru hükümet olarak saymadıkları için Taliban, büyük ihtimalle barış anlaşması ve çekilmeden sonraki ilk gündemleri bir geçiş hükümeti kurulması olacak. Veya kendi aralarında yine az önce bahsettiğim şekilde bir jirga düzenleyerek yeni bir anayasa oluşturulması ve güç paylaşımının ele alınması ihtimali söz konusu. Bu yolla da olabilir ya da seçimler yoluyla da olabilir şeklinde değerlendirenler var. Bu da Taliban'ın üye veya temsilcilerinin de dahil olacağı parlamento cumhurbaşkanlığı seçimlerine dahil olması. Hatta Amerika'nın bu önümüzdeki cumhurbaşkanlığı seçimlerini erteleme çağrısı söz konusu. Bunun da nedeni olarak şunu görüyorlar. Taliban'ın da bu cumhurbaşkanlığı seçimine aday göstermesi ihtimali var. Bu nedenle seçimlerin ertelenmesi ve mümkün mertebe barış sürecinin tamamlanmasının beklenmesi şeklinde bir talepte bulunuyorlar. Eğer böyle olursa Taliban'ın siyasi temsiliyeti de sağlanmış olacak. Aynı zamanda meşru bir şekilde seçim yapıldığı için Afganistan hükümeti ile mevcut anlaşmazlıkları da son bulmuş olacak ve siyasete veya orduya entegrasyonları da sağlanabilirse artık silahlı bir tehdit oluşturmayacaklar şeklinde... Bir de bu bahsettiğim anlaşmaya dair maddeler arasında yer alan ki Amerika'nın en önemle vurguladığı madde "Afganistan'ın diğer terör örgütlerince hiç bir şekilde kullanılmaması ve başka ülkelere yönelik saldırı olarak üs olarak değerlendirilmemesi" şeklinde... Bunda yine tabii en başta El Kaide'den bahsediliyor, İŞİD de 2. Sırada geliyor. Bunun için de bu normalleşme süreci dahilinde bir mekanizma oluşturulması değerlendiriliyor. Bu aynı şu an İdlib'de Türkiye ile Rusya'nın yaptığı şekilde bir denetim sistemi oluşturulabilir şeklinde. O da nasıl olabilir? İşte hem Amerikan temsilcilerinin hem de Taliban'ın eğer ihtiyaç duyulursa Afganistan hükümetinin de temsilcilerinin bulunduğu bir mekanizma...

Afganistan'daki mevcut güvenlik sistemlerinin veya işte kontrol noktalarını birlikte ele alıp İŞİD ve el kaide tehdidine karşı birlikte mücadele etmesi. Buna dair geçen yıl sanırım eylül-ekim aylarında yine çok kritik öneme sahip bir olay gerçekleşti. Afganistan'ın kuzeyinde Tacikistan ile sınırı olan Cevzcan bölgesinde Taliban İŞİD mensubu yaklaşık 100-150 kişiyi canlı olarak ele geçirdi ve daha sonrasında kendilerinin normalde hiç yapmadıkları bir şey

yaparak bu İŞİD mensuplarını Afgan hükümeti güçlerine teslim ettiler. Yani bu da kurulabilecek muhtemel bir mekanizmada tarafların aslında birlikte güzel bir şekilde çalışabileceklerine dair iyi bir sinyal olduğu şeklinde yorumlandı. Buna tabii Amerika da dahil olursa en azından anlaşmanın gereklilikleri de yerine getirilmiş olacak. Benim sunumum bu şekilde sorularınız varsa alabilirim.

... Taliban'ın tamamen kurucu üyeleri, yüksek şurası yani karar alma mekanizması ve üst düzey komutanlarının tamamı Peştunlardan oluşuyor ve Peştunların, Peştun Veli adı verilen bir geleneksel kanunları var diyebiliriz, yazılı olmayan kanunları var. Bu geleneksel kodlara göre misafire asla git diyemezsin. Misafire asla taleplerini reddedemezsin. Yani "Allah'tan sonra misafir gelir" diye bir deyimleri var mesela Peştunların. Tamamen Usame Bin Ladin'e de bu şekilde baktılar ve halen daha mesela bu maddeler üzerine anlaşmalar sağlandı dediğim maddelerden birisi Afganistan'ın yabancı terör örgütü hani uluslararası terör örgütleri tarafından kullanılmaması maddesi El Kaide'yi ilk kez hedef alan bir tavır olacak Taliban tarafından. Yani şimdiye dek Afganistan'da veya yabancı ülkelerde Taliban, el kaide veya işte benzeri örgütlere direkt olarak işte bunlar yaptıkları uygulamalar bizimle alakalı değildir vb. Şekilde bir tavır olmadı. Bunun da tek sebebi işte bahsettiğim gibi bize gelen misafir budur işte bundan dolayı biz bunu reddedemeyiz şeklinde.

-Benim bir kaç sorum olacak ama siz kaç tanesini cevaplarsanız. Şunu öğrenmek istiyorum, benim anladığım kadarıyla oradaki aşiretsel yapı, bölgesel kendi silahı var, silahlı güçleri var, kendi korumaları kendi güç vs. Ama Taliban ve hükümet dışında birbiriyle kavgalı olan, çatışma süreçlerini derinleştirecek sonra başkalaştıracak güçler var mı? Yani bu çözüm meselesini Taliban ile oturup konuşup halledilirse sorun ortadan kalkar mı? Meselesi, önce bir bunu öğrenmek istedim ama bir de Amerika'yı çözüme iten neden nedir? Aslında biraz onu merak ediyorum. Mecbur bırakan şey nedir? Sadece ekonomik olarak mı bakıyor? Yoksa o savaş meselesinde başka bir şey mi düşünülüyor? Toplumsal şeyi çok merak ediyorum siz muhtemelen geçmişsinizdir... Toplumun kendi içerisinde barış talebi ne kadar yaygın ve ne kadar güçlü bir toplumsal tabaka söz konusu? Toplum birbiriyle bakış açısı tarihsel anlamda Peştun ve Azaraların hem sınıfsal ilişkileri hem dinsel hem de etnisite açısından ilişkileri sürekli bir kavga meselesi ama birbirlerine karşı bu süreçte yaklaşımları nasıldır? Bir çözüme yakınlar mı? Birbirlerini anlama meselesinde bir süreç yaşanıyor mu? Yani kin, nefret, öteleme, düşmanlaştırma... Kürdistan- Türkiye açısından düşündüğümde bunu söylüyorum, yani bir Yozgatlı Diyarbakır'ı Amed'i ne kadar anlayabilir? Ya da ne kadar bir şey? O anlamda... Yani bu toplumsal bakış açısı ne ölçüde barışa yakın bir şeydir?

Bir diğeri de yani bu ABD ve Taliban-hükümet anlaşma meselesi olursa Taliban içindeki yabancı güçlerin, askeri yapılanmaların, Taliban'ın diğeri İslami, İslamist mi diyeyim? Ne diyeyim? Çok fazla, şey anlamında yanlış kullanmamayım ama diğeri örgütlerle sonrasında nasıl bir çelişki - çatışma söz konusu olabilir? Bu yabancı savaşçılar için ne düşünülüyor? Bir başka yere mi entegre edilecek, kaydırılacak? Bunlar nasıl mobilize edilecek? Evinize mi gidin denilecek? Çünkü Daiş'in Suriye pratiğini vs. Biraz daha yakından tanıdığımız için söylüyorum. Orada nasıl bir yapılanma ortaya çıkacak?

-Şöyle... İlk sorunuz diğeri gruplar meselesiydi. Afganistan'da bahsettiğim etnik grupların hemen hemen her birinin önde gelen bir veya birden çok siyasi lideri var öncelikle. Bu siyasi liderin de çevresinde bulunan, genellikle koruma adı altında görevlendirilen silahlı bir gücü var. Yani örneğin Belh bölgesi Taciklerin merkezleri arasında yer alan bir bölge. Aynı zamanda Mevlana'nın da doğum yeridir. Bu bölgenin mesela liderleri Tacik liderler ve bu Tacik liderlere bağlı silahlı örgütler var, silahlı gruplar var. Başka bir grup olarak düşündüğümüz zaman mesela Hazaraların, Şii grup Afganistan'daki... Hazaraların siyasi liderleri var bunlar hükümetin çeşitli noktalarında görevlendiriliyorlar ve bunlara bağlı olarak yine koruma adı altında silahlı güçleri var. Ve herhangi bir kendilerini riskte hissettikleri bir durumda ortaya çıkıp silahlı güç kullanabilecek derecede kendilerini rahat hissettikleri bir ortam söz konusu. Örneğin bir kaç ay önce neden olduğu anlaşılmayan bir şekilde ki hukuki olarak tabii ki de doğru bir hamleydi ancak çatışmaya neden olması riski göz önünde bulundurmadığı için endişe yarattı. Hazara komutanlarından birisi tutuklandı ve Hazaraların hemen hemen bütün genç nüfusu sokaklara döküldü. Birden çok merkezde, şehir merkezlerinde... Ve Kabil'de güvenlik güçleri ile hazara güçleri arasında çatışma yaşandı. Yani bu gruplar resmi olarak tanınan gruplar değil, siyasi bir liderin koruması olarak görülen bir komutan söz konusu... Ve buna bağlı güçlerle Afganistan'ın meşru ordusunun güçleri arasında çatışmalar yaşanıyor. Yani bu bahsettiğim aslında Sovyetlerin çekilmesinden sonra bu Cenevre anlaşması sürecinde silahsızlandırma başarısız olduğu için şu anda her etnik grubun elinde bir silah gücü var. Ve bu silah gücü sadece Taliban ile Amerika arasında varılacak bir anlaşma ile sifıra indirgenebilecek veya azaltılabilecek bir şey değil. Yani en büyük risk de bu zaten. Bu yüzden Afganlar arası görüşme önem arz ediyor. Bu görüşmeler mümkün olabilirse bu silahlı güçlerin normalleştirilebilmesi ordu bünyesine katılıp hani pasifize edilmesi, en azından tarafsızlaştırılması ülkedeki Taliban ile anlaşma sonrası süreçte çatışma ihtimalini aza indireyecektir. Ama şu an için buna dair bir girişim söz konusu değil. Amerika'nın neden çekilmek istediğine dair sorunuz vardı, buna dair de şunu, ekonomik nedenlerden bahsettim ama bu sadece tek başına bu değil. Afganistan'da

Amerika'nın yürüttüğü savaş veya işte silahlı operasyon Amerikan tarihinin en uzun süren savaşı.

Yani Amerika'nın en büyük savaş kahramanlıkları veya işte mücadeleciler tarihçesi hep Vietnam veya Irak'la anılır ama Afganistan en uzun süren savaşı oldu. 18 yıl aralıksız olarak Amerika'nın asker bulundurduğu tek ülke Afganistan. Bu sadece Amerikan siyasetçilerinin üzerinde bir baskı oluşturmuyor aynı zamanda toplumsal olarak da bir savaştan Afganistan'da bıkmışlık durumu söz konusu Amerika'da. Yani eskiden Afganistan için veya Irak için görevlendirmeye giden askerlere işte vatan kahramanı olarak bakılırken artık yazık hani siyasete kurban gidecek gözüyle bir bakım söz konusu, öyle bir bakış açısı söz konusu Amerika'da.

Bundan dolayı mesela Obama'nın Afganistan'dan çekilme politikasını cumhuriyetçi olan yeni devlet başkanı Trump da aynı şekilde devam ettirdi. Farklı gerekçeler olsa da artık herkesin istediği şey " bu en uzun süren savaş... Amerika'nın bakış açısıyla, bize hiç getirisi olmayan bu savaş artık bitsin, askerlerimizi güvenli bir şekilde ülkemize geri getirelim." Bakış açısı bu, savaştan bıkmışlık ekonomik gerekçeler kadar etkili bir neden. Üçüncü sorunuz grupların birbirlerine karşı nasıldı?

-Yani Taliban içerisindeki yabancı grupların, dışardaki dahil olmuş güçler, el kaide ile bağlantısı, diğer gruplar, İslami örgütlerle bağlantısı... Bu süreci nasıl etkileyecek? Bunlar başka bir yere mi taşınacak? Nasıl kanalize edilecek? Örneğin bir çatışma riskini doğuramaz mı?

-Yani şöyle... Taliban içerisinde evet silah bırakmak istemeyen bir grup evet söz konusu hatta Taliban'ın ateşkesi kabul etmemesinin de aslında en önemli sebebi bu. Çünkü çekilme pardon ateşkes denildiği zaman Taliban'ın endişe ettiği şey şu: bir süreliğine de olsa mesela Türkiye'de de bir süre ateşkes dönemi yaşandı, çatışmasızlık dönemi yaşandı ve bu barış süreci çöktükten sonra PKK kaldığı yerden kendi açısından devam etti. Ama Taliban'ın böyle bir durumu yok çünkü bu insanlara artık savaş bitti dediğiniz zaman bu insanlar aile hayatına dönmek için elinden geleni yapacaklar. Yani çünkü Afganistan'daki savaştan bıkmışlık Afganistan hükümeti güçleri, halk nezdindeki o bıkmışlık da en az onlardaki kadar Taliban mensupları arasında da yaygın. Ve bu bayramlaşmada gördüğümüz kadarıyla onlar mümkün olduğu kadar silah bırakmaya yatkın insanlar. Ancak şöyle de bir sorun söz konusu, sadece yerli Afganlardan oluşmuyor Taliban. Hani her ne kadar yüksek kademeleri ve karar mekanizmaları Peştunlardan oluşsa da Uygurlar ve Asya'daki farklı radikal İslamcı örgütlerin mensuplarını da barındırıyor. Ve Afganistan'daki çözüm sürecinin başlaması ile Taliban

içerisindeki yabancı savaşçılar büyük oranda İŞİD'e kaydı. Böyle bir durum da söz konusu. Yani Afganistan'da İŞİD'in güçlenmesinin iki faktörü var. Birincisi Suriye ve Irak'ta İŞİD'in yenilmesi oradan İŞİD militanlarının Afganistan'a taşınması. İkincisi de Taliban'ın barış sürecine girdiğini gören yabancı militanların İŞİD'e kayması söz konusu. Bu kayma büyük oranda tamamlandı sayılır gibi görünüyor. Ama bir barış anlaşması imzalanırsa tekrardan harekete geçer muhtemelen, geçmek istemeyenlerin de Afgan ordusu bünyesinde değerlendirilebileceği veya onların da belli bir şekilde bu silahsızlandırma sürecine dahil edilebileceğini düşünüyorum. Genel olarak yorumlar da bu şekil.

-Toplumsal barış ne kadar güçlü? Bundan biraz bahsettiniz zaten.

-Evet.

-Konuşmanın içerisinde Taliban mensuplarıyla Afgan hükümet mensuplarının kucaklaşmalarına işte selfie çekilmelerini söylediniz, bir de Taliban'ın yakaladığı İŞİD mensuplarını Afgan hükümetine teslim ettiğini söylediniz. Ama aynı zamanda Taliban'ın en son düzenlenen barış müzakerelerine Afgan hükümetinin katıldığından dolayı katılmadığını söylediniz. Yani bu tezat değil mi?

-Şöyle... Bu Afganistan'daki hükümete dair Taliban'ın kati bir görüşü var. Yani bu son 17 yıldır değişmemiş bir gerçek. Kesinlikle hiç bir şekilde biz bu iktidarı meşru saymıyoruz ve bunu Amerika'nın kuklası olarak görüyoruz şeklinde. Bu barış sürecinin de hiç bir aşamasında değişmiş bir yaklaşım değil. Barış süreci başladığında, Amerika ile müzakereler gerçekleştirildiğinde hatta Katar'daki siyasi temsilcilik açıldığında da Taliban kabil hükümetini hep kukla olarak nitelendirdi. Ama İŞİD mensuplarının yakalanıp Afgan hükümeti güçlerine teslim edilmesi tamamen hani iyi niyet göstergesi olarak nitelendirilebilir.

-Bana şöyle geliyor; Taliban çatışmaları belli bir sıcaklıkta tutarak, kimi zaman işte barış görüşmeleri, işte kimi zaman çatışma... Elinde sahip olduğu gücü kaybetmeme gibi bir şey gösteriyor, bir refleks gösteriyor gibime geliyor.

-Tabii, tarafların hepsi aynı endişeyi taşıyor aslında. Yani hem Afgan hükümeti de aynı endişeyi taşıyor çünkü muhtemel bir barış anlaşması sonrasında Taliban'ın iktidara katılması demek Afganistan'daki mevcut siyasetçilerin büyük oranda bir güç kaybına

uğraması demek. Yani güç paylaşımı yapılırsa şayet Afganistan'da ne kadar bir iktidar talebi olacak Taliban'ın ve bu Afgan siyasetçilerine ne kadar güç kaybı yaşamasına neden olacak? Bu çok önemli bir soru. Bu endişeler var evet ama kukla olarak nitelendirme meselesi çözülmeyen bu aşamalara gelmesi imkansız. Yani dolayısıyla öyle...

-Biraz inşallah katkıda bulunmak isteyeceğim. Normalde Afganistan-Pakistan tarafı Sünni olmakla beraber Hanifi Sünnilerden oluşuyor. Hanifilikte de bu Maturidi İtikad bakış açısı mesela esastır. Öbür taraftan mesela Eşariliğin esas alındığı işte diyelim ki Şafiilerde, Hanbeliler... Ki katı bir bakış açısı var. Bu işte Afganistan cihadı olarak değerlendirdiğimiz süreçte geçen hafta Hüseyin hoca da bahsetti... O cihada katılan işte Suudi Arabistan'dan olsun öbür bölgelerden giden insanlar bu katı selefi bakış açısını oraya götürdüler ve onları da aslında bir anlamda dönüştürdüler. Yani Rusların çekilmesinden sonraki süreçte Taliban'ın bu kadar ilerlemesi ve özellikle kadınlar, sosyal hayatla alakalı o katı uygulamaları biraz da o şeylerden onlara miras kaldı. Yani resmen dönüştüler, yani şeye döndüler, Vahhabi bakış açısına döndüler. Bu zaten sorunların bu kadar uzun süre içinden çıkılmaması, savaşın bu kadar devam etmesi veya işte el kaide... Taliban' ı ve El Kaide'yi belki haksızlık edeceğiz Taliban'a aslında aynı şeyler değil, birbirlerinden çok farklı yapılar ama birbirine gebeler yani bir anlamda.Bu paradoks gibi birbirini besleyen bir durum. Biraz önce dediğim gibi mesela o savaşlar esnasında işte İran'a veya Pakistan'a giden muazzam sayıdaki göçmenlerin durumu... Bu göçmenler çatışmayı aynı zamanda besleyen bir durum. Yani dışardan sürekli şey buluyorlar, yani eleman bulabiliyorlar işte diyelim ki milis şeyi bulabiliyorlar... Bu da çatışmanın devam etmesinin bir gerekçesi, yani o toplumsal uzlaşma olduktan sonra, insanlar içeri girdikten sonra çünkü dışarda radikalleşme şeyi çok daha fazla... Özellikle Pakistan'ın kuzeyinde bölge tamamen defacto olarak şeylerin elinde, onların kurumları onların bakış açısı esas. Bir de mesela yıllarca Amerika birleşik devletleri Taliban'ı böyle öcü yani şeytani bir şey olarak gösterdi ama bugün bakıyorsunuz bir araya geliyorlar, ortak masada buluşmaya çalışıyorlar. Şeylerle özellikle filmlerle işte Usame, Uçurtma Avcısı ne bileyim Kandahar filmlerinde onları öyle bir görselleştirme öyle bir öcüleştirme şeyi vardı ki bu tabii bir propaganda yani...

Ama bugün bakıyorsunuz bu insanlar tekrar bir araya geliyor uzlaşmaya çalışıyor bir de biz hep diyoruz ya hani Taliban şu andaki hükümeti şey yapmıyor, kaale almıyor. Aynı zamanda mevcut hükümet de Amerika'nın Taliban'a olan şeylerinde onların da çekinceleri çok fazla... Diyor siz niye bu kadar bunlarla, bunlara ödünler veriyorsunuz, şey yapıyorsunuz, biz burada dururken onlarla şey yapıyorsunuz. Yani her kesimin burada ortak bir sorumluluğu

var yani bir günah varsa ortada hepimiz yani oradaki herkes ve burada da herkes o günahın ortağıyız. O şeyden kendimizi kurtaramayız. Teşekkür ederim.

-Ben teşekkür ederim.

- Ben küçük bir şey. Küçük bir çelişki sadece... Şimdi şey söylemişsiniz Usame Bin Ladin'e destek vermesi Taliban'ın. İşte Usame Bin Ladin'i gerekçesini şöyle açıklıyor "işte misafirdir, tanrıdan sonra misafir gelir, biz o anlamda verdik" diyor... Ama bir yandan, arada size sormuştum... Aslında Taliban'ın karşı çıkma sebebi, işte örgütünü kurma sebebi de şundan kaynaklı... İlk defa işte siyasi lider işte devlet şurasında Peştun olmayan birilerinin gelmesi, işte Taciklerin gelmesi. Bir yandan orada Tacikler yaşıyor varlar, Özbekler varlar, işte belki Uygurlar varlar... Ona karşı bir işte hayır yaşamayacak, olmayacak bu işte devlet şurasında yer almayacak ama bir yandan Usame Bin Ladin için işte Allah'ın misafiri... Belki onları da Allah misafiri olarak görse sorun kalmayacak. Bu çelişkiyi gerçekten anlamak istiyorum.

-Ama Tacikler misafir değil, onları da Afgan olarak görüyorlar. Dolayısıyla o kendi aramızdaki mesele olarak ele alıyorlar onu.

-Ben şunu söylemek istiyorum. Onu da o zaman Tacik olarak Afgan olarak görsün, yine kendi meselesi olarak görsün. Aslında bu dış mesele görüyor bence. Görmediği için dış mesele olarak görüyor. Belki isme takılıyor, kimliğe takılıyor. Bir bu çelişki neden? İkincisi şuna şaşırmıştım, bir barış yürüyüşü, bir halk hareketi 7 kişi... Buna benzer binlerce örnek oldu sadece burasıyla karşılaştırma yapıyorum. Yürüyenlerin hepsi Peştun muydu? Merak ediyorum.

-Büyük çoğunluğu...

-Büyük çoğunluğu Peştundu. Ve sanırım her iki tarafa da yakınlık değil. Yani hiç bir tarafa yakın olmayan kişilerdi. O zaman bu işte akli selim insanlar, akil insanlar dediğimiz gibi kişiler miydi?

-Halktan insanlar. Yani hepsi farklı meslek gruplarından, işte çiftçisi olanı var, esnafı olan, öğrencisi olan var... İşini gücünü bırakıp bir ay boyunca insanlar yürüdüler.

-Aynı buna benzer örnekler buralarda da söz konusu oldu. Yürüdüler, açlık grevi yaptılar işte meydanda sivil itaatsizlik eylemleri işte cuma namazları vs. Kıldılar... Hani şeye şaşıyorum, bu gerçekten nasıl böyle başarıya ulaştı? Burada halen neden bir şey olmuyor? O zaman eksik kalan bir şeyler var gerçekten. Belki oradaki meseleyi biraz daha farklı

gördükleri için aslında bence oradaki mesele direkt içten içe bir çıkar meselesi mi? Bilemedim yani bu konuda ne yorum yapacağımı...

- Yani şöyle Türkiye'deki siyasi, sivil hareketlerin geçmişi Afganistan'a göre çok daha eskilere dayanıyor. Yani Afganistan'da bu bir ilk olduğu için ve hani beklenildiğinin aksine çünkü hep mutlaka belli siyasi uzantıların gerçekleştirdiği gösteriler yapılıyor. Kabil'de, Mezarı Şerif'te, Belh'de veya işte başka merkezlerde ama bu tamamen bağımsız ve her iki tarafa da eşit uzaklıkta olan insanlar tarafından, bu uzaklıktan çağrılarda bulunarak. Yani mesela Kabil'de yapılan sıradan bir sivil halk gösterisi yapılır, orda derler ki " işte Taliban'a hayır, savaşa hayır " bu şekilde değildi bu yürüyüş. Bu yürüyüş dedi ki " NATO'nun buradaki varlığı da bizim canımızı yakıyor işte Amerika'nın yaptığı hava saldırıları da, Taliban'ın intihar saldırıları da öyle"... Ve ölen çocuklar... Hani bizim burada bahsettiğimiz şey artık kimin silah bırakması veya kimin mücadeleyi sürdürmesi, terörü yenmek vs. Gibi gündemler değil. Sadece savaşın sonlandırılması ve bu her iki tarafın da sorumluluğu. Dolayısıyla bu tarafsız bir eylem olduğu için ve katılımcıları görmeniz lazım... Yani çok yaşlı olanlar var... Hatta bir gösterici...

-Buna benzer bir sürü katılımcı var burada gerçekten şey... O zaman şey demek lazım, şey açısından söylüyorum...

-Biliyorum, buradakini küçümsemiyorum. Bu ilk olduğu için Afganistan'da... O nedenle... Hani Afganistan'da dediğim gibi daha önce de bu tür gösteriler yapıldı ama belli siyasi uzantıların yaptığı gösterilerdi. Bu tarafsız ve köylü insanlar tarafından yapılan ilk büyük gösteriydi. Bu nedenle bütün dünya, birleşmiş milletler dahi açıklama yaptı, NATO açıklama yaptı, pentagon açıklama yaptı... " bu tür barış girişimlerini destekliyoruz" Taliban da açıklama yaptı, hepsi olumlu karşıladılar.

-Anladım, teşekkürler.

-Ben son bir soru, eğer arkadaşların yöneltmek istediği başka bir soru yoksa... Şimdi bu zamana kadar ki görmüş olduğumuz işte Filipinler'i ele aldık, Kolombiya'yı ele aldık... Yani hep bir çatışma ve çözüm süreci temaları karşımıza çıktı ama çözüm süreçleri kapsamında da hep konunun işte çatışma içerisinde olan tarafların yanı sıra uzlaştırıcı bazı heyetlerin işte kimi ülkelerin de işbirliği içerisinde olduğunu gördük... Şimdi bu konudaki barış istemlerinin ve çözümlerinin içerisinde ilgili bir heyet ya da görüşmelere yardımcı olan diğer taraflar var mı?

-Çok güzel bir soru. Şöyle Pakistan ve Türkiye'nin yaptığı bazı siyasi görüşmeler oldu. Pakistan başbakanı İmran Han bir kaç ay önce Türkiye'ye geldi ve Erdoğan ile görüştü.

Gündemleri arasında Afganistan'daki savaşın sonlandırılması için yürütülen çözüm sürecinde arabuluculuk yapma konusuydu. İmran han ile Erdoğan arasında yapılan görüşme gayet olumlu geçti şeklinde açıklama yapıldı ve Türkiye arabuluculuk rolü üstlenmesi şu anda ihtimal dahilinde görünüyor. Belki bize de bir faydası, yansımaları olur diye ümit ediyorum. Bunun dışında uluslararası bağlamda bu Amerika'nın Afganistan özel temsilcisi Zalmay Halilzad ve Rusya'nın Afganistan özel temsilcisi Zamir Kabulov bütün bölge ülkelerini yani Özbekistan, Tacikistan, Çin, Hindistan... Bu bölge ülkelerini gezip bu ülkelerdeki temsilcilerle temaslarda bulunup, bir araya gelerek bu bölgesel konsensüsü ele aldıkları toplantılar yapılıyor. Yani Filipinler'de veya işte diğer ülkelerdeki gibi çeşitli mesela İHH Filipinler'de benim bildiğim kadarıyla rol oynamıştı.

Bunun gibi Stk'lar yok Afganistan'da ama özel temsilcilikler boyutunda sürekli olarak toplantılar düzenleniyor ve buna dair adımlar da bu toplantılardan çıkan sonuçlar üzerinden atılıyor. Ve taraflar birbirlerini bu toplantılarda bilgilendirip üzerinde durdukları hassas noktaları birlikte ele alarak birlikte yürüme çabası içerisine giriyorlar. Bu şekilde...

-Ama Rusya'nın bu konudaki tutumu da sadece kendi çıkarları için değil mi?

-Tabii herkesin kendi çıkarları var...

-Biraz şeyden bahseder misin peki? Türkiye'nin Afganistan politikası, rolü... Çünkü General Raşid Dostum Türkiye'de bir süre kaldı, Erdoğan- Hikmetyar ile birlikte toplandılar...

nedir Türkiye'nin Afganistan politikası? Oradaki rolü, ilişkileri... Veyahut burada alacağı rolün ağırlığı, pozisyonu... Biraz bahseder misin?

-Türkiye'nin tarihsel bir bağı var, bahsettiğim gibi Emanullah Han'dan itibaren başlayan bir tarihsel bağı var Afganistan ile. Emanullah Han Atatürk'e çok yakındı ve Atatürk'ü defalarca ziyaret eden liderlerden birisi Emanullah Han. O dönemden bu yana Afganistan ile Türkiye arasında ilişkiler neredeyse hiç bozulmamış gibi ve Erdoğan'ın da hani Hikmetyar ile ilişkisi İslami kaynaklar, referanslardan kaynaklanıyor. Mevcut durumda Türkiye Afganistan'daki NATO güçleri bünyesinde en önemli askeri güçlerden birisi. Aynı zamanda Türkiye'de de Afgan güvenlik güçlerinin eğitimleri veriliyor. Geçenlerde Sivas'ta bir eğitim düzenlendi. Afgan kadın polislerin askeri eğitimleri Türkiye'de yapıldı. Büyük oranda bu şekilde destek veriyor ama barış sürecindeki çabalar konusunda daha yeni yeni girişimlerde bulunuluyor.

Bunun için ilk adım İmran Han ile yapılan görüşmeydi aynı zamanda Amerika ile Rusya arasındaki ilk görüşmenin Türkiye'de Ankara'da yapılması da çok büyük bir önem arz ediyor. Aynı zamanda...

-Bunu anlayamadım pardon.

-Amerika ile Rusya arasındaki görüşme de ilk görüşme Ankara'da yapıldı, Ankara'daki Rusya büyükelçiliğinde ve bu ziyaretler kapsamında İbrahim Kalın ile de görüştüler taraflar ve Türkiye ile görüş paylaşımında bulundular. Türkiye direkt olarak henüz çözüm sürecinde adım atmış değil ama eğer bir arabuluculuk konumu tartışılacak olursa şu süreç dahilinde ilk akla gelen ülkelerden birisi olarak Türkiye öne çıkacak muhtemelen.

-Ben bir şey sorabilir miyim? Şimdi tarafların aralarındaki güven konusu nasıl? Yani mesela "bir deneyelim oldu oldu, olmadı süreç sonrası savaşa hazırlık yapalım " gibi bir şey var mı? Yoksa illaki barışacağız, böyle bir şey var mı?

-Yani taraflar aslında çatışmanın her tarafı aslında barışın gerekliliği konusunda hemfikir. Onda bir sorun yok ama güven sorunu elbette var. Hatta bu yüzden ateşkes Taliban'ın asla kabul etmediği maddeler arasında yer alıyor. Afgan hükümetinin Taliban'a güvensizliği de daha çok siyasi kaygılardan kaynaklı bir durum. Çünkü zaten Afgan hükümeti, hükümet güçleri askeri olarak NATO güçleri olmadan çok çok geri bir noktada bulunuyor. Yani çekilme eğer tahmin edildiği gibi erken bir şekilde olursa zaten Afganistan güçlerinin büyük oranda zemin kaybedeceği tahmin ediliyor. Güven sorunu bu nedenle daha çok çekilme üzerinde bir endişe yaratıyor, Afganistan hükümeti açısından. Bu şekilde.

Teşekkürler.

1 . 5 .

"Türkiye"

Vahap Coşkun

Şimdi arkadaşlar benden bu süreçte, bu İnsan Hakları Okulunun bu döneminde çatışma çözümleri üzerine hem bir genel değerlendirme yapmamı istediler, hem de bir şekilde içinde yer aldığım Türkiye'nin çözüm süreci üzerinde de ki sürecin işleyişine dair fikirleri ve işleme mekanizmalarına dair görüşleri aktarmamı istediler. O nedenle ben ilk etapta genel olarak bu çatışma ve çözümün neyi ifade ettiği, temel özelliklerinin neler olduğu üzerinde duracağım ondan sonraki bölümde ise özel olarak Türkiye'nin çözüm sürecine değineceğim. Neden başladı, nasıl sürdü, niçin bitti, gelecekte ne olabilir üzerine kendi kanaatlerini sizinle paylaşacağım. Şimdi çatışma literatürüne baktığınızda bir takım temel özellikleri tespit etmeniz mümkün. Bunlardan birincisi benim görebildiğim kadarıyla aslında bütün çatışmalar üç aşağı beş yukarı benzer bir sebep üzerinden, sebepler üzerinden doğar ve onun üzerinden gelişirler. Yani her çatışmanın temelinde aslında benzer talepler ve benzer istekler yatar. Nelerdir diye buna baktığınızda üç temel konu var. Bunlardan bir tanesi gücün paylaşılması. Yani bir iktidar paylaşımı çatışmanın temel taleplerinden bir tanesini oluşturur. Bu güç ekonomik bir güç olabilir, siyasal bir güç olabilir, idari bir güç olabilir ama nihayetinde temel talep iktidarın paylaşılmasına yönelik bir taleptir.

İkincisi ; özellikle etnik nitelikli çatışmalarda kültürel ve kimlik haklarının etnik hakların tanınması talebi kendisini belli eder. Bu tanımın hangi düzeyde gerçekleşeceği örneğin bir adem-i merkeziyetçilik ile mi sağlanacağı yoksa daha fazla bir federatif bir yöntem, yönetimle mi otonomi ile mi sağlanacağı bu tamamiyle kendi ülkelerin iç dinamikleri, tarihsel perspektiflerine bağlı olarak gelişir. Üçüncüsü ise; yine her çatışmada insanlar bir anayasal güvence isterler. Yani yarın ertesi gün tekrar bir çatışma sürecine dönüldüğünde dayanabilecekleri bir noktanın olmasını isterler. O nedenle dünyanın farklı ülkelerindeki çatışmaları şöyle bir gözden geçirdiğinizde hepsinde iktidarın paylaşılmasına, kültürel ve etnik hakların tanınmasına ve üçüncü olarak da bunların anayasal bir şekilde tanınmasına yönelik taleplerin olduğunu görürsünüz. Birincil özellik bu. İkincisi ;bütün çatışmaların temeli birbirine benzemesine rağmen aslında arkadaşlar bütün çatışmalar biriciktir. Bütün çatışmalar eşsizdir. Çünkü içinde gerçekleştikleri evren, her birinin evreni birbirinden farklıdır, sosyolojileri birbirinden tamamiyle farklılar. Talepler benzer olmalarına rağmen taleplerin dozu değişebilir. Mücadelenin seyri, mücadelenin şekli kültürden kültüre farklılıklar gösterebilirler. Aktörlerin davranışı uzlaşmaya meyyal mi yoksa çatışmaya mı meyyal kişilikler olup olmadıkları bu durumda önem taşır. Çatışmanın cereyan ettiği coğrafyanın siyasal ve kültürel durumu örneğin izole bir yerde iseniz çatışma farklı bir şekilde seyreder ama Ortadoğu gibi herkesin bir şekilde planlı olduğu bir yerde iseniz çatışma farklı bir şekilde seyreder. Aktörlerin sayısının fazlalığı, aktörlerin müdahale oranının dozu bunların hepsi çatışmaların her birini biricik hale getirir.

Üçüncü bir özellik bütün çatışmalara uygulayabileceğimiz sihirli bir formül yoktur. Bütün çatışmalara uyarlayabileceğimiz sihirli bir reçete yoktur. Bu reçeteyi al git uygula o çatışma sona erecektir diyebileceğimiz bir durum söz konusu değildir. Koşullar farklı olduğu için aktörlerin tavırları, kültür, coğrafya bütün bunlar birbirinden farklı oldukları için onlara uygulanacak olan çözümler de kaçınılmaz bir şekilde birbirinden farklı olacaktır. Bir ülkede işe yarayan enstrümanlar bir başka ülkede işi zora sokan işi yokuşa süren bir enstrümana dönüşebilir. O nedenle bir yerde bir koşul, bir araç işe yarıyorsa mutlaka o aracın başka yerde de işe yarayacağını söylememiz doğru olmaz. Otomatikman böyle bir sonucu çıkaramayız. Her ne kadar her çatışmaya uygulanabilecek bir reçete yoksa, sihirli bir formül yoksa da diğer ülkelerin uygulamalarından çıkarabileceğimiz dersler vardır. Yani bu derslerin en önemlisi de bizden önce bu yola girmiş olanların yaptıkları yanlışlardan ders almaktır. Jonathan Powell da yani bu İrlanda sürecinin mimarı, fikri önderi onunla yaptığımız bir mülakatta şunu söylüyordu "biz kendi hatalarımızı yaptık, kendi süreçlerimiz içerisinde kendi hatalarımızı yaptık. Sizin, bizim deneyimize bakarak öğreneceğiniz şey bu hataları bir daha yapmamaktır.

Ama kaçınılmaz olarak siz kendi süreçlerinizde kendi hatalarınızı yapacaksınız. Bari hata yapacaksınız o bizim hatamız olmasın, kendi hatanız olsun, kendi yanlışınızı yapın ” diyordu. O nedenle her ne kadar bire bir motomot uygulama şansınız yoksa da her çatışma çözümünden çıkartabileceğimiz dersler vardır. Yine bir çatışmaya uygun bir çatışmaya ilişkin olarak benim vardığım dördüncü sonuç şudur arkadaşlar; eğer bir çatışma belli bir tarihe ve belli bir toplumsal tabana dayanıyorsa o çatışma er ya da geç siyaseten çözülmek zorundadır. Çatışmalar uzun tarihsel bir arka plana sahipse mesela işte İrlanda’da olduğu gibi İngiltere’nin İrlanda’yı işgaline 1600’lü yıllara kadar gidiyorsa veya Kolombiya’da olduğu gibi 1950’li yıllardan başlayıp 2016 yılına kadar yarım asırda 250 bin,330 bin rakamlar değişik 300 bine yakın insanın ölümüne sebebiyet veren bir şeyse, bu çatışmayı önünde sonunda demokratik ve siyasi mekanizmalarla çözmek durumunda kalırsınız.Belli bir toplumsal tabanı varsa yani o çatışmanın taraflarından bir tanesini marjinalize etme imkanını elinizden kaçırmışsanız, bir toplumsal tabana oturmuşsa, o toplumsal taban kamusal alanda, siyasal alanda kendisini ifade eden bir görünürlüğe sahip olmuşsa bunu sadece güvenlik önlemleriyle asayiş önlemleriyle ortadan kaldıramazsınız. Yine eğer kayıplar işte maddi ve manevi tahribatlar çok yoğun olmuşsa burada da çözüm yine önünde sonunda siyasi olmak durumundadır. Bazıları çoklukla şeyi dile getirir bu tartışmalar söz konusu olduğunda Srilanka modeli vs. gibi ifadeler kullanırlar. Arkadaşlar; Srilanka modeli diye bir model yoktur aslında. Yani bu orada da bu sorun herhangi bir şekilde tam anlamıyla çözümlenmiş değildir ve orası çok daha farklı koşulları olan bir yerdir. O nedenle o Srilanka modelinden bahsetmek özellikle uzun tarihsel arka planı olan ve toplumsal tabana dayanan bir hareket açısından çıkmaz yola girmekten başka bir anlam ifade etmez. Dolayısıyla çatışmaya ilişkin olarak, bu çatışmalara ilişkin olarak söyleyebileceğim temel özellikler bunlar.

Peki süreçler bize neyi ifade ediyor yani çatışmalar böyle ve bu çatışmaları ortadan kaldırmayı amaçlayan süreçlerin temel özellikleri nelerdir. Şimdi;

1. Kiminle uzlaşacaksınız, kiminle müzakere edeceksiniz, kiminle konuşacaksınız?

Burada acaba siyasal kimlikler belirleyici midir? Yani bir kimsenin işte demokrat olması, bir kimsenin otoriter bir yapıya sahip olması, bir kimsenin diyelim ki ırkçı olması onunla mutlak manada bir çözüm süreci yürütülmeyeceği anlamına gelir mi? Benim kanaatim yine literatürde de bunun örnekleri var. Bir çatışmayı bitirmek için bir süreci başlatmak, bu süreci yürütmek bu süreci devam ettirmek ve nihayete erdirmekte tarafların siyasal kimlikleri, özellikle tarafların liderlerinin siyasal kimlikleri önemlidir ancak bu tek başına bir barışçıl değildir. Bir kimsenin demokrat olması onun mutlaka bir barış antlaşması

yapacağıın garanti olmaz. Aynı şekilde bir kimsenin ırkçı olması onunla bir barış anlaşması bir sürecin izlenmeyeceği anlamına gelmez. Kolombiya bu konuda son derece olumlu bir örnek, iyi bir örnek.

Şimdi Kolombiya’da 1998 yılında bir muhafazakar lider başkanlığa seçiliyor. Pastrana diye bir lider bu. Pastrana’nın seçim sürecindeki temel sloganı “Kolombiya’ya barış getireceğiz.” Yani barışı seçim kampanyasının ana maddesi haline getiriyor ve seçimi kazanıyor 98’de. Hemen Farc ile görüşmeye başlıyor, Farc’ın tavsiyesi üzerine beş eyaletten askerleri geriye çekiyor ama Farc bunlar olursa işte çatışmaların biteceğini söylüyor ama çatışmalar bitmiyor. En sonunda Farc bir devlet yetkililerini taşıyan uçağı kaçırap kendisinin egemen olduğu bölgeye indiriyor ve o bölgeye indirdiği andan itibaren kamuoyunda muhteşem, muazzam bir tepki patlıyor, çatışmalar çok aşırı bir dereceye varıyor, aşırı bir boyuta varıyor ve orada çatışmalar devam ediyor. 2002 yılında yapılan, “98-2002 arasında Pastrana başkan” 2002 yılında yapılan seçimlerde Alvaro Uribe diye bir vatandaş seçimlere giriyor, Uribe’nin seçim sloganı ise “ biz bu çözüm sürecini bitireceğiz , Farc’a karşı amansız bir mücadele vereceğiz, bizi seçerseniz size en büyük vaadimiz Farc’ı tamamiyle ortadan kaldırmaktır” oluyor .

Bu seçimde dört yıl sonra tamamiyle 180 derece farklı bir argüman seçimi kazanıyor. Uribe seçimi kazanıyor, muazzam operasyonlar yapıyor, işte bu operasyonların sonucunda uyuşturucuyla mücedelede önemli bir başarı elde ediyor, yolların güvenliğini bir nebze sağlıyor. Bunun sağladığı dalgayla 2006 yılında yapılan seçimleri yine kazanıyor. 2006 yılında seçimleri kazandığında Uribe’nin savunma bakanı Santos. Santos 2010 yılında başkan oldu. Santos’un tavrı ise şu, yani hem Pastrana’dan farklı hem Uribe’den farklı. Santos diyor ki “ben sizinle yarın barış anlaşması yapacak gibi müzakere ederim ama ilelebet savaşacak gibi de mücadele ederim, benim temel tezim bu” diyor ve bunun üzerine bir siyaset başlıyor. 2012 de ilk temaslar gerçekleşiyor,2014 de müzakereler başlıyor ve 2016 yılında barış anlaşması imzalanıyor. Santos 2016’nın aralık ayında da Nobel Barış Ödülünü kazanan birisi. Dolayısıyla barışçıl bir adam çözüm sürecini yürütemedi, sona erdi, onun siyasal hayatının da sonu oldu bu tavrı. Ama diğer taraftan tamamiyle savaşçı bir kişilik hem Uribe hem Santos bunu gerçekleştirebildi. Dolayısıyla kimliklere bu anlamda çok fazla takılmamak lazım. Daha belki şey bir örnek, daha çarpıcı bir örnek Güney Afrika örneğidir, De Klerk-Mandela örneği. De Klerk dediğiniz aktör tamamiyle bu ırkçı rejimin başındaki bir aktördü ve ırkçı rejim hiç bir şekilde siyahların haklarını paylaşmak noktasında bir yumuşama göstermiyordu ama Mandela onunla görüştü. Yani süreci onunla başlattı ve nihayetinde De Kleck ile Mandela bu süreci sona erdirdiler. Dolayısıyla siyasal kimliklere

takılmak bizde çözüm sürecinde bu çok konuşulmuştu “bunlarla barış yapılmaz, bunlarla herhangi bir yol gidilmez vs.” Bunun çok gerçekçi olmadığını ifade etmem lazım.

İkincisi; çözüm süreçlerinde tek bir denemede çözüme ulaşmak imkansız denecek kadar zordur, hele bir de tarihsel bir güvensizlik varsa, insanların hemen birbirine güvenmeleri ve bir anlaşmaya gitmeleri çok zor. Dolayısıyla her çözüm süreci birden fazla denemeyi birden fazla tecrübeyi beraberinde getirebilir. Mesela Kolombiya’ya baktığınızda işte 2016 yılında süreç bitti ama 2016 yılına gelinceye kadar 4 tane büyük süreç vardı. Bir tanesi 1984-1987 yılları arasındaydı hatta 84 yılında bir barış anlaşması imzalanmıştı ama daha sonra çatışmaya döndü. Birisi 1991-92 yılları arasındaydı. Birisi demin anlattığım Santos’un 98 de başlayıp 2002 yılında sona eren süreciydi. Diğeri ise işte 2012 de başlayıp 2016 da sona eren süreçti. Dolayısıyla bir kere başaramadığınızda bu dünyanın sonu değil. Evet çatışmalar daha sert bir seyir alabilir ama bu daha sonra bir sürecin işlemeyeceği anlamına gelmez.

İrlanda’ya bakın. İrlanda’ya bu yakın tarihte ilk çözüm sürecini başlatan Tony Blair değildi, ilk çözüm sürecini başlatan John Major’du ama Major süreci başarıya götüremedi, Blair tekrar denedi ve bunu başardı. Bizim tarihimizde de birçok çözüm süreci var. Her ne kadar çözüm süreci dediğimizde 2013-2015 yılları arasındaki süreci anlıyorsak da bizim geçmişimizde de farklı süreçler var. Mesela ilk süreci biz 1993 de Özal döneminde başlattık. Ardından Demirel yine bir süreç başlattı. Tansu Çiller’in İspanya modeli dedikleri işte kısmi görüşmelerin yapıldığı bir dönem vardı. Sonra Erbakan 96 yılında iktidar olduğunda bir girişimi var, 98 de direkt Genelkurmay’ın PKK ile görüşmeleri var. Hatta o görüşmeler Hollanda’da yapılıyor, daha sonra ortaya çıkan ifadelerden onu görüyoruz. 99’da Öcalan yakalandıktan sonra 99 ile 2006 yılları arasındaki süreç Genelkurmay’ın ve askerlerin etkisi altında giden bir süreç. 2006’dan sonra mit sürecin idaresini alıyor. 2009-2011 Oslo süreci. 2011 Oslo sürecinin yıkılması. 2011-2013 arası muazzam bir çatışma dönemi. 2013-2015 arası tekrar süreç. Yani bizim sürecimize de baktığınızda neredeyse yakın tarihimizde yer almış siyasal aktörlerin tamamının şu veya bu, çoğunlukla kamuoyuna kapalı daha sonra işte anlatılardan ortaya çıkan belgelerden öğrendiğimiz bir süreç izlediklerini görüyoruz. Dolayısıyla; buradaki temel unsur bir kere yıkıldığında orada sürecin tekrar yeşermeyeceği gibi bir algıya kapılmamak lazım şartlar yeniden bir süreci başlatabilir.

üçüncüsü ; yine dünya tecrübelerinden çıkartılan temel sonuçlardan bir tanesi, süreçlerin ilerlemesinde güçlü liderliğin son derece etkili olduğudur. Yani başarıya ulaşmak için güçlü

bir liderliğe ihtiyaç var. Liderlik, sürecin başlatılmasında kendisini göstereceği gibi sürecin ilerlemesinde de kendisini gösterebilir. Yani toplumun ikna edilmesi bir barış fikrinin toplumun çeşitli katmanlarına yayılması ancak güçlü bir liderin onun arkasında durmasıyla mümkündür. Demin bahsettiğim Major'un başaramamasının en önemli sebeplerinden bir tanesi güçlü bir liderlik sergileyememiş olmasıydı. Blair ise bu riski aldı ve devam ettirdi. Yaptığınızdan kendi kitleniz ile karşı karşıya gelebilirsiniz. Yani özellikle ölümlere sebebiyet vermiş bir çatışma ise o zaman liderlerin kendi kitleleriyle karşı karşıya gelmeleri kaçınılmazdır. Bunu göğüsleyebilecek bir liderlik sergilediğiniz takdirde süreci ilerletebilirsiniz. Bu konuda verilen en önemli örneklerden bir tanesi Blair ile ilintilidir. Blair bir gün markette eşi ile birlikte gezerken işte bir bayan geçiyor, bayanın elini sıkmaya çalışıyor elini uzatıyor,

_ Kadın " ben sizin elinizi sıkmam " diyor Blair'e.

_ Neden?

_ "Çünkü sizin eliniz kirli "

_ Niye kirli?

_ "Çünkü siz elinde kan olanlarla tokalaştınız, ben sizinle tokalaşmam " diyor ve çantasından bir mendil çıkarıp Blair'in suratına atıyor. "Mendili takın ondan sonra sizinle tokalaşalım " diyor. Buna rağmen bir şekilde devam ettiriyor.

Yine Güney Afrika'sa Güney Afrika Cumhuriyeti adına başmüzakereci olan Roelf Meyer anlatırdı,. Meyer muazzam bir Mandela hayranı olmuştu biz kendisiyle görüştüğümüzde.

Mandela'nın bir temel özelliği, Mandela her sabah saat altıda uyanır, saat altı on beşte kahvaltı yapar ve özellikle önemli bir konuyu konuşacaksa konuşacağı misafirlerini saat altı otuzda kahvaltıya davet eder. O nedenle bizimle de en çok görüşünce bunu yapardı. Mandela hem süreci yürütürken mesela karısıyla karşı karşıya geliyor. Çünkü karısı işte bu barışçıl yolla değil daha şiddet yolunun devam etmesini istiyor. İlk önce onunla karşı karşıya geliyor, daha sonra kendi partisiyle karşı karşıya geliyor. Mandela'nın mesela hayatına ilişkin olarak çok iki film tavsiye edebilirim size. Bir tanesi: "Mandela: Özgürlüğe Giden Uzun Yol " , Bir diğeri ise "Invictus" filmi, yani "yenilmez" filmi. Orada yeni bir ulus yaratmayı şey üzerinden rugby takımı kurmak üzerinden anlatır film. Bunun bir de kitabı var, John Carlin'in " Düşmanla Oynamak " kitabı. Bunu da öneririm. Orada kendi geleneksel yapıları ile

mücadele eden bir liderlikle karşı karşıya görüyorsunuz. O nedenle güçlü liderlik bu anlamda sürecin olması açısından son derece önemli.

Dördüncü bir özellik arkadaşlar, her süreç belirli bir aşamadan geçer. Dört temel aşama vardır süreçlerde;

1. Temas aşamasıdır
2. Diyalog aşamasıdır
3. Müzakere aşamasıdır
4. Anlaşma, yani çözüme ulaşma aşamasıdır.

Bu aşamaların ne kadar süreceği her birinde birbirinden farklıdır. Mesela teması ilk kim sağlayacak? Teması sağlayacak kişi kimdir? Bu bir kişi olabilir, bir grup olabilir veya bir organizasyon olabilir. Bizim 1993 deki ilk çözüm sürecinde teması sağlayan kişi Cengiz Çandar'dı. Cengiz Çandar o dönemde gazete yazarı, dış politika yazarıydı ama aynı zamanda Turgut Özal'ın gayriresmi danışmanıydı, Ortadoğu danışmanlığını yürütüyordu ve " Mezopotamya Ekspresi " kitabında Cengiz Çandar bu süreci ayrıntılı bir şekilde anlatır. İşte Özal'ın kendisine nasıl "git onlarla görüş, bir şey yapabilir miyiz? Ona bak " dediğini falan hepsini ayrıntılı bir şekilde anlatır, budur. Daha sonra mesela bu teması sağlayan Cengiz Çandar' dır.

Demirel döneminde teması sağlayan kişi yine bir gazeteci İsmet İmset'ti. Yani İsmet İmset halen benim Türkiye'de PKK üzerine yazılmış en iyi kitaplardan biri olarak gördüğüm "The Pkk 1972 den 1992 ye ayrılıkçı şiddetin 20 yılı " adlı bir kitabı var. O kitapta halen çok iyi bir kitap olarak görürüm onu, orada İsmet İmset'i orada görüyorsunuz. Dolayısıyla bunlar kişiler olabilir, gruplar olabilir, organizasyonlar olabilir teması sağlayanlar. Temasın nedeni ne olabilir? Yani insanlar neden birden birbirleriyle temas kurmak isteyebilirler? Bunlar da farklı sebepler burada karşımıza çıkıyor, mesela iki tarafın birbirleriyle bir ilişimeme halini idrak etmeleri ve bunun üzerinden bir görüşme başlatmak istemelerini etrafa çıtlatmaları üzerine bir süreç başlayabilir. Taraflardan bir tanesi çok zor bir duruma düştüğünde daha da tahrip olmamak için bir süreci başlatmak istediğini beyan edebilir. Bir taraf yeterince güç elde ettiğini, artık gücünü tahkim ettiğini, burada artık kendi şartlarını daha rahatlıkla kotarabileceğini düşündüğünde teması sağlayabilir.

Diyelim ki toplumu derinden etkileyen bir olay, bizde 1999'daki deprem gibi veya Endonezya'daki tsunami felaketi gibi bir olay. Bütün bunlar bir temasın sağlanması için yerel bir zemini oluşturabilirler. Müzakere aşamasına geçtiğimizde arkadaşlar bir kaç soru karşımıza çıkar. Bu müzakere gizli mi olacaktır yoksa bu müzakere açık bir müzakere mi

olacaktır? Müzakerelerin çok büyük bir kısmı ilk etapta gizli başlar, arka kapı diplomasisiyle bu işler yürütülür, belli bir aşamaya geldikten sonra ise bu kamuoyuna deklare edilir. Gizli başlaması çoğunlukla eleştirilir ama bu işlerin gizli başlaması işin tabiatı gereğidir. Buna ilişkin olarak söylenen çok şey bir laf var, derler ki “hiç kimse sosis yapımını görmek istemez” yani sosisin nasıl yapıldığını görmek istemezsiniz, mutfakta nasıl bir işlemden geçtiğini görmek istemezsiniz sadece masanıza gelmesini istersiniz. O nedenle belirli bir aşamaya kadar bu işin gizli yapılması oldukça önemli, işin doğası gereği. Açık yapıldığında açık yapılmasının hem avantajı var, hem dezavantajı var. Avantajı taraflar üzerinde demokratik bir baskı kurmayı sağlayabilir. Yani müzakere şartlarını bilirseniz hangi tarafın müzakereden yan çizdiğini daha rahat görebilirsiniz ona göre tepki gösterebilirsiniz. Ama müzakerenin açık yapılması aynı zamanda bunların sabote edilmesine de sebebiyet verebilir. Dolayısıyla bu dengeyi mutlak manada kurmak lazım. Bu müzakereye üçüncü bir taraf girecek midir, girmeyecek midir? Mutlaka üçüncü bir tarafın olması şart mıdır? Şart değildir. Güney Afrika’da mesela üçüncü bir taraf yoktur, onlar kendileri bu sorunu çözmüştü. Roelf Meyer’in söylediği işte “bu sorunu bizden başka hiç kimse daha iyi bilemezdi, dolayısıyla bir başkasını buna katmaya gerek duymadık” der. Bu anlamda yani bir aracı kurmadan yapılanlar var ama diğer taraftan araçlarla, üçüncü taraflarla bu işi götürenler var. İrlanda’da mesela George Mitchell’dir süreci yürüten, Amerika adına süreci yürüten senatör. Efendim Filipinler’de farklı devletler sürecin içerisinde var. Kolombiya’da Küba’nın, Norveç’in doğrudan sürecin içerisinde olduğunu biliyoruz. Türkiye’de Oslo sürecinde yine Norveç’in ve İngiltere’nin süreç içerisinde yer aldığını biliyoruz vs. Dolayısıyla bunlar yani üçüncü bir tarafın yer alıp almayacağı tarafların kararlaştıracakları bir şey. Bu üçüncü taraf yerli mi olacaktır, yabancı mı olacaktır? Bunlar da yine tartışmalı konular. Yerli olmasının da avantajları ve dezavantajları var. Yabancı olmasının da avantajları ve dezavantajları var. Yerli olduğunda yerli unsurlar çatışmanın tarihsel arka planını daha iyi bilirler, çatışmanın aktörlerini tanırlar, taleplere daha yakındırlar ama yerli olduklarında onların tarafları etkileme gücü son derece sınırlı olur. Yabancı olduklarında yabancıların çatışmayı anlamaları, tarafları tanımaları, tarafların taleplerini, kırmızı çizgilerini çözmeleri belirli bir zaman alır. Kültüre yabancı olmaları önemli bir handikaptır. Ama eğer bu diyelim ki Birleşmiş Milletler gibi veya işte Avrupa birliği gibi büyük bir güç tarafından desteklenen bir taraf ise bu, o zaman onun taraflar üzerindeki baskı gücü daha fazla olabilir. Ama şunu söyleyeyim ister olsun, ister olmasın, ister yerli olsun, ister yabancı olsun üçüncü bir tarafın iş yapabilmesinin asgari koşulu iki tarafın da bu konuda mutabık olmalarıdır. Eğer taraflardan bir tanesi gönülsüz bir şekilde üçüncü bir tarafı sürece dahil etmişse oradan herhangi bir sonuç çıkmaz çünkü önünde sonunda bunu sabote ederler.

Anlaşmaya varıldığında bu anlaşmaların nasıl olacağı da yine ülkeden ülkeye değişiklik gösterir, mesela bazı anlaşmalar çok genel ayrıntıları içermektedir. Bazıları ise daha ana hatları belirtir diğerini süreç içerisinde bırakabilir. Ama gerek müzakerede gerekse anlaşmanın yapılması, bizatihi anlaşmanın yapılması bile barışın olduğu anlamına gelmez. Bu sadece bir negatif barış yapıldığı anlamına gelir, yani çatışmaların olmadığı insanların ölmediği bir ortamın yaratıldığı anlamına gelir. Pozitif bir barışın olabilmesi için yani, pozitif barıştan da kastımız şudur: çatışmayı yaratan sebeplerin ortadan kaldırılması, çatışmayı doğuran nedenlerin tamamıyla ortadan kaldırılması. Bu ise arkadaşlar uzunca bir süreci alır ve bir barış inşasını gerektirir. Bu barış inşası çok boyutlu bir iştir. Eğitimden kamusal alanın paylaşımına, özel günlerin tayininden diğerlerine kadar birçok alanı kapsar. İrlanda mesela bu anlamda önemli bir unsur, İrlanda'da "hayırlı cuma antlaşması" imzalandı 1998'de. Aradan 21 yıl geçti. İrlanda'ya çeşitli vesilelerle gittik işte konferans vs. Şunu görüyorsunuz iki toplum arasında halen çok keskin bir ayırım var. Katolikler ve Protestanlar birbirlerinin içine girmiş değiller, ayrı yaşıyorlar. Ayrı mahallelerde yaşıyorlar. Katoliklerin %92'si Protestanların %92 si kendi mahallelerinde yaşıyor. Yine Katolik çocuklarının %93'ü, Protestan çocuklarının %93 ü kendi okullarında okuyorlar. 2000'li yılların başında karma okullar projesi var. İngiltere ve Avrupa Birliğinin desteklediği işte Protestan ve Katolik çocuklarının birlikte gideceği karma okullar projesi var. Ama o karma okullar projesi bir iki sene zorlanıyor ondan sonra devam etmiyor. Dolayısıyla bir anlaşma imzalandıktan sonra barışı tam anlamıyla gerçekleştirdik diyemeyiz. Barışın inşası oldukça uzun bir süreci beraberinde getiriyor. Bunlar genel bu çatışma çözümü üzerine çatışmanın ve süreçlerin genel dinamiklerini ifade eden hususlar. Şimdi bizim sürecimize geldiğimizde burada gördüğümüz resimlerin her birisi şu anda birer suç unsuru olabilir aslında. Şu resimler "geçmiş zaman olur ki hayali cihana değer" derler ya öyle bir tablo. Şimdi böyle günlerden geçtik biz, yani siyasi aktörlerin Öcalan ile görüştüğü, halkı selamladıkları, karşılıklı resim verdikleri, Kandile gidip PKK yöneticileriyle ortak toplantı yaptıkları ve bu toplantıyı basına duyurdukları, Diyarbakır'da Barzani'nin, Şivan Perver'in işte gelip miting yaptığı günlerden geçtik. Peki bu günlere geçerken ne oldu? Şimdi burada bence asıl değinilmesi gereken konu tabii Oslo sürecinin çökmesi. Oslo sürecinden sonra biz yanılmıyorsam 5 tane Oslo sürecine ilişkin dökümanları okuduk, tutanakları okuduk. 5 veya 6 tane görüşmenin tutanaklarını okuduk. Orada şunu görüyoruz, o tutanaklarda çok ayrıntılı bir müzakere yapılmış, barış müzakeresi yapılmış. Yani kamusal alandan siyasal alanın tanzimine kadar ne yapılacağı, işte PKK mensuplarının hukuki statüsünün ne olacağına kadar her konunun ince bir şekilde tartışıldığı bir süreçten geçilmiş. Hakan Fidan'ın ifadesiyle "çok fazla sayıda modalitenin konuşulduğu" bir süreçten geçilmiş orada. Ama 14 Temmuz 2011'de Silvan

saldırısından sonra bu süreç bitti. Bu süreç bittikten sonra çatışmalar çok daha sert bir şekilde geldi ve bir buçuk yıl boyunca devam etti. Yani Haziran 2011'den Aralık 2012'ye kadarki bir buçuk yıllık süreç içerisinde çok fazla sayıda insan hayatını kaybetti. Uluslararası kriz grubunun bu döneme ilişkin, Oslo'dan sonraki çatışma dönemine ilişkin hazırladığı bir rapor var. O raporda o zamanki ilk verdikleri sayı 1500 kişinin hayatını kaybettiğine dairdi ama daha sonra bu sayının bundan da fazla olduğu ortaya çıktı. 1999'da Öcalan'ın yakalanmasından bugüne kadar gelen süreçteki en şiddetli çatışma dönemi olarak nitelendiriyordu uluslararası kriz grubu ve bu çatışma dediğim gibi bir buçuk yıllık bir süreçten geçti.

Ondan sonra bir sabah uyandık ve bir sürecin başladığına tanık olduk yani işte önce yanılmıyorsam Ahmet Türk ve Ayla Akat'tı, İmrallı adasına gönderildiler, Öcalan ile görüşme yaptılar. Sonra Erdoğan çıktı " bir süreç başlattık, amacımız barışın inşasını sağlamaktır vs. "dedi ve buna ilişkin olarak bir süreç, daha sonra adı çözüm süreci olarak kalan bir süreç başladı. Şimdi ne oldu? Yani bunu başlatan dinamikler nelerdi? Ben bazı dinamiklerin burada etkili olduğunu düşünüyorum. Bunlardan bir tanesi bir silahla o süreç içerisinde özellikle 2011-2012 bir buçuk yıllık süreç içerisinde her iki taraf da bence elindeki bütün kozları sahaya sürdüler. Yani güvenlik, silah, şiddet noktasında bütün kozları sahaya sürdüler. Mesela PKK 2012'yi zafer yılı ilan etmişti, devrimci halk savaşı ilan etmişti yine. Böyle bir strateji yürürlüğe koymuştu ama bu strateji toplumda da gerekli desteği görmedi, sahada da beklediği sonuçları üretmedi. Devlet ise hem dağda askeri operasyonlarla hem ovada siyasi operasyonlarla PKK'yi kıskaç altına almıştı. Hatırlayacaksınız KCK davaları, KCK operasyonları ardı ardına gelen süreçlerdi. İşte 8000 e yakın siyasi aktörün gözaltına alındığı bir süreçten geçiyordu. Amaç PKK'nin hareket alanını mümkün mertebe daraltmak ve onu bir nevi hareket edemez bir hale getirmektir. PKK'yi bitirmek, resmi söylemde bitirmek ama gerçekte marjinalize etmek temel amaçlardan bir tanesiydi. Bu olmadı, yani ne PKK bir zafer yılı yaşayabildi ne devlet PKK'yi bitirebildi. Dolayısıyla bir yenişememe hali ortaya çıktı. Bu önemli faktörlerden bir tanesiydi. Bu faktörü daha önemli kılan unsur bence Suriye'de yaşanan gelişmeler. Yani Suriye'de işte 2011 yılında başlayan iç savaş 2013'lü yıllara geldiğinde belirli bir aşamaya ulaşmıştı. Kısa sürede bitirileceği düşünülen iç savaşın artık uzun bir süreye yayılacağı düşünülüyordu. Öte taraftan işte bir Arap baharı vardı ve bu Arap baharı Ortadoğu'nun tamamının dengelerini yerinden sarsıyordu. Zannediyorum orada devletin şöyle bir akıllı devreye girdi; Ortadoğu yeniden dizayn ediliyor, Ortadoğu'da sınırlar yeniden çiziliyor. Ortadoğu'da fay hatları yeniden harekete geçiriliyor, bunu mümkün olan

en güçlü şekilde karşılamamız gerekir. PKK ile mücadele edildiği müddetçe bunu karşılamamanın mümkün olmadığını düşünüyordu o halde anlaşalım, daha güçlü bir şekilde hem içte istikrarı sağlayalım hem de dışarıda daha güçlü duralım anlayışı egemen oldu. Özellikle o dönemde dışişleri bakanlığını yürüten Ahmet Davutoğlu'nun söylemlerine baktığınızda tamamiyle bunu görüyorsunuz. Ortadoğu'da bir oyun kurucu olma isteği burada kendisini belirtiyordu. Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile ilişkiler çok iyiydi. Onların da sürekli iki tarafa teşvikleri vardı. Sayın Barzani Diyarbakır'da belediyeyi ziyaret ettikten sonra bir yemek vermişti, o yemekte konuştuğumuzda bu hususun özellikle altını çizmişti. Yani bu süreç içerisinde kendilerinin oynadıkları, oynamaya istekli oldukları role dair çok açık bir beyanı vardı. Bu o dönemde devlet tarafından da makbul görülen bir anlayıştı.

Diğer taraftan PKK de Öcalan da artık bir siyasi aktör, meşru bir siyasi aktör olmak, özellikle Suriye'deki gelişmelerden kaynaklı bir siyasi aktör olma isteği vardı. Dolayısıyla bu taleplerin hepsi birbirleriyle örtüşünce bir çözüm süreci başlatıldı. Çözüm sürecine o zaman teması sağlayacak unsur olarak açlık grevi seçilmişti. Bir açlık grevi vardı bütün Türkiye'de hapisanelerde. Açlık grevinin bitirilmesi, Öcalan'ın bir mesaj vermesi bunun üzerinden bir çözüm sürecinin yürütüldüğünü gördük. Peki neydi, hani bu sürece girdik de, bir sürece girdiğinizde, çatışmadan barış sürecine girdiğinizde stratejinizin değişmesi gerekiyor. Burada stratejiyi değiştiren önemli ifadeler var, mesela stratejiyi değiştiren ana metin nedir? Derseniz bence bu 21 Mart 2013 Newroz'unda Öcalan'ın işte burada canlı yayınlanan, bütün televizyonların canlı yayında vermiş oldukları metin. Şöyle diyordu Öcalan:

“Zamanın ruhunu okuyamayanlar tarihin çöp sepetine giderler” peki nedir zamanın ruhu? Yani zamanın ruhundan neyi kastediyoruz? Zamanın ruhundan kastımız şu;

Bugün yeni bir dönem başlıyor, silahlı direniş sürecinden demokratik siyaset sürecine kapı açılıyor. Artık silahlar sussun, fikirler ve siyasetler konuşsun. Bu bir son değil bir başlangıç. Bir mücadeleyi bırakma değil daha farklı bir mücadeleyi başlatmadır. Yeni mücadelenin zemini; fikir, ideoloji ve demokratik siyasettir. Büyük bir demokratik hamle başlatmaktır. Şimdi bu açıklamayı yapıyor, bu stratejiyi belirten temel bu. Burada hem kendi tabanını tatmin etmek mecburiyetinde hem Türkiye tabanını. Türkiye'ye seslenmek durumunda. İki şey yapıyor mesela, o dönemde en çok konuşulan özellikle hani bu sürece karşı çıkanların söylediği argüman şuydu:

Peki ne oldu? Kürtlerin hakları için artık mücadele edilmeyecek mi? Ne kazanıldı da bundan vazgeçilecek?

Öcalan'ın buna verdiği cevap şuydu:

Hayır, mücadeleyi bırakmıyoruz, bugüne kadar yaptığımız da boşa bir mücadele değildir. İşte devletin inkar politikasını bitirdik, devletin Kürtleri tanımasını sağladık. Dolayısıyla belirli bir kazanımımız var. Artık siyasal alanda bir gücüz, kamusal alanda bir gücüz. Dolayısıyla 84'ten başlayıp bugüne kadar gelen mücadele boşa yapılmış bir mücadele değildir. Ama bugünün şartlarında artık bu mücadeleyi yürütebilmenin şansı yoktur. Mücadeleye devam edeceğiz, fakat bu mücadele artık siyasi bir mücadele olacak. Dolayısıyla bütün yapıların kendisini buna göre kodlaması gerekiyor. Bu kendi tabanına verdiği bir ifadeydi. Peki Türkiye'ye ne söylüyordu Öcalan, yani Türkiye tabanına ne söylüyordu? Oradaki ana argüman şuydu;

-Misak-ı Milli sınırları içerisinde demokratik bir Türkiye!

Misak-ı Milli bizde şey bir kavram biliyorsunuz, sihirli bir kavram. Böyle insanların gönüllerini yumuşatan, zorda kaldığınızda hemen kullanabileceğiniz bir kavram.

“Misak-ı Milli içerisinde demokratik Türkiye” peki bu demokratik Türkiye ve birlik vurgusunu biz ne ile gerçekleştireceğiz? Öcalan o metninde yani 2013 metninde üç noktaya işaret ediyor.

1. Ortak tarih

Mesela “Çanakkale’de birlikte savaştık, kurtuluş mücadelesini birlikte yürüttük, ilk meclisi birlikte kurduk. Dolayısıyla bütün bunları birlikte yapan Kürtlerin ve Türklerin tarihi bağları çok kuvvetlidir” diyordu Öcalan. Yani bir ortak tarih vurgusu var, bir ortak kültür vurgusu var, bir de ortak din vurgusu vardı. O metinde çok şeydi, benim dikkatimi çeken bir ifadeydi. Şunu diyordu Öcalan;

“Kürtler ve Türklerin İslamiyetin çatısı altında yaşarken büyük bir sorunla karşılaşmadılar” diyordu Öcalan.

Soruna kaynaklık eden, ayrımcılığı yaratan temel neden kapitalist moderniteydi. Dolayısıyla ortak tarihi ve dini bağları olan ortak kültür ve duygu dünyasında yaşayan Kürtler ve Türkler ayrılık yerine birlik temelinde yeni bir demokratik modernite gerçekleştirebilirler.”

Dolayısıyla Kürtlere artık demokratik bir siyasetle mücadele edeceğiz. Türklere ise biz ortak tarihi, ortak kültürü, ortak dini paylaşan bir unsurlarız dolayısıyla bir birliği oluşturabiliriz diyordu.

Devletin stratejisine geldiğimizde, demin söyledim. Suriye bence çok şeyi değiştirdi, Türkiye’de devlette de değiştirdi. Devlet 1924 den hatta 1923 den Lozan’ın imzalanmasından sonraki bütün süreçte bir Kürtlere yönelik bir temsil siyaseti izledi. Yani asimile etmeye yönelik bir siyaset izledi. Herhangi bir şekilde bir talep olduğunda bu talepler ister siyasal yolla ister siyaset dışı yollarla dile getirildiğinde buna karşı güvenlik siyasetini öne sürdü. Ama gerek temsil siyaseti gerek güvenlik siyaseti bu Kürt meselesini ortadan kaldırmadı. Aksine Kürt meselesinin hem kapsamını büyüttü hem alanını genişletti, taleplerini çeşitlendirdi vs. Dolayısıyla bu temsil siyaseti ve güvenlik siyasetinin bir sınırına geldiğini bence daha net bir şekilde gördü. Ortadoğu’daki gelişmeler bunu daha da katmerlendirdi. Artık işte Kürdistan Bölgesel Yönetiminin olduğu, sizin onu ağırladığınız bir yerde “Kürt yoktur, Kürtleri asimile edebiliriz “ in düşünülmesi çok doğru bir husus değildi. Ama bence bundan da ziyade Türkiye’yi asıl böyle bir stratejiye iten temel nokta Ortadoğu’da bir oyun kurucu olma isteği idi. Yani Ortadoğu yeniden dizayn ediliyor, biz bu Ortadoğu’daki dizaynın en önemli aktörlerinden bir tanesi olalım. Kürtler bu güne kadar bizim için bir tehlikeydi, bu tehlikeyi değil de Kürtlerle yani küçülme tehtidiydi. Bu küçülme tehtidi yerine Kürtlerle büyüyelim stratejisini yürütmeye çalışmıştı.

Peki Kürtlerle nasıl büyüyeceksiniz? Öncelikle kendi içinizdeki Kürtlerle uzlaşmanız gerekiyor öte taraftan da komşu ülkelerdeki Kürtlerle işbirliği ve dayanışmanız gerekiyor. O dönemleri hatırlayın, Türkiye’nin Ortadoğu’daki en önemli müttefiği Kürdistan Bölgesel Yönetimi olmuştu. İşte Salih Müslim neredeyse her hafta Türkiye’ye gidip geliyordu, böyle bir dönemden geçiliyordu. Dolayısıyla her iki tarafın da bir strateji değişikliği vardı.

Bizim çocukluğumuzda çizgi filmler vardı, olay örgüsü anlatılırdı aynı zamanda birden başka yere geçilirdi ve oradaki olay örgüsü anlatılırdı. Şimdi biz bütün bunları yaşadığımızda bu süreçlerin bir benzerini aslında Kolombiya da yaşıyordu. Yani Kolombiya’da da 2002’de başlayan bir çözüm süreci vardı. Bu çözüm süreci de hatta bizden daha elverişsiz koşullardaydı. Şöyle söyleyeyim, bizim müzakereler yapıldığı dönemde 2013 ile 2015 yılları arasında istisnai bazı olaylar dışında hiç bir çatışma olmadı. Ama Kolombiya’daki çözüm sürecinde müzakereler yürütülürken bile çatışmalar devam ediyordu. Yani hem müzakere ederim hem çatışırım.

Hatta Farc'ın liderlerinden bir tanesine hani Amerikan filmlerinde görülecek bir suikast düzenlenmişti.

“Adamın ayağında nasır var, dolayısıyla özel spor ayakkabılarla geziyor. Kolombiya istihbaratı onun hangi spor ayakkabısını giydiğini tespit ediyor. Onun içine bir alıcı koyuyor, adam ayakkabısını giyip dağda gezerken, direkt nokta atışı ile adamı uçuruyorlar. Ve bunu yaparken müzakereleri devam ettiriyorlardı.”

Bizim akıllık hikayesi...

“Bir vakitler akil iken” e geleyim.

Bir vakitler akil iken, baskın hocanın “Ben Ege’de Akil İken” e nazire. Bizim akil insanlar heyetinden iki kişi kitap yazdı o döneme ilişkin anılarını paylaşan. Bir tanesi Baskın Oran, diğeri de Muhsin Kızılkaya. Her ikisi de birisi Ege’de, birisi Akdeniz’de görevliydi.

Kendi akil olma hikayem şöyle, işte şey konuşuluyor bu akil insanlar heyeti vs. İlk önce yanılmıyorsam Öcalan tarafından dile getirilmişti. Böyle bir heyetin kurulması gündemde. O sırada ben İstanbul’da bir toplantıdayım, milliyetçiliğin tartışıldığı bir toplantıdayım. Telefonu sessize almıştım ve toplantıdan çıktığımda baktım işte epey bir arama var. Aramanın altında, aramaların bir kısmı cep telefonundan, bir kısmı Ankara kodlu numaralardan yapılan aramalar. Cevap vermeyince bir de bir mesaj gönderilmiş. Mesajı gönderen, başbakan yardımcısı, o zaman Yalçın Akdoğan. İşte “ akil insanlar heyeti içerisinde sizin de yer almanızı istiyoruz, müsait olduğunuzda tekrar döner misiniz? “diye soruyor. Aradım kendisini anlattı, böyle bir heyet oluşturuluyor, şu kadar kişi / şu kadar insan yer alıyor. İşte “sizin de içerisinde yer alır mısınız? Kabul eder misiniz? Dedi. Kabul ederim dedim, ondan sonra ben İç Anadolu bölgesinin akil insanlar heyetinde yer aldım.

Nasıl tayin edildiğimizi bilmiyordum ama daha sonraki süreç içerisinde anladığım şöyle bir durum. Devletin bir isim havuzu var, PKK’nin işte HDP’nin bir isim havuzu var. Bir de bu konu üzerine çalışan gazeteciler, akademisyenler vs. buna ilişkin bir isim havuzu var. Bunlardan işte iki tarafın üzerine mutabık oldukları isimler seçiliyor ve onlardan bir heyet oluşturuluyor. Böyle bir şey oldu.

-Tarih neydi hocam?

-2013 Mart ayıydı yanılmıyorsam. Zaten biz 3 Nisan itibariyle çalışmalara başladık. Veya şubat ayıydı martta başladık, ama 2013’ün bahar ayları başladı.

Bundan önce, yani bizim akil insanlar olarak işte göreve başlamamızdan önce, ne HDP tarafından ne devlet tarafından herhangi bir kişiyle bir kurumla bir irtibatımız söz konusu olmadı. Dediğim gibi bizim sürece dahil olmamız, çoğu arkadaşın hep böyle olmuştu. İşte ya Beşir Atalay aramış ya Yalçın Akdoğan aramış ya Efkân Ala aramış. Onları davet etmişler, böyle bir şey var içinde yer alır mısınız?

Yer aldık ve sürece başladık. 63 kişiydik, 7 bölgede. Her bir bölgede 9 kişi görev yapıyordu. 63 kişiden 12 tanesi kadın üyemizdi, işte geri kalan 51 i erkeklerden oluşuyordu. 81 ile gittik. Biz İç Anadolu bölgesindeydik, biraz talihsiz bir bölgeydi bizim açımızdan. Talihsizlik şuradan, işte Güney Doğu Anadolu bölgesi, Doğu Anadolu bölgesindeki akıller gittikleri her yerde davul zurna ile karşılandılar. İşte onlara kuzular çevrildi, halaylar yapıldı halaylara katıldılar falan. Biz de gittiğimiz her yerde işçi partisi ile MHP'nin protestolarıyla karşı karşıya kaldık. İstiklal marşına şey olduk. Çok farklı kesimlerden insanlar vardı.

Gazeteciler vardı, akademisyenler vardı, sivil toplum örgütleri vardı, sendikalar vardı, meslek odaları vardı, bunların temsilcileri hepsi yer alıyordu. Bizim heyetin başkanı Ahmet Taşgetiren'di. O zaman Star Gazetesinin baş yazarıydı. Onun yardımcısı Beril hocaydı, Beril Dedeoğlu'ydu. Rahmetli oldu, Allah rahmet eylesin, geçen ay içerisinde vefat etti. Bir de işte koordinatör vardı, koordinatör de Cemal Uşak'tı. Cemal Uşak da Gazeteciler ve Yazarlar Vakfının ikinci başkanıydı o sırada. Onunda dışında işte Erol Göka vardı, Celalettin Can vardı, Hilal Kaplan vardı, Mustafa Sağlam vardı Türk-İş in başkanı o zamanki başkanı vs. Bu arkadaşlarla biz çalıştık, İç Anadolu'nun bütün bölgelerine gittik, bütün illerine gittik, aynı zamanda büyük ilçelerine de gittik. Şunu söyleyeyim, benim hayatımdaki en hani akademik olarak, kendi çalışma alanım açısından en verimli dört ayı yaşadım. Yani evet kitap okuyorsunuz, tarih okuyorsunuz vs. Şudur, budur ama direkt somut insanlarla o soruna bir şekilde müdahil olan, o sorundan mağdur olan insanlarla direkt bir temas etmenin hepsinden çok daha öğretici bir tarafı var. Şunu da söyleyeyim arkadaşlar;

1. Bizim seçilmemizde herhangi dediğim gibi bizim bir müdahalemiz yoktu, onlar kendileri seçtiler bizi.
2. Bizim çalışmalarımıza devlet hiç bir şekilde müdahale etmedi. Yani şunlarla görüşün, bunlarla görüşün, şunları davet edin, bunları davet edin diye asla bir talep gelmedi. Bunu tamamiyle her akil insanın kendi iç çalışması belirledi.

Mesela biz bir şehre gitmeden önce alıyorduk o sivil toplum örgütleri, oradaki yetkili... Her birimiz tanıdığımız insanlara telefon açıyorduk, bir çalışma planı çıkartıyorduk ve o çalışma planına göre gidip o şehirde görüşmeleri yapıyorduk. Bazen bir günde bitiyordu

görüşmelerimiz. Eğer daha fazlaysa mesela Konya’da iki üç gün sürdü çünkü biz Konya’da işte Cihanbeyli’ye gittik, Yunak’a gittik, Kulu’ya gittik vs. Ankara’da iki gün sürdü, Ankara’nın işte çeşitli ilçelerine vs. gittik. Dolayısıyla hani orada hiç bir şekilde devletin bir yönlendirmesi, müdahalesi söz konusu değildi. Devlet sadece bizim lojistiğimizi ve güvenliğimizi sağladı. Özellikle İç Anadolu’da, Karadeniz’de, Ege’de güvenlik son derece önemliydi. Mesela biz ilk Kayseri’ye gittik ve o akil insanların ilk çalışmasıydı, çalışma neredeyse başlamadan bitecekti. Çünkü MHP muazzam derecede örgütlü bir şekilde bizim toplantı yaptığımız salonu bastı ve gerçekten çok ciddi bir şey oldu. Polisler önümüzde etten bir duvar örerek bizi kurtarabildiler, salonun dışına çıkarabildiler ve ilk toplantıydı bu. Zaten daha sonra muazzam bir olay yaratıp bu süreci daha başlamadan boğmak gibi bir hedefin olduğunu orada gördük. Şimdi her heyet kendi raporunu hazırladı arkadaşlar. Yani yedi tane ayrı rapor hazırlandı. Bu raporlar içerisinde bazıları gerçekten üzerine emek sarf edilmiş, çok ince çalışılmış raporlar. Mesela Doğu Anadolu bölgesinin raporu iyi bir rapor, Güneydoğu Anadolu bölgesinin raporu iyi bir rapor, İç Anadolu bölgesinin raporu iyi bir rapor. Bunlar son derece iyi çalışıldı ve orada hem sorunun tarihsel boyutları hem o andaki algı, insanların beklentileri, talepleri, görüşleri, endişeleri, kaygıları... Hepsi o talebin içerisinde kendisine yer buluyor. Ben akil insanlar toplantısından dört şey öğrendim, onu söyleyeyim yani benim çıkardığım sonuç şu:

Biz ilk toplantıyı yaptığımızda akil insanlar heyeti olarak ilk toplantıyı yaptığımızda Erdoğan o dönem başbakanı ve bize bir takım şeyler sundu, kamuoyu yoklamalarına ilişkin bilgiler sundu. Dedi ki, süreç ocak ayında başlamıştı hatta 31 Aralıkta başlamıştı. Biz şubat ayının ortalarında toplandık. O güne kadar düzenli aralıklarla bu sürecin halk tarafından nasıl algılandığına dair kamuoyu yoklamaları yapmışlardı.

Bölge- bölge destek değişiyordu. Mesela işte tahmin edeceğimiz gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesinde çok yüksek destek. İşte yüzde seksenlere falan varan bir destek söz konusuydu. Ama örneğin Trakya Bölgesine gittiğinizde destek dramatik bir şekilde düşüyordu veya Ege’de destek aynı şekilde düşüyor. İç Anadolu’da çok düşüyor ama ortalamada toplumun yarısından fazlası süreci destekliyordu. Yani %56, %57 şu anda rakam tam aklımda değil ama yarısından fazlası destekliyordu.

-Şubat 2013 itibariyle?

-2013 itibariyle söylüyorum evet. Yani orada ilk bize Erdoğan’ın verdiği şey o nedenle hatta şey söylüyor “kötü bir noktada değiliz, yani bu kadar şey bir çatışma, bu kadar insan hayatını kaybetmiş böyle bir destek var, kötü bir noktada değiliz, daha iyi bunu yapabiliriz” Diye

söylüyordu. İşte “bu daha iyi yapmak da sizin üzerinize çok önemli roller düşüyor, siz gidip bu süreci halka anlatın.” Biz arkadaşlar akil insanlar heyetleri bir aracı değildi, bir müzakere heyeti değildik biz. Yani devlet ile PKK arasında aracılık yapan, onlar için müzakere koşullarını hazırlayan bir heyet değildik. Bizim yaptığımız tek şey bu süreci halka anlatmaktı. Süreci daha doğrusunu söyleyeyim toplumsallaştırmaktı. Biz dokuz kişiydik, dokuzumuz da işte farklı siyasal geleneklerden geliyoruz, farklı hayat tarzlarına sahibiz, farklı politik görüşlerimiz var. Ama üzerinde hepimizin uzlaştığı nokta “kardeşim bu iş silahla çözülmez, biz bunu demokratik siyasetle çözelim ve bunu insanlara anlatalım. Dolayısıyla biz başladığımızda da toplumun yarısından fazlası süreci aslında destekliyordu. Yani o toplumdaki, medyadaki algının ötesinde gerçekten sıradan insanlara sorduğumuzda insanlar “bu iş bitsin “diyorlardı. Mesela işte çok kullanılan laflar “Kandil’i yerle bir ederiz, işte tek bir terörist kalıncaya kadar onları öldürürüz” vs. Bunlar İç Anadolu’da tahmin edeceğimiz gibi çok sıklıkla söylenen ifadelerdi. Ama buna karşı bir başkaları çıkıp “ya kardeşim eğer bitirseydik şimdiye kadar bitirmiştik, Kandil’i yerle bir etseydik şimdiye kadar etmiştik “diyen bir başka toplumsal kesimler de vardı, bir bu.

İkincisi şunu gördük. İkinci toplantımızı haziran ayında yaptık, yani bizim çalışmalarımızın bitip raporumuzu verdiğimiz ay. Dört ay geçmişti, o da yaptığımızda ise sürece desteğin ilk günden kıyasla çok daha yükseldiğini söylüyordu. Yani kamuoyu yoklamalarında vardı. Onun da anlaşılır bir tarafı vardı; çatışmasız bir ortam vardı, kimse hayatını kaybetmiyordu, işte PKK’nin çekileceği söyleniyordu, bir huzur ortamı oluşmuştu. İnsanlar şüphe etseler de veya emin olmasalar bile en azından bunu korumak için sürece destek olduklarını ifade ediyorlardı. Dolayısıyla süreç ilerledikçe toplumun sürece olan desteğinin de arttığını görüyorduk, ikinci sonuç bu.

Üçüncü beni en çok etkileyen sonuçlardan bir tanesi bu.İşte biz Kürt meselesi konuşuyoruz, bir Kürt sürekli bu meseleyi konuşan network içerisindeyiz vs. Dolayısıyla hani belki, bazen hayatın tamamıyla Kürt meselesinden ibaret olduğunu, bütün dünyanın Kürt meselesi etrafında döndüğünü düşünüyoruz ama öyle değildi. İnsanlar sorunu salt bir Kürt meselesi sorunu olarak görmüyorlardı. Herkes kendi sorununu orada dile getiriyordu, mesela aleviler gelip alevi sorununu anlatıyordu, işte gayrimüslimler gelip gayrimüslim sorununu anlatıyordu. Hatta Alevilerin tepkisi şöyle karşı çıkış nedenlerinden bir tanesi şuydu;

Ya kardeşim diyor mesela alevi temsilcileri “ bu sorunun çözülmesi için, bizim alevi sorununun çözülmesi için bizim de mutlaka dağa çıkmamız mı lazım? Bizim de mutlaka silah kuşanmamız mı lazım?

Dolayısıyla insanlar Türkiye’de sadece Kürtlerin değil çok farklı toplumsal kesimlerin devlet tarafından yaralandığını belirtiyorlardı. Dolayısıyla işte Alevileri, başörtülülere, gayrimüslimleri sıkıntılara maruz bırakıldıklarını söylüyorlardı. O nedenle biz her ne kadar Kürt meselesini konuşmak istesek de o toplantılarda sadece Kürt meselesini konuşmadık. Herkes nereden yaralanıyorsa orayı dile getirdi ve bunu sadece Kürtlerin, Kürt meselesinin çözümü ile ortadan kalkmayacağını daha geniş bir özgürlük alanı ile ortadan kalkacağını söylüyordu.

Bir diğer husus, dördüncü bir sonuç;

O dönemde yeni anayasa talebi çok yüksekti. Bizim her toplantımızda insanlar yeni bir anayasa talebini dile getiriyordu. Anayasaya misyonlu bir anlam biçiliyordu. Yani dolayısıyla Karadeniz bölgesinin raporunda var çok güzel bir ifade etmişti;

“Bizi tanımlayan bir anayasa istemiyoruz, bizi tanıyan bir anayasa istiyoruz “ demişlerdi insanlar. Bu dört sonuç çıkmıştı. İki önemli işlevi vardı bence bu akıl insanlar heyetinin. Biz bu sorunu toplumun bütün katmanlarına taşınmasına katkıda bulunduk, şöyle katkıda bulunduk. İşler şöyle yürüyordu arkadaşlar;

Bir ile gittiğinizde siz o ile gitmeden bir hafta önce bir kamuoyu oluşuyordu. Yani kimler gelecek, bu akıl insanlar kimler, ne söylemişler, ne etmişler, görüşleri neler? Dolayısıyla sizin hakkınızda son derece bilgili bir kamuoyuyla karşı karşıya geliyordunuz. İşte mesela ben çok, bir çok toplantıda insanların kalkıp “ siz şu makalenizde şunu söylemişsiniz, işte şu yazınızda bunu belirtmişsiniz, şimdi aynı görüşte misiniz? Diye sorgulayıcı sorularıyla karşılaştım. Dolayısıyla bir hafta boyunca yerel gündem o konu üzerine gidiyordu. Geldiğiniz gün, ilde olduğunuz gün bütün hayat oraya akıyordu. İşte sivil toplum oradaydı, yerel medya oradaydı işte kamu kuruluşları oradaydı, vali orada, belediye başkanı orada hepsi toplantılara katılıyor vs. Dolayısıyla temel gündem siz oluyorsunuz, orada bir şeyler söylüyorsunuz, siz gittikten sonra da dört beş gün boyunca o sizin söyledikleriniz bu sefer tartışılıyor, işte yerel medyada yer alıyor. Dolayısıyla 2013 Şubatından 2016 Haziranına kadar geçen süreç içerisinde Türkiye’nin 81 ilinde Kürt meselesi konuşuldu ve hiç bir şekilde hiçbir dönemde konuşulmadığı kadar çok yoğun bir şekilde konuşuldu. Bu sorunun toplumsallaşması açısından son derece önemliydi.

İkincisi, ikinci işlevi bence;

Dediğim gibi biz bir aracı kurum değildik, aracılık yapmıyorduk taraflar arasında. Ama toplum ile taraflar arasında bir aracılık yaptık. Yani toplumun kaygısı nedir, endişesi nedir,

beklentisi nedir, umudu nedir? Buna dair bütün hassasiyetlerini biz not ettik ve bunu raporlarımıza yansıttık. Yaptığımız bir nevi bir fotoğraf çekimiydi. Toplum böyle düşünüyor işte aktörler, siyasal aktörler, çözüm sürecinin tarafları siz bunu değerlendirin diye.

Şunu da söyleyeyim; bu akil insanlar bize özgü bir uygulamaydı, muhtemelen yarın ertesi gün çözüm süreci literatürüne Türkiye modeli diye bir model girerse, bu modelin işte sürece kattığı unsurlardan bir tanesi de bu akil insanlar modeli olacaktı. “bundan sonraki süreçte bir akil insanlar modeli olur mu? ” diye sorarsanız bence olmaz. O işlevini tamamladı, görevini yerine getirdi. Bundan sonra eğer böyle bir heyet diyelim kurulacaksa daha kompakt daha konuya özgü çalışmak mecburiyetinde. Yani öyle bir ortam kalmadı.

İkincisi, ikinci önemli kazanım, bizim bu süreç içerisinde bir çözüm süreci yasası çıkarttık. Kimse bunun üzerine çok fazla gitmedi ve kimse bunu çok fazla sahiplenmedi ancak bence o yasa çok önemli bir yasaydı. Yani işte 30 Mart 2014 te yerel seçimler yapıldı, yerel seçimler bittikten sonra bir tasarı hazırlandı hükümet tarafından, parlamentoya getirildi, parlamentoda CHP ve HDP bunu desteklediler ve bu yasaladı. Tam adını size söyleyeyim, tam adı şöyle;

“Terörün sona erdirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesine dair kanun”

16 Temmuz 2014 de resmi gazetede yayınlandı, yürürlüğe girdi. 6 maddelik bir kanundu bu. Bence bu çok önemli bir kanundu, yani çok değerli bir kanundu. Bir kere çözüm sürecine hukuki bir zırh kazandırdı. İki önemli maddesi vardı. 2.madde ve 6.madde. Şimdi bu 2. Madde ve 6. Madde bir taraftan çözüm süreci için hükümete muazzam derecede yani yetkililere muazzam derecede bir hareket alanı tanıyordu. Diğer taraftan ise bu çözüm sürecinde yer alan kişilere bir hukuki koruma sağlıyordu. Şimdi o maddeleri bulabilirsem okuyayım size çok ayrıntılı maddeler. O maddelere dayanarak her şeyi yapabiliydiniz ama maalesef bunu gerektiği gibi o dönemde değerlendiremedik, bunu gerektiği gibi uygulayamadık sonra işlevsiz kaldı. Mesela 6. Maddeye göre çözüm sürecinde yer alan insanlar yaptıklarından dolayı idari, adli ve cezai soruşturmadan muaf tutulacaklardı ona yönelik herhangi bir soruşturma olmayacaktı ama çözüm sürecinde yaptığı konuşmalardan ötürü mesela Sırrı Süreyya ve Selahattin Demirtaş ceza aldılar, bu yasa ortada olmasına rağmen bunlar ceza aldılar. Gerçi bu yasa olmasaydı da o ceza yanlış bir ceza çünkü içerikte hiç bir şey yok ama böyle bir yasa varken bile bunun olması son derece sıkıntılı bir şeydi. Şimdi bu 2.madde bence çok iyi hazırlanmış bir maddeydi ve her alanda devlete önlem alma yetkisi tanıyordu. Bunun sayesinde süreç bir yasal alt yapıya kavuştu. Bu barış yasası,

özüm yasası işte her ne dersenez deyin aslında bir çözüm süreci için gerek duyulan kurumların, mekanizmaların ve normların oluşturulmasının da ilk adımıydı. Eğer süreç devam edebilseydi, süreç ilerleyebilseydi zannediyorum buna dayanarak son derece önemli değişiklikler yapılabilecekti ama olmadı.

Madde 2;

“Uygulama, izleme ve koordinasyon “ başlığını taşıyor, şöyle;

“Hükümet özüm süreci kapsamında aşağıdaki hususlarda gerekli çalışmaları yürütür. Terörün sona erdirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesine yönelik siyasi, hukuki, sosyo-ekonomik, psikolojik, kültür, insan hakları, güvenlik ve silahsızlandırma alanlarında ve bunlarla bağlantılı konularda atılabilecek adımları atabilir. “

Yani düşünebiliyor musunuz? Siyasi adım atabiliyor, hukuki adım atabiliyor, sosyo-ekonomik adım atabiliyor, psikolojik atabiliyor, kültürel atabiliyor, insan hakları alanında atabiliyor, güvenlik ve silahsızlandırma alanlarında yani sekiz temel başlık konusunda...

-İstese Öcalan'ı bırakabiliyor yani.

-Kesinlikle, yani muazzam derecede bir hükümete şey veren, bir süreci yürütmesi için elini genişleten bir şey. Devam ediyor yasa...

“Gerekli görülmesi halinde yurt içindeki ve yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlarla temas, diyalog, görüşme ve benzeri çalışmalar yapılmasına karar verir. Bu alışmaları gerçekleştirecek olan kişileri, kurumları ve kuruluşları görevlendirir.”

İstedığınız herkesle görüşebilirsiniz. Yani bu yasaya dayanarak işte gidip Kandil'de, şurada burada istediğiniz insanlarla görüşebiliyorsunuz.

3.silah bırakan örgüt mensuplarının eve dönüşleri ile sosyal yaşama katılım ve uyumlarının temini için gerekli bütün tedbirleri alır.

Yani silah bırakan örgüt mensuplarına ilişkin hangi düzenleme yapılacak, bunu yapabiliyor.

“Bu kanun kapsamında yapılan çalışmalara ilişkin tedbirler hakkında kamuoyunu doğru ve zamanında bilgilendirir. Alınan tedbirlere ilişkin uygulamanın sonuçlarını izler. İlgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlar.”

Şimdi, bu gerçek manasıyla bu yasa uygulanabilseydi dediğim gibi bir çözüm süreci için ihtiyaç duyduğumuz bütün kurumların, kuruluşların ve normların üretilmesini

sağlayabilirdik. Bu devlete yönük yüzü. Bir de 6. Madde vardı dediğim gibi. Bu da diyor ki işte;

“ Kişiler bu süreçte görev alan kişiler hukuki, idari ve adli olarak cezalandırılmaz.” diyor.

“Bu kanun kapsamında verilen görevler ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca ivedilikle yerine getirilir. Kanunun 2. Maddesinin 1. Fıkrasının A,B ve C, yani yukarıda saydığımız işleri yapan o kapsamdaki görevleri yerine getiren kişiler bu görevleri nedeniyle hukuki, idari veya cezai sorumluluğa tabii tutulamaz.”

Yani kanun tekniği açısından dediğim gibi hem muazzam derecede bir şey var, hükümetin elini genişleten bir taraf var. Hem de bir hukuki koruma sağlıyor ama süreç ortadan kalkınca bu kanun da işlevselliğini yitirdi. Geçenlerde bir haber vardı...

-Bu kanun çıktı?

-Çıktı, çıktı tabii.

-Meclisten mi geçti?

-Tabii meclisten geçti, cumhurbaşkanı oyladı, resmi gazetede yayınlandı. İşte tarihini verdim ben size.

-Şaşkınlığınız...

Kanun kaldırılmadı, kadük dediler. Basına da yansıdı. Burada sorun şu; yeni hükümet sisteminden kaynaklanan bir teknik problem var orada. Çünkü bu kanunda, kanunun yürütme ile ilgili maddesinde şeyi söyler “bu kanunu yürütmekle bakanlar kurulu görevlidir “der. Yeni sistemde bakanlar kurulu olmadığı için, bakanlar kurulu ifadesi kanundan çıkartıldı ama kanun halen yani “bu kanun yürürlükten kaldırılmıştır “ diye yasal bir değişiklik yapmadı.

-Biraz kadük kalmış oldu.

-Şöyle kadük değil, kanun yürürlükte. Siz yarın bu kanunda değişiklik yapıp diyelim ki “bu kanunun yürütmesi cumhurbaşkanlığına yürütülür “ dersiniz bunu tamamiyle ona vermiş olursunuz. O değişiklik zorunlu bir değişiklik çünkü bizim hukuk sistemimizde artık bir bakanlar kurulu yok.

-Birçok madde vardı, sadece bu değil.

-Hepsinde değiştirdi, bütün kanunlarda bakanlar kurulu ayıklanırken burada da yer aldığı için bakanlar kurulu, böyle bir şey yapıldı ama kanun diyelim ki “bu kanun ortadan kaldırılmıştır “ diye bir yasal değişiklik söz konusu olmadı. Dolayısıyla kanun yürürlükte, uygulamasının nasıl olacağı ilerde zamanla tayin edilecek bir husus.

Evet şimdi başka bir yere geldik. şimdi biz bütün bu çalışmaları yaparken dediğim gibi Kolombiya’da süreç de işliyordu. Oradaki bir fotoğrafta işte Farc ve Santos’un el sıkışma törenleri yani anlaşmayı yaptıkları tören var. Bir fotoğraf onu simgeliyor. Hepsi barışı simgelemesi açaşından, bütün toplantıya katılanlar beyaz giymişler orada, beyaz gömlekleriyle toplantıya katıldılar. Bir resimde o var. Bir resimde Santos’un Oslo’da Nobel Barış Ödülünü alırken ki resmi var. Dediğim gibi aralıktaki onu aldı, ama asıl göstermek istediğim resim diğeriydi. şimdi Kolombiya’da barış anlaşmasına göre Farc’ın parlamentoda bir temsil hakkı var. Yani ona tanınmış bir kota var belirli bir süre boyunca Farc’a tanınan bir kota. Yoksa Farc’ın kurduğu siyasal parti girdiği seçimlerde % 0.5 oy aldı, % 1 bile oy almadı ama anlaşma hükümlerine göre yanılmıyorsam 10 veya 12 tane milletvekili Farc’ın parlamentoda yer alıyor. 8 tane eski gerilla, eski Farc gerillası bundan yararlanarak milletvekili oldular ve o fotoğrafta onların yemin ederek göreve başlamalarını simgeleyen bir fotoğraftı. Yani onlar böyle bir dönemi yaşadı.

Onlar bunu yaşarken, işte Farc silah bıraktı, siyasal parti kurdu, gerillalar milletvekili oldu vs. şu bu yaşarken bizde ise o işte iki yıllık, iki buçuk yıllık bahar süreci... Biz onun yaza çevrilmesini bekliyorduk ama o tamamıyla bir kişa dönüştü ve süreç tam anlamıyla çöktü. Bu neden çöktü? Yani neden çöktüğüne ilişkin olarak biz süreç bittikten sonra Cuma Çiçek ile birlikte bir uzunca bir rapor yazmıştık barış vakfı için. Bu barış vakfı için yazılan rapor o süreçten sonra yazılan ilk rapordu.

-Özür dilerim, Diyarbakır İnsan Hakları Okulunun kaynakları arasına koyduk onu.

-Çok iyi, burada da verdim, oradan da şey yapılabilir.

şimdi bize göre, yani ben ile Cuma Hocanın yaptığı o analize göre çözüm sürecinin sona ermesinde birçok neden sıralanabilir ama bize göre çözüm sürecinin iki temel sebebi vardı.

1. çözüm sürecinin mimarisi iyi değildi, mimarisinden kaynaklanan sıkıntılar vardı.
2. bir de bölgesel dengeler kökünden sarsıldı ve taraflar bu bölgesel dengelere cevap verebilecek bir siyasal esnekliği üretemediler.

Mimarinin çöküşünden neyi kastediyorum? 3 şeyi kastediyorum.

1. Zamanın kullanımı.
2. Aşırı muğlaklık, sürece aşırı muğlaklık.
3. Taahhütlere uyulmaması hikayesi. Bunlar önemli.

Şimdi her yerde zaman akıyor öyle bir dönemdeyiz ama Ortadoğu'da zaman çok daha hızlı akıyor, bunu görüyoruz. Olanaklar sürekli değişiyor, şartlar sürekli değişiyor, güç dengeleri, aktörlerin siyasal pozisyonları, ittifaklar, ortaklıklar vs. Bunların sürekli yer değiştirdiği bir dönemden geçiyoruz. Türkiye'de de hem 2013-15 döneminde hem ülke ölçeğinde hem de bölgesel düzlemde çok ciddi bir değişim söz konusu oldu. Tarafların çözüm ve kapasitelerinde de bir değişiklik meydana geldi. İki buçuk yılı bence yani şu anda çözüm süreci sürekli olarak lanetlenen bir süreç ama ben iki buçuk yıllık sürecin boşa geçmiş bir süreç olduğunu hiç bir zaman düşünmedim. Bence 2002 den bu yana gelinen süreç içerisinde özelde iktidarın (Ak partinin) genelde Türkiye'nin en iyi hikayesi çözüm süreciydi ve halen de en iyi hikaye çözüm sürecinin kendisi. Bu iki buçuk yıllık süreç içerisinde bence önemli işler yapıldı yani süreç toplumsallaştı, barış fikri egemen bir fikir haline geldi, yeterli olmasa da hukuki bir altyapı sağlandı.Dolayısıyla bunları önce bir teslim etmek lazım.Yani hakkaniyet gereği bu sürecin bu kazanımlarını teslim etmek lazım. Ama bununla birlikte bence bu süreç içerisinde zamanla ilişkili 2 tane büyük hata yapıldı.

Birincisi; sürecin ucu açıldı ve zaman bırakılmıştı, yani ne zaman başlayacak ne zaman bitecek? Bu konuda herhangi bir belirlilik söz konusu değildi. Şimdi ilk etapta bu anlayışla karşılanabilir. Yani sürecin ucunu açık bırakmak ilk etapta anlayışla karşılanabilir fakat süreci belirli bir yere getirdikten sonra bir zaman çizelgesinin oluşturulmasının kaçınılmaz hale geldiğini tespit etmek lazım. Kamuoyu da bu zaman çizelgesi hakkında genel bir bilgiye sahip olmalı. Yani mutlak her şeyi bilmesine gerek yok ama genel bir bilgiye sahip olmalı ve belirlenen işlerin gerçekten yapılıp yapılmadığı noktasında demokratik bir basınç uygulayabilmeli. Bizde bu etki hiçbir zaman söz konusu olmadı. Yani devlet ile PKK ne konuştu hiç birimiz bunu tam anlamıyla bilemedik. Biz işte akil insanlar heyeti olarak biraz daha aktörlerle ilişkiye girme şansına sahip insanlardık. Yani onlara sorma vs. Şu bu imkanlarımız vardı ama buna rağmen bizim de bu konuda herhangi bir bilgimiz olmadı. Bazı tarihler telaffuz edildi işte. PKK mayıs ayında çekilecek, yok haziran ayında sınır dışına çıkacak vs. gibi bazı tarihler telaffuz edildi ama bu tarihlerin tamamı keyfiydi ve herhangi bir denetlemeye tabi değildi. Bu süre içerisinde tabii önemli olaylar ortaya çıktı. Mesela süreç çok ciddi şeylerden geçti,

Bir gezi olayları mesela... Son derece önemli.

17-25 Aralık süreci...

30 Mart yerel seçimleri...

6-7 Ekim olayları...

Dolmabahçe süreci...

Seni başkan yaptırmayacağız kampanyası vs.

Bunların hepsi bu zaman içerisinde ortaya çıktı. Sadece bizde bu değişiklikler olmadı, bölgede de değişiklikler meydana geldi. İŞİD diye bir işte fenomen örgüt ortaya çıktı... Rojava diye çok yakıcı bir gündemimiz oluşmaya başladı... İşte Rusya Suriye’de savaşa doğrudan müdahil bir hale geldi. Dolayısıyla ilişkiler, tarafların ilişkileri muazzam derecede griftleşti, değişti ve taraflar yeni bir pozisyon edinmek durumunda kaldı.

Birinci hata buydu, zamana ilişkin birinci hata buydu. Zamanla ilişkili ikinci bir hata bence bu çözüm sürecinin siyasi takvime son derece duyarlı bir şekilde yürütülmesiydi. Yani siyasetin gözleri sürekli olarak seçim takvimlerindeydi ve buna uygun bir şekilde... Bunu bir şekilde doğal sayabilirsiniz yani siyasetçi oy ile yaşar dolayısıyla seçimleri sürekli gündemde tutması normal. Ama kısa vadeli politik hedefleri uzun vadeli bir barış anlaşmasının önüne geçirmek daha sonra telafisi imkansız bir takım sıkıntıları beraberinde getirdi. Mesela 7 Haziran öncesinde çözüm sürecinin iki tarafının birbirine karşı tutumları son derece öğretici bu anlamda. Birbirlerine karşı kampanya yürüttüler, yani HDP Ak Partiye karşı bir kampanya yürüttü. Ak Parti tamamıyla milliyetçi bir propaganda üzerinden HDP’ye karşı bir kampanya yürüttü. Ak parti milliyetçiliğe oynadı, HDP Erdoğan karşıtlığına oynadı...

Her iki taraf da o dönemde süreci güçlü bir biçimde sahiplenmekten imtina ettiler, birbirlerini hırpaladılar ve o güne kadar zorlukla oluşan ortak bir zeminin de aşınmasına sebebiyet verdiler.

28 Şubatı, Dolmabahçe’de ilk toplantının yapılması... O günden sonra dört ay boyunca süreci besleyecek veya sürecin zeminini tahkim edecek herhangi bir tedbir alınmadı. Siyaset bu anlamda geri çekildi. Siyaset geri plana çekilince siyasetin yarattığı boşluğu silah doldurdu ve süreç bir darboğaza girdi, birincisi bu.

İkincisi aşırı muğlak bir süreçti bu. Demin söyledim, bütün çatışma çözüm süreçleri dört aşamadan oluşur. Yani işte temas, diyalog, müzakere ve anlaşma. Şimdi hiç bir çözüm

sürecinde bu dört etabın önceden kurgulandığını göremezsiniz. Yani süreç içerisinde bunlar gelişir. Bütün etapların içini süreç içerisinde doldurursunuz. Eşyanın doğası gereği bu budur çünkü önünüze neyin çıkacağını bilemezsiniz. Bazen spontane bir şekilde bir takım kararlar vermek durumunda kalırsınız. Dolayısıyla bir çözüm sürecinde bütün adımlar önceden kararlaştırılamaz. Önce temas edersiniz, diyaloga geçersiniz, müzakerede bulunursunuz, anlaşma ondan sonra gelir. Şimdi bu muğlaklık kötü müdür? Yine çatışma çözümü sürecinde kullandığımız bir kavram var; yapıcı muğlaklık diyoruz. Yani bazı konuları bilerek belirsiz bırakırsınız ki onu olumlu bir şekilde tanımlayabilesiniz veya olumlu bir şekilde kullanabilesiniz. Biz buna literatürde yapıcı muğlaklık diyoruz. Yapıcı muğlaklık tarafların en başta sıkıntıya girmelerini önler, bazı tıkanıklıklarla karşılaştığınızda bu tıkanıklıkları aşmanızı sağlar, sürecin kamusal bir kabul görmesine yardım eder vs. Ancak yapıcı muğlaklığın da bir kullanım değeri ve bir istiap haddi vardır. Belirli bir süre sonra bunu bitirmeniz gerekiyor. Kısa vadede yardımcı olur ama uzun vadede iş görmez. Yani muğlaklığı bir noktadan sonra ortadan kaldırmanız lazım. Şimdi bizim Türkiye'deki çözüm süreci bence herkesin kabul göreceği bir temel argüman üzerinden yola çıktı.

Ne diyorduk? Analar ağlamasın, kan dökülmesin. Şimdi bu güçlü bir cümle yani kimse “analar ağlasın “ diyemez size en basitinden söylüyorum veya “ kan dökülmesi iyidir” diyemez. Bunu söyleyen bunun arkasından bir sürü laf etmek zorundadır ama siz analar ağlamasın diyerek tek bir cümle ile kendi muradınızı dile getirebilirsiniz.

Bu “analar ağlamasın, kan dökülmesin “ üzerinden bir sürecin toplumsallaşmasını, kamusallaşmasını sağladık ve belirli bir merhaleye getirdik. 28 Şubat'taki Dolmabahçe mutabakatı bence bir irade beyanı açısından önemliydi yoksa oradaki söylem tamamıyla, tabirimi mazur görün “boş bir söylemdi” yani hiçbir gerçek manada barış anlaşmasına tekabül edebilecek bir ifade yoktu orada. Tamamiyle genel geçer laflar konuşuldu. Ondan değil de ama o irade beyanının olması önemliydi. Ama ondan sonra bu irade beyanına sahip çıkılmadı. Bence ondan sonra atılması gereken belliydi. Bir yol haritası oluşturulması lazımdı. Yani 28 Şubat'ta o resim verildikten sonra bir yol haritası oluşturulması lazımdı. Ancak ne hükümetin metninde ne Öcalan'ın metninde buna dair herhangi bir ifade söz konusu değildi. Hükümetin sözleri en basitinden şudur;

“bir demokratikleşme yolundayız, bu demokratikleşme adımlarını atacağız, süreç geldiğinde zaten bu sorunu kendiliğinden çözecek “ denilebilecek genel bir demokratikleşme vurgusuydu. Öcalan'ın metninde ise bir barış anlaşmasına temel oluşturacak herhangi bir hüküm yoktu. Belki bir siyasi hareketin uzun vadeli bir planından bahsedildi işte “demokratik toplum, demokratik ulus, kadın sorununun çözülmesi, ekoloji

sorununun çözülmesi vs. vs. Vs.” yani bunlar bu anlamda kötü kullanıldı diye düşünüyorum. O nedenle süreci de iyi kullanamadık.

Üçüncüsü bence bu süreçteki en önemli hata zamanın kötüye kullanımı bir, aşırı muğlaklık iki, üçüncüsü de taahhütlerin belirli olmaması ve bu taahhütlere uyulmaması. Şimdi taahhüt vermek zor bir şey, çözüm süreçlerinde özellikle taraflar birbirlerine taahhüt vermekten kaçınırlar bu da anlaşılabilir bir şey.

Uzunca bir süre birbirleriyle çatışanlar birbirleriyle hemen can ciğer kuzu sarmasına dönüşmezler. Mümkün merteye en alt seviyeden alıp ondan sonra taahhütlerini belirli bir aşamaya geldikten sonra vermeyi isterler. Karşı tarafa güvenmezler, kendilerini bağlamak istemezler. En alt seviyeden kayıt altına alınacak taahhütlerle yetinmeye çalışırlar ama bir yerde sürecin ilerlemesi için hem sözlerin verilmesi hem de bu sözlerin tutulması gerekir. Eğer sözler verilir ve bu sözler tutulursa o zaman bir yapıcı ortam, bir güven ortamı doğar. Sürece olan kuşkular azalır. Devlet içerisinde veya örgüt içerisinde sürece karşı sertlik yanlısı olanların ellerindeki argümanlar ellerinden alınır vs. Ama eğer sözler verilir ve yerine getirilemezse o zaman sürecin bir zaaf taşıması, bir darboğaza girmesi kaçınılmazdır. Şimdi biz de çözüm süreci bittikten sonra her iki taraf da diğer tarafı suçladı ve onların vermiş oldukları sözü yerine getirmediğini söylediler. Üç önemli konu var o süreç içerisinde konuşulan.

1. Ülke dışına çıkış.
2. Kamu güvenliğini tahrip eden eylemlerin sonlandırılmaması.
3. Dolmabahçe açıklamasına riayet edilmemesi.

Şimdi üç konuda taraflar sözlerin tutulmadığını söylüyorlar. Ancak bu üç konuda da her iki tarafın anlattığı hikaye birbirinden tamamiyle farklı. Her iki taraf bize farklı bir hikaye anlatıyor. Mesela, yurt dışına çıkma, silahlı unsurları sınır dışına çıkartma... Hükümet diyor ki, o dönem de söylediler, şimdi de söylüyorlar “PKK bize silahlı unsurlarını sınır dışına çıkma konusunda söz verdi ama bu sözü tutmadı.” Bizim ikinci akıl insanlar toplantısında, Erdoğan ile yaptığımız ikinci akıl insanlar toplantısında işte akıllardan bir tanesi işte “sınır dışına çıkma başladı “ dediğinde, Erdoğan “nerden çıktı? En son ben buraya girmeden önce elimdeki son istihbarat raporlarına göre sınır dışına çıkanların oranı şu anda işte şu kadar olması gerekirken % 10-12 civarında” dedi. “hepsi ülkenin sınırları içerisinde duruyorlar

“dedi. Dolayısıyla hükümet diyor ki “silahlı unsurlarını sınır dışına çıkarma sözü verdi, bunu tutmadı.”

PKK buna karşı diyordu “evet, biz silahlı unsurlarımızı çıkaracağız ama siz bir yasa çıkarma sözü verdiniz, bu yasaı çıkarmadınız, biz o yüzden için silahlı unsurlarımızı bunu dışına çıkarmadık veya bir kısmını çıkarttık” söylüyor.

-Aslında bu konuşma uyuşuyor bence. Öyle değil mi? Ya da öncesinde ne kadar bırakacaktı ne kadar gecikti?

-Uyuşmayan nokta şu: devlet diyor “çekilmenin bir şeyi yoktu, çekilme bir şarta bağlanmamıştı. Yani “siz çekilecektiniz, yasal süreç ondan sonra işleyecekti” , PKK “hayır” diyor.

-Siz ne diyorsunuz bu konuda?

-Onu bilmiyorum, onlar kendi aralarında görüştüler. Bu konuda bizim, ben sadece ikisinin kamuoyuna yansıyan beyanlarını biliyorum. Devletin söylediği “ bu çekilme herhangi şekilde bir şeye, bir ön adıma bağlı değildi” diyor.

-Zaten Gezi’den hemen sonra tamamen mi durdu? Öyle bir gündem de vardı.

-Yanlış hatırlamıyorsam 25 Nisanda Murat Karayılan Kandil’de bir basın toplantısı yaptı. Devletin bütün gazetecileri gittiler. Karayılan dedi ki “ biz 8 Mayıs’tan itibaren bütün unsurlarımızı ülke dışına çekeceğiz” dedi. 28 Mayıs’ta Gezi Olayları başladı. Yanılmıyorsam Haziranın 2- 3 ünde PKK bir açıklama yaptı “ biz unsurlarımızı durduruyoruz” dediler. Böyle bir süreç yaşandı.

Veya bu Dolmabahçe mutabakatı... PKK diyor ki “mutabakatı hükümet yıktı çünkü hükümet seçimlere gidiyordu ve bu mutabakatın kendisine yönelik olumsuz bir etki yaratacağını düşünüyordu. O nedenle rafa kaldırdı, masayı Erdoğan dağıttı.”

Hükümet ise diyor ki “Dolmabahçe’de bize çekilme için kesin bir tarih verdiler hatta çekilmenin kararlaştırılacağı bir kongre, mart ayı içerisinde, şubat 28...”

-Çekilmenin mi silah bırakmanın mı?

-Silah bırakmanın, pardon. Çekilme konusunda kesin karar verdiler, silah bırakmanın ilan edileceği bir kongre konusunda da...

-Yani Türkiye’ye karşı savaşı bırakma aslında...

- Evet Türkiye'ye karşı savaşı bırakıyoruz. Buna bir kongre toplayacak PKK, bunu ilan edecek... Bunun sözünü bize verdiler fakat Dolmabahçe'den bir gün sonra işte önce Murat Karayılan ,ardından Duran Kalkan, sonra Mustafa Karasu "hiç kimse bizden silah bırakmamızı beklemesin " diye açıklama yaptığını söylediler. Dolayısıyla Dolmabahçe mutabakatını inkar eden, tanımayan bu. Dolayısıyla...

-11 Martta Erdoğan'ın bir açıklaması var yine.

-Tanımadığını söylüyor.

-Yok 11 Martta ilk açıklaması şey aslında "biraz bakalım sonuçta hayırlı şeyler..." sonra 2 gün sonrasında "böyle bir masa yok" diyor. İlk açıklama olmaz...

-Erdoğan'ın yaptığı ilk açıklama şu, diyor ki " iyi bir adım, geç kalmış bir adım ancak bunun işte gerçekleşebilmesi için sahadan gerçekleşmesine bakmamız gerekiyor. Olumluyor ilk açıklamasında ama sonraki kaç marttı? 16 Mart? Bizim size vermiş olduğumuz raporda bütün o kronoloji var yani kim, ne zaman, hangi tarihe ne söylemişe dair bütün o kronoloji var. Dolayısıyla arkadaşlar öyle veya böyle, ortada bir takım taahhütler var. Bu taahhütlerin gerçekten ne olduğu konusunda bizim çok ayrıntılı bir bilgimiz, bir fikrimiz yok. Tarafların söyledikleriyle bağlıyız ama nihayetinde bu taahhütlere uyulmuyor. Bu taahhütlere uyulması konusunda toplumun herhangi bir şekilde demokratik bir denetim veya basınç uygulayabilme şansı da yok. Dolayısıyla bu da sürecin çözülmesine sebebiyet verdi. O nedenle bu mimari kötü bir mimari. Eğer Türkiye bundan sonra bir daha böyle bir denemeyi yapacaksa gerek zamanlama konusunda, gerek taahhütlere uyulması konusunda, gerekse muğlaklıkların giderilmesi konusunda daha iyi bir mimari oluşturmak durumunda diye düşünüyorum. Bir de bunu denetleyecek mekanizmalar oluşturmak durumunda ama bunu henüz yapmadı. Bir de bölgesel denklem vardı, onu konuştuk. Suriye'de iç savaş ortaya çıktı, İŞİD ortaya çıktı, Suriye'de özerk bölgeler kuruldu, PKK Amerika ile Rusya ile ilişkili bir hale geldi, öncelikleri değişti vs. vs... Bunlarla birlikte süreç çöktü, süreç çökünce işte şunlar yaşandı, şu gördüğünüz görüntüler yaşandı. Hepinizin burada birebir tanık olduğunuz görüntüler yaşandı. 17 şehir merkezinde çatışmalı bir süreç yaşandı, şehirler tahrip oldu...

Tabii o çok kötü bir dönemdi, ben derste anlatıyorum... İşte siyaset teorisi dersinde siyaset iyidir, hoştur, güzeldir... İnsan hakları dersinde insan hakkı kutsaldır, dokunulmazdır vs... Hikayelerini anlatıyoruz, aşağıdan da silah sesleri geliyor, bomba sesleri geliyor, çatışma sesleri falan geliyor... Öyle bir süreç yaşandı...

-Bu da gösteremediğimiz Kolombiya fotoğrafları...

-Evet Kolombiya... Bu beyaz gömlekleli oldukları anlaşma barış anlaşmasının şeyi...

O Santos'un Nobel Barış Ödülünü aldığı şey...

Bu fotoğraf da ilginç, şöyle bir biliyorsunuz barış anlaşması imzalandı Kolombiya'da ve referanduma gitti, referandumda barış anlaşmasına hayır çıktı. Bu referandumda evet taraftarlarının gözyaşları yani barışı elden kaybettik diye korkmak, ürmek, endişe duymaktan kaynaklanan, üzüntüden kaynaklanan gözyaşları...

Ama ondan sonra referandumda hayır çıkmasından sonra hem Santos "ben bu anlaşmanın arkasındayım ve bunu tekrar geçirmek için bütün elimdeki yetkileri kullanacağım " dedi hem de Farc açıklama yaptı "biz de anlaşmanın arkasındayız ve bu anlaşmanın yürürlüğe konulması için üzerimize düşen görevleri yerine getireceğiz" dediler. Ondan sonra anlaşma yürürlüğe konuldu. Anlaşmanın ilginç bir tarafı vardı daha doğrusu kamuoyunda... Reddedilmesinde, halk oylamasında ret edilmesinde... Çatışmadan en az zarar gören Kolombiya bölgelerinde en fazla oy oradan çıkmıştı. Hayır... Yani etkilenmeyenler o çatışmalardan etkilenmeyenlerde hayırı destekleme oranı çok daha fazlaydı.

Bu da işte o 8 tane Farc gerillasının yemin ederek parlamenter olmaları, vekillik görevlerine başlamaları... Sandra Ramirez diye bir tanesinin açıklaması vardı, şey diyor " bu omuzlayacağımız büyük bir sorumluluk dağlarda çamurlu botlarla geçen yaşamımızın değişmesi anlamına geliyor" diyor.

Manuel Santos bu törene ilişkin şu açıklamayı yapıyor "bu kişileri siyasete dahil etmek demokrasinin güçlü bir göstergesidir. Yarım yüzyılı aşkın devlet ve kurumlarıyla silahlı çatışmaya girenlerin bugün anayasaya boyun eğdiğini görmek beni mutlu ediyor" diye açıklama yapıyor. Böylece bu gerillalar şeye başlıyorlar...

Bu Şırnak'ın fotoğrafı arkadaşlar, çatışmadan sonra sadece Şırnak'ta 2700 tane bina yıkıldı. Sağlık bakanlığının verilerine göre 355 bin kişi göç etmek durumunda kaldı, bazı rakamlar bunun 500 bin olduğunu söylüyorlar. Göç geçmişteki 90'lı göçlerden farklı olarak bölgeden batıya doğru bir göç olmaktan ziyade, daha ziyade bölge içi ve şehir içi göç olarak tezahür etti. Ama nihayetinde muazzam bir toplumsal bir yıkım söz konusu oldu. Ne yaşadık süreçten sonra? Dört şey oldu...

Çatışma karakter değiştirdi yani daha önce şehirlerde yaşanan çatışma artık şehir içine taşındı.

Her çözüm sürecinin yıkılmasının akabinde yaşanan benzer bir şey oldu, çatışma daha şiddetli oldu. Nasıl Oslo sürecinde süreç çöktükten sonra çok daha şiddetli bir şiddet dalgasıyla karşılaştık burada da süreç bittikten sonra çok daha şiddetli bir, geçmişle kıyaslandığında çok daha şiddetli bir şiddet dalgasıyla karşılaştık. Tabii bu şiddet ortamının kendisiyle birlikte bir demokrasi ve özgürlük kaybını meydana getirdi. Siyasal alan daraldı. Hepimiz şimdi bu daralmış olan siyasal alandan nasıl çıkacağımızı düşünüyoruz.

2 . BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

Reha Ruhavioğlu & Roj Girasun

2.1.

HAK İnisiyatifi

HAK İnisiyatifi Derneği, 1991'den bu yana "kim olursa olsun zalime karşı, kim olursa olsun mazlumdan yana" ilkesiyle insan hakları mücadelesi yürüten bir geleneğin 2017'de yaşıadığı zorunlu bir sürecin ardından aldığı yeni bir isimdir. Bu değişim, hem yaklaşık 30 yıllık bir birikimi omuzunda taşıyan hem de bu birikimle yeni bir kulvar açmaya çalışsan bir çabaya işaret etmektedir.

Hak İnisiyatifi Derneği, tüm insanların; eşit, adil, özgür ve onurlarıyla barış içinde yaşama hakkına sahip olduğu inancını esas alır. Bu hakların adaletle ikamesi için hukukun evrensel ilkeleri ve kadim değerler ışığında, şiddet içermeyen ve şiddet teklif etmeyen, eşitler arası bir katılımı, yönetişimi ve dayanışmayı önceleyen bir iradeyle sivil bir mücadele yürütür. Ayrıca bütün bunları yaparken, kim olursa olsun hiç kimsenin insan haklarından mahrum bırakılamayacağı ve kim olursa olsun hiç kimsenin yaptığı zulme sessiz kalınamayacağı ilkesini şiar edinir.

Haksızlığa uğrayan veya haksızlık yapan her kim olursa olsun adaletle şahitlik etmeyi ve hakkı ayakta tutmayı vazgeçilemez temel bir ilkesiyle hareket eden derneğimiz, insan haklarını engelleyen, sınırlayan, hukuk dışı sebeplerle askıya alan, yasal, sosyal, siyasi, fiili ve hukuki engellerin kaldırılması için yürüttüğu faaliyetler çerçevesinde görüş bildirir; ilmi araştırma ve kamuoyu yoklamaları yaptırır; raporlar hazırlar ve bunların sonuçlarını ilgili kişi ve kuruluşlara bildirir, gerekli tedbirlerin alınmasını ve adaletin ikamesini talep eder.

Hak İnisiyatifi Derneği amaç ve ilkelerine uygun olarak açık oturumlar, konferanslar, seminerler, paneller, sempozyumlar, her türlü toplantı, gösteri ve neşriyat yapar, konserler düzenler, sergiler açar, yarışmalar düzenler ve ödülleri verir.

2 . 2 .

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu

Hak İnisyatifi ve önceki yapının tesis ettiği geleneğin Diyarbakır ayağı, 2004'te çalışmalarına başlamış, 2017'deki tabela değişikliğine kadar insan hakları çalışmalarını bilfiil sürdürmüştür. 2017'ye kadar en az yedi kez düzenlenen insan hakları eğitimleri, HAK İnisyatifi Derneği'nin Diyarbakır Temsilciliği bünyesinde 2018 yılında yeni bir yapılanmaya giderek Diyarbakır İHO ismiyle eğitimlerine yeniden başladı. Bu yeniden yapılanmada Diyarbakır İnsan Hakları Okulu, önceki tecrübelerden hareketle daha kurumsal ve özerk bir eğitim programı olarak kurgulandı.

Evrensel insan hakları birikiminin yanında İslami referansların da altını çizerek hak mücadelesi yürüten Diyarbakır Hak İnisyatifi'nin açtığı bu okulun üç temel amacı olduğu söylenebilir; i. İnsan hakları alanına duyarlı insanların bu alan hakkında daha geniş bilgi edinmeleri, tartışmalar yürütmeleri ve insan hakları bilincinin bu katılımcılar arasında karşılıklı etkileşim yoluyla pekişmesi. ii. İnsan hakları gündeminin okula katılan insanlar aracılığıyla toplum içinde dolaşıma girmesi, yaşadığımız kentin kılcallarına kadar ulaşabilmesi. iii. Hak savunucularının yetişmesine zemin hazırlayarak, bu aktivistlerin yaşadıkları yerlerde hak temelli çalışmalara katılmalarının sağlanması. Yeni insanlarla hak meselesi bağlamında tanışmak, insan hakları mücadelesine yeni katılımlar sağlamak ve mümkünse hak meselesini daha da yaygınlaştırmak İHO'nun en temel kuruluş motivasyonlarını ifade eder.

HAK İnisyatifi için insan hakları, reaksiyoner bir kavram olmanın ötesinde henüz tamamlanmamış, yerelleştirilebilir, tanımlanmasında etkin olduğumuz bir değerdir. Bu

bağlamda İHO eğitimlerinin bir amacı da bu değer arayışının teorik ve pratik zeminini inşa etmeye katkı sunmaktır.

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu tasarlanırken; bu okul sayesinde insan haklarına ilgi duyan farklı kesimlerden insanların bir araya gelip ortak bir konu üzerinde tartışmalar yürüterek, etkileşimle birbirlerinden öğrenmeleri; insan hakları alanında uzman ve tanınmış insanlarla tanışarak hak camiası ile sürekli bir temas kurmaları, bu vesile ile daha donanımlı bir şekilde insan hakları mücadelesinin içine aktif olarak katılma motivasyonlarının artması gibi çıktılar öngörülmüştür. Derslerde sunum yapacak eğitimcilerin ve katılımcıların farklı kültürel dünyalardan olmalarına özen gösterilmiş, eğitimler devam ederken de bittikten sonra da bir arada olmayı sürdürecektir çeşitli sosyal aktiviteler gerçekleştirilmiştir. Bu eğitimlere katılanların Diyarbakır’da veya yaşadıkları diğer şehirlerde sivil toplumun aktörleri olmalarına dair bir beklenti de hep olagelmış ve katılımcılarla çeşitli vesilelerle paylaşılmıştır.

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu, Kış ve Bahar olmak üzere her yıl iki kere düzenlenecek şekilde planlanmıştır. Bu planlamaya göre eğitimlerin biri genel insan haklarını içerecek bir temel eğitim, diğeri de tematik bir eğitim olacaktır. Kış 2018 ve Bahar 2020 dönemlerinde genel eğitimler düzenleyen İHO, Bahar 2019 döneminde Çatışma ve Çözüm, Kış 2019’da da Eğitim Sistemi ve Çocuk Hakları temalarıyla yürütülmüştür.

İnsan Hakları Okulu programlarına katılacak olanlar, programın duyurusu ile birlikte paylaşılan başvuru formunu dolduranlar arasından, derneğin yönetim kurulu tarafından çeşitli kriter ve kotalar göz önünde bulundurularak belirlenirler. Kadın erkek dengesi, farklı yaş ve meslek kategorilerinden insanların bir arada olması gözetilir. Sivil toplumda halihazırda aktif çalışmalarından içinde olanlar da programa kabul edilmekle birlikte bu alana ilk kez temas edecek olanların katılımına özen gösterilir.

HAK İnişiyatifi Diyarbakır Temsilciliği bünyesindeki Diyarbakır İnsan Hakları Okulu 2018’in Kış programından 2020’nin Bahar programına kadar 4 program düzenlemiştir. Her programa, mekânın el verdiği sayıda katılımcı kabul edilmiş ve yeterli katılım sağlayanlar sertifika almaya hak kazanmışlardır.

Dönem	Tema	Kabul Edilen	Sertifika Alan
Kış 2018	Genel	40	35
Bahar 2019	Çatışmalar ve Çözüm Deneyimleri	46	35
Kış 2019	Eğitim Sistemi ve Çocuk Hakları	41	31
Bahar 2020	Genel	35	35

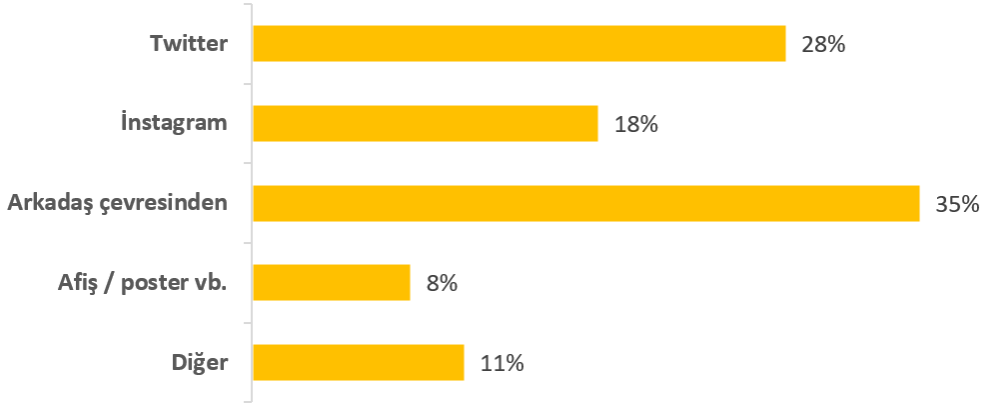
Dört hafta planlanan Bahar 2020 programına 35 kişi kabul edilmiş, yüz yüze üç hafta süren eğitimler Covid-19 salgını sebebiyle dördüncü haftada durdurulmuş ve daha sonra online olarak devam etmiştir. Eğitimlere Batman, Mardin, Urfa, Malatya ve Erzurum gibi şehirlerden katılımcılar da kabul edilmiş, böylece bu şehirlerdeki insan hakları çalışmaları desteklenmeye çalışılmıştır.

Söz konusu İHO programları hakkında katılımcılarla en az birer değerlendirme toplantısı ve bir anket uygulaması gerçekleştirilmiş böylece eğitimin katılımcılar üzerindeki etkisi ve katılımcıların gözünden niteliği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Ankete 72 kişi katılmış ve istedikleri soruları cevaplayabilecekleri bir anket formu doldurmaları istenmiştir. Ankete katılımlar anonim tutulmuş, böylece cevapların herhangi bir etkiden arındırılması hedeflenmiştir. Ankete 42 kadın ve 29 erkek katılmış, 1 kişi de cinsiyetini belirtmemiştir.

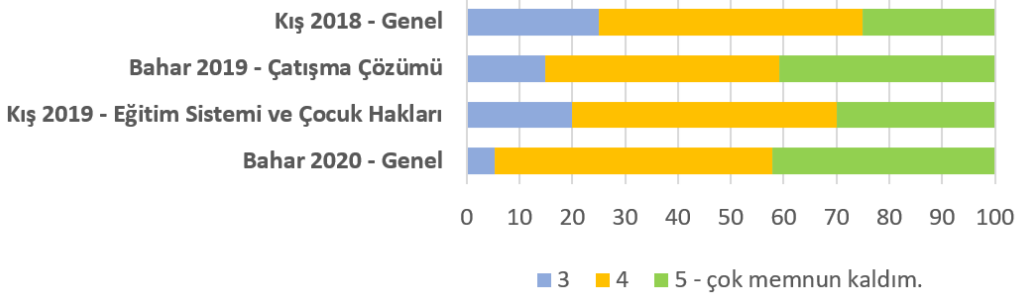
Ankete katılanların yaş ortalamaları 26'dır. Katılımcılar arasında çoğunlukla hukuk fakültesi öğrencisi ve avukatlar yer almaktadır. Bunun dışında öğretmen, eczacı, hekim, sivil toplum çalışanı ve tam zamanlı çalışanlar gibi meslek alanlarından kişiler katılmıştır.

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu'nu ilk nerden duydunuz?

Katılımcıların üçte biri, İHO'yu arkadaş çevresinden öğrendiklerini ifade ediyorlar. HAK İnisyatifi ile ilişkilendirilmiş ve/veya İHO'ya bir kere katılmış olanların arkadaş çevrelerinde kurumdan ve programdan söz etmeleri, dolayısıyla kurumun ve programın ağızdan ağıza yayılması, en çok önemseydiğimiz hususlardan biridir. Twitter ve Instagram gibi sosyal medya platformlarının da İHO eğitimlerinden haberdar olunmasında önemli mecralar olduğu görülmektedir. Üniversite içinde muhtelif yerlere, kafelere ve STK'ların duyuru panolarına asılan afişlerin de az da olsa görünürlüğe katkı yapmış olması farklı çevrelerden insanlarla iletişim kurabilmek açısından anlamlıdır. Özellikle Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim üyelerinden Vahap Coşkun'un hem programdan öğrencilerine bahsetmesi hem de program duyurusunu sosyal medya hesabından yaygınlaştırması HAK İnisyatifi'ni ve İHO'yu Hukuk Fakültesi içinde bilinir kılmıştır.

Katıldığınız dönemdeki Diyarbakır İnsan Hakları Okulu'ndan genel olarak ne kadar memnun kaldınız? (1 ile 5 arasında puanlayınız)

Katılımcılar eğitimlerden ortalamanın üstü bir düzeyde memnun kaldıklarını ifade ediyorlar. 5 ölçekli memnuniyet skalasında katılımcıların büyük çoğunluğunun 4 ve 5 puan verdikleri görülüyor.

“Bazen katılımcılardan kaynaklı bazen bizden kaynaklı aksamalar olabiliyor ama ben programı içeriğk olarak beğendim, güzeldi. Yarın öbür gün insan hakları için eğer bir söz söyleyeceksek, çocuklarımıza mesela, kesinlikle dönüp de burayı referans gösterebileceğiz.”

...

“Bize kattığı şey açısından söyleyecek olursam verimli olduğu çok aşikar. Çünkü hepimizin geldiği bir nokta var, insan hakları savunuculuğu... Eksikliklerimizi de görüyoruz bazı durumlarda. Bu programlar da bu eksikliğı tamamlama noktasında öncülük etmiş oluyor.”

...

yapıldı: Salonun ara duvarları yıkıldı, aydınlatması güçlendirildi ve ferah bir ortam olması için bazı müdahaleler yapıldı.

Diğer eleştirilere bakıldığında; ders sürelerinin azlığı, Kürtçe ders işlenmeyişi, eğitim içeriğinde izleme ve raporlama ile yaygınlaştırma ve dikkat çekme gibi alanlara ilişkin anlatımın olmaması şeklinde dile getirilmiştir.

İzleme, raporlama, yaygınlaştırma gibi eğitimlerin komisyonların ortak ve müstakil eğitimleri sürecinde ele alınması kararlaştırılmıştır. Böylece bu eğitimler doğrudan, insan hakları alanında çalışmalara devam edecek olanlara verilmiş olacaktır.

Ders sürelerinin mevcut formatta değişmesi zor, ancak formatın bir konu üzerinde daha uzun süre kalmaya odaklanacak biçimde yeniden ele alınması makul görünmektedir.

Ayrıca bu dönemki İHO programlarının dilinin sadece Türkçe olması bir eksiklik olarak not edilmiştir. Kürtçe ders konulması talebi önümüzdeki programlarda dikkate alınacaktır.

2.3.

Bahar 2019 Programı

Çatışmalar ve Çözüm Deneyimleri

Çatışma ve Çatışma Çözümü temasıyla sürdürülen Bahar 2019 eğitiminin ders programı aşağıdaki gibi gerçekleşti.

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu - Çatışma ve Çözüm Programı				
OTURUM	KONU	TARİH	SAAT	ANLATICI
1	Filipinler	20-Nis-19	10.30	Hüseyin ORUÇ
2	Kolombiya	20-Nis-19	13.30	Nisan ALICI
3	Endonezya	4-May-19	10.30	Cuma ÇİÇEK
4	Afganistan	4-May-19	13.30	Enise MALBAT
5	Türkiye	5-May-19	13.30	Vahap COŞKUN

Program beklenenden fazla ilgi görmüş ve İHO katılımcıları “Çatışma Çözümü” teması altında çalışmaların sürdürülmesi talebinde bulunmuşlardır. Bu doğrultuda, DİTAM’ın 25 Mayıs 2019’da Diyarbakır’da gerçekleştirdiği ve davet usulü katılım yapılan Güney Afrika Çözüm Deneyimi toplantısına İHO katılımcıları için beş kişilik kontenjan talep edilmiş ve İHO öğrencilerinden beş kişi bu programa katılmışlardır. Programın sonunda da bir değerlendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir. Çok azı dışında öğrencilerin büyük

çoğunluğunun ülke deneyimlerini aktaran bir “Çatışma ve Çözüm” okuluna ilk kez katıldıkları görülmüştür.

Çatışma ve Çatışma Çözümü’nün söz konusu olduğu bir programda birbirinden farklı yaklaşımlara sahip olan insanların bir araya gelip tartışmaları, mümkünse birlikte çalışmalarını programın kurgusunu daha anlamlı hale getireceğinden ve daha önce çokça faydası görüldüğünden bu programda da farklı dünya görüşlerinden katılımcılar bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Bu farklı görüşlere sahip katılımcıların İHO vesilesiyle tanışmış olmaları ve çatışma çözümüne duydukları ilgi düzenleyici kurum olarak bizi fazlasıyla memnun etmiştir. Bu süreçte bazı katılımcılar HAK İnisyatifi’nin diğer çalışmalarına da üye ve gönüllü olarak katılmaya başlamışlardır.

Bu dönemde hükümetin uzun süredir devam eden görüşürmeme tutumunu değiştirip izin vermesiyle birlikte PKK lideri Abdullah Öcalan ile avukatları arasında görüşme trafiğinin başlaması bu İHO programına katılanların alana ilgisini yoğunlaştırdı. Katılımcılar bütün bu süreci çoğunlukla WhatsApp grubunda olmak üzere hep tartışarak izlediler. Gençler, azınlıklar, kadınlar çatışma çözümüne nasıl katkıda bulunabilir? Dünya deneyimleri ve önceki tecrübelerden nasıl dersler çıkarılabilir? gibi soruların cevabı aranmış, bu bağlamda çatışma çözümü alanında çalışan uluslar arası kuruluşlarla görüşülüp istişare edilmiştir. HAK İnisyatifi’nin çatışma çözümü çalışmalarının devam etmesi talepleri ortaya çıkmış; şiddetsiz iletişim ve çatışma çözümü hakkında, silahlı örgütler ve devleti değil, kişiler ve gruplar arasındaki iletişimi kapsayan bir atölye çalışmalarının yapılması talepleri dile getirilmiştir.

Çatışma Çözümü eğitimine katılanların, programın içeriği ile ilgili değerlendirmelerine gelince; eğitimin niteliği hakkında kendilerine bir dizi sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlamaları istenmiştir. Katılımcıların cevapları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Konunun seçilmiş olmasındaki isabet					
	Filipinler	Kolombiya	Afganistan	Endonezya	Türkiye
4 ve aşağısı	15%	0%	0%	11%	0%
5 ila 7	26%	67%	37%	30%	22%
8 ila 10	59%	33%	63%	59%	78%

Anlatıcının konuya hakimiyeti					
	Filipinler	Kolombiya	Afganistan	Endonezya	Türkiye
4 ve aşağısı	15%	19%	0%	15%	15%
5 ila 7	0%	33%	22%	22%	0%
8 ila 10	85%	48%	78%	63%	85%

Katılımcılar, derslerin niteliğini ölçmeye yönelik sorularda 1 ile 10 arasında değişen skalada çoğunlukla olumlu puan vermişlerdir. Birbirinden farklı coğrafyalarda, farklı kültürel havzalarda ve farklı koşullarda ortaya çıkan çatışma durumlarını yakından anlamak ve çözüm deneyimlerini keşfetmek bakımından seçilen ülke deneyimleri isabetli bulunmuş, anlatıcılar da konuya genel olarak hakim bulunmuşlardır.

Çatışma çözümü bakımından edindiğiniz fayda					
	Filipinler	Kolombiya	Afganistan	Endonezya	Türkiye
4 ve aşağısı	15%	15%	0%	15%	0%
5 ila 7	22%	37%	30%	33%	26%
8 ila 10	63%	48%	70%	52%	74%

Merak uyandırıp yeni şeyler öğrenmeye sevk etmesi					
	Filipinler	Kolombiya	Afganistan	Endonezya	Türkiye
4 ve aşağısı	15%	30%	0%	26%	15%
5 ila 7	48%	37%	48%	44%	0%
8 ila 10	37%	33%	52%	30%	85%

Dersin bugüne kadarki kalıcılığı					
	Filipinler	Kolombiya	Afganistan	Endonezya	Türkiye
4 ve aşağısı	15%	30%	0%	44%	15%
5 ila 7	44%	37%	48%	11%	22%
8 ila 10	41%	33%	52%	44%	63%

Çoğu ilk kez böyle bir programa katılan İHO öğrencilerinin kahir ekseriyeti programı ve dersleri çatışma çözümü bakımından faydalı bulduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların en az yarısı derslerin çatışma çözümü bahsine faydası bağlamında 8 ila 10 arasında puanlar vermişlerdir.

Katılımcıların dörtte üçünden fazlası derslerin kendilerinde çatışma çözümü alanına dair bir merak uyandırdığını ve yeni şeyler öğrenmeye sevk ettiklerini dile getirmişlerdir. Destekleyici materyal olarak katılımcılarla paylaşılan kitap ve makalelerin iyi seçildiği ve genel olarak anlatımlarla birbirlerini tamamladıkları dile getirilmiştir.

Üzerinden geçen zamana rağmen Çatışma Çözümü temalı eğitime katılanların çoğu, tartışılan konular ve öğrenilenlerin bugüne kadar kalıcı olduğunu dile getirmişlerdir.

Ülke deneyimlerinin ilgi çekici olması, anlatıcıların alana hakim isimler olması, ders materyallerinin anlaşılır ve nitelikli kaynaklar olması, HAK İnisiyatifi'nin 2019'un İnsan Hakları Haftasında "Barışı Yeniden Konuşmak" başlıklı bir panel düzenleyerek İHO programında işlenen konularla ilgili hafızaları tazelemesi, bir araya gelişlerde bu eğitime

göndermeler yapılması ve alana ilgi duyan katılımcıların çeşitli okumalar sürdürmeleri ve etkinlikleri takip etmeleri bu durumu etkileyen faktörler olarak sayılabilir. Bu durum programın somut çıktılarının görülmesi bakımından memnuniyet verici ve teşvik edici olmuştur.

“Hem bu okul, buradan beslenen arkadaşlarımız belki yarın öbür gün başka bir gözle de bakarlar ama kişisel olarak devam edilmesi taraftarıyım. Bizim için belki en önemli konulardan biri şu an çatışma çözümü. Dolayısıyla ne kadar kendimizi donatırsak, ne kadar bilgi sahibi olursak o oranda iyi olur diye düşünüyorum.”

“Daha önce katıldığım insan hakları okulunda her konuşmacı farklı bir konuyu ele alırdı ama çatışma ve çözümleri programında spesifik bir konu olması ve her gelen katılımcının da farklı boyutlarıyla bunu ifade etmesi bence çok daha iyi oldu. Çünkü orada her bir konuşmacı konunun bir boyutunu anlatıyor ama beş konuşmacı geldiği zaman beş boyutunu da aktarabilir size.”

“En son, bu çatışma çözme meselesinin insanlar arasındaki ilişkilere kadar indirgenebileceğini düşündüm ve bunun üzerine eğilmeye başladım.”

“Biz zaten biz bu çatışmayı süreç içerisinde yaşıyoruz. Çocuklara ve ailelere birçok psiko-sosyal destek veriyoruz. Ben kendi adıma hem teoride hem pratikte bu alanda çalıştım. Geldim, dünya deneyimlerini görmek de bana bir şeyler kattı, daha bir heyecanlandım, hoşuma gitti. Daha böyle nasıl

diyeyim, 'kendimiz ne yapabiliriz'i daha çok sorgulamaya başladım."

"Çatışma süreçlerini görür görmez aklıma Türkiye geldi. Yani Türkiye'ye ne kazandırabiliriz dünya örneklerinden? İşte 'Filipinler'de bu olmuş, burada olabilir. Afganistan'da şu olmuş, burada olmaz' gibi bazı çıkarımlar olacak."

"Şu kafamda şekillendi, reçeteler var her yerin farklı reçetesi var. Yani çözümü aslında var. Bazen insan umutsuzluğa düşüyor hani çözülür mü, çözülmez mi? Bu tür deneyimler kafada o şeyi, çözülebileceğini oluşturuyor, bana katkısı oldu."

2 . 4 .

Kış 2019 Programı

Çocuk Hakları ve Eğitim Sistemi

Çocuk Hakları ve Eğitim Sistemi temasıyla sürdürülen Kış 2019 eğitiminin ders programı aşağıdaki gibi gerçekleşti.

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu – Eğitim Sistemi ve Çocuk Hakları Programı				
DERS	KONU	TARİH	SAAT	ANLATICI
1	Çocuğun İnsan Hakları ve Uluslararası Mekanizmalarda Çocuk	23-Kas-19	12.30	Oktay TATLICIOĞLU
2	Bir Hak Olarak Nitelikli Çocuk Edebiyatı	23-Kas-19	14.30	Halenur ÇALIŞAN
3	Müfredatın İnsan Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi	30-Kas-19	12.30	Ahmet ÖRS
4	Ayrımcılığın Aşılması: Çok Dilli ve Çok Kültürlü Eğitim	30-Kas-19	14.30	Mustafa KOÇAK
5	İnsan Hakları versus Millî Eğitim	7-Ara-19	12.30	Yusuf EKİNCİ
6	Çok Dilli Eğitim ve Ana Dil	7-Ara-19	14.30	Işık TÜZÜN

HAK İnisiyatifi'nin Dicle Üniversitesi bünyesinde ağırlıklı olarak Hukuk ve biraz da İlahiyat Fakültesi çevresinde biliniyor olması, diğer fakültelere ulaşma ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu ihtiyaç, eğitim sisteminin insan hakları boyutu ve çocuk hakları ile birleşince 23 Kasım-7 Aralık döneminde düzenlenen Diyarbakır İHO programının teması "Eğitim Sistemi ve Çocuk Hakları" olmuştur. Bu programa Eğitim fakültesi öğrencileri ve mezunları, öğretmenler ve çocuk hakları alanında çalışanlar kabul edilmiştir. 50 kişinin başvurduğu

programa salonun imkanları zorlanarak 41 kişi kabul edilmiştir. Eğitime yeterli katılım sağlayan 31 kişiye sertifika verilmiştir. 6 oturumda gerçekleşen programda; Çocuğun insan hakları, eğitim sistemi ve eğitim müfredatının insan hakları perspektifinden değerlendirilmesi, ayrımcılığın aşılması, çok dilli eğitim ve ana dilinde eğitim, bir hak olarak nitelikli çocuk edebiyatı gibi konular ele alınmıştır. Daha önceki programlarda olduğu gibi bu programda da şehir dışından katılımcılar olmuştur. Erzurum'dan (2 kişi), Mardin'den (1 kişi), Urfa'dan (2 kişi) ve Diyarbakır'ın yakın-uzak ilçelerinden katılım olmuş ve daha önceki hassasiyet sürdürülerek okulun ve kurumun etkisinin buralara ulaşabilmesi için uzaktan gelmek isteyen katılımcılar özellikle kabul edilmiştir.

Farklı arka planlardan olmalarına özen gösterilen konuşmacı ve katılımcıların yer aldığı program boyunca çok dillilik, çok kültürlülük, ana dil hakkı gibi kavramlara vurgu yapılmış ve çocuğun insan haklarının en geniş resmi çizilmeye çalışılmıştır. Çocuk haklarının konu edildiği programda, nitelikli çocuk edebiyatı, bu çerçevede sürdürülen eğitimlerde pek yer almayan bir biçimde, çocuk hakları arasında sayılmış ve bu başlıkla bir ders konulmuştur. Bu eğitime devam eden katılımcılar, yapılan toplantılarda “çocuğun insan hakları” bağlamında çalışmaların sürdürülmesi gerektiğini ve çalışmalara katkı vermek istediklerini dile getirmişlerdir. Bu taleplerden yola çıkarak Diyarbakır HAK İnisyatifi bünyesinde **Çocuk Çalışmaları Komisyonu** kurulmuş ve çalışmalarını sürdürmektedir. İHO programları aracılığıyla kurumumuzla iletişimi başlayan bazı katılımcılar bu komisyonda çalışmalarını sürdürmektedirler.

“Eğitim Sistemi ve Çocuk Hakları” temalı eğitime katılanların, programın içeriği ile ilgili değerlendirmeleri için bir anket uygulanmış, eğitimin niteliği hakkında kendilerine bir dizi sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlamaları istenmiştir. Katılımcıların cevapları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Bu konunun seçilmiş olmasındaki isabet						
	Çocuğun İnsan Hakları	Çocuk Edebiyatı	Müfredat Değerlendirmesi	Çok Kültürlülük	İnsan Hakları vs. Millî Eğitim	Çok Dilli Eğitim
4 ve aşağısı	37%	30%	10%	25%	10%	10%
5 ila 7	10%	10%	20%	40%	35%	20%
8 ila 10	53%	60%	70%	35%	55%	70%

Anlatıcının konuya hakimiyeti						
	Çocuğun İnsan Hakları	Çocuk Edebiyatı	Müfredat Değerlendirmesi	Çok Kültürlülük	İnsan Hakları vs. Millî Eğitim	Çok Dilli Eğitim
4 ve aşağısı	21%	30%	10%	15%	10%	10%
5 ila 7	37%	0%	10%	40%	40%	10%
8 ila 10	42%	70%	80%	45%	50%	80%

Konunun temel bir akademik bilgi gerektirmesi sebebiyle bu dönemki İHO’da çocuğun tanımlanması, uluslararası mevzuat gibi konular dahil edilmiştir. Giriş mahiyetindeki teorik derslerde motivasyonun diri tutulması diğerlerine göre zor olduğundan aynı güne farklı türden içerikler konularak katılımcıların takibinin sağlanmasına çalışılmıştır. Derslerin niteliğini ölçmeye yönelik sorulan sorulara katılımcılar genel olarak olumlu puan vermişlerdir

Özellikle çocuk edebiyatı ve çok dilli eğitim ile müfredatın somut örneklerle insan hakları perspektifinden ele alındığı pratiğe yönelik dersler daha çok ilgi çekmiş, ancak genel olarak İHO programı beğenilmiştir.

“Yayazula ve Pezzetino ile tanışmak çok güzeldi. Bence de nitelikli edebiyat temel bir çocuk hakkı olarak kabul edilmeli.”

“Müfredat bile çocuk haklarına aykırıymış. Öğretmen çocuk haklarını müfredata karşı da korumalı demek ki...”

Eğitim sistemi ve çocuk hakları bakımından edindiğiniz fayda						
	Çocuğun İnsan Hakları	Çocuk Edebiyatı	Müfredat Değerlendirmesi	Çok Kültürlülük	İnsan Hakları vs. Millî Eğitim	Çok Dilli Eğitim
4 ve aşağısı	24%	22%	11%	11%	0%	0%
5 ila 7	18%	28%	17%	39%	67%	39%
8 ila 10	58%	50%	72%	50%	33%	61%

Merak uyandırıp yeni şeyler öğrenmeye sevk etmesi						
	Çocuğun İnsan Hakları	Çocuk Edebiyatı	Müfredat Değerlendirmesi	Çok Kültürlülük	İnsan Hakları vs. Millî Eğitim	Çok Dilli Eğitim
4 ve aşağısı	29%	22%	0%	28%	0%	0%
5 ila 7	24%	28%	44%	28%	78%	44%
8 ila 10	47%	50%	56%	44%	22%	56%

Dersin bugüne kadarki kalıcılığı						
	Çocuğun İnsan Hakları	Çocuk Edebiyatı	Müfredat Değerlendirmesi	Çok Kültürlülük	İnsan Hakları vs. Millî Eğitim	Çok Dilli Eğitim
4 ve aşağısı	41%	39%	12%	28%	11%	11%
5 ila 7	12%	11%	44%	55%	50%	67%
8 ila 10	47%	50%	44%	17%	39%	22%

Hali hazırda çocuk temelli çalışmaların içinde yer alanların da olduğu programda katılımcıların en az yarısı insan hakları alanına ilk kez katılmıştır. Katılımcıların üçte ikisinden fazlası programın çocuk hakları bakımından ortalamanın üstünde olduğunu, yaklaşık yarısı da çok nitelikli olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcıların büyük bölümü bu program vesilesiyle merakının canlanıp yeni şeyler öğrenmeye başladığı şeklinde geri bildirimde bulunmuş ve özellikle somut örnekler içeren pratik derslerde kalıcılığın önemli ölçüde sürdüğü görülmüştür.

“Bu eğitim bana şunu çağrıştırdı: Geleneksel masallar derlenip çocuk hakları, insan hakları perspektifinden ele alınabilir. İnsan haklarına uymayan yerleri değiştirilerek çocuklarla paylaşılabilir. Böyle bir duyarlılık çalışması yapılırsa güzel olur.”

Okul öncesi öğretmenleri, ilkokul ve ortaokul düzeyinde öğretmenlik mesleğini sürdürenler, öğretmen adayları, çocuk alanında çalışan veya çalışmak isteyen katılımcıların bir araya geldiği eğitimde, dersler boyunca ve yapılan ara toplantılarda da çocuk çalışmalarının bir komisyon bünyesinde sürdürülmesi fikri dile getirilmiştir. Diyarbakır HAK İnisyatifi İHO programının bitiminde Çocuk Çalışmaları Komisyonu kurarak bu talebi karşılamıştır. Programın en somut kazanımı bu komisyon olmuştur.

2 . 5 .

Bahar 2020 Programı

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu – Bahar 2020 Programı				
DERS	KONU	TARİH	SAAT	ANLATICI
1	İnsan Hakları Tarihi & Gelişimi	22-Şub-20	10.30	Fazıl Hüsnü ERDEM
2	Türkiye'de Medyanın İnsan Hakları Manzarası	22-Şub-20	13.30	Ruşen ÇAKIR
3	İnsan Haklarının Yükü	29-Şub-20	10.30	Emre BERBER
4	Türkiye'de İfade Özgürlüğü ve Gösteri Hakkının Durumu	29-Şub-20	13.30	Ömer Faruk GERGERLİOĞLU
5	İnsan Hakları Bağlamında Emek Meselesi	7-Mar-20	10.30	Alpkan BİRELMA
6	Din, Devlet, Adalet	7-Mar-20	13.30	Cihangir İSLAM
7	İslami Gelenek ve Pratikte Kadın Tartışmaları	14-Mar-20	İPTAL	Hidayet Ş. TUKSAL
8	Hukuku Korumak	15-Mar-20	TEHİR	Mustafa YENEROĞLU
9	Sivil İtaatsizlik	2-May-20	ON-LINE	Reha RUHAVİOĞLU
10	Sivil Toplum Nedir, Ne Yapar?	9-May-20	ON-LINE	Emine Uçak ERDOĞAN
11	Covid-19 Salgını ve Mülteciler	16-May-20	ON-LINE	Oktay TATLICIOĞLU

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu'nun Kış 2018 döneminde gerçekleştirilen programı tematik olmayıp genel ve temel bir insan hakları eğitimi olduğundan sonraki iki program tematik

olarak yürütülmüştür. Bu tematik iki programdan sonra Bahar 2020 programı, Kış 2018 programı gibi genel ve temel insan hakları meselelerini ele almıştır.

Bu programda hem İnsan Hakları kavramının ortaya çıkışı, tarihi gelişimi hem de farklı dünya görüşlerinin insan hakları kavramını ele alışları tartışılmış hem de Türkiye'nin güncel insan hakları meseleleri konu edilmiştir.

Bütün dünyanın etkilendiği gibi Diyarbakır İHO da Bahar Covid-19 salgınından olumsuz etkilenmiştir. Türkiye'de salgın tehdidin ve dolayısıyla kaygının yükseldiği Mart ayında, takvimdeki son iki ders iptal edilmiştir. Bir süre bekleyip durumun anlaşılması kararlaştırılmış, akabinde derslerin online platformda sürdürülmesi kararlaştırılmıştır. Mustafa Yeneroğlu'nun ertelenen ve online yapılması planlanan oturumu, Yeneroğlu'nun içinde bulunduğu siyasi gelişmelerin yoğunluğundan bugüne kadar gerçekleşmemiş ancak prensipte uygun bir zamanda gerçekleşmesi kararlaştırılmıştır. Eğitim programındaki "Sivil Toplum" dersi ile programa sonradan eklenen "Sivil İtaatsizlik" ve "Salgın ve Mülteciler" konulu dersler online ortamda gerçekleştirilmiştir. Pandemi sebebiyle insan hakları eğitimleri ve konferansları online ortama taşındığından, eğitimlere çoğunlukla HAK İnisyatifi Genel Merkezi tarafından organize ve icra edilmekte, Diyarbakır'ın ev sahipliğindeki etkinlikler Genel Merkez etkinlikleriyle çalışmayacak biçimde sürdürülmektedir. Bu dönemki eğitime başvurular arasından 35 kişi kabul edilmiş ve pandemi etkisiyle online ortama taşınan eğitimler önceki dönemlerin İHO öğrencilerine de açılmıştır. Bu programa katılan 35 kişinin tamamına sertifika verilecektir.

Diğer İHO programlarında olduğu gibi bu programda da katılımcıların en az yarısının yeni olmasına ve hem kürsü hem de salondaki katılımcıların farklı görüş ve deneyimlere sahip insanlar olmasına özen gösterilmiştir. Bu dönem TBMM'de aktif insan hakları mücadelesi veren farklı partilerden milletvekilleri de davet edilmiştir.

Bahar 2020 dönemi İHO programı en çok beğenilen programlardan biri olmuştur. Katılımcıların tamamına yakını eğitimden duyulan genel memnuniyet ölçeğinde 5 üzerinden 4 ve 5 puan vermişlerdir. Bunun yanında bu programın katılımcılarına da eğitimin

niteliği hakkında bir dizi sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlamaları istenmiştir. Katılımcıların cevapları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Bu konunun seçilmiş olmasındaki isabet									
	İnsan Hakları Tarihi	Medya ve İnsan Hakları	İnsan Haklarının Yüğü	İfade Özgürlüğü	Emek Meselesi	Din, Devlet, Adalet	Sivil İtaatsizlik	Sivil Toplum	Covid19 ve Mülteciler
4 ve aşağısı	21%	16%	0%	0%	5%	5%	26%	32%	37%
5 ila 7	21%	16%	32%	11%	26%	16%	11%	21%	26%
8 ila 10	58%	68%	68%	89%	69%	79%	63%	47%	37%

Katılımcılar genel olarak konu seçimlerini isabetli bulduklarını ifade etmişler ve anlatıcıları da konuya yeterince hakim bulduklarını belirtmişlerdir. Belirgin olmasa da online oturumlar için görünen farkın gerekçesi ayrıca sorulmuş ve online derslerde motivasyonun yüksek olmadığı ve dikkatin sürekli canlı tutulamadığı gibi gerekçeler sayılmıştır. Bu durum online eğitimlerin öne çıkan ilk dezavantajı olarak not edilmelidir.

Anlatıcının konuya hakimiyeti									
	İnsan Hakları Tarihi	Medya ve İnsan Hakları	İnsan Haklarının Yüğü	İfade Özgürlüğü	Emek Meselesi	Din, Devlet, Adalet	Sivil İtaatsizlik	Sivil Toplum	Covid19 ve Mülteciler
4 ve aşağısı	11%	11%	0%	0%	5%	5%	26%	21%	37%
5 ila 7	11%	5%	11%	5%	5%	11%	0%	32%	16%
8 ila 10	78%	84%	89%	95%	90%	84%	74%	47%	47%

İnsan hakları bakımından edindiğiniz fayda									
	İnsan Hakları Tarihi	Medya ve İnsan Hakları	İnsan Haklarının Yüğü	İfade Özgürlüğü	Emek Meselesi	Din, Devlet, Adalet	Sivil İtaatsizlik	Sivil Toplum	Covid19 ve Mülteciler
4 ve aşağısı	11%	11%	0%	0%	11%	0%	26%	21%	37%
5 ila 7	5%	5%	21%	0%	31%	26%	0%	21%	11%
8 ila 10	84%	84%	79%	100%	58%	74%	74%	58%	52%

Merak uyandırıp yeni şeyler öğrenmeye sevk etmesi									
	İnsan Hakları Tarihi	Medya ve İnsan Hakları	İnsan Haklarının Yüğü	İfade Özgürlüğü	Emek Meselesi	Din, Devlet, Adalet	Sivil İtaatsizlik	Sivil Toplum	Covid19 ve Mülteciler
4 ve aşağısı	11%	11%	5%	0%	11%	11%	26%	26%	47%
5 ila 7	21%	31%	21%	42%	63%	42%	32%	58%	37%
8 ila 10	68%	58%	74%	58%	26%	47%	42%	16%	16%

Katılımcıların büyük çoğunluğu bu programın içeriğini insan haklarına ilişkin çok faydalı bulduklarını ifade etmişlerdir. İnsan haklarının hem tarihsel gelişimi ve felsefi arka planı, hem de pratik örnekler üzerinden ele alınması katılımcılar için tamamlayıcı olmuştur. Ayrıca akademisyen, gazeteci, sivil toplum çalışanı, milletvekili gibi farklı alanlardan insan hakları meselesine bakış katılımcıların farklı perspektiflerden değerlendirmelerini sağlamıştır. İHO'nun katılımcılarda alana ilişkin bir merak uyandırdığı da hem bire bir görüşmelerden hem de anket verilerinden anlaşılmaktadır.

Dersin bugüne kadarki kalıcılığı									
	İnsan Hakları Tarihi	Medya ve İnsan Hakları	İnsan Haklarının Yüku	İfade Özgürlüğü	Emek Meselesi	Din, Devlet, Adalet	Sivil İtaatsizlik	Sivil Toplum	Covid19 ve Mülteciler
4 ve aşağısı	15%	10%	5%	0%	15%	5%	26%	26%	47%
5 ila 7	32%	32%	42%	21%	32%	47%	42%	42%	21%
8 ila 10	53%	58%	53%	79%	53%	48%	32%	32%	32%

“İçimde yoğun bir şekilde bu almada faaliyet gösterme isteği uyandırdı. Daha çok okuma araştırma ve öğrenme isteği uyandırdı. Etrafıma daha bilinçli bakmaya başladığımı hissettim.”

“Ben İHO ile tanışmadan önce başka bir konu düşünüyordum ama sizi tanıdıktan sonra yüksek lisansımı insan hakları alanında yapmaya karar verdim”

“Daha öncede insan hakları alanında çalışıyordum ancak insan hakları okulu bana ekstra farklı yöntemler öğretti.”

2019-20 dönemi içi planlanan üç İHO programının sonuncusu olan Bahar 2020 programının da tamamlanmasının ardından pandemi döneminde İHO'ya bugüne kadara katılmış herkesle yeniden görüşmeler, toplantılar yapılmış ve insan hakları çalışmalarına nasıl destek verebilecekleri tartışılmıştır. Tartışmalar neticesinde ortaya altı farklı komisyon kurma fikri çıkmış ve her bir gönüllünün en fazla iki komisyonda çalışabilmesi şeklinde bir prensip karar doğrultusunda gönüllüler istedikleri komisyonlarda aktif emek üretmeye başlamışlardır. Kurulan komisyonlar şunlar olmuştur: Cezaevleri ve Hukuk Komisyonu, Çocuk Çalışmaları Komisyonu, Dil Hakları Komisyonu, İnanç ve İfade Özgürlüğü Komisyonu, Kadın Çalışmaları Komisyonu ve Mülteci Çalışmaları Komisyonu.

Komisyonlar hem ortak hem de komisyon içi bir eğitim programı için toplantılar düzenliyor, komisyonun çalışma çerçevesi ve usulleri hakkında tartışmalar yürütüyorlar. Bu aşamadan sonra daha aktif çalışmaya başlayacak olan komisyonların bazıları bu arada kamusal alana dönük insan hakları çalışmalarına da başlamış durumdadır. Örneğin Kadın Çalışmaları Komisyonu ve Dil Hakları Komisyonu kendi çalışma alanlarına giren konularda basın açıklamaları hazırlayıp süreçleri daha aktif takip etmeye başlamışlardır. Komisyonlarda; komisyon çalışmalarını hem daha görünür kılmak hem de katılımcıları arttırmak adına sadece kendi alanlarını kapsayan İHO programı önerileri de tartışılmaktadır. Bu kapsamda kadın hakları ve dil haklarını ele alacak İHO programları tartışılmaktadır.

3 . BÖLÜM

SONUÇ

Sonuç

Daha önce de benzer eğitimlerin verildiği program, Diyarbakır HAK İnisyatifi bünyesinde Diyarbakır İnsan Hakları Okulu olarak müstakil bir programa dönüştürülmüş ve bugüne kadar dört eğitim tamamlamıştır. 2019-20 döneminde düzenlenen üç eğitim programına 118 kişi kabul edilmiş ve eğitimlere yeterli düzeyde devam eden 101 kişi sertifika almaya hak kazanmıştır.

İHO programlarına katılanlarla yürütülen istişareler sonucunda 6 komisyon, altısı yönetici olmak üzere 36 kişiyle kurulmuş, komisyonlara katılımlar devam etmektedir. Programdan mezun olan 101 kişinin ve komisyonlarda yer alan gönüllülerin yarısından fazlası insan hakları alanına İHO vesilesiyle dahil olmuş, bir çoğunun da ilk sivil toplum tecrübesi bu komisyonlar olmuştur.

İHO programı, bir yılda çoğu sivil toplum alanından olmayan 100 kişiyle çeşitli eğitimler sürdürmüş ve bu katılımcıların en az yüzde 30'u sivil toplumda gönüllü faaliyetlerde

bulunmaya başlamışlardır. Katılımcıların birçoğu insan haklarına yaklaşımlarını gözden geçirme ihtiyacı hissetmiş ve İHO'nun hayatlarına kattıklarını dile getirmişlerdir.

“İHO benim bu alandaki ilk deneyimimdi. Yeni şeyler öğretti, deyim yerindeyse sağlam bir temel atmamı sağladı. Dolayısıyla Diyarbakır İHO'nun benim için önemi ve yeri çok farklı. Bu eğitimlerden sonra insan hakları alanında farklı eğitimler almaya başladım, okumalar yaptım ve birçok STÖ ve platformda aktif ve gönüllü yer almaya başladım. Bu alanda ilerlemeye, farklı bakış açıları kazanmaya ve sahada çalışmaya yöneleceğim.”

“İnsan hakları konusunda farklı bakış açısı edindim.”

“Beni olumlu açıdan etkiledi, daha fazla sorgulayıp belli noktalarda daha çok şey yapılabileceğini gördüm.”

“Güzel insanlarla tanışmak, bu yolda mücadele eden insanların olduğunu görmek beni baya motive etti açıkçası. İHO kapsamında söyleşiye gelen katılımcı seçimleri ve sunum konuları özenli seçilmişti, çok şey öğrendim. Buradan gelen yönlendirmelerle sosyal medya üzerinden takibe aldığım çok sayfa oldu, not aldığım çok kitap oldu. Ne kadar eksik olduğumuzun farkına daha iyi vardım insan hakları savunuculuğu alanında.”

“Hak inisiyatifi kutuplaşmanın zirve olduğu bir dönemde kimsenin kimliğine bakmadan doğruları ve haksızlıkları cesaretle söyleyen bir kurum. Bugün bunu yapmak gerçekten

çok değerli. Bağımsızlığınız ve mazlumdan yana, zalime karşı duruşunuz hep sursün. Allah enerjinizi artırarak daim eylesin.”

HAK İnisiatifi Derneği, hem taşıdığı miras hem de yerleştiği pozisyon gereği farklı dnya gürüşleri ve deneyimlere sahip insanlar ve kurumlarla konuşabilen, onları bir araya getirebilen bir özellik taşımaktadır. Bununla birlikte, toplumsal kutuplaşmanın derinleştiği ve sivil toplum alanının da bundan etkilendiği bir süreçte farklı kimliklerle konuşabilme potansiyel ve imkanının öneminin farkındadır.

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu, sivil toplumun alanının daraldığı bir dönemde 101 kişiye nitelikli bir insan hakları eğitimi sunmuş ve bu programa katılanların önemli bir kısmı sivil toplum alanının içinde az ya da çok gönüllü çaba sürdürmeye başlamışlardır. Diyarbakır İHO, HAK İnisiatifi'nin belirtilen özellik ve pozisyonu itibariyle sadece HAK İnisiatifi için değil, Diyarbakır ve çevre illerin sivil toplum kuruluşları için de nitelikli insan kaynağı ihtiyacına katkıda bulunmaktadır.

Diyarbakır İnsan Hakları Okulu, HAK İnisiatifi bünyesinde bugüne kadar eksiklik ve aksaklıklarını gidererek niteliğini arttıragelmiştir. Bu prensiple tecrübe ve birikimini aktarmaya devam edecektir.

